

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**EGE VE ORTA ANADOLU BÖLGESİ
DAMIZLIK SIĞIR YETİŞTİRİCİLERİ BİRLİĞİNE BAĞLI
SÜT SIĞIRCILIK İŞLETMELERİNİN
EKONOMİK ANALİZİ**

Hakan MURAT

**HAYVAN SAĞLIĞI EKONOMİSİ VE İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİMDALİ
DOKTORA TEZİ**

DANIŞMAN

Prof. Dr. Engin SAKARYA

2011-ANKARA

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**EGE VE ORTA ANADOLU BÖLGESİ
DAMIZLIK SIĞIR YETİŞTİRİCİLERİ BİRLİĞİNE BAĞLI
SÜT SIĞIRCILIK İŞLETMELERİNİN
EKONOMİK ANALİZİ**

Hakan MURAT

**HAYVAN SAĞLIĞI EKONOMİSİ VE İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİMDALİ
DOKTORA TEZİ**

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Engin SAKARYA**

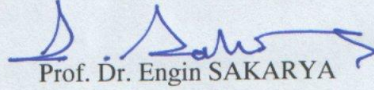
2011-ANKARA

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Hayvan Sağlığı Ekonomisi ve İşletmeciliği Doktora Programı

çerçevesinde yürütülmüş olan bu çalışma, aşağıdaki jüri tarafından
Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

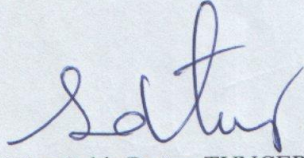
Tez Savunma Tarihi: 25/02/2011

Prof. Dr. Engin SAKARYA

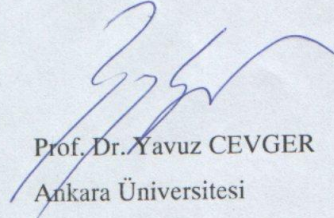
Ankara Üniversitesi

Jüri Başkanı

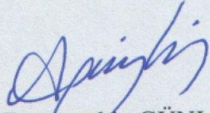
Prof. Dr. Şakir Doğan TUNCER

Ankara Üniversitesi

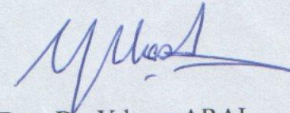
Prof. Dr. Yavuz CEVGER

Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Aytekin GÜNLÜ

Selçuk Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Yılmaz ARAL

Ankara Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Kabul ve Onay	ii
İçindekiler	iii
Önsöz	vii
Simgeler ve Kısaltmalar	ix
Şekiller	xi
Çizelgeler	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Türkiye’de Süt Sığırcılığında Mevcut Durum	3
1.2. Süt Sığırcılığında İşletme Yapı ve Ölçekleri	4
1.3. Türkiye’de Süt Sığırcılığında Üretim ve Verimlilikler	9
1.4. Türkiye’de Süt ve Süt Ürünleri Üretimi ve Tüketimi	12
1.5. Türkiye’de Süt Sanayi Kapasite Kullanımı ve Sorunlar	16
1.6. Türkiye’de Süt Sektöründe Pazarlama Yapısı ve Fiyat Oluşumu	21
1.6.1. Türkiye’de Süt Fiyatlarının Oluşumu	21
1.6.2. Türkiye’de Süt ve Ürünlerinde Pazarlama ve Dağıtım Kanalları	24
1.7. Dış Ticaret	26
1.7.1. İhracat	26
1.7.2. İthalat	29
1.8. Türkiye’de Süt Sektöründe Örgütlenme (Kooperatifler ve Birlikler) ve Desteklemeler	34
1.9. Türkiye Damızlık Sığır Yetiştirici Birliklerinin Mevcut Durumu ve İşleyişi	44
1.10. Avrupa Birliği’nde Süt Sektöründe Mevcut Yapı, Uygulamalar ve Politikalar	48
1.11. Avrupa Birliği’nde Süt Sığırcılığında Yetiştirici Birlikleri ve Kooperatifler	60
1.11.1. Üretici Birlikleri	61

1.11.1.1.Amerika Birleşik Devletleri Holstein Yetiştiricileri Birliği	62
1.11.1.2.Alman Holstein Birliği	64
1.11.1.3.Avusturya Holstein Birliği	68
1.11.1.4.Danimarka Holstein Birliği	68
1.11.1.5.Fransa Holstein Birliği	69
1.11.1.6.Hollanda Yetiştiriciler Birliği	72
1.11.1.7.İngiltere Holstein Birliği	75
1.11.1.8.İspanya Holstein Yetiştiriciler Birliği	76
1.11.1.9.Polonya Yetiştiricileri Birliği	78
1.12. Araştırma Kapsamına Alınan İllerde Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapı ile Süt Sığırcılığındaki Genel Durum	79
1.13. Türkiye'nin Avrupa Birliği OTP'na Uyumda Karşılaşılabileceği Sorunlar ve Çözüm Önerileri	84
1.13.1. OTP'nin Oluşum Nedeni ve Amaçları	85
1.13.1.1.Sorunlar	86
1.13.1.2.Çözüm Önerileri	88
1.14. Konu ile İlgili Bilimsel Çalışmalar	92
2. GEREÇ VE YÖNTEM	110
2.1. Gereç	110
2.2. Yöntem	110
2.2.1. Örneğe Dahil Edilecek İşletmelerin Belirlenmesi	110
2.2.2. İşletme Sonuçlarının, Maliyetlerin ve Teknik Oranların Hesaplanması	112
2.2.3. Sermaye Yapısının Tespiti	117
2.2.4. Rantabilite Oranlarının Oluşturulması	118
2.2.4.1. Teknik Değerlendirme Oranları	118
2.2.4.2. Ekonomik Değerlendirme Oranları	119
3. BULGULAR	121
3.1. Sosyo-Ekonomik Verilere İlişkin Bulgular	121
3.1.1. İşletme Sahiplerinin Okuryazarlık Durumlarına İlişkin Bulgular	122
3.1.2. İşletmelerin Hayvan Barınaklarına İlişkin Bulgular	124
3.1.3. İşletmelerin Eğitici Çalışmalara Katılımı, Asıl İş Durumu, Aile İşgücü,	

Yabancı İş Gücü ve Veteriner Hekim Çalıştırma Durumlarına İlişkin Bulgular	126
3.1.4. İşletmelerin Kredi ve Sigorta Kullanım Durumlarına İlişkin Bulgular	128
3.1.5. İşletmelerin Sermaye Yapılarına İlişkin Bulgular	130
3.2. Teknik Verilere İlişkin Bulgular	133
3.3. Ekonomik Analize İlişkin Bulgular	137
3.3.1. 2007 Yılı Ekonomik Analize İlişkin Bulgular	137
3.3.2. 2008 Yılı Ekonomik Analize İlişkin Bulgular	146
3.3.3. Ekonomik Değerlendirme Oranlarına İlişkin Bulgular	156
3.3.3.1. 2007 Yılı Karlılık ve Verimlilik Oranlarına İlişkin Bulgular	156
3.3.3.2. 2008 Yılı Karlılık ve Verimlilik Oranlarına İlişkin Bulgular	160
4. TARTIŞMA	166
4.1. Sosyo-Ekonomik Verilere İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	166
4.1.1. İşletme Sahiplerinin Okuryazarlık Durumlarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	166
4.1.2. İşletmelerin Hayvan Barınaklarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	169
4.1.3. İşletmelerin Eğitici Çalışmalara Katılımı, Asıl İş Durumu, Aile İşgücü, Yabancı İş Gücü ve Veteriner Hekim Çalıştırma Durumlarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	170
4.1.4. İşletmelerin Kredi ve Sigorta Kullanım Durumlarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	174
4.2. Teknik Verilere İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	177
4.3. Ekonomik Analize İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	181
4.3.1. Masraf Kalemlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	181
4.3.2. Gelir Kalemlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	183
4.3.3. Birim Üretim Maliyetine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	186
4.3.4. Karlılık ve Verimlilik Oranlarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	187
5. SONUÇ	191
ÖZET	199
SUMMARY	200
KAYNAKLAR	201

EKLER	217
EK 1. Süt Sığırcılık İşletmelerine Ait Anket Soruları	217
ÖZGEÇMİŞ	223

ÖNSÖZ

Gelişmekte olan pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de sosyal ve ekonomik bir takım sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlardan belki de en önemlilerinden biri hızla artan nüfusa karşılık yeterli oranda kaliteli, süt ve süt ürünleri üretiminin sağlanamamasıdır.

Süt ve süt ürünleri içeriğindeki protein, vitamin ve mineraller açısından, insan hayatında fiziksel ve zihinsel gelişim için en iyi besinlerden biridir. Ancak gelişmiş ülkelerle süt ve süt ürünleri tüketim ve kullanım düzeyi açılarından karşılaştırıldığında yetersiz kaldığı görülmektedir.

Süt sığırcılığı pek çok gelişmiş ülke hayvancılığında güçlü bir alt sektör haline dönüşmüştür. Süt sığırcılığı, ülkedeki süt ve süt ürünleri üretimi ile besi materyalinin sağlanmasındaki kaynak tedariki görevi nedeniyle, pek çok ülke tarafından oldukça önemsenen bir üretim alanı olmuştur.

Avrupa Birliği uyum sürecinde çalışmalarına devam eden Türkiye, süt sığırcılık işletmelerinde kullanılan teknoloji, hijyen, üretim kapasitesi, verimlilik gibi konularda gelişmiş ülkelerin gerisinde bulunmaktadır. Bununla beraber son yıllarda ülkemizde kurulan ve mevcut 100 baş sağmal üzerinde kapasiteye sahip pek çok süt sığırcılık işletmesinin, gelişmiş ülkelerdeki işletmelerin düzeyinde üretim yaptığı da göz ardı edilmemelidir.

Buna paralel olarak, Türkiye’de, katma değer yaratan tüm süt sığırcılık işletmelerinde uygun teknoloji, kaliteli ve hijyenik üretim, kaliteli ve yeterli kaba yem üretimi, düşük girdi maliyeti, nitelikli bakıcı, bilinçli ve sistemli pazarlama yapısı gibi unsurların iyi bir şekilde planlanması gerekmektedir.

Ayrıca süt sığırcılık işletmelerinde ekonomik nitelikte üretimin sağlanabilmesi için teknik, mali kriterlerin değerlendirilerek, kârlılık ve verimlilik

düzeylerinin sürekli göz önünde bulundurulması ve işletmelerin sonraki yıllarda alması gereken tedbirlerin bu çerçevede irdelenmesi gerekmektedir.

Gerçekleştirilen bu araştırmada, Ege ve Orta Anadolu Bölgesindeki Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliklerine bağlı süt sığırcılık işletmelerinin teknik, ekonomik ve yapısal sorunları bir bütünlük içinde değerlendirilerek, gerek işletme sahiplerine gerekse sektörle ilgili tüm kurum ve kuruluşlara faydalı olacak bilgilerin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Araştırmanın her aşamasında katkı ve yardımlarını esirgemeyen, Anabilim Dalı Başkanı ve Danışman Hocam Sayın Prof. Dr. Engin SAKARYA'ya; çalışmam süresince bana her zaman destek olan bir önceki Anabilim Dalı Başkanı Sayın Prof. Dr. Sadi ARAL'a; ekonomik analiz tablolarının oluşturulmasında ve sonuçların ortaya çıkma aşamasında beni cesaretlendiren ve bilgileriyle bana yol gösteren Sayın Prof. Dr. Yavuz CEVGER'e; yardım ve desteklerinden dolayı Sayın Prof. Dr. Cengiz YALÇIN, Yrd. Doç. Dr. Yılmaz Aral ve Araş. Gör. Erol AYDIN'a teşekkür ederim.

Ayrıca, bu araştırmanın gerçekleştirilmesinde sağladıkları destek, yardım ve hoşgöründen dolayı TDSYMB Genel Sekreteri Sayın Dr. Hüseyin VELİOĞLU ve Teknik İşler Şube Müdürü Sayın Dr. Onur ŞAHİN başta olmak üzere çalışma arkadaşlarım Kemalettin ÖZCAN ve Turgut TERLEMEZ ile diğer tüm mesai arkadaşlarıma; araştırmanın yapıldığı Aydın, Denizli, Niğde ve Konya Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğindeki değerli personele; anket çalışmasının gerçekleştirildiği süt sığırcılık işletmelerinin değerli sahiplerine; katkılarından dolayı Veteriner Hekim Eyüp DINİZ, Nihan ALTINSOY ve ağabeyim Bülent USLU'ya; tez çalışmam süresince beni her zaman destekleyen ve cesaretlendiren canım annem ve babam Meral ve Ali MURAT ile sevgili kardeşlerime; tez yazım aşamasında beni olumlu yönde sabırla destekleyen ve pratik çözümleri ile bana yol gösteren değerli eşim İlknur MURAT'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

SİMGELER ve KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AOÇ	Atatürk Orman Çiftliği
AR-GE	Araştırma Geliştirme
CEL	Somatik Hücre Skoru
COGECA	Avrupa Birliği Tarım Kooperatifleri Tarımsal Kooperatifçilik Genel Komitesi
COPA	Profesyonel Tarımsal Organizasyonlar Komitesi
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DİR	Dahilde İşleme Rejimi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EBK	Et ve Balık Kurumu
FAO	Dünya Gıda ve Tarım Örgütü
FEOGA	Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
ICAR	Uluslararası Hayvan Kayıt Komitesi
IFCN	Uluslararası Çiftlik Karşılaştırma Ağı
INTERBULL	Uluslar arası Boğa Değerlendirme Servisi
IPARD	Katılım Öncesi Kırsal Kalkınma Aracı
İGEME	İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
KİT	Kamu İktisadi Teşekküllü
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti
OPD	Ortak Piyasa Düzeni
OTP	Ortak Tarım Politikası
SAPARD	Tarım ve Kırsal Kalkınma Alanında Özel Katılım Programı
SEK	Türkiye Süt Endüstri Kurumu
TARSİM	Tarım Sigortaları Havuzu
TDSYMB	Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği
TEDGEM	Tarımsal Araştırma ve Destekleme Genel Müdürlüğü
TİGEM	Tarımsal İşletmeleri Geliştirme Müdürlüğü
TKB	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı

TMO	Toprak Mahsulleri Ofisi
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜGEM	Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TZOB	Türkiye Ziraat Odaları Birliği
UHT	Uzun Ömürlü Süt
WHFF	Dünya Holstein Frisian Federasyonu

ŞEKİLLER

Şekil 1.1.	Türkiye’de süt ve süt ürünlerinin pazarlama ve dağıtım kanalları	25
Şekil 1.2.	Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği Organizasyon Şeması	45
Şekil 1.3.	Alman Holstein Birliği’nin örgüt yapısı	67

ÇİZELGELER

Çizelge 1.1.	Bölgelere göre sürü büyüklükleri	5
Çizelge 1.2.	Türkiye’de Süt Sığırcılığı Yapan İşletmelerin Sürü Büyüklükleri	5
Çizelge 1.3.	Hayvan sayısına göre süt sığırcılık işletmelerinin sınıflandırılması	6
Çizelge 1.4:	Avrupa Birliği Üye Ülkelerinde Tarımsal İşletmelerin Üretim Durumlarına Göre İhtisaslaşma Durumu	8
Çizelge 1.5.	Türkiye’de yıllar itibariyle sağmal inek sayısı ve süt üretimindeki seyir;	10
Çizelge 1.6.	Et, süt, yumurta ve bal için talebin gelir esnekliği ve talep indeksi	15
Çizelge 1.7.	Türk gıda ve içecek sanayinde işletme sayıları	17
Çizelge 1.8.	Gıda Sanayi İşletmelerinde Sektörler Bazında Toplam Kapasite (ton)	17
Çizelge 1.9.	İçecek Sanayi İşletmelerinde Sektörler Bazında Toplam Kapasite (lt)	18
Çizelge 1.10.	Türkiye Süt Ürünleri Perakende Toptan Fiyat Farkları	22
Çizelge 1.11.	Toptan ve perakende süt ve süt ürünleri yıllık fiyat değişimleri (%)	23
Çizelge 1.12.	Türkiye’de süt ürünleri ihracat rakamları	27
Çizelge 1.13.	Türkiye’nin süt ürünleri ihracatı	28
Çizelge 1.14.	Türkiye’de süt ve süt ürünleri ithalat rakamları	31
Çizelge 1.15.	Türkiye süt ürünleri ithalatı	32
Çizelge 1.16.	Avrupa Birliğinin, Türkiye süt ve sütlü ürünler tercihli ticarete ilişkin 1/98 ve 2/2006 sayılı Ortaklık Konseyi Kararları kapsamında yararlandığı tavizler	33
Çizelge 1.17.	Birlikler ve kooperatiflerin genel özellikleri	36
Çizelge 1.18.	Üretici birlik ve üye sayıları	36
Çizelge 1.19.	Üretici Merkez Birliklerine ait bilgiler	37
Çizelge 1.20.	Hayvansal Üretimle İlgili Bilgiler	37
Çizelge 1.21.	4631 sayılı yasaya göre kurulan ıslah amaçlı birliklerin mevcut durumu;	38

Çizelge 1.22. Toplam tarımsal destekleme bütçesi ve hayvancılık desteklerinin payı	39
Çizelge 1.23. Hayvancılık Destekleme Kalemlerinin Dağılımı (%)	40
Çizelge 1.24. Hayvancılık sektörüne toplam sübvansiyon miktarları	41
Çizelge 1.25. Destekleme miktarlarının yıllara göre değişim tablosu	42
Çizelge 1.26. Yıllara göre süt, yem ve süt teşviki fiyatlarının seyri	43
Çizelge 1.27. Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliğine Kayıtlı Önsoykütüğü bilgileri	46
Çizelge 1.28. Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliğine Kayıtlı Soykütüğü bilgileri	47
Çizelge 1.29. AB ülkeleri 2005-2007 yıllarındaki sığır varlığındaki değişim (baş)	49
Çizelge 1.30. AB üyesi bazı ülkelerin inek başına ortalama süt verimi (ton)	50
Çizelge 1.31. AB üye ülkelerindeki toplam süt sığırı sayıları (000 baş) ve süt sığırı sayısının işletme ölçeklerine göre dağılımı	51
Çizelge 1.32. AB sığır sütü üretimi, işlenme oranı ve sütçü sürülere ilişkin beklentiler	52
Çizelge 1.33. AB ülkeleri tarımsal üretim değeri ve bunda çeşitli hayvansal ürünlerin payı	53
Çizelge 1.34. AB (25) Toplam hayvansal ürünler üretiminde AB ülkelerinin % payı	54
Çizelge 1.35. 2007 yılı için AB’nde izin verilen maksimum sübvansiyon miktar (ton) ve değerleri (bin €)	58
Çizelge 1.36. Hayvansal üretim, bitkisel üretim, süt ve süt ürünlerinin FEOGA Garanti Fonunun bütçesinden aldığı paylar	59
Çizelge 1.37. Bölgelerin alanı	79
Çizelge 1.38. Genel Nüfus Sayımı şehir ve köy nüfusu	79
Çizelge 1.39. Belediye, ilçe ve köy sayısı	80
Çizelge 1.40. Okuryazarlık, eğitim durumu ve cinsiyete göre nüfus (6 ve yukarı yaştaki nüfus)	81
Çizelge 1.41. Büyükbaş hayvan sayılarının gruplara göre dağılımı	82
Çizelge 1.42. Hayvansal ürünlerin türlere göre dağılımı	82

Çizelge 1.43.	Toplam tarım arazisi ve ekim alanları	83
Çizelge 1.44.	Yem bitkileri ekim alanları ve üretim miktarları	83
Çizelge 2.1.	Araştırma Kapsamına Alınan Farklı Ölçeklerde İşletme Sayıları	111
Çizelge 2.2.	İllere Göre Araştırma Kapsamına Alınacak Ölçekler İtibari ile İşletme Sayıları	111
Çizelge 2.3.	İşletme Sonuçlarının Hesaplanmasında Kullanılan Ekonomik Analiz Tablosu	113
Çizelge 2.4.	Nüfusun erkek iş gücü birimine çevrilmesinde kullanılan katsayılar	114
Çizelge 2.5.	Süt Ünitesinin Üretime Ait Teknik ve Ekonomik Performans Oran ve Parametreleri	119
Çizelge 3.1.	İşletme sahiplerinin okuryazarlık durumu	122
Çizelge 3.2.	İşletmelerin hayvan barınaklarının tipine ilişkin bulgular	124
Çizelge 3.3.	İşletmelerin eğitim, asıl iş, işgücü ve veteriner hekim çalıştırma oranlarına ilişkin bulgular	126
Çizelge 3.4.	İşletmelerin kredi borcu durumları ve sigorta yaptırma oranlarına ilişkin bulgular	128
Çizelge 3.5.	İşletmelerin Sermaye Yapıları (2007)	130
Çizelge 3.6.	İşletmelerin Sermaye Yapıları (2008)	131
Çizelge 3.7.	İşletmelerin teknik verilerine ilişkin bulgular (2007)	133
Çizelge 3.8.	İşletmelerin teknik verilerine ilişkin bulgular (2008)	135
Çizelge 3.9.	2007 yılı illere göre ekonomik analiz bulgularının yüzdelik dağılımı	138
Çizelge 3.10.	Küçük ölçekli işletmelerde 2007 yılı ekonomik analiz bulgularının yüzdelik dağılımı	141
Çizelge 3.11.	Orta ölçekli işletmelerde 2007 yılı ekonomik analiz bulgularının yüzdelik dağılımı	143
Çizelge 3.12.	Büyük ölçekli işletmelerde 2007 yılı ekonomik analiz bulgularının yüzdelik dağılımı	145

Çizelge 3.13. 2008 yılı ekonomik analiz bulgularının illere göre yüzdelik dağılımı	147
Çizelge 3.14. Küçük ölçekli işletmelerde 2008 yılı ekonomik analiz bulgularının yüzdelik dağılımı	150
Çizelge 3.15. Orta ölçekli işletmelerde 2008 yılı ekonomik analiz bulgularının yüzdelik dağılımı	152
Çizelge 3.16. Büyük ölçekli işletmelerde 2008 yılı ekonomik analiz bulgularının yüzdelik dağılımı	154
Çizelge 3.17. Tüm illerin karlılık verimlilik oranları	156
Çizelge 3.18. Tüm illerdeki küçük ölçekli işletmelerde karlılık verimlilik oranları	157
Çizelge 3.19. Tüm illerdeki orta ölçekli işletmelerde karlılık verimlilik oranları	158
Çizelge 3.20. Tüm illerdeki büyük ölçekli işletmelerde karlılık verimlilik oranları	159
Çizelge 3.21. Tüm illerin karlılık verimlilik oranları	160
Çizelge 3.22. Tüm illerdeki küçük ölçekli işletmelerde karlılık verimlilik oranları	162
Çizelge 3.23. Tüm illerdeki orta ölçekli işletmelerde karlılık verimlilik oranları	163
Çizelge 3.24. Tüm illerdeki büyük ölçekli işletmelerde karlılık verimlilik oranları	164
Çizelge 4.1. Ölçeklerine göre tüm illerdeki işletme sahiplerinin okuryazarlık durumu	166
Çizelge 4.2. Tüm illerdeki işletme sahiplerinin genel olarak okuryazarlık durumu	167
Çizelge 4.3. Tüm illerdeki işletmelerin ölçekler itibariyle hayvan barınağı tipi	169
Çizelge 4.4. İllere göre işletmelerin hayvan barınağı tipi	169
Çizelge 4.5. İşletmelerin ölçekler itibariyle eğitim, asıl iş, işgücü ve veteriner hekim çalıştırma oranlarına ilişkin bulgular	171
Çizelge 4.6. İşletmelerin tüm il genelinde eğitim, asıl iş, işgücü ve veteriner hekim çalıştırma oranlarına ilişkin bulgular	171

Çizelge 4.7.	İşletmelerin tüm il genelinde, ölçekler itibariyle kredi ve sigorta durumları	175
Çizelge 4.8.	İşletmelerin tüm il genelinde, kredi ve sigorta durumları	175
Çizelge 4.9.	İl genelinde, ortalama teknik parametrelere ilişkin bulgular	177
Çizelge 4.10	Ölçeklere göre, ortalama teknik parametrelere ilişkin bulgular	178
Çizelge 4.11.	2007 yılı masraf kalemlerinin oransal dağılımı	181
Çizelge 4.12.	2008 yılı masraf kalemlerinin oransal dağılımı	182
Çizelge 4.13.	Karlılık ve Verimlilik oranlarının illere göre ortalama değerleri	188
Çizelge 4.14.	Karlılık ve Verimlilik oranlarının işletme ölçeklerine göre ortalama değerleri	188

1.GİRİŞ

Pek çok sanayi kolu temsilcisi kendi çalışma alanlarının, sundukları ürün ve hizmetlerin toplumun ihtiyaçları yönünden ne kadar önem taşıdığını vurgulamaktadır. Özellikle de lüks tüketim ürünleri üreten firmalar, tüketimi artırmak için pek çok pazarlama stratejisi denemektedir. Ancak insanoğlunun temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek üç ana sanayi kolu vardır. Bunlar önem sırasına göre beslenme, barınma ve sağlık sektörleridir.

İnsan beslenmesinde süt, et ve yumurta gibi hayvansal kökenli gıdalar önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle süt insan yaşamında doğumdan ölüme kadar alternatifi olmayan bir besindir. Ayrıca kişi başına düşen hayvansal ürün tüketim miktarı, ulusların gelişmişlik düzeyinin göstergelerinden biridir. Tüm besinsel öğelerin dengeli bir şekilde tüketimi, sağlıklı ve zeki nesillerin oluşması ve devamlılığı açısından önemli bir konudur.

Hayvansal gıdaların kompozisyonu incelendiğinde, içerdiği yüksek biyolojik değeriğe sahip besinsel öğeler nedeniyle çok önemli bir gıda kaynağı olduğu görülmektedir. Yapılan pek çok araştırma insanların günde 70 gr. civarında protein alması gerektiğini ve bu miktarın yarısının hayvansal proteinden oluşmasının önemli olduğunu ifade etmektedir.

Proteinin yapı taşı aminoasitlerdir. Bu aminoasitlerin büyük kısmı ihtiyaçlar doğrultusunda vücut tarafından üretilmektedir. Ancak 8 tanesi vücut tarafından üretilmemektedir ve dış kaynaklı besinlerden alınması gerekmektedir. Bunlara esansiyel aminoasitler denmektedir (RPI, 2009). Bu aminoasitlerin en iyi kaynaklarından birisi de hayvansal kaynaklı gıdalardır.

Ortalama olarak günde kişi başına hayvansal protein tüketimi, Dünya genelinde 27 gr olduğu halde bu tüketim düzeyi gelişmiş ülkelerde 44 gr, gelişmemiş ülkelerde 9 gr ve Türkiye'de 20 gr olarak bildirilmektedir (Tayyar, 2009).

Hayvansal üretimde, ülke içinde kurulmuş olan hayvancılık işletmeleri, hammadde temini açısından önemli bir rol üstlenmiştir. Türkiye’de hayvancılık işletmelerindeki sürü varlığı ve kompozisyonu incelendiğinde; yerli ırklara göre verim özellikleri daha yüksek olan kültür ve melez ırk sığırların sayılarının henüz istenilen düzeye ulaşamadığı görülmektedir.

Verimlilik yönünden incelendiğinde ise, Türkiye’de inek başına ortalama süt veriminin yaklaşık 4 ton düzeyinde olduğu görülmektedir (TÜİK, 2009).

Türkiye’de hayvansal üretimde verimin artırılması, mevcut kaynakların etkin kullanılması, elde edilen ürünün en iyi şekilde değerlendirilmesi açısından oldukça önemlidir.

Hayvancılık sektörü, birçok sanayi koluna (gıda, giyim, medikal vb.) hammadde sağlamak, istihdamı artırmak, bölgeler arası kalkınmada dengenin oluşmasına yardımcı olmak, kırsal kesimdeki gizli işsizliği önlemek ve sosyo-ekonomik refahı artırmak, kalkınma finansmanını öz kaynaklara dayandırmak gibi ekonomik fonksiyonlara sahip önemli bir sektördür (Aral, 1989).

1.1. Türkiye’de Süt Sığırılığında Mevcut Durum

Türkiye’de süt sığırılığında faaliyet gösteren çok sayıda işletme bulunmaktadır. Bunların büyük çoğunluğu küçük ölçekli işletmeler olsa da orta ve büyük ölçekli işletme sayısı her geçen gün artmaktadır.

Türkiye’de bulunan süt sığırılık işletmelerinin çoğunluğunu oluşturan küçük ölçekli işletmelerde süt üretiminin büyük bölümü, aile içi tüketim ihtiyacının karşılanmasında kullanılmaktadır.

Gıda sektörü içinde yaklaşık olarak % 15’lik bir üretim değerine sahip olan süt ve süt ürünleri sanayi, gerek ülke ekonomisine sağladığı katma değer, gerek süt ve süt ürünlerinin değerli besinsel öğelere sahip olması açısından önemli bir hayvancılık alt sektörüdür (Yörük, 2007).

Türkiye’deki coğrafi durum göz önüne alındığında hem iklim hem de yeryüzü şekilleri açısından, karma bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Trakya, Marmara, Ege Bölgeleri ve Batı Akdeniz hattı süt hayvancılığının en yoğun şekilde yapıldığı bölgelerdir. İç ve Doğu bölgelerine bakıldığında ise daha çok besi sığırı ve küçükbaş hayvancılığın yapıldığı görülmektedir.

Türkiye’de hayvancılık yönünde uygulanan politikalara baktığımızda süt sığırılığının rasyonel bir şekilde gelişmesini teşvik edici özellikte olmadığı gözlenmektedir (Sakarya ve Cevger, 2001). Bununla birlikte son otuz yılda Türkiye’deki süt üretiminde belirli bir artışın olduğu görülmektedir.

Ancak bu artış henüz istenilen seviyede değildir. Araştırmacılar, şu an Türkiye’deki nüfusa yetecek olan süt miktarının yaklaşık 15 milyon ton olduğunu ifade etmektedir (Tan, 2001). Ancak, son yıllarda süt üretim miktarı 11-12 milyon ton civarında seyretmektedir.

Dünya’da süt sektörü neredeyse 160 yıl önce gelişmeye başlamışken, Türkiye’de ancak 52 sene önce 1957’de ilk süt fabrikası olan Atatürk Orman Çiftliği (AOÇ)’nin kurulması ile süt ve süt ürünleri sanayine geçiş konusunda bir başlangıç yapılmıştır. Bunu 1963’de kurulan Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (SEK) izlemiştir. 1970’den itibaren özel sektör süt ve süt ürünleri üretimi ile ilgilenip yatırımlara başlamış, daha sonra 1980’li yıllarda süt sektöründe bulunan mandıra ve fabrikalar daha modern bir hale dönüşmeye başlamıştır. 1990’dan sonra yabancı şirketler Türkiye’deki süt firmalarıyla ortaklık kurmaya başlamışlardır. Son 20 yıllık dönemde ise sektördeki gelişmeler çok hızlı bir seyir göstermese de sektör paydaşlarının daha çok araştırma geliştirme (AR-GE) ve teknolojik anlamda yatırımlarda bulunduğu görülmektedir (Karagözlü ve Kavas, 2001).

Türkiye’de pazarda değerlendirilen sütün, % 40’a yakını sokak sütçüleri tarafından satılmakta, geriye kalan %60’lık sütün; % 45’i mandıralarda, % 15’i ise modern işletmelerde değerlendirilmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise ulusal sınırlar içerisinde üretilen sütün % 90’ı modern fabrikalarda değerlendirilerek satışa sunulmaktadır (Karagözlü, 2002).

1.2. Süt Sığırcılığında İşletme Yapı ve Ölçekleri

International Farm Comparison Network (IFCN)’ün 2007 yılında yayınladığı rapora göre Türkiye’deki sığırcılık yapan işletme sayısı 2.240.576 adet ve her işletmedeki ortalama inek sayısı 2,2 baştır (IFCN, 2007). Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2001 yılı genel tarım sayımına göre Türkiye’de tarım sektöründe faaliyette bulunan toplam 3.1 milyon işletmenin mevcut olduğu bildirilmektedir (DİE, 2001). Ulusal kayıt sistemi olan e-ıslah veri tabanında Soykütüğü ve Önsoykütüğü Projelerine kayıtlı, toplam örgütlü işletme sayısı ise 967.928 adettir (TDSYMB, 2009).

Çizelge 1.1.’de Türkiye’deki süt sığırcılığı işletmelerinin ölçekler itibariyle bölgelere göre dağılımı sunulmuştur (Kuyululu, 2009).

Çizelge 1.1. Bölgelere Göre Sürü Büyüklükleri

Bölge	İşletme Payı(%)	Ortalama Sürü Büyüklüğü	1-4	5-9	10-19	20-29	≥50
Türkiye	100,0	5,7	59,7	25,6	11,2	3,2	0,3
Orta Kuzey	12,3	6,3	55,4	29,4	11,1	3,5	0,5
Ege	15,1	5,5	61,6	25,7	9,2	3,0	0,5
Marmara	8,1	5,9	56,5	29,6	10,7	2,7	0,5
Akdeniz	9,0	3,8	79,7	15,4	3,7	1,0	0,2
Kuzeydoğu	7,5	10,1	29,2	27,8	29,7	12,9	0,4
Güneydoğu	9,1	5,8	59,2	25,0	12,0	3,4	0,4
Karadeniz	20,2	4,9	63,8	25,8	8,7	1,7	0,0
Ortadoğu	10,9	5,7	56,1	27,0	14,2	2,6	0,0
Orta güney	7,8	4,8	23,1	23,1	8,0	1,2	0,2

Çizelge 1,1’den görüldüğü üzere Türkiye’deki ortalama işletme büyüklüğü 5,7 baş sığırdır. İşletme toplamının % 59,7’sinin sığır sayısı 5 başın altındadır. Bu da Türkiye’de aile tipi geleneksel işletmeciliğin ne kadar yaygın şekilde yapıldığını göstermektedir.

Türkiye’de süt sığırcılığı yapan işletmelerin sürü büyüklüğüne göre dağılımı Çizelge 1.2.’de verilmiştir (Kuyululu, 2009).

Çizelge 1.2. Türkiye’de Süt Sığırcılığı Yapan İşletmelerin Sürü Büyüklükleri

Sürü Büyüklüğü Gurubu	İşletme Sayısı	İşletme Payı
1-5 baş	750.803	69.0
6-9 baş	198.654	18.2
10-24 baş	112.238	10.3
25-49 baş	22.421	2.1
≥50 baş	4.461	0.4
Toplam	1.088.577	100.0

Çizelge 1.2 incelendiğinde işletmelerin neredeyse % 70’inin, 1-5 baş sığır varlığına sahip olduğu görülmektedir.

Başka bir çalışmada Türkiye’deki hayvancılık işletmelerinin % 46’sında 1-4, % 21.85’inde 5-9, % 57.75’sında 10-19, % 1,5’inde 20-49, % 0,08’inde 50-99 arasında büyükbaş hayvan olduğu ifade edilmektedir (Vural ve Fidan, 2007).

Türkiye’deki işletmelerin hayvan sayılarına göre gruplanmış şekilleri Çizelge 1.3’de sunulmuştur (FAO, 2006).

Çizelge 1.3. Hayvan Sayısına Göre Süt Sığırcılık İşletmelerinin Sınıflandırılması

Çiftlik Başına Hayvan Sayısı	Yüzde Payı(%)
1 - 9 baş	84.33
10 - 19 baş	11.38
20 - 49 baş	3.73
50 den fazla	0.56

2006 yılında Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı tarafından yayınlanan raporda çiftlik başına düşen ortalama hayvan sayısının 4.7 olduğundan bahsedilmektedir (FAO, 2006). Çiftliklerin % 84’ünün 10 dekardan daha küçük bir arazisi bulunmaktadır. Ayrıca Çizelge 1.3’de görüldüğü gibi Türkiye’deki işletmelerin % 84.3’ü, 9 baş ve altında hayvan varlığına sahiptir.

Yapılan diğer bir araştırmada; Türkiye’de işletme başına düşen hayvan varlığının 5.4 olduğu, sadece hayvancılık yapan işletmelerin de yaklaşık % 75’inin hiç arazisi olmadığından bahsedilmiştir (Akman ve ark., 2006).

Türkiye’de ıslah amacıyla Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ile Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliğinin ortaklaşa yürüttüğü Soy Kütüğü Projesi kapsamında E-ıslah veri tabanında 18.08.2009 tarihinde yapılan inceleme sonucunda toplam 82.995 Soy Kütüğü işletmesi ve 884.933 adet Ön Soy Kütüğü işletmesi olduğu tespit edilmiştir. Soy Kütüğünde kayıtlı sığır sayısı 2.233.357, Ön Soy Kütüğünde kayıtlı sığır sayısı 3.968.319 baştır. İnek sayıları ise sırasıyla 959.312 ve 2.322.425 baştır (TDSYMB, 2009).

E-ıslah veri tabanı kayıtlarından yola çıkarak yapılan hesaplamada ortalama bir Soy Kütüğü işletmesi için düşen inek sayısının 11.5, ön soy kütüğünde işletme başına düşen inek sayısının 2.6 olduğu görülmektedir. Sığır sayısına bakıldığında ise Soy Kütüğü işletmelerinde işletme başına düşen sığır sayısı 26.9 baş, Ön Soy Kütüğü işletmelerinde işletme başına düşen sığır sayısı ise 4.5 başdır.

E-ıslah veri tabanı incelendiğinde, Türkiye’de 288 adet 100 ve üzerinde ineğe sahip olan işletme sayısının olduğu görülmüştür. İşletme bazında 100 ve üzeri ineğe sahip iller incelendiğinde, 50 adet işletmeyle İzmir’in ilk sırada geldiği görülmüştür. Bunu 29 işletmeyle Konya, 15 işletmeyle Kırklareli, 14’er işletmeyle Aydın ve Balıkesir, 13 işletmeyle Bursa, 10 işletmeyle Manisa, 9 işletmeyle Adana, 8’er işletmeyle Denizli, Tekirdağ ve Osmaniye, altışar işletmeyle Çanakkale, Samsun ve Kayseri, 5’er işletmeyle Aksaray, İstanbul ve Kahramanmaraş izlemektedir. Diğer 100 ve üzerinde inek bulunan işletmelerde 42 il’e yayılmış bulunmaktadır (TDSYMB, 2009).

2001 yılında yapılan Genel Tarım Sayımında, Türkiye’de iki milyonun üzerinde işletmede hayvancılığın yapıldığı, bu işletmelerin 1.75 milyona yakınında da büyükbaş hayvanın bulunduğu bildirilmiştir. Türkiye’de 3 milyon civarında tarım işletmesinin olduğu göz önüne alınırsa, hayvancılıkla uğraşan işletmelerin genel tarım işletmelerine oranının % 60 civarında olduğu görülmektedir (DİE, 2001).

Türkiye’de süt sığırcılık işletmelerinin ölçeklerine bakıldığında, polikültür üretim yapısına sahip küçük ölçekli işletmelerin yoğun olarak bulunduğu bildirilmektedir (Aral, 2000; Sakarya 1990).

2007 yılında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (TÜGEM) tarafından yayınlanan verilerde Türkiye’deki toplam tarım işletmelerinin sadece 1.5 milyonunda büyükbaş hayvancılığın yapıldığı belirtilmektedir. Bu sayının da 1.1 milyonu süt sığırcılığı ile ilgilenmektedir (TKB, 2008).

Bu konuyla ilgili olarak Avrupa Birliği (25) üyesi ülkelerdeki tarım sektöründe faaliyette bulunan hayvancılık ve bitkisel üretim yapan işletmelerde ihtisaslaşma düzeyleri Çizelge 1.4’de sunulmuştur (Eurostat, 2007).

Çizelge 1.4. Avrupa Birliği Üye Ülkelerinde Tarımsal İşletmelerin Üretim Durumlarına Göre İhtisaslaşma Durumu (2008) (Bin adet)

Ülkeler	Toplam İşletme Sayısı	Bitkisel Üretim Yapan İşletmeler	(%)	Hayvansal Üretim Yapan İşletmeler	(%)	Bitkisel ve Hayvansal Üretimi Birlikte Yapan İşletmeler	(%)
Almanya	389	133	34.1	200	51.5	55	14.4
Avusturya	170	45	26.9	112	66.1	12	7.0
Belçika	51	15	29.0	30	58.4	6	12.6
Çek Cumh.	42	17	41.1	18	43.5	6	15.4
Danimarka	48	29	59.9	11	24.8	7	15.3
Estonya	27	5	19.5	17	62.0	5	18.6
Finlandiya	70	43	61.3	21	30.2	6	8.5
Fransa	567	244	43.2	263	46.5	58	10.3
Hollanda	81	27	33.1	50	62.0	4	4.9
İngiltere	286	36	12.6	190	66.5	46	16.3
İrlanda	132	5	19.5	17	62.0	5	18.6
İspanya	1.079	752	69.7	283	26.2	44	5.7
İsveç	75	43	57.5	22	29.4	9	13.1
İtalya	1.728	1.300	75.3	343	19.9	83	4.9
Kıbrıs	45	37	82.8	6	13.8	1	3.4
Letonya	128	46	36.2	56	43.6	25	20.2
Litvanya	252	39	15.8	161	63.9	51	22.2
Lüksemburg	2	640	26.1	1	66.1	0.2	8.6
Macaristan	714	223	31.2	359	50.3	132	18.5
Malta	11	3	30.1	3	29.4	4	40.4
Polonya	2.476	885	35.8	962	38.9	628	25.4
Portekiz	324	161	49.9	126	39.0	35	11.0
Slovakya	68	19	27.9	35	50.9	14	21.2
Slovenya	77	12	16.4	53	69.7	10	13.8
Yunanistan	833	614	73.7	172	20.6	47	5.7
AB25	9687	4.743	49.0	3.638	37.6	1.302	13.4

Çizelge 1.4 incelendiğinde ilk göze çarpan konu Avrupa Birliği (AB) üye ülkelerinde kırsal alanda üretimde (tarım ve hayvancılıkta) ihtisaslaşmanın üst düzeyde olduğu görülmekte olup, polikültür üretim yapan işletme sayısının düşüklüğü dikkat çekmektedir. İhtisaslaşma düzeyi AB’ne üye kimi ülkelerde hayvancılık sektöründeki gelişmişlik düzeyine göre daha da yüksektir.

1.3. Türkiye’de Süt Sığırılığında Üretim ve Verimlilikler

Türkiye’deki yıllık süt üretimi, Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine bakıldığında 2008 yılı itibariyle 11.286.598 tondur (TÜİK, 2009). Toplam süt üretimimizin yaklaşık % 90’ı inek, % 8’i koyun, % 2’sinin de keçi sütünden oluşmaktadır. Son yıllarda koyun, manda ve keçi sütü üretimi gittikçe azalan bir seyir izlemektedir (FAO, 2006).

Dünya Gıda Örgütü’nün (FAO) verilerinde Türkiye yıllık süt verimi açısından dünya süt üretiminde 62. sırada bulunmaktadır (FAO, 2008). Türkiye’de inek başına ortalama verimlilik FAO’da 2529 kg/inek, TÜİK de ise 2667 kg/inek olarak belirtilmektedir (FAO, 2008; TÜİK, 2009). Diğer bir kaynakta Türkiye yıllık süt veriminin ortalama 2000 litre, Avrupa Birliği’ne üye ülkelerde ise bu rakamın 4800 litre civarında olduğu bildirilmiştir (Karagözlü, 2002). Verimlilik hayvancılık işletmelerinde karlılığı etkileyen en önemli faktörlerden birisidir.

Çizelge 1.5’da Türkiye İstatistik Kurumunun hazırladığı rapora göre Türkiye’de yıllar itibariyle sağmal inek sayısı ve süt üretimi sunulmuştur (TÜİK, 2009).

Çizelge 1.5. Türkiye’de Yıllar İtibariyle Sağmal İnek Sayıları ve Süt Üretimindeki Seyir (1991-2008)

Yıllar	Kültür Irkı İnek		Melez Irkı İnek		Yerli Irk İnek		Manda		Türkiye’deki Toplam sığır Sayısı	Türkiye’deki Toplam Süt Üretimi(Sığır)
	Sayı (Adet)	Süt Miktarı (ton)	Sayı (Adet)	Süt Miktarı (ton)	Sayı (Adet)	Süt Miktarı (ton)	Sayı (Adet)	Süt Miktarı (ton)	Sayı (Adet)	Süt Miktarı (ton)
1991	650.739	1.913.438	2.087.014	4.188.398	3.381.244	2.514.576	171.082	161.348	12.339.073	8.777.760
1992	698.223	2.065.445	2.124.103	4.236.269	3.247.849	2.413.164	165.087	155.660	12.303.317	8.870.538
1993	750.254	2.222.701	2.214.725	4.399.142	3.066.975	2.282.629	148.014	140.385	12.226.000	9.044.858
1994	779.690	2.309.742	2.308.308	4.584.837	2.994.180	2.234.294	150.034	143.606	12.206.000	9.272.479
1995	870.248	2.581.711	2.392.621	4.751.023	2.622.717	1.942.578	122.372	114.534	12.044.000	9.389.846
1996	920.185	2.723.911	2.457.923	4.827.957	2.590.102	1.913.758	113.729	108.194	12.121.000	9.573.821
1997	879.779	2.593.152	2.355.541	4.586.892	2.358.974	1 734.133	92.206	86.700	11.379.000	9.000.877
1998	879.841	2.576.065	2.346.093	4.586.511	2.263.109	1.669.483	84.893	79.815	11.207.000	8.911.874
1999	903.499	2.618.031	2.424.629	4.722.638	2.209.764	1.624.821	79.973	75.243	11.219.000	9.040.733
2000	904.849	2 639.113	2.335.119	4.591.861	2.039.601	1.501.067	69.602	67.330	10.907.000	8.799.371
2001	912.411	2.660.282	2.248.877	4.410.758	1.924.526	1.418.042	65.356	63.327	10.686.000	8.552.409
2002	850.725	2.467.889	1.971.740	3.867.656	1.570.103	1.155.088	51.626	50.925	9.924.575	7.541.559
2003	1.034.817	3.215.859	2.236.680	4.568.252	1.768.865	1.730.027	57.378	48.778	9.901.458	9.562.916
2004	832.711	3.231.461	1.699.804	4.608.293	1.343.206	1.769.571	39.362	39.279	10.173.246	9.648.604
2005	925.618	3.596.017	1.717.309	4.646.857	1.355.170	1.783.328	38.205	38.058	10.631.405	10.064.260
2006	1.106.679	4.295.367	1.799.409	4.884.590	1.281.843	1.687.345	36.353	36.358	10.971.880	10.903.660
2007	1.299.750	5.050.533	1.698.801	4.608.728	1.230.889	1.620.079	30.460	30.375	11.121.458	11.309.715
2008	1.385.730	5.380.715	1.665.189	4.520.465	1.029.324	1.353.996	31.440	31.422	10.946.239	11.286.598
2008/1991	2.12	2.81	0.79	1.07	0.30	0.58	0.18	0.19	0.88	1.28

Çizelge 1.5 incelendiğinde, toplam sığır varlığının 1991 yılına göre 2008 yılında % 12 azaldığı görülmektedir. Buna karşın ineklerin genotipik değişimleri incelendiğinde, bazı farklılıkların ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin 1991-2008 yılları arası dönemde Türkiye'deki yerli ırk yaklaşık % 70, melez ırk % 20 azalmış, kültür ırkı inek sayısı ise % 100'den fazla artmıştır.

Süt verimlerine bakıldığında ise 1991'den 2008'e gelene kadar % 28'lik bir artışın olduğu görülmektedir. Tabloyu genel olarak yorumlamaya çalışırsak; geçen 17 senelik süreç içerisinde süt sığırcılığı ile ilgilenen yetiştiriciler yerli ve melez ırdan zamanla vazgeçerek kültür ırkına yönelmişlerdir. Toplam sığır sayısındaki değişim - % 12 iken kültür ırkı inekte % 100'den fazla bir sayı artışı olmuştur. Bununla birlikte toplam elde edilen sütteki değişim % 28 iken kültür ırklarından elde edilen süt üretimi neredeyse % 280 artmıştır.

Türkiye'de 1991 yılında toplam süt üretiminin % 84,1'i olan sığır sütü oranı 2005 yılına gelindiğinde % 90,3 seviyesine yükselmiştir. Yurt içindeki koyun ve keçi sayısının yıllar geçtikçe devamlı azalması nedeniyle bu oran daha yüksek seviyelere ulaşabilecektir (Özden, 2007).

TÜİK'den elde edilen veriler incelendiğinde ve e-ıslah veri tabanındaki süt verimleri ile karşılaştırıldığında, Türkiye'de her geçen yıl biraz daha fazla kültür ırkının tercih edildiği ve bu sayede de hayvan başına süt üretiminin arttığı sonucuna ulaşılabilir.

Türkiye'de süt tek başına tarımsal üretim değerinin % 8'ini oluşturmaktadır. İnek sütü değer olarak 6.4 milyar TL'dir. İnek sütü, süttten elde edilen toplam gelirin % 88.6'sını oluşturmaktadır. Türkiye'deki süt üretimi ile nüfus oranlandığında kişi başına düşen miktar 438 g/gün'dür. Gelişmiş ülkelerde bu rakam kişi başı günlük 748 g'dır (Kuyululu, 2009).

1.4. Türkiye’de Süt ve Süt Ürünleri Üretimi ve Tüketimi

Türkiye’de süt sanayinde faaliyet gösteren üretim tesisleri genel olarak süt, peynir, yoğurt, ayran, tereyağı ve dondurma konusunda çalışmaktadırlar (Çelik, 2002).

Çiğ süt ülkemizde tam yağlı, yarım yağlı, katkılı (ekstra kalsiyumlu vb.) gibi farklı içeriklerde pazara sunulmaktadır (TKB, 2009). Süt paketlenmiş form ve paketlenmemiş form olmak üzere iki şekilde alıcıya ulaştırılmaktadır. Paketlenmiş form tesislerde belirli ısıt işlemlerden geçtikten sonra tetra pak kutularda, cam şişelerde ya da plastik ambalajlarda muhafaza edilerek pazara sunulan formdur. Paketsiz form ise sokak sütçülerinin litre hesabıyla alıcının kovaasına kendi kazanından boşaltarak pazara arz ettiği süttür. Her iki form da Türkiye’de alıcılar tarafından talep görmektedir.

Büyük sanayici tarafından pastörize ve uzun ömürlü süt (UHT) olarak pazara sunulan süt, toplam süt hacminin % 10’unu (1 milyon ton) oluşturmaktadır (TKB, 2009).

Yoğurt, Türkiye’de yoğun olarak tüketilen bir besindir. Türkiye’de yoğurt, pazara homojenize ve kaymaklı yoğurt olarak iki şekilde sunulmaktadır. Yurt içinde üretilen yoğurdun % 80’inden fazlası homojenize yoğurttur. Yoğurt içerik olarak % 3.5 yağlı ve yaklaşık % 20 kuru madde içermektedir (TKB, 2009). Türkiye’de yoğurt, yarım litrelik kaplardan 5 litrelik kaplara kadar çeşitli formlarda ambalajlanarak piyasaya arz edilmektedir.

Ayran, Türkiye’de henüz büyük bir pazar yoğunluğuna sahip olmasa da, genellikle market reyonlarında tüketicilere sunulmaktadır. Genel olarak içeriğinde % 1.5 yağ, % 8 kuru madde, % 0.5 ile 1 arasında da tuz bulunmaktadır. Ayran 0.2 litreden 2 litreye kadar değişen ölçülerde, küçük pet bardaklarda veya plastik şişelerde pazara arz edilmektedir.

Kefir, Türkiye pazarında gözle görülür bir gücü olmamasına karşın, büyük marketlerde 1 litrelik pet şişelerde alıcıya arz edilmektedir (Süt Ürünleri, 2009).

Beyaz peynir Türkiye'deki üretilen peynirin en büyük kısmını oluşturur. Daha çok mandıra ve sanayi işletmelerinde üretilmektedir. Peyniri dört kategoride ele alırsak;

I. Sınav tipi beyaz peynir % 40 oranında kuru madde içermektedir. Yaklaşık 6 kilogram sütün 1 kg. beyaz peynir yapılmaktadır (TOBB, 2009).

II. Sert peynir kategorisinde sarı peynir ya da kaşar diye adlandırılan peynirler bulunmaktadır. 11 litre süt kullanılarak 1 kg peynir üretimi yapılır. Olgunlaşma süresi kısadır.

III. Özel peynirlerin yapımında genelde kullanılan süt, koyun sütüdür. Bu tür peynirler daha çok mandıralarda yapılır ve pazara arz edilir. İtalyan mozerallası (TOBB, 2009), örgü peyniri (Süt Ürünleri, 2009) gibi inek sütünden yapılan peynirlere benzeseler de genellikle koyun sütünden yapılır. Bu tür peynirlerin üretiminde her bir kilogram peynir için 11 kg süt kullanılmaktadır.

IV. İşlenmiş peynirler peynir özü veya süttözu, sert peynir, yağ ve madeni tuzların kullanılması ile elde edilir. Soğutmaya ihtiyaç duymaz. Raf ömrü uzun olan peynirlerdir. Yapısı ekmeğe sürülmeye uygundur (TKB, 2009).

Süt tozu ya sütün kendisinin, ya da kesilmiş olan sütün suyunun kurutulması yoluyla elde edilir. Türkiye'de Avrupa'da kullanılan püskürtmeli kurutma gibi sistemler pek bulunmamaktadır. Süt tozu, yağsız süt tozu (% 0 yağ oranı) ve yağlı süt tozu (% 28 yağ oranı) olarak iki şekilde bulunur (DPT, 2007). Türkiye koşullarında üretim ekonomik olarak değerlendirilmediği için genellikle dışarıdan ithal edilmektedir. Sütü yoğun üreten ülkelerde yüksek oranlarda üretilmektedir (TKB, 2009).

Tereyağı, Türkiye’de neredeyse süt üretilen her işletmede az ya da çok üretilen bir besindir. İçeriğinde özellikle A ve D vitaminleri yoğun olarak bulunur. Türkiye’de tereyağı ya süttten ya da yoğurttan elde edilmektedir. Ana maddesini süttün kaymağı (kreması) oluşturmaktadır. Tuzlu ve tuzsuz olmak üzere iki farklı formu vardır. Sarı ve beyaz olarak iki farklı renkte üretilir. Bu renk genelde hayvanın beslendiğı gıdalar ve mevsimle alakalıdır. Zira bu renk sütte bulunan karoten maddesinin azlığına ya da çokluğuna bağlıdır. Süttü alınan hayvanın ırkına bağlı olmakla beraber 1 kg tereyağı üretmek için ortalama 5-10 litre süt kullanılmaktadır. İçeriğinde yaklaşık olarak % 84 yağ, % 0.8 protein, % 0.5 karbonhidrat ve % 15-16 oranında su bulunmaktadır (TKB, 2006; Gıda Bilimi, 2009).

Türkiye’deki kişi başına süt tüketim miktar henüz gelişmiş olan ülkeler seviyesine ulaşamamıştır. Yapılan araştırmalarda, Türkiye’de kişi başına yıllık süt tüketiminin 24-30 litre arasında bulunduğı, paketlenmiş süttün ise 6 litre düzeyinde olduğı söylenmektedir. AB’ne üye ülkelerde ve ABD’de süt tüketiminin ortalama 95 litre civarında olduğı söylenmektedir. Ülke bazında tüketim düzeyine baktığımızda; Finlandiya’da 139 - 140, İspanya’da 108, İngiltere’de 100, Portekiz’de 91, Fransa’da 75, Yunanistan’da 65, İtalya’da 60-63, Almanya’da 50, Polonya’da 33 litre, Arjantin’de 61 Avustralya’da 108 litre kişi başına yıllık süt tüketimi olduğı görülmektedir (Güler, 2006; Şimşek ve ark., 2005; Özel, 2008; Kutlu ve ark., 2003; Tan, 2001; Karagözlü ve ark., 2007; FAO, 2008).

Türkiye’de yıllık 2.2 milyon ton civarında yoğurt tüketilmekte olup yıllık yoğurt tüketimi kişi başına 30 – 35 kg. civarında bulunmaktadır (Ünsal, 2007). Yoğurt kategorisinde markalı ve perakende tüketimin ise kişi başına 3.4 kg olduğı söylenmektedir. Geriye kalan kısmın çoğunlukla markasız açık yoğurtlar ve ev yapımı yoğurtlar olduğı bildirilmektedir. Diğer bazı ülkelerdeki tüketim durumuna bakıldığında Fransa, Hollanda, Almanya gibi ülkelerde ortalama tüketimin 20-33 kg düzeylerinde olduğı görülmektedir. Tüketilen yoğurdun büyük çoğunluğunu ise meyveli yoğurtlar oluşturmaktadır (Güler, 2006; FAO, 2006).

Peynir ülkemizde kahvaltılarının vazgeçilmez besinlerinden biridir. Türkiye’de yılda 420 bin ton peynir tüketildiği söylenmektedir. Yıllık peynir tüketimimiz kişi başı 6 – 7 kg civarında bulunmaktadır. Bu rakam AB üyesi 25 ülkenin ortalaması alındığında 25-30 kg, ABD’de de 20-22 kg olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüldüğü gibi Türkiye’de gelişmiş ülkelerin üçte biri kadar peynir tüketilmektedir (Güler, 2006).

Türkiye’de tereyağı tüketimine bakıldığında ise yıllık kişi başı ortalama 1.5 kg tereyağı tüketildiği görülmektedir. Avrupa Birliği üyelerinin ortalaması ise 4 kg seviyelerindedir. Yeni Zelanda’da 7,6 kg, İsviçre’de 5,9 kg, Rusya’da 3 kg, Avustralya’da 3 kg, tereyağının tüketildiği görülmektedir (Webhattı, 2009; Sabah, 2008).

Gelişmiş ülkeler incelendiğinde hayvansal protein tüketim oranlarının günlük 59,6 g olduğu görülürken Türkiye’de bu rakam 17 g seviyelerinde bulunmaktadır (Güler, 2006). Bitkisel ürünlerde, hayvansal gıdalarda bulunan esansiyel amino asitlerin bazılarının olmaması nedeniyle uzun süreli bitkisel yönlü beslenme, toplumun özellikle çocuk ve gençlerin fiziksel ve zihinsel olarak gelişimi yönünde olumsuzluklar yaratabilmektedir.

Türkiye’de süt ve süt ürünlerine yönelik tüketim durumunun değişim gösterip göstermeyeceği konusunun daha iyi anlaşılabilmesi için, dokuzuncu kalkınma planında hazırlanan raporda talebin gelir esnekliği değerleri tahmin edilmeye çalışılmıştır. Buna ilişkin tespitler Çizelge 1.6’da sunulmuştur (DPT, 2006).

Çizelge 1.6. Et, Süt, Yumurta ve Bal için Talebin Gelir Esnekliği ve Talep İndeksi

Ürün	Kaynak	Talebin gelir esnekliği	Talep indeksi	Ürün	Kaynak	Talebin gelir esnekliği	Talep indeksi
ET	Sığır	0,5	1,020	SÜT	Sığır	0,7	1,028
	Manda	0,3	1,012		Koyun	0,6	1,024
	Koyun	0,6	1,024		Keçi	0,6	1,024
	Keçi	0,4	1,016		Manda	0,4	1,016
	Tavuk	1	1,040	Yumurta		0,4	1,016
	Hindi	1	1,040	Bal		0,2	1,008

Çizelge 1.6'den görüldüğü gibi sütte esneklik “1”in altında (az esnek) bulunmaktadır. Bu da gelirde meydana gelecek her yüzde değişimlik kısım için talebin çok artmayacağı anlamına gelmektedir. Çizelgede tavuk ve hindi etinde talebin gelir esnekliği “1”, sığır etinde ise “0.5” olarak verilmektedir.

1.5. Türkiye’de Süt Sanayi Kapasite Kullanımı ve Sorunlar

Süt sektörünün tam olarak anlaşılabilmesi için üretimden başlayarak süütün işlenmesi, süütün üreticiden tüketiciye ulaşana kadar izlediği pazarlama yolları, tüketim konusu ve dış ticaret gibi tüm bileşenleriyle değerlendirilmesi gerekmektedir (Kuyululu, 2009).

Türkiye’de süt sanayisi, mandıralar ve sanayi tipi üretimin gerçekleştirildiği fabrikalardan oluşmaktadır. Uluslararası standartlarda üretim yapan işletme sayısının azlığı Türkiye’deki süt sektörünün henüz tam gelişmediğinin göstergelerinden birisi olarak gösterilmektedir. Bölgesel olarak tekel konumundaki firmaların oluşumu, örgütlenmenin yetersizliği, kalite sorunları, yetiştiricilerin gelir istikrarsızlıkları, üretim maliyetlerinin yüksekliği, yetiştiricilerin düşük kar marjları ile çalışması, kapasite kullanım oranlarının düşüklüğü süt sektörünün en önemli sorunları arasında gösterilmektedir (Kaymaz, 2008).

En son açıklanan Türk Gıda ve İçecek Sektörü envanter dökümünde süt sektörüne ilişkin olarak verilen bilgiler Çizelge 1.7’de sunulmuştur (Şahin, 2007).

Çizelge 1.7. Türk Gıda ve İçecek Sanayinde İşletme Sayıları (2007)

Sektörler Bazında İşyeri Adedi				
Sektörler	İş Yeri Adedi Ocak 2007	İş Yeri Adedi Ocak 2008	Değişim (+ / -)	Değişim (%)
İşlenmiş Unlu Ürünler	5.923	5.559	-364	-6.1
Sebze ve Meyve İşleme	3.995	4.449	454	11.4
Süt ve Süt Mamulleri	3.130	3.301	171	5.5
Bitkisel ve Hayvansal Yağlar	1.876	2.075	199	10.6
Diğer Gıda Maddeleri	1.747	1.850	103	5.9
Un ve Unlu Ürünler	1.693	1.766	73	4.3
Şekerleme-Kakao ve Çikolata	1.529	1.616	87	5.7
Et ve Et Ürünleri	859	972	113	13.2
Yem Sanayi	652	738	86	13.2
Şeker Üretimi ve Arıtımı	336	365	29	8.6
Su Ürünleri İşleme	189	204	15	7.9
Alkollü İçecekler Sanayi	128	138	10	7.8
Maden Suları	125	150	25	20.0
Gazozlar	93	93	0	0.0
TOPLAM	22.275	23.276	1.001	4.5

Çizelgeden görüldüğü gibi süt ve süt mamulleri üretim alanında faaliyet gösteren işletme sayısı 2007 yılında 3130 iken 2008 yılında ise % 5.5’lik bir artışla 3301 adete yükselmiştir. Adet olarak bakıldığında süt ve süt mamullerinin tabloda üçüncü sırada gelmesi de istihdam açısından önemli bir sektör olduğunun göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Sektörler bazında üretim kapasiteleri ise Çizelge 1.8’ da sunulmuştur (Şahin, 2007).

Çizelge 1.8. Gıda Sanayi İşletmelerinde Sektörler Bazında Toplam Kapasite (ton) (2007)

Gıda Sanayi İşletmelerinde Sektörler Bazında Toplam Kapasite				
Sektörler	Üretim Kapasitesi (Ocak 2007)	Üretim Kapasitesi (Ocak 2008)	Değişim Miktarı	Değişim Oranı (%)
Diğer Gıda Maddeleri	37.834.454	9.330.093	-28.504.361	-75.3
Un ve Unlu Ürünler	37.766.152	40.567.676	2.801.524	7.4
Yem Sanayi	20.006.979	22.656.897	2.649.918	13.2
Bitkisel ve Hayvansal Yağlar	17.957.689	20.364.882	2.407.193	13.4
Şeker Üretimi ve Arıtımı	8.956.383	11.374.699	2.418.316	27.0
Et ve Et Ürünleri	7.495.830	3.162.257	-4.333.573	-57.8
İşlenmiş Unlu Ürünler	7.322.319	4.506.064	-2.816.255	-38.5
Sebze ve Meyve İşlenme	6.500.824	9.078.286	2.577.462	39.6
Süt ve Süt Mamulleri	2.372.572	2.694.306	321.734	13.6
Şekerleme-Kakao ve Çikolata	1.307.709	2.542.306	1.234.597	94.4
Su Ürünleri İşleme	945.668	427.762	-517.906	-54.8
Malt Sanayi	29.035	101.623	72.588	250.0
TOPLAM	48.495.614	126.806.851	-21.688.763	-14.6

Çizelge 1.8 incelendiğinde süt ve süt mamulleri sanayinde üretim kapasitesi 2007 yılına göre 2008 yılında % 13.6'lık, işletmeler ise sayı olarak % 5.5'lik bir artış göstermiştir. Bu da her geçen yıl süt sektörünün daha da entegre hale dönüştüğünü ve daha çok yatırım yapıldığının göstergelerinden birisidir.

İçecek sanayinde sektörler bazında toplam kapasite miktarları ise Çizelge 1.9'da sunulmuştur (Şahin, 2007).

Çizelge 1.9. İçecek Sanayi İşletmelerinde Sektörler Bazında Toplam Kapasite (lt) (2007)

İçecek Sanayi İşletmelerinde Sektörler Bazında Kapasite Kullanımı				
Sektörler	İşleme Miktarı (Ocak 2007)	İşleme Miktarı (Ocak 2008)	Değişim Miktarı	Değişim Oranı (%)
Maden Suları	5.430.757.055	6.426.292.866	995.535.811	18.3
Gazozlar	2.602.410.171	2.715.086.336	112.676.165	4.3
Sebze ve Meyve İşleme	1.582.461.318	2.198.260.218	615.798.900	38.9
Meyve İşleme Sanayi	1.554.753.241	2.170.608.246	615.855.005	39.6
Sebze İşleme Sanayi	27.708.077	27.651.972	-56.105	-0.2
Alkollü İçecekler Sanayi	995.627.048	1.222.551.797	226.924.749	22.8
Bira Sanayi	750.433.278	960.102.073	209.098.751	27.9
Damıtık alkollü İçecekler	126.608.030	150.706.781	24.098.751	19.0
Şarap Üretimi	116.585.740	11.742.943	-4.842.797	-4.2
Süt Sanayi	722.915.725	802.067.004	79.151.279	10.9
TOPLAM	1.334.171.317	3.364.258.221	2.030.086.904	17.9

Çizelge incelendiğinde süt sektöründe çalışan işletmelerin 2007 yılı itibarıyla toplam 722.915 ton sütü işledikleri bu miktarın 2008 yılında ise % 10.9'luk bir artışla 802.067 tona yükseldiği görülmektedir.

Türkiye süt sektöründe üretim aşamasından tüketim aşamasına kadarki tüm aşamalarda pek çok sorun bulunmaktadır. Bu konuyu öncelikle üretici, sanayici ve tüketici olarak ele alıp değerlendirmekte fayda vardır.

a) Üretici Açısından Sorunlar: Üreticiler açısından en önemli sorunlardan biri fiyat konusudur. Çiğ süt litre satış fiyatı ile üretim maliyeti karşılaştırıldığında, maliyetin birim süt satış fiyatından yüksek olduğu bildirilmektedir (Abazoğlu ve ark., 2008; Kutlu ve ark., 2003; Özden, 2007; Tan, 2001; FAO, 2007; TZOB 2005).

Üreticiler için fiyatın belirlenmesi konusunda önemli bir konumda olan kooperatifler yeterli sayıda ve aktif düzeyde bulunmamaktadır. Bu nedenle de üretici fiyat oluşumunda söz sahibi olamamakta, belirlenen fiyatı kabullenmek durumunda kalmaktadır (Aral ve ark., 1999; TZOB, 2005).

Üreticinin gelir istikrarsızlığı, alıcı konumundaki firmaların bölgesel olarak tekel konumunda bulunmaları, örgütlenmenin yeterince oluşamaması, üretilen ürüne yönelik kalite sorununa çözüm sağlanamaması üreticinin ürettiği üründen düşük kar marjları elde etmesine sebebiyet vermektedir (Kaymaz, 2008).

Türkiye'deki işletmelerin küçük ölçekli, dağınık ve genelde aile tipi işletme olmaları ticari bir amaçtan çok aile ihtiyacını karşılamaya yönelik bir çalışma şekli olarak sektöre yansımaktadır. Bu yönlü yapılan üretimde ihtiyaçtan arta kalan süt sokak sütü olarak değerlendirilmekte bu da sektörün gelişimini engeller niteliktedir (Özden, 2007).

Türkiye'de süt sektörüne ilişkin üretici yönüyle sorunlar şu şekilde sıralanmaktadır (Tan, 2001).

1. Çiğ süt satış fiyatlarının maliyetlere göre düşüklüğü,
2. Destekleme politikalarının yetersizliği,
3. Pazar garantisinin olmaması,
4. Damızlık hayvan teminindeki zorluklar,
5. Veteriner ve sağlık hizmetleri ile ilgili sorunlar,
6. Sütün alıcıya ulaştırılmasında karşılaşılan zorluklar
7. Yem fiyatlarının yüksekliği ve yem temininde karşılaşılan güçlükler,
8. Büyüyen işletmelerin yem bitkileri ve hayvan temininde karşılaştıkları zorluklar,
9. Yüksek verimli hayvanların beslenmesinde yeterli ve kaliteli kaba ve karma yem temininde karşılaşılan sorunlar.

b) Sanayici Açısından Sorunlar: Türkiye’de sanayicilerin karşılaştığı en önemli sorunlar, sütün kolaylıkla toplanamaması ve kaliteli sütün bulunamaması olarak bildirilmektedir (Güler, 2006; TKB, 2009; Tan, 2001; FAO, 2007; Martin, 2000).

Süt işletmelerinin küçük ölçekli oluşu ve bölgeye dağınık bir şekilde yerleşmiş olması, sütün toplanmasında sorun yaratmaktadır (Güler, 2006). Dağınık olan bu işletmelerden süt toplama sırasında nakliye masraflarından kaynaklanan bir maliyet artışı oluşmakta, bu artışın faturası da üreticiye kesilmektedir. Ayrıca küçük çaplı olan bu işletmelerde hijyen konusu yeteri kadar önemsenmemekte, bir çoğunda sağım ünitesi ve soğutma tankı bulunmamaktadır. Bu da sütün kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Türkiye’de süt sektörüne ilişkin sanayici açısından sorunlar şu şekilde sıralanmaktadır (Tan, 2001).

1. Uygun kapasitede çalışmak için yeterli ve kaliteli süt bulamama,
2. İşleme maliyetlerinin yüksekliği,
3. Sütün toplanması ve pazarlanması ile ilgili problemler.

c) Tüketici Açısından Sorunlar: Tüketici açısından sorun ise süte uygun fiyatla ulaşamamasıdır.

Türkiye’de süt sektörüne ilişkin tüketici açısından sorunlar şu şekilde sıralanmaktadır (Tan, 2001).

1. Kaliteli ve hijyenik sütün fiyatının yüksek olması,
2. Özellikle çocuklar açısından sütle ilgili reklam ve eğitim kampanyalarının yetersizliği,
3. Tüketilen ürünler üzerinde ürün standartları ve gıda kodeksleri ile ilgili bilgilerin yeterince bulunmaması sorunlar arasında sayılmaktadır.

1.6. Türkiye’de Süt Sektöründe Pazarlama Yapısı ve Fiyat Oluşumu

1.6.1. Türkiye’de Süt Fiyatlarının Oluşumu

Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (TSEK) özelleştirilmeden önceki dönemde piyasada müdahale kuruluğu olarak sütte taban fiyat açıklayarak piyasayı düzenleme ve istikrar sağlama yönünde politikalar oluşturmuştur. Bu sayede de sütte fiyat spekülasyonlarının önüne belirli ölçüde geçilmiş ve üreticide bir tür fiyat güvencesi altında üretimde bulunmuştur (Güler, 2006; Tan, 2001).

24 Ocak 1980 ekonomik istikrar tedbirleri doğrultusunda; hayvancılığa dayalı sanayiler (TSEK, EBK ve Yem Sanayi) özelleştirme kapsamına alınmış EBK kısmen, TSEK ve Yem Sanayi tamamen özelleştirilmiştir. Hayvancılık sektöründe piyasa düzenleme ve fiyat istikrarı sağlamada önemli görevleri üstlenen bu kuruluşların tasfiye edilmesiyle üreticiyi, piyasayı düzenleyecek ve koruyacak idari bir yapı kalmamıştır (Aral ve Sakarya, 2000).

Ayrıca bu dönemde hayvansal ürünlerin destekleme kapsamında çıkarılması, üretim, arz ve talebin serbest piyasa ekonomisi koşullarında oluşacak fiyatlara göre belirlenmesine ilişkin kararda, sektörü daha da zor duruma düşürdüğü söylenebilir (Aral ve Cevger, 2000)

Türkiye’de çiğ sütte fiyat oluşumu üç şekilde olmaktadır;

- 1.Üretici-Firma arasında,
- 2.Üreticiyi temsil eden Kooperatif-Birlik-Firma arasında,
- 3.Doğu Anadolu gibi mevsimlik üretimin olduğu yerlerde uygulanan avans sistemiyle oluştuğu ifade edilmektedir (DPT, 1967).

Güney Marmara ve Trakya bölgelerinde çiğ süt fiyatları 3'er aylık dönemlerle yapılan ihalelerle belirlenmektedir. Fiyat belirleme pazarlık usulüyle yapılmakta olup herhangi bir kural bulunmamaktadır. Zaman zaman süt işleyen işletmeler kaliteli süt

ürettiğini bildikleri işletmelerin sütlerini alabilmek için kıyasıya rekabete girmekte ve farklı fiyat seviyeleri oluşabilmektedir (TKB, 2009).

İhale dönemlerinde iki taraf (üreticiler ve süt işleyenler) karşı karşıya gelmektedirler. İhalelerde genellikle üretici tarafını temsilen varsa kooperatif ya da birlik başkanı, yoksa muhtar ya da kaymakam katılmaktadır. İhalelerde genel uygulama üretici tarafının temsilcisi tarafından bir açılış fiyatı belirlenmesi ve karşılıklı anlaşma ya da açık arttırma usulü ile anlaşmaya varılması şeklindedir (TKB, 2009).

Bazı durumlarda, köyler ile işletmeler arasında yıllık sözleşmeler de yapılmaktadır. Ancak bu fiyat oluşumunda; çoğunlukla süt üreticisinin pazarlık gücünün zayıf olması ve süt alıcıları arasındaki menfaat birliği nedeniyle çiğ süt fiyatları üretim maliyetlerinin altında kalmakta ve bu durum sektörde ciddi sorunlara neden olmaktadır. Özellikle, alıcılar arasındaki anlaşmalardan kaynaklanan kartelleşme eğilimi ağırlıklı olarak dile getirilen önemli bir sorundur (DPT, 1967). Sektörde genelde büyük ölçekli işletmeler için firmalar somatik hücre sayısı, bakteri yükü, yağ oranı vs. gibi kriterlere prim sistemi uygulamaktadır (TKB, 2009). Türkiye’de süt ve süt ürünleri fiyatlarında yıllar itibariyle meydana gelen değişime ilişkin değişim Çizelge 1.10’de sunulmuştur (TZOB, 2008).

Çizelge 1.10. Türkiye Süt Ürünleri Perakende-Toptan Fiyat Farkları

Perakende Fiyat (TL / kg)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Beyaz Peynir	2.05	2.95	3.98	4.99	5.73	4.84	4.98	9.46
Kaşar Peyniri	3.78	5.37	7.23	9.65	11.38	12.33	12.39	13.65
Tereyağı	4.53	6.44	8.34	9.19	10.22	11.37	11.25	12.73
Toptan Fiyat (TL/kg)	2000	2001	2001	2003	2004	2005	2006	2007
Beyaz Peynir	1.56	2.17	2.91	3.97	4.52	4.28	4.26	5.66
Kaşar Peyniri	3.32	4.67	6.53	8.05	9.35	9.69	9.88	10.75
Tereyağı	3.43	4.94	6.01	6.74	7.72	8.61	8.56	9.38
Perakende-Toptan Kar Marjı (%)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Beyaz Peynir	31.4	34.6	36.8	25.7	26.8	13.1	16.9	67.1
Kaşar Peyniri	13.9	10.7	10.7	19.9	21.7	27.2	25.4	27.0
Tereyağı	32.1	38.8	38.8	36.4	32.4	32.1	31.4	35.7
Çiğ süt fiyatı (TL/kg)	0.14	0.31	0.31	0.39	0.44	0.39	0.40	0.50

Çizelge incelendiğinde perakende satış noktalarının süt ürünlerinde yüksek kar marjlarıyla çalıştıkları görülmektedir. Örneğin çizelgede 2007 yılında perakendecilerin beyaz peyniri toptancıdan 5.66 TL'ye aldığı ve tüketicilere 9.46 TL'ye sattığı görülmektedir. Aradaki kar marjı % 67.1'dir (TZOB, 2008).

Perakende-toptan fiyat farkları ve çiğ süt fiyatındaki yıllık fiyat değişim oranlarına yönelik bilgiler ise Çizelge 1.11'de sunulmuştur (TZOB, 2008).

Çizelge 1.11. Toptan ve perakende süt ve süt ürünleri yıllık fiyat değişimleri (%)

Yıllar	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Perakende Süt	43.6*	45.6	19.1	11.7	1.3	-3.9**	14.8
Perakende Beyaz Peynir	42.4	36.2	25.4	14.8	-15.5**	2.9*	90.0*
Perakende Kaşar Peyniri	42.1	34.6	33.5*	17.9*	8.3	0.5	10.2**
Perakende Tereyağı	42.2	29.5**	10.2**	11.2**	11.3*	-1.1	13.2
Üretici Çiğ Süt	28.6**	72.2*	25.8	12.8	-11.4	2.6	25.0
Yıllar	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Toptan Süt (pastörize)	42.9	58.0	21.5	15.6	-17.1**	-4.3**	13.6
Toptan Süt (sterilize)	36.7	53.7	12.6	19.8*	2.2	0.7	7.7**
Toptan Beyaz Peynir	39.1	34.1	36.4*	13.9	-5.3	-0.5	32.9*
Toptan Kaşar Peyniri	40.7	39.8	23.3	16.1	3.6	2.0	8.8
Toptan Tereyağı	44.0*	21.7**	12.1**	14.5	11.5*	-0.6	9.6
Üretici Çiğ Süt	28.6**	72.2*	25.8	12.8**	-11.4	2.6*	25.0

* Fiyatı en fazla yükselen ** Fiyatı en az yükseleni ifade etmektedir.

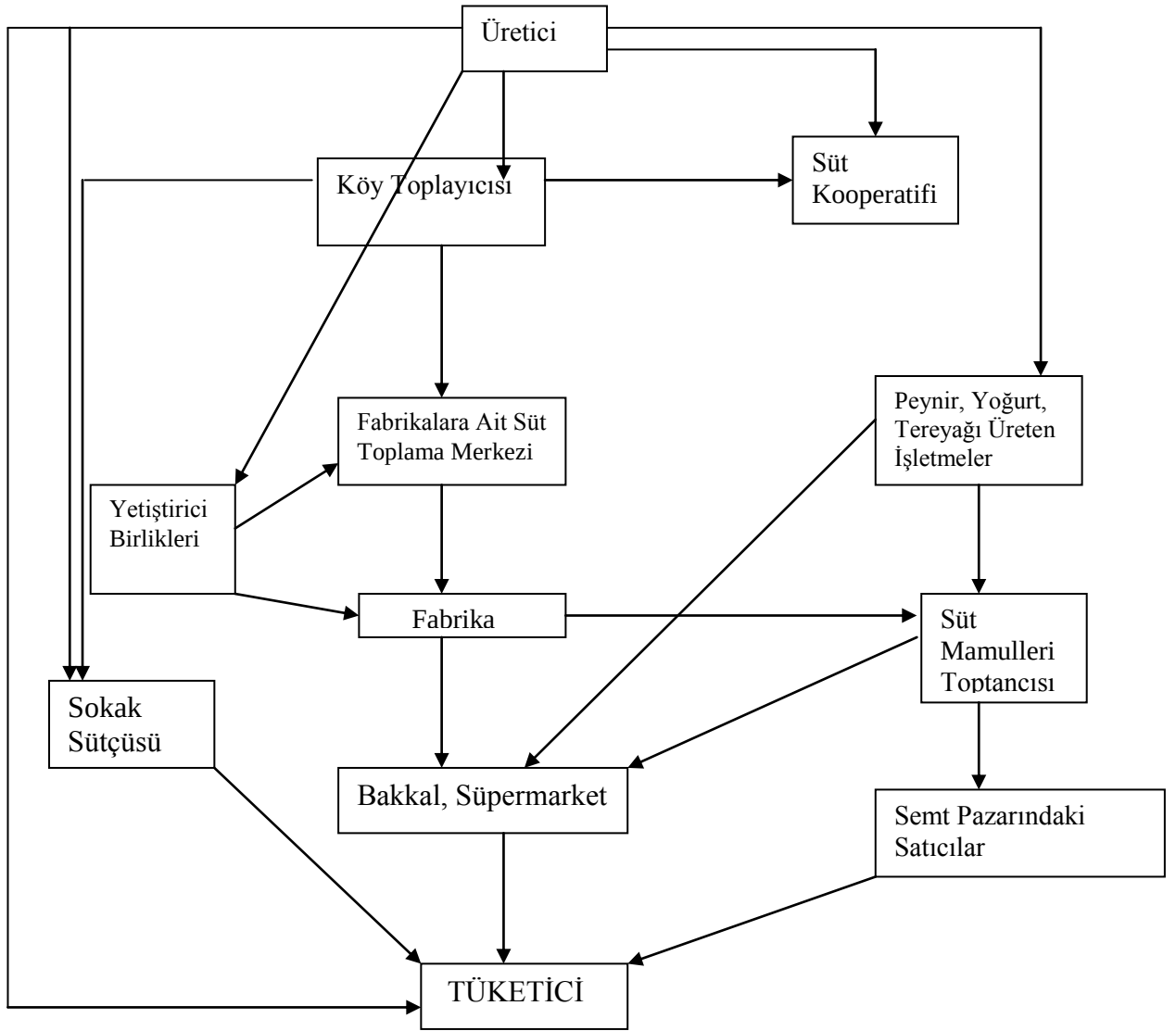
Çizelge 1.11'de üretici, toptan (firma satışı) ve perakende (market vb. satış yerleri) fiyatlarının yıllık değişimleri ve bu değişimleri kıyaslayabilmek için hazırlanmıştır. Perakende süt satışı ve çiğ süt fiyatlarındaki yıllık artışlar irdelendiğinde, 2002 yılı hariç diğer yıllarda çiğ süt fiyat artışlarının perakende süt ve süt ürünleri fiyat artış oranlarının üzerine çıkmadığı görülmektedir. Toptan süt ve çiğ süt fiyat artışı kıyaslandığında ise, 2002 ve 2006 yılları hariç hiçbir dönemde çiğ süt fiyat artışlarının toptan fiyat artışlarını geçmediği görülmektedir. Özellikle süt sanayicileri halkımızın en çok tükettiği süt ürünü olan peynir fiyatlarında % 32,9 artış yapmışken, perakende satış yerleri % 90 civarında artış yapmışlardır (TZOB, 2008).

1.6.2. Türkiye’de Süt ve Ürünlerinde Pazarlama ve Dağıtım Kanalları

Türkiye’de süt ve süt ürünleri üreten işletmelerin büyük çoğunluğu farklı markalar adı altında, aynı ürünleri üretmekte ve benzer dağıtım kanallarını kullanmaktadır (TKB, 2009).

Bölgeye ve yerleşim yerine göre değişmekle birlikte, Türkiye’deki süt ve süt ürünleri pazarlama ağı oldukça karışıktır. Bu karmaşık yapının içinde üretici hammaddeyi ucuza satmakta, tüketici ise ürünü pahalıya tüketmektedir. Gelişmiş pek çok ülkede, üretilen sütün büyük kısmı kooperatifler kanalıyla pazarlanmaktadır. Ancak, Türkiye’de kooperatiflerin mevcut pazarlama yapısı içindeki rolü yok denecek kadar azdır (Özden, 2007).

Türkiye’de pazarlama kanallarının nasıl olduğuna yönelik bilgiler Şekil 1.1’de sunulmuştur (Özden, 2007);

Şekil 1.1. Türkiye’de Süt ve Süt Ürünlerinin Pazarlama ve Dağıtım Kanalları

Şekil 1.1’den görüldüğü gibi Türkiye’de süt, üreticiden çıkıp tüketiciye gidene kadar pek çok farklı yol izlemektedir. Üretici ile tüketici arasına zaman zaman 3-4 aracının girdiği, bu nedenle de fiyatların yükseldiği görülmektedir. Ayrıca bu dağıtım kanalında soğuk zincirin yeterli olmadığı durumlarda, tüketicinin sağlığı da ciddi bir tehlikeye atılmaktadır. Pazarlama kanallarında; kooperatifler, mandıralar, fabrikalar, bakka-market-süpermarketler, sokak sütçüleri, birlikler, toptancılar gibi pek çok basamak ve aracı bulunmaktadır.

Türkiye’de, üretilen sütün yarısından fazlasının, sokak sütçüleri aracılığı ile tüketiciye ulaştırıldığı ifade edilmektedir (Gülcan, 2006). Sokak sütçülerinin dışında pazarlama kanalında bulunan mandıralar ise yakın yörede bulunan üreticilerden topladıkları ya da toplayıcılardan satın aldıkları sütlerle, genelde standartlara uygun olmayan yöntemler kullanarak üretim yapmaktadırlar. Bu işletmeler ürünleri ya kendi mağazalarında ya da pazarlarda satışa sunmaktadırlar. Bu kanalın, toplam pazarlama ağının %35’ini temsil ettiği bildirilmiştir (Gülcan, 2006).

1.7. Dış Ticaret

1.7.1. İhracat

Türkiye’de süt sektörü daha çok iç pazara yönelik kurulmuştur. İhracat ise ikinci planda bırakılmıştır (İGEME, 2006). Bununla birlikte mevcut süt sanayi işletmelerinin yeterli düzeyde ve kaliteli sütü üretemiyor olması, ihracat açısından olumsuz bir durumdur. Yeterli miktarda ve kalitede sütü bulamayan firmaların tam kapasite ile ve düşük işleme maliyeti ile çalışamaması, uluslar arası pazarda rekabet etme şanslarını da azaltmaktadır (Aral, 2009).

Süt ürünleri ihracatında, raf ömrü uzun ve daha çok katma değer yaratan ürünlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Peynir ve tereyağı bu kategoride yer alan ürünlerdir (DPT, 2006). Aşağıdaki Çizelge 1.12’de Türkiye’nin yıllar içerisindeki ihracat değerleri ve ihracatın yoğun şekilde yapıldığı ülkeler hakkında bilgiler verilmiştir (İGEME, 2006; DPT, 2006; Karagözlü, 2002).

Çizelge 1.12. Türkiye’de Süt Ürünleri İhracat Rakamları

Ürün	1996		1997		1998		1999		2000		2001		2002		2003		2004		2005	
Kodu	M	D	M	D	M	D	M	D	M	D	M	D	M	D	M	D	M	D	M	D
101	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	174	435	103	229	259	482	510	830	1140	1845
102	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	306	297	59	83	77	226	345	357	2038	2038
103				-	-	-	-	-	-	-	149	183	17	37	66	191	329	318	2085	1890
104	396	1547	188	708	83	386	103	428	80	293	95	295	115	366	82	271	47	161	56	237
105	4369	11143	5770	15624	4338	11606	4676	12344	4571	12366	4730	13002	7497	19674	8842	24262	10672	27771	13447	37729
106	1118	3205	1254	3675	1616	4890	1084	2419	1554	3231	3164	7113	3472	6762	3767	8772	2789	4858	4017	7794
107	-	-	-	-	-	-	-	-	18	12	29	13	105	80	114	122	202	197	-	-
108	-	-	-	-	-	-	-	-	7216	12093	2620	5683	5556	8733	12041	20660	11881	25228	-	-
Top.																				

(M): Miktar (Ton) (D) : Değer (000\$) Top: Toplam

101: Süt ve krema, yoğunlaştırılmış, tatlandırılmış

105: Peynir ve Lor

102: Yayık altı süt, kestirilmiş süt, krema, yoğurt, kefir vb

106: Dondurma ve Yenilen Diğer Buzlar

103: Yoğurt (Konsantre Edilmiş)

107: Süt

104: Tereyağı

108: Süttozu

Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME)'nin 2006 yılı raporunda belirttiği ihracat rakamları ile dokuzuncu kalkınma planı hayvancılık özel ihtisas komisyonu raporunda açıklanan ihracat değerleri birbirleriyle uyumsuzluk göstermektedir. Bu durum, hayvansal üretim için Türkiye'de halen sağlıklı veri üreten bir veri tabanı ve/veya bu sisteme veri sağlayan personellerin tam olarak oluşmadığını göstermektedir.

Çizelge 1.12 incelendiğinde Tereyağı ihracatında miktar olarak inişli çıkışlı bir seyir izlediği görülmektedir. 1996-1998 yıllarında ihracat miktarı düşmüş, 1999'da biraz yükselmiş ve 2005'e kadar ise bir yıl düşüş, bir yıl yükseliş şeklinde dalgalı bir değişim bulunmaktadır. Yine aynı şekilde peynir ve lorun 1996-2000 yılları arasında, sınırlı olacak şekilde, bir yıl düşüş bir yıl yükseliş şeklinde bir eğilim izlediği, 2001-2005 yılları arasında ise devamlı ihracat miktarının arttığı görülmektedir. Dondurma ve yenilen diğer buzlara bakıldığında 1996 -2005 yılları arasında sadece 1999 ve 2004 yıllarında düşüş yaşadığı görülmekle beraber, ihracatta istikrarlı bir yükselişin olduğu söylenebilir.

İGEME'nin Türkiye'nin 2006-2008 yılları arasındaki süt ürünleri ihracatına ilişkin verileri Çizelge 1.13'de sunulmuştur (İGEME, 2009).

Çizelge 1.13. Türkiye'nin Süt Ürünleri İhracatı

Ürün Adı	2006		2007		2008	
	Miktar (ton)	Değer (1000\$)	Miktar (ton)	Değer (1000\$)	Miktar (ton)	Değer (1000\$)
Süt ve Krema (Konsantre Edilmemiş, Tatlandırıcı Madde İçerenler)	7.004	11.076	6.410	10.727	6.827	12.780
Süt ve Krema (Konsantre Edilmiş, Tatlandırıcı Madde İçerenler)	1.387	2.389	1.857	4.462	1.797	4.201
Yayık altı Süt, Pıhtılaşmış Süt ve Krema, Yoğurt, Kefir vs.	5.131	4.974	5.572	6.857	6.190	8.505
Peynir altı suyu	14.667	9.997	17.700	20.174	12.393	9.221
Sütten Elde Edilen Yağlar; Sürülerek Yenilen Süt Ürünleri	105	527	117	696	215	1.338
Tereyağı	55	289	97	545	140	856
Peynir ve Lor	17.396	48.743	17.614	55.849	19.780	76.948
Dondurma ve Yenilen Diğer Buzlar	4.331	10.965	5.434	12.293	8.026	20.983
Toplam	50.076	94.266	54.801	118.928	55.368	144.742

Çizelge incelendiğinde peynir, tereyağı, dondurma, sürülerek yenilen süt ürünleri, Yayıklı altı Süt (Yayıklı Altı Süt, Pıhtılaşmış Süt ve Krema, Yoğurt, Kefir kategorisi) ürünlerinde, 2006 ve 2008 yılları arasında, ihracatta düzenli bir artışın olduğu görülmektedir. Peynir altı suyu ihracatının 2007’de yükseldiği ancak 2008’e gelindiğinde, 2006 yılındaki değerin de aşağısına düştüğü izlenmektedir.

Ayrıca Türkiye’de 2007 yılı için süt tozunda 3.1 milyon dolarlık bir ihracatın gerçekleştiği bildirilmiştir (TZOB, 2008).

Türkiye’de süt ve süt ürünlerine yönelik ihracatta (süttozu hariç) ,ihracatı teşvik edecek herhangi bir sübvansiyon uygulaması bulunmamaktadır. Bu nedenle Türkiye’nin dış pazarda rekabet şansı düşük bulunmaktadır (Karagözlü, 2002).

Türkiye’nin ihraç pazarlarını daha çok Orta Doğu ülkeleri ve Türk Cumhuriyetleri oluşturmaktadır (İGEME, 2009). İhracat yapılan ülkeler arasında Kuveyt, Suudi Arabistan, Pakistan, Irak, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, KKTC, Makedonya, Yugoslavya, Bahreyn, Azerbaycan, Kazakistan ve ABD bulunmaktadır (İGEME, 2006; DPT, 2006; Karagözlü, 2002).

Bununla birlikte, beyaz peynir ve tulum peyniri ihracatımızın tamamına yakını Suudi Arabistan’a yapılmakta olup, her iki ülkenin de damak zevkinin uyumlu olması bu ticaretin oluşmasında önemli bir etken olduğu vurgulanmaktadır (Karagözlü, 2002).

1.7.2. İthalat

Gıda sanayi içerisinde ithalat değerlerinin ihracat değerlerinden daha yüksek olduğu görülmektedir (Gülcan, 2006).

İlk kez 1985-1989 yılları arasında düzenlenen beşinci beş yıllık kalkınma planında “ithalatın piyasa düzenleyici etkisinden yararlanılması” şeklinde bir ifade kullanılmıştır. Ancak raporda ithalatın sadece iç kaynaklar yetersiz olduğunda

yapılacağından bahsedilmiştir (DPT, 1984; DPT, 1989). Böylece bir yerde ithalatın önü açılmıştır.

Süt ve süt ürünlerinde yetersiz ve kalitesiz üretimin olması, süt ürünleri üretimi yapan modern ve büyük çaplı işletmelerin sayılarının yetersizliği ve bu işletmelerin tam kapasiteyle çalışamaması gibi nedenlerden dolayı, yeterli üretim sağlanamamış, bu nedenle ithalatta artış olmuştur (Kılıç, 2006).

Zira, süt sanayi temsilcileri zaman zaman yeterli ve kaliteli hammadde bulamadıkları, ürün işleme maliyetlerinin yüksek olduğu ve tam kapasiteyle çalışamadıkları yönünde görüşler bildirmiş (Karagözlü, 2002) bu da ithalat kararlarını destekler nitelikte olmuştur.

Türkiye'nin ithal ettiği en önemli ürünler süttozu, tereyağı ve peynir olarak sıralanmaktadır (TKB, 2009; TZOB, 2008). Buna son dönemde canlı hayvan ve kırmızı et de eklenmiştir.

Türkiye'de süt ve süt ürünlerinde 1997-2005 yılları arası dönemde ithal edilen ürün bazındaki değişimler Çizelge 1.14'de sunulmuştur (İGEME, 2006; DPT, 2006; Karagözlü, 2002).

Çizelge 1.14. Türkiye’de Süt ve Süt Ürünleri İthalat Rakamları (1997-2005)

	1997		1998		1999		2000		2001		2002		2003		2004		2005	
	M	D	M	D	M	D	M	D	M	D	M	D	M	D	M	D	M	D
101	64	116	38	73	24	25	19	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
102	8263	14920	7845	14453	9217	14212	7107	11995	2620	5683	5556	8733	12041	20660	11881	25228	9714	23049
103	0	0	40	73	40	55	98	149	28	54	324	337	325	413	338	502	259	435
104	3359	2565	1906	1526	918	742	1365	1086	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
105	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	308	320	283	388	334	477	256	420
106	3821	6412	5322	10531	5731	9869	3846	6034	1640	2695	3239	4853	5175	8801	4268	10159	6155	14595
107	1292	3205	2441	6127	2990	7172	5723	11747	3716	6394	4436	8648	3290	8996	5366	16517	5176	19853
108	-	-	-	-	-	-	-	-	473	1394	527	1295	231	720	431	1150	784	1794
109*	-	-	-	-	-	-	213	138	685	501	906	690	2049	2083	2915	3377	-	-
110**							318	699	174	435	107	236	262	482	510	830	-	-
Top.																		

(M): Miktar (Ton) (D) : Değer (000\$) Top: Toplam

101: Süt ve krema, yoğunlaştırılmamış, tatlandırılmamış

102: Süt ve krema, yoğunlaştırılmış, tatlandırılmış

103: Kestirilmiş süt, krema- yoğurt, yayık ayrıncı vb

104: Kestirilmiş süt suyu ve bunun müst.

105: Yoğurt (Konsantre Edilmiş)

106: Tereyağı

107: Peynir ve Lor

108: Dondurma ve Yenilen Diğer Buzlar

109: Süt

110: Süt tozu

Çizelge 1.14’de, 1997-2005 yılları arasındaki süt ve süt ürünleri ithalat miktarları görülmektedir. Süt ve kremanın (yoğunlaştırılmamış, tatlandırılmamış) yıllar içinde miktarında azalma olduğu görülmektedir. Konsantre edilmiş (süzme) yoğurtta ithalatın 2002 yılından sonra ithalat miktarı artmıştır. Peynir ve lorun ithalat miktarlarında ise 1999’dan 2000 yılına geçerken neredeyse yüzde yüzlük bir artış olmuş, sonraki yıllarda ithalat miktarları azalsa da 2004 yılından itibaren yine beş bin ton civarlarına ulaşmıştır. Kestirilmiş süt, krema-yoğurt, yayık ayrı ürünlerinde yıllar içinde dalgalı bir seyir izleyerek artan bir ivmede olduğu görülmektedir.

İGEME’nin 2009 yılında yayınladığı raporunda, 2006-2008 yıllarına ait süt ve süt ürünlerine yönelik ithalat verileri Çizelge 1.15’de sunulmuştur (İGEME, 2009).

Çizelge 1.15. Türkiye Süt Ürünleri İthalatı

Ürün Adı	2006		2007		2008	
	Miktar (ton)	Değer (1000\$)	Miktar (ton)	Değer (1000\$)	Miktar (ton)	Değer (1000\$)
Süt ve Krema (Konsantre Edilmemiş, Tatlandırıcı Madde İçerenler)	26	40	102	172	174	1517
Süt ve Krema (Konsantre Edilmiş, Tatlandırıcı Madde İçerenler)	16.827	38.724	13.470	51.663	17.567	63.994
Yayık altı Süt, Pıhtılaşmış Süt ve Krema, Yoğurt, Kefir vs.	8	21	13	76	26	187
Yoğurt (Konsantre Edilmiş)	4	7	1	6	0.4	2
Peynir altı suyu	539	1.538	290	848	260	1.102
Sütten Elde Edilen Yağlar; Sürülerek Yenilen Süt Ürünleri	6.328	12.995	5.915	19.597	7.247	28.183
Tereyağı	6.228	12.736	5.785	19.163	7.201	27.978
Peynir ve Lor	4.620	16.454	5.349	27.112	3.334	18.832
Dondurma ve Yenilen Diğer Buzlar	1.223	4.676	1.340	5.903	1.820	7.074
Toplam	35.803	87.191	32.265	124.540	37.629	148.869

Çizelge incelendiğinde, yoğurt ve peynir altı suyunun ithalat miktarlarında 2006-2008 yılları arasında bir düşüş izlemiştir. Konsantre edilmiş süt ve krema, sürülerek yenilen süt ürünleri ve tereyağı ithalatının 2007’de azaldığı, ancak 2008 yılında 2006’ya göre arttığı görülmektedir. Konsantre edilmemiş süt ve krema, dondurma ile yenilen buzların her yıl ithalat miktarlarının düzenli olarak arttığı görülmektedir. Peynirde ise 2007 yılında bir artış, 2008 yılında ise bir azalış görülmektedir.

2006 yılında 16.7 bin ton süt tozu ithal edilmiş ve bunun için 39 milyon dolar ödenmiştir. 2007 yılında ise 11 bin ton süt tozu ithal edilmiş ve bunun için 42 milyon dolar ödenmiştir (TZOB, 2008).

Türkiye ithalatın kolaylaşması için AB'ne bazı tavizler de vermektedir. Çizelge 1.16'de bu tavizlere ilişkin bilgiler yer almaktadır (TZOB, 2008).

Çizelge 1.16. Avrupa Birliğinin, Türkiye Süt ve Sütlü Ürünler Tercihli Ticarete İlişkin 1/98 ve 2/2006 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararları Kapsamında Yararlandığı Tavizler

G.T.İ.P.*	Ürün Tanımı	Vergi İndirimi (%)	Kota(ton)
0402 10	Süttozu (Dahilde İşleme Rejimi)	100	2.500
0402 21	Süttozu (Dahilde İşleme Rejimi)	100	2.500
0404	Peynir Altı Suyu	%30 Ad valorem	700
040510 0405 20 90 0405 90	Tereyağı, sürülerek yenilen süt ürünleri	100	3.700
0406 30	Eritme Peynirler	100	300
0406 90	Diğer Peynirler	100	2.000
040690	Peynirler, diğer, 040690 29/31/50/86/87/88	100	1.000

*G.T.İ.P. Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu

Çizelge incelendiğinde, 2007 yılında ithalat rakamlarının % 100 indirimli gümrük vergisi ile AB'ye verilen süt tozu tavizinin ithalat rakamının % 41.4'ünü, tereyağı tavizinin % 27.3'ünü, peynir tavizinin ise toplam ithalat rakamının % 22'sini oluşturduğu görülmektedir.

Direk ürün olan süt tozuna % 150, tereyağına % 140 oranında gümrük vergisi uygulandığı için bu ürünler en çok Dahilde İşleme Rejimi (DİR) kapsamında, kota miktarlarını aşmayacak miktarlarda ülkemize gelmekte ve çikolata, bisküvi gibi ürünlerin üretiminde kullanılmaktadır (DPT, 2006).

En çok süt ve süt ürünleri ithal ettiğimiz ülkelerin başında Almanya, Fransa ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti gelmektedir (Kuyululu, 2009; Karagözlü, 2002). Bununla birlikte Ukrayna, Slovak Cumhuriyeti, Polonya, Belçika, Danimarka, Hollanda, Moldovya, Hırvatistan, İsviçre, İngiltere, ABD gibi ülkeler de ihracat yapılan ülkeler arasında bulunmaktadır (DPT, 2006).

Son yıllarda Avusturya ve Yeni Zelanda'dan, Türkiye'de genelde üretilmeyen Çeddar peyniri, rendelenmiş Flamenk ve Permesan peyniri, Emmental, Camambert ve eritme peyniri gibi peynirlerin ithal edildiği de bildirilmiştir (Karagözlü, 2002).

1.8. Türkiye'de Süt Sektöründe Örgütlenme (Kooperatifler ve Birlikler) ve Desteklemeler

Hayvansal ürünlerde talebin sınırlı ve pazarlama sisteminde aracı sayısının çokluğu ürünlerin uygun zaman ve fiyatlarda pazarlanmasına olanak vermemektedir. Ürün ve girdi fiyatlarının, üreticilerin etkin olmadığı bir ortamda oluşması, eğitim ve yayım hizmetlerinin yetersizliği, üreticilerin bilgi ve teknoloji kullanımındaki eksiklikleri gibi pek çok nedenden dolayı üreticilerin etkin ve güçlü örgütlenmelere ihtiyacı bulunmaktadır (Saçlı, 2007).

Türkiye'de, örgütlenmenin öneminin üreticiler tarafından pek iyi bilinmemesi nedeniyle tarım ve hayvancılıkta örgütlenme düzeyi ancak % 40 seviyelerinde bulunmaktadır (Saçlı, 2007).

Tarımsal örgütlenme durumu incelendiğinde;

- Üretici Birlikleri,
- Yetiştirici Birlikleri,
- Tarım Kredi Kooperatifleri,
- Ziraat Odaları'nın olduğu görünmektedir.

Tarımsal kalkınma, sulama, su ürünleri ve pancar ekicileri kooperatifleri 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, Damızlık Sığır Yetiştirici Birlikleri ile Arı Yetiştiricileri

Birlikleri 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanunu, Küçükbaş Hayvan Yetiştiricileri Birlikleri ise 5300 sayılı Üretici Birlikleri Kanunu çerçevesinde kurulmaktadır. Türkiye’de en yaygın örgütlenme biçimi kooperatifler olup, 2004 yılı sonu itibarıyla 10709 adet kooperatife üye 4126 bin üretici bulunmaktadır. Diğer önemli üretici örgütü ise, 673 Ziraat Odasının kayıtlı olduğu ve Türkiye’de il ve ilçe bazında örgütlenerek, merkez birliğini kurmuş olan Türkiye Ziraat Odaları Merkez Birliği olup, bu odalara 3.8 milyon kayıtlı üye bulunmaktadır.

Hayvan yetiştiriciliği alanında faaliyet gösteren yetiştirici örgütleri ise genel olarak 1163 sayılı Kanun çerçevesinde faaliyet gösteren tarımsal kalkınma kooperatifleridir. Bu kooperatifler damızlık sığır, süt sığırcılığı, sığır besiciliği, damızlık koyun yetiştiriciliği ve arıcılık alanlarında çalışmaktadırlar. Söz konusu kooperatiflerin üyesi olduğu bir de Hayvancılık Kooperatifleri Merkez Birliği bulunmaktadır. Sığır yetiştiriciliği alanında faaliyet gösteren ve özellikle ıslah alanında etkin bir çalışma yürüten yetiştirici örgütleri ise, Damızlık Sığır Yetiştirici Birlikleridir. Söz konusu birlikler bir araya gelerek, 2001 yılında Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği’ni kurmuşlardır.

Genel olarak kooperatif ve birlik yapısının karşılaştırılmasına ilişkin bilgiler Çizelge 1.17’de sunulmuştur (Kumlu, 2008).

Çizelge 1.17. Birlikler ve kooperatiflerin genel özellikleri

Özellikler	Tar.Kal.Koop.	DSYB	Süt Ür.Bir.
Kuruluş Yasası	1163/3476	4631	5200
İlgili Bakanlık	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı		
Amaç	Sosyo-Ekonomik		Sosyo-Kültürel
Amaç çeşitliliği	Çoklu	Islah	Tek Ürün veya Ürün Grubu
Üyelik Koşulları	Amaç birliği halinde serbest	Amaç birliği ve en az 5 baş inek	Pazara yönelik süt üretme
Üyeler / Ortaklar	Üretici	Yetiştirici	Özel ve Tüzel kişiler
Tercih edenler	Küçük işletmeler	En az 5 ineği olan işletmeler	Farklı
Yönetim Biçimi	Demokratik		
Yönetime Katılma	Eşit		
Gelir Bölüşümü	Alış-veriş oranında	-	-
En küçük kuruluş yeri	Köy	İl	İlçe

TEDGEM'in kayıtlarına göre Türkiye'deki üretici birliklerine ilişkin bilgiler Çizelge 1.18, 1.19, 1.20 ve 1.21'de sunulmuştur (TEDGEM, 2009).

Çizelge 1.18. Üretici Birlik ve Üye Sayıları

Ürün Grupları	Birlik Sayıları	Üye Sayısı
Hayvansal Üretimle İlgili	282	92.570
Meyve	138	10.493
Sebze ve Süs Bitkileri	59	7.259
Tarla Bitkileri	70	6.753
Su Ürünleri	22	759
Organik Ürünler	17	484
TOPLAM	588	118.318

Çizelge 1.18'den görüldüğü gibi hayvansal üretimle ilgili kurulan birlik sayısı diğer ürünlere yönelik kurulan birlik sayısından daha fazladır. Üretici merkez birliklerine ait bilgiler Çizelge 1.20'de sunulmuştur.

Çizelge 1.19. Üretici Merkez Birliklerine Ait Bilgiler

Merkez Birlikleri	Birlik Sayıları	Üye Sayısı
Süt Üreticileri	158	87.341
Yumurta Üreticileri	15	424
Meyve Üreticileri	31	2.566
Sebze ve Süs Bitkileri Üreticileri	8	1.503
Tarla Bitkileri Üreticileri	10	406
Bal Üreticileri	58	2.201
Yağlı Tohumlar Üreticileri	9	240
Kırmızı Et Üreticileri	9	599
Su Ürünleri Üreticileri	12	490
TOPLAM	310	95.770

Çizelge 1.19’de görüldüğü gibi merkez birlikleri içinde en fazla sayıya Süt Üreticileri Birliği sahiptir. Onu, Bal ve Meyve Üreticileri Birliği takip etmektedir. Hayvansal üretimle ilgili üretici birliklerinin listesi Çizelge 1.20’de sunulmuştur.

Çizelge 1.20. Hayvansal Üretimle İlgili Üretici Birlikleri

Hayvansal Üretimle İlgili Üretici Birlikleri	Adet
Kırmızı Et	8
Kanatlı Hayvan Eti	7
Süt	127
Bal	43
Yumurta	17
Koza	1
Alabalık Yetiştiriciliği	2
İç Su Ürünleri Yetiştiricileri	7
Deniz Ürünleri Yetiştiricileri	3
Toplam	215(%50)
Türkiye’deki Toplam Üretici Birliği	430

Çizelgede görüldüğü gibi Türkiye’deki hayvancılıkla ilgili üretici birlikleri toplam üretici birliklerinin %50’si kadardır. Islah amacıyla kurulan birliklerin mevcut durumu Çizelge 1.21’de sunulmuştur.

Çizelge 1.21. 4631 Sayılı Yasaya Göre Kurulan Islah Amaçlı Birliklerin Mevcut Durumu

Tür	Adet	Üye Sayısı
Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği	75	87.942
Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği	73	115.583
Arı Yetiştirici Birliği	77	35.386
Manda Yetiştiricileri Birliği	2	135
Tavuk Yetiştiricileri Birliği	3	216
Toplam	231	239.222

Çizelgede görüldüğü gibi, Türkiye’de ıslah amacıyla kurulan birliklerin toplam sayısı 231 adettir ve toplam örgütlü üretici sayısı da 239 222 kişidir.

Desteklemeler

Pek çok ülkede olduğu gibi tarım Türkiye’de de sübvansiyonla desteklenmektedir. Hayvancılığın desteklenmesi gelişmekte olan ülkeler için önemli bir konudur (TKB, 2006).

13 Mayıs 1987 tarihinde, Para ve Kredi Kurulu’nun belirlediği esaslar doğrultusunda, belirli özelliklere sahip süt işleme tesislerine sütünü teslim eden üreticilere litre başı “Teşvik Piri” başlığı altında bir destekleme ödemesine başlanılmıştır (Gülcan, 2006; Tan, 2001).

Bu teşvikten faydalanmak isteyen yetiştirici sütünü tek vardiyada yılda asgari 1000 ton çiğ süt işleme kapasitesi olan ve aynı zamanda işletmesinde plakalı pastörizatör ve/veya çift cidarlı kazan bulunduran süt ve mamulleri imal eden işletmelere satmak zorundadır (DPT, 1967). Buradaki amaç dağınık halde bulunan işletmelerin ortak ve modern bir fabrikada sütlerini değerlendirmeleri ve süt üretimlerini artırmalarıdır.

Hükümetlerin izlediği politikalar doğrultusunda bu sübvansiyonlar yıllar içinde değişiklikler göstermiştir. 2000 yılında 2000/467 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile hayvancılıkla ilgili sübvansiyonlara yönelik özel bir kararname çıkarılmış ve 2004’ün sonuna kadar bu kararname doğrultusunda ödemeler yapılmıştır. 2005

yılında çıkarılan 2005/8503 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 2010 yılına kadar hayvancılığın destekleyeceği açıklanmıştır (TZOB, 2008).

2000 yılında cari fiyatlarla 12 milyon TL ile başlayan hayvancılık desteklemeleri 2007 yılında yaklaşık 711 milyon TL'ye yükseltilmiştir (TZOB, 2008).

Yıllara göre tarımsal destekleme bütçesi içindeki hayvancılığın aldığı pay Çizelge 1.22'de sunulmuştur (TZOB, 2008).

Çizelge 1.22. Toplam Tarımsal Destekleme Bütçesi ve Hayvancılık Desteklerinin Payı

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Tarımsal Destekleme (Milyon TL)	2.414	2.717	3.030	2.850	3.084	3.707	4.747	5.576	5.400
Hayvancılık Desteklemeleri (Milyon TL)	12	41.45	86.59	105.65	209	345	661	711	731
Hayvancılığın Payı (%)	0.5	1.5	2.9	3.7	6.8	9.3	13.9	12.8	13.5

Çizelgede görüldüğü gibi tarımsal destek bütçesi içindeki hayvancılığa ayrılan pay 2000 yılında % 0.5 iken 2006 yılında % 13.9'a yükseltilmiş, 2007 yılında ise % 12,8'e düşürülmüştür. 2008 yılında ise bu oran % 13.5 olarak gerçekleşmiştir (TZOB, 2008).

Gıda, yem, kozmetik, konfeksiyon, medikal gibi pek çok sanayi kolunu yan ürünleriyle besleyen ve bir ülkenin gelişmesinde en önemli sektörlerden biri olan hayvancılığa toplam tarımsal desteklemeden ayrılan payın halen yetersizliği dikkat çekicidir.

Hayvancılığa ayrılan bu payın kendi içinde nasıl dağıldığına ilişkin bilgiler Çizelge 1.23'de sunulmuştur (TZOB, 2008).

Çizelge 1.23. Hayvancılık Destekleme Kalemlerinin Dağılımı (%)

Destek kalemleri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Gebe Düve	1.53	5.36	3.31	2.30	1.75	0.80	0.55
Yem Bitkileri Desteklemeleri	20.20	39.30	41.08	58.49	29.05	41.95	41.47
Suni Tohumlama	1.19	2.53	1.40	1.87	2.12	6.25	7.13
Suni Toh. Ekipmanı	0.02	0.05	0.08	0.08	0.07	0.13	-
Kaba Yem	77.07	45.93	-	-	-	-	-
Sığır ve Manda	-	6.82	33.86	-	-		
Süt	-	-	20.26	36.15	32.15	32.24	27.85
Buzağı	-	-	-	0.35	1.30	3.20	7.89
Arıcılık	-	-	-	0.00	0.07	2.29	2.74
Su Ürünleri	-	-	-	0.76	1.34	12.10	6.02
Hastalıktan Ari Süt Hay.	-	-	-	0.01	0.03	0.15	0.83
Telef Olan Hayvan Tazminatı	-	-	-	-	0.37	0.41	1.33
Kırmızı Et	-	-	-	-	31.73	-	-
Sağım Hijyeni ve Süt Kalitesi	-	-	-	-	-	0.17	0.33
Hayvan Gen Kaynakları	-	-	-	-	-	0.18	0.25
Hastalıklarla Mücadele	-	-	-	-	-	0.14	0.33
Hayvan Kimlik Sistemi	-	-	-	-	-	0.00	0.03
Küçükbaş Islah Amaç Yetişt. Birliği Desteği	-	-	-	-	-	-	1.66
İpekböceği Koza Desteği	-	-	-	-	-	-	0.28
Tiftik Desteği	-	-	-	-	-	-	0.24
Sertifikalı Yem Bitk. Tohum Desteği	-	-	-	-	-	-	0.24
Gıda Güvenlik Desteği	-	-	-	-	-	-	0.83
Toplam	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Çizelgenin incelenmesinden; her bir destek kaleminin toplam tutardan aldığı pay incelendiğinde, en çok payın yem bitkilerinin aldığı görülmektedir. Bunu süt teşvik primi, suni tohumlama desteği ve damızlık gebe düve desteği izlemektedir (TZOB, 2008).

Devletin 2005 yılında almış olduğu karar doğrultusunda 2005-2010 yılları arasında yaptığı ve yapacağı toplam destek miktarları Çizelge 1.24’de görülmektedir (TKB, 2009).

Çizelge 1.24. Hayvancılık Sektörüne Toplam Sübvansiyon Miktarı (2005-2010)

Sübvansiyon Adı	Toplam miktar (TL)	Yüzde
Soy kütüklü hayvan	5.000.000	0.8
Suni tohumlamaya doğan buzağı	34.000.000	5.4
Suni tohumlama sübvansiyonu	36.000.000	5.7
Süt primi	85.000.000	13.0
Sağım hijyeni ve süt kalitesi	6.000.000	1.0
Yem bitkileri	145.500.000	24.0
Hayvan genetiği	255.000	0.04
Hastalıktan arınmış çiftlik	70.800.000	11.4
Piyasa düzenleme	75.000.000	12.0
Hayvan hastalıklarına karşı mücadele	14.700.000	2.4
Gıda güvenliği, resmi veterinerlik	10.800.000	1.7
Su ürünleri	19.000.000	3.0
Arıcılık	12.000.000	1.9
2004 yılından ek primi	106.000.000	17.0
Faiz sübvansiyonu (Ziraat Bankası)	3.110.000	0.5
Toplam	622.245.000	100

Çizelge 1.24’de görüldüğü gibi örgütlü üreticiyi temsil eden soykütüğü projesine bağlı olan üretici, toplam desteklemelerden % 0,8 pay almıştır. Suni tohumlama uygulaması % 5.7, suni tohumlamadan doğan buzağı ise desteklemelerden % 5.4’lük bir pay almıştır. En büyük pay % 24 ile yem bitkilerine tahsis edilmiştir.

Genel olarak hayvancılığa birim üzerinden verilen teşvik miktarları Çizelge 1.25’da sunulmuştur (TDSYMB, 2008; TÜGEM, 2010).

Çizelge 1.25. Destekleme Miktarlarının Yıllara Göre Değişim Tablosu

Kapsam	Detaylar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Anaç Sığır Desteği	Anaç sığır	-	-	-	-	-	-	-	-	225TL.	225TL
	Soy kütüğüne kayıtlı anaç sığır	-	-	-	-	-	-	-	-	270TL.	275TL
Hastalıktan Ari	Anaç sığır	-	-	-	20TL.*	40TL.*	40TL.*	40TL.*	40TL.*	350TL.	350TL
Süt Teşviği	Süt Teşviği Soy Kütüğü	0.5Krş.	0.5Krş.	2Krş.	4Krş.	4Krş**	5.5Krş	7.0Krş	7.0Krş	3.6Krş.	4.0Krş.
	Süt Teşviği Ön Soy Kütüğü	0.5Krş.	0.5Krş	1Krş	2Krş	2Krş	3Krş	5.5Krş	5.5Krş	3.6Krş.	4.0Krş.
Buzağı Teşviği	Buzağı teşviği Soy kütük	-	-	-	40TL	60 TL	80 TL	140 TL	140 TL	-	60TL
	Buzağı teşviği Ön soy	-	-	-	20TL	30 TL	40 TL	80 TL	80 TL	-	
Gebe Düve Teşviği	Damızlık Belgesi	180 TL	240 TL	300 TL	360 TL	400 TL	500 TL	550 TL	550 TL	-	-
	Saf ırk sertifikası	90 TL	120 TL	150 TL	180 TL	200 TL	250 TL	275 TL	275 TL	-	-
Aşı	Aşı desteği	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20TL
Suni Tohumlama	Desteklemede Öncelikli	4 TL	6 TL	8 TL	10 TL	15 TL	35 TL	36 TL	36 TL	-	-
	Diğer	2 TL	3 TL	4 TL	5 TL	7 TL	25 TL	26 TL	26 TL	-	-

* Hayvan başı destek

** Hastalıktan arî işletmeler için beher başına %50 fazladan destek

Çizelge 1.25’den görüldüğü gibi, 2000 yılından beri her yıl hayvancılık teşvik kalemleri devamlı gündemde kalmakta, ancak verilen teşviklerde artış görülmesine rağmen yetersizliği açıkça görülmektedir.

Hayvancılıkta desteklemeler ile ilgili bu özet bilgi verildikten sonra, iktisadi bir faaliyet olan hayvancılığın ekonomik yönüne ilişkin süt litre satış fiyatları, süt teşviki ve yem kg fiyatları konusuna bilgi vermek için, çeşitli kaynaklar incelenerek Türkiye’deki ortalama değerler tespit edilmiş ve Çizelge 1.26 oluşturulmuştur (DPT, 1967; Kıymaz ve Saçlı, 2008; TDSYMB, 2008; TDSYMB, 2009).

Çizelge 1.26. Yıllara Göre Süt, Yem ve Süt Teşviki Fiyatlarının Seyri

Yıllar	Süt (TL/kg)	Süt Yemi Fiyatı (TL/kg)	Minimum süt teşvik Pirimi (TL/kg)	Maksimum süt teşvik Pirimi (TL/kg)	Süt / Yem Paritesi
1996	0.03	0.227	0.002	0.003	0.13
1997	0.05	0.279	0.003	0.005	0.17
1998	0.10	0.639	0.003	0.005	0.15
1999	0.16	0.105	0.003	0.005	1.52
2000	0.22	0.151	0.01	0.02	1.45
2001	0.29	0.232	0.02	0.04	1.25
2002	0.26	0.280	0.02	0.04	0.92
2003	0.38	0.350	0.02	0.04	1.08
2004	0.37	0.413	0.02	0.04	0.89
2005	0.39	0.385	0.03	0.05	1.01
2006	0.42	0.396	0.055	0.07	1.06
2007	0.45	0.412	0.055	0.07	1.09
2008	0.55	0.534	0.036	0.03	1.02
2009	0.49	0.500	0.04	0.04	0.98

Çizelgenin incelenmesinde de görüldüğü üzere, bugünden geriye dönük olarak Türkiye’de 14 yıl boyunca süt yem paritesinin sadece 1999, 2000, 2001 yıllarında sırasıyla 1.52, 1.45, 1.25 olduğu, diğer yıllardaysa genelde 1 seviyesi civarında seyrettiği görülmektedir.

1.9. Türkiye Damızlık Sığır Yetiştirici Birliklerinin Mevcut Durumu ve İşleyişi

Türkiye’de soy kütüğüne katkı sağlayacak nitelikte kayıt tutma çalışmaları, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı’nın 1989 yılında İtalya Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği (ANAFİ) ve 1990 yılında Almanya Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği (GTZ) ile işbirliği çerçevesinde yürüttüğü projelerle başlatılmıştır. Her iki projenin de amacı, Türkiye’de bir kayıt sistemi oluşturmak ve bu kayıt sistemini yürütecek birliklerin kurulmasını sağlamaktır.

Nitekim 1995 yılında yürürlükte olan Islahı Hayvanat Kanunu’nun bazı maddelerinde değişiklik yapılmış ve aynı yıl yayınlanan “Türkiye Damızlık Süt Sığırı Yetiştiricileri Birliği Hizmetleri Hakkında Yönetmelik” ile Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birlikleri kurulmaya başlanmıştır. Mevcut 16 İl Birliği 1998 yılında üst örgütleri olan Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği’ni kurmuştur. 2001 yılında yürürlüğe giren Hayvan Islahı Kanunu ile soy kütüğü çalışmaları bir ivme kazanmış, Kasım 2009 tarihi itibarıyla Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği (TDSYMB)’ne üye İl Birliği sayısı 75’e ulaşmıştır.

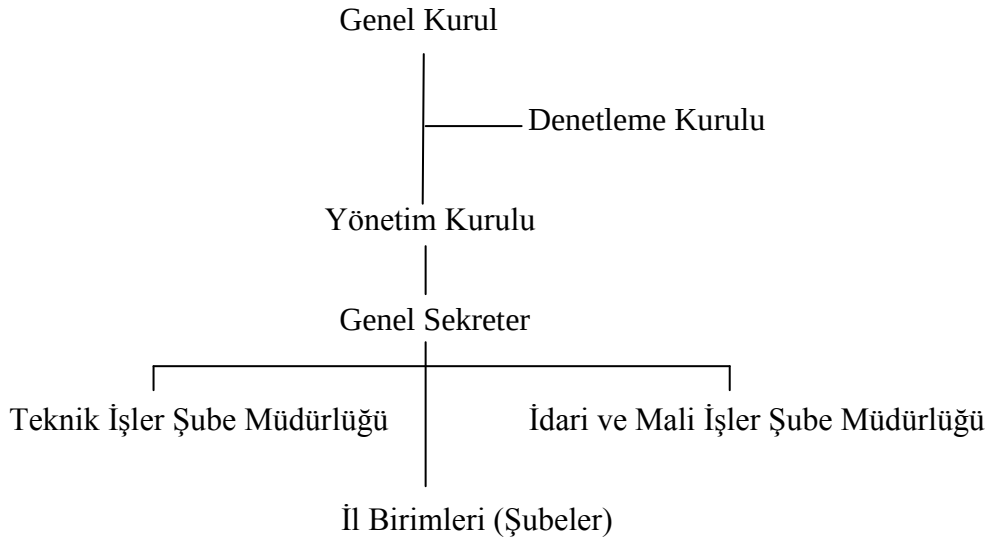
TDSYMB yurt içi çalışmalarının yanı sıra,

- Avrupa Holstein Konfederasyonu
- Uluslararası Hayvan Kayıt Örgütü (ICAR)
- Uluslar arası Boğa Değerlendirme Servisi (INTERBULL)

kuruluşlarına üye olup, Türkiye’yi bu alanda uluslararası platformda temsil etmektedir.

Sığircılık Bilgi Ağı (Cattle Network) ve Uluslar arası Çiftlik Karşılaştırma Ağı (International Farm Comparison Network) ile işbirliği içinde olan Merkez Birliği, dünyadaki bilimsel gelişmeleri takip etmek amacıyla Avrupa Zootečni Federasyonu’nun yıllık toplantılarına da katılmakta, Sığircılık Bilgi Ağı’nın sekreterliğini de yürütmektedir.

Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliklerinde 492'si teknik personel olmak üzere 941 kişi görev yapmaktadır. Ayrıca 65 Tarım Bakanlığı çalışanı da Yetiştirici Birliklerine danışman olarak yardımcı olmaktadır. Merkez Birliği İl Birliği personelleri için çeşitli hizmet içi eğitimler düzenlemekte, yılda 6 sayı Türkçe, yılda bir sayı İngilizce yayınlanan iki dergi çıkarmaktadır. Merkez Birliğinin yönetim şeması Şekil 1.2'deki gibidir.

Şekil 1.2. Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği Organizasyon Şeması

Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü ile 3 ayrı projeyi ortak şekilde yürütmektedir. Bunlar;

1. Önsoykütüğü Projesi,
2. Soykütüğü Projesi,
3. Döl Kontrolü Projesidir.

1.Önsoykütüğü Projesi

Amaçlar

- Damızlık nitelikli sığırların tespitini sağlayarak soykütüğü sistemi için alt yapı oluşturulması,
- Ülkemizde yetiştirilen ve suni tohumlama yöntemiyle tohumlanan sığırların kayıt altına alınması,
- Hayvan hareketlerinin kontrol edilmesi,
- Türkiye genelinde sığır yetiştiriciliği ile ilgili istatistiklerin elde edilmesidir.

Mevcut Durum;

Önsoykütüğü Projesi'ne ilişkin yürütülen il sayısı, kayıtlı işletme sayısı, kayıtlı inek, dişi sığır ve toplam sığır sayıları Çizelge 1.27'de sunulmuştur (TDSYMB, 2010).

Çizelge 1.27. Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliğine Kayıtlı Önsoykütüğü Bilgileri

Proje	Yürütülen il sayısı	Kayıtlı işletme sayısı (adet)	Kayıtlı inek sayısı (baş)	Kayıtlı dişi sığır sayısı (baş)	Kayıtlı toplam sığır sayısı (baş)
Önsoykütüğü	81	947.823	2.580.002	3.365.858	3.936.865

Çizelge 1.27'de görüldüğü gibi 81 ilde faaliyet gösteren projede 947 823 adet kayıtlı işletme bulunmaktadır. Kayıtlı toplam sığır sayısı ise 3 836 865'dir.

2. Soykütüğü Projesi

Amaçlar

- Türkiye çevre koşullarına uyumlu, yüksek verimli ve uzun ömürlü sığırlar elde etmek,
- Kaliteli damızlık sığır ihtiyacını ülke içerisinde karşılamak,

- Sisteme kayıtlı yetiştiricilerin iyi bir sürü idaresi ile karlılığını sağlayarak, AB ülkelerindeki işletmeler ile rekabet şanslarını artırmak,
- Türkiye'nin et ve süt talebini karşılamaya yönelik gerçekçi üretim ve ıslah politikaları gerçekleştirmektir.

Mevcut durum

Soykütüğü Projesi'ne ilişkin yürütülen il sayısı, kayıtlı işletme sayısı, kayıtlı inek, dişi sığır ve toplam sığır sayıları Çizelge 1.28'da sunulmuştur (TDSYMB, 2010).

Çizelge 1.28. Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliğine Kayıtlı Soykütüğü Bilgileri

Proje	Yürütülen il sayısı	Kayıtlı işletme sayısı (adet)	Kayıtlı inek sayısı (baş)	Kayıtlı dişi sığır sayısı (baş)	Kayıtlı toplam sığır sayısı (baş)
Soykütüğü	75	89.701	1.064.833	1.812.917	2.350.810

Çizelge 1.28'dan görüldüğü gibi Soykütüğü projesine kayıtlı 89.701 adet işletme vardır. Kayıtlı toplam hayvan sayısı ise 2.350.810 baştır.

3. Döl Kontrolü Projesi

Amaç

- Damızlık seçiminde en güvenilir yöntem olan Döl Kontrolü'nü uygulayarak Türkiye koşullarında dölllerinin verimleri bilinen, denenmiş boğa spermaları üretmektir.

Mevcut durum

1999 yılında ilk çalışmalarına başlanan proje kapsamında 87 baş boğanın testi devam etmektedir. Bu boğalardan 27 başının ilk damızlık değerleri belirlenmiş, Türkiye kökenli boğalar arasında ilk 5 sırayı TDSYMB boğaları almıştır.

1.10. Avrupa Birliği'nde Süt Sektöründe Mevcut Yapı, Uygulamalar ve Politikalar

AB ve Türkiye'deki genel hayvan varlıkları karşılaştırıldığında, Türkiye'deki manda sayısının AB'deki manda varlığının % 52'sini, keçi sayısının % 54'ünü, kovan sayısının % 50'sini, koyun sayısının % 24'ünü, sığır sayısının ise % 11'ini oluşturduğu görülmektedir. Bu oranlar dikkate alındığında, Türkiye'nin AB'ne üyelikte, küçükbaş hayvanlarda ve sığırdaki büyük bir katılımcı olacağı görülmektedir (DPT, 2006). Avrupa Birliği'nde hayvan sayılarındaki değişime ilişkin bilgiler Çizelge 1.29'da sunulmuştur (FAO, 2008).

Çizelge 1.29. AB Ülkeleri 2005-2007 Yıllarındaki Sığır Varlığındaki Değişim (baş)

AB Üye Ülkeler	Yıllar		
	2005	2006	2007
Avusturya	2.008.413	2.002.143	2.002.919
Belçika	2.698.649	2.669.076	2.649.392
Bulgaristan	671.579	621.797	628.271
Kıbrıs	60.532	56.109	54.900
Çek Cum.	1.397.308	1.373.645	1.391.393
Danimarka	1.570.085	1.534.763	1.566.218
Estonya	249.800	249.500	244.800
Finlandiya	958.925	949.291	926.694
Fransa	19.310.312	19.417.861	19.359.000
Almanya	13.034.500	12.747.900	12.686.644
Yunanistan	605.283	617.689	628.904
Macaristan	723.000	708.000	702.000
İrlanda	6.982.600	6.915.900	6.704.100
İtalya	6.304.000	6.255.000	6.117.000
Letonya	371.100	385.200	377.100
Litvanya	791.966	800.286	838.800
Lüksemburg	185.235	183.640	191.928
Malta	19.408	19.742	19.233
Hollanda	3.799.000	3.749.000	3.730.000
Polonya	5.483.290	5.606.358	5.696.200
Portekiz	1.443.000	1.440.800	1.407.270
Romanya	2.808.000	2.862.000	2.934.000
Slovakya	540.146	527.889	507.820
Slovenya	451.136	452.517	451.293
İspanya	6.463.430	6.184.092	6.584.980
İsveç	1.604.933	1.590.409	1.559.725
Birleşik Krallık	10.770.200	10.579.000	10.304.000
AB Toplam	80.535.630	79.920.607	79.960.584

Çizelge incelendiğinde AB ülkelerindeki sığır varlığında, yıllara göre çok belirgin bir azalış ya da artışın olmadığı görülmektedir.

AB üye ülkelerinde süt sığırcılığı yapan işletme sayısı yaklaşık 1.8 milyon adettir. Bu işletmelerdeki toplam sığır varlığı ise yaklaşık 24 milyon başdır (DPT, 2006). AB'ne üye bazı ülkelerin inek başına ortalama süt verimleri Çizelge 1.30'de sunulmuştur (FAO, 2008; Uğurlu, 2007).

Çizelge 1.30. AB Üyesi Bazı Ülkelerin İnek Başına Ortalama Süt Verimi (ton)

AB Üye Ülkeler	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Belçika	5,99	5,90	5,75	6,07	6,17	5,96
Çekoslovakya	7,42	7,30	7,52	7,84	8,10	8,15
Danimarka	6,12	6,21	6,24	6,50	6,43	6,43
Almanya	6,12	6,21	6,24	6,50	6,43	6,43
Yunanistan	3,05	3,03	3,46	3,52	3,34	3,18
İspanya	5,30	5,35	5,89	6,47	5,62	5,89
Fransa	5,94	5,91	6,02	6,04	6,11	6,54
İrlanda	4,38	4,55	4,61	4,68	4,84	4,90
İtalya	5,78	5,19	5,20	5,91	5,21	5,48
Luksemburg	6,10	6,29	6,43	6,56	6,56	6,84
Hollanda	7,41	7,09	7,18	7,49	7,41	7,15
Portekiz	5,62	5,68	5,98	5,77	5,94	5,76
İngiltere	6,15	6,53	6,62	6,81	6,76	6,97
Avusturya	4,97	5,39	5,48	5,63	5,80	5,87
Finlandiya	6,72	7,12	7,28	7,40	7,52	7,52
İsveç	7,71	7,86	7,73	7,95	7,99	8,05
AB Ortalaması	5,91	5,96	6,09	6,31	6,25	6,31

Çizelge incelendiğinde ilk göze çarpan ülkenin Çekoslovakya olduğu ve 5 yıllık süre içinde inek başına ortalama süt verimini 7.42 ton'dan 8.15 ton'a yükselttiği görülmektedir. Benzer bir ilerlemenin İsveç'de de olduğu görülmektedir. En az süt verimi ise Yunanistan'da bulunmaktadır.

Bu verimlerin yanı sıra, üye ülkelerdeki toplam süt sığırı sayıları ve belirlenen işletme ölçeklerine göre yüzdelik dağılım Çizelge 1.31'de sunulmuştur (Özden, 2007).

Çizelge 1.31. AB Üye Ülkelerindeki Toplam Süt Sığırları Sayıları (000 baş) ve Süt Sığırları Sayısının İşletme Ölçeklerine Göre Dağılımı (%)

AB Üye Ülkeler	Toplam Süt Sığırları Sayısı (bin baş)	İnek sayısı (baş)					
		1-9	10-19	20-29	30-49	50-99	>100
Belçika	585	1,3	6,5	13,6	33,5	39,0	6,1
Çekoslovakya	467	2,5	2,0	1,2	2,0	5,4	87,0
Danimarka	596	0,4	0,9	1,9	9,4	36,0	51,4
Almanya	4.380	2,6	8,9	13,2	22,5	28,8	24,0
Estonya	120	17,2	5,7	3,6	4,4	5,7	63,5
İrlanda	1.156	0,8	3,9	8,3	30,0	42,1	14,8
Yunanistan	170	14,9	15,0	10,5	17,7	27,5	14,5
İspanya	1.096	6,6	12,9	15,9	22,7	22,7	19,3
Fransa	4.051	0,9	4,9	14,4	41,5	34,7	4,0
İtalya	1.857	6,9	8,7	8,0	15,2	25,1	36,2
Kıbrıs	26	0,1	0	0,6	2,2	30,7	66,1
Letonya	182	64,2	9,8	4,3	3,4	4,5	13,8
Litvanya	451	80,5	6,2	1,7	1,6	1,6	8,3
Luksemburg	40	0,2	2,2	13,3	49,0	31,5	3,9
Macaristan	294	16,5	4,3	2,2	2,4	4,0	70,7
Malta	7	1,7	1,6	7,2	21,9	44,9	22,8
Hollanda	1.477	0,9	0,01	3,4	15,9	56,9	22,4
Avusturya	580	29,9	42,5	17,0	8,2	2,3	0,2
Polonya	2,581	64,2	20,0	0,6	2,8	1,5	5,4
Portekiz	335	14,4	14,2	14,9	20,8	22,0	13,7
Slovenya	131	38,2	32,6	14,4	8,1	3,8	3,3
Slovakya	208	7,7	0,4	0,2	0,7	4,6	86,2
Finlandiya	334	1,0	37,2	29,7	18,9	5,7	0,8
İsveç	403	0,9	6,2	12,7	29,0	32,1	19,2
İngiltere	2.192	0,4	0,9	2,0	8,7	30,1	58,0
AB (25)	22,981	13,0	9,0	9,6	19,6	26,0	22,8

Çizelge incelendiğinde üye ülkelerdeki ortalama işletme büyüklüğünün 30-49 ve 50-99 baş inek olan işletmelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Bununla birlikte Çekoslovakya, Danimarka, Estonya, Kıbrıs, Macaristan, Slovakya ve İngiltere'deki işletmelerin yarısından fazlasının 100 ve üzerinde ineğe sahip işletmeler olduğu görülmektedir.

AB tarafından tarımsal ürünlerle ilgili olarak üretim planlamalarına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Buna ilişkin veriler Çizelge 1.32’de sunulmuştur (EC,2009; DPT, 2006).

Çizelge 1.32. AB Sığır Sütü Üretimi, İşlenme Oranı ve Sütçü Sürülere İlişkin Beklentiler

Yıllar	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Sığır sütü, milyon t	143,5	142,3	143,4	144,5	144,9	145,2	145,1	145,0	145,0	145,0
AB 15	121,8	120,4	121,4	122,4	122,8	123,2	123,1	123,1	123,1	123,1
ABSK10	21,7	22,0	22,0	22,1	22,1	22,0	22,0	22,0	22,0	22,0
İşlenen süt, milyon t	130,9	130,6	132,0	133,6	134,2	134,9	135,4	135,7	136,0	136,0
İşleme oranı, %	91,3	91,8	91,5	92,4	92,6	92,9	93,3	93,6	93,8	93,8
Yağ içeriği, %	4,05	4,07	4,06	4,06	4,06	4,07	4,07	4,07	4,07	4,08
Protein içeriği, %	3,32	3,32	3,33	3,33	3,33	3,33	3,33	3,34	3,34	3,34
Süt verimi, kg	5931	6018	6187	6340	6457	6555	6615	6677	6739	6813
AB 15	6275	6323	6508	6677	6801	6891	6936	6979	7022	7077
ABSK10	4536	4739	4866	4956	5042	5154	5256	5371	5497	5634
İnek sayısı, milyon	23,9	23,4	23,0	22,6	22,3	22,0	21,8	21,6	21,4	21,2
AB 15	19,3	18,8	18,5	18,2	17,9	17,8	17,7	17,6	17,5	17,3
ABSK10	4,7	4,6	4,5	4,4	4,3	4,2	4,1	4,0	3,9	3,8

2003-2012 yılları arasındaki üretim değerlerine ilişkin bilgilerin yer aldığı Çizelge 1.32 incelendiğinde, inek sayısında 2,7 milyon başlık bir azalmanın öngörüldüğü, bununla birlikte inek başına süt veriminin, sütteki yağ ve protein oranının, işlenen süt miktarı ve işleme oranının artacağı yönünde planlamaların olduğu görülmektedir.

AB üye ülkeleri ve Türkiye’de tarımsal üretim değeri ve bunda çeşitli hayvansal ürünlerin paylarına ilişkin bilgiler Çizelge 1.33’de sunulmuştur (EC,2009; DPT, 2006).

Çizelge 1.33. AB Ülkeleri Tarımsal Üretim Değeri ve Bunda Çeşitli Hayvansal Ürünlerin Payı (2003)

Ülkeler	Tarımsal üretim değeri milyon €	Hayvansal üretim değeri milyon €	Hayvansal üretimin Payı, %	Ürünler ve tarımsal üretimde payları					
				Süt	Sığır	Domuz	Koyun ve keçi	Yumurta	Kanatlı
AB 25	305,601	128,067	41,9	13,7	9,6	8,5	2,3	2,2	4,1
AB 15	280,524	116,239	41,4	13,6	10,1	7,9	2,4	2,0	3,9
Fransa	62,446	23,814	38,1	12,1	13,0	4,3	1,4	1,4	4,7
Almanya	40,212	18,866	46,9	20,6	7,9	12,2	0,6	2,1	2,4
İtalya	43,028	14,341	35,6	10,0	8,6	5,6	1,0	2,1	4,1
İspanya	39,908	14,216	33,3	5,7	6,5	10,4	4,5	2,7	4,1
İngiltere	22,823	13,020	57,0	16,2	16,1	4,3	7,6	3,3	8,1
Türkiye	25,016	7,755	31,0	Süt=13,8		Kırmızı Et=7,0		Kanatlı vb=10	
Hollanda	19,959	7,457	37,4	17,4	6,4	8,4	1,0	1,7	1,9
Polonya	11,607	5,506	47,4	14,8	3,4	17,8	0,1	4,4	6,2
Danimarka	8,127	4,536	55,8	18,5	4,7	25,1	0,1	1,1	2,2
İrlanda	6,006	4,323	72,0	23,7	32,0	4,7	5,0	0,5	2,3
Belçika	6,777	3,516	51,9	10,7	15,2	19,0	0,1	1,9	4,6
Yunanistan	11,014	2,815	25,6	8,8	2,5	1,8	8,7	1,4	1,3
Avusturya	5,288	2,528	47,8	15,7	14,5	11,0	0,6	2,5	2,3
Macaristan	5,424	2,316	50,8	10,5	1,6	13,2	0,8	3,3	10,4
İsveç	4,553	2,315	42,6	23,9	10,8	7,9	0,4	2,3	2,3
Portekiz	6,175	2,205	35,7	11,4	6,5	6,6	2,9	1,7	3,7

Çizelge incelendiğinde, AB (25) genelinde 2003 yılı itibariyle tarımsal gelirden hayvansal üretimin payının % 41.9 olduğu görülmektedir. Bu değer ülkelere göre en yüksek İrlanda'da % 72.0, en düşük Yunanistan'da % 25.6 olmak üzere değişim göstermektedir. Toplam tarımsal üretim değerine bakıldığında ise 305 milyon 601 bin avro olduğu görülmektedir. Bu miktarın % 13,7'si süttan, % 9,6'sı sığırdan, % 8,5'i domuzdan, % 2,3'ü koyun ve keçiden, % 2,2'si yumurtadan ve % 4,1'i de kanatlı etinden sağlanmaktadır.

Türkiye'deki mevcut duruma bakıldığında, AB (25) ülkelerinin tarımsal üretiminin yaklaşık % 8'ine, hayvansal üretiminin de % 6'sına eşdeğer üretimin yapıldığı görülmektedir. Diğer taraftan, Türkiye'nin tarımsal üretim değerinin, birliğe katılan son 10 üyenin üretim değerine hemen hemen eşit, hayvansal üretim değerinin ise % 66'sı kadar olduğu görülmektedir.

AB(25)'deki toplam hayvansal ürünler üretiminde birlik ülkelerinin payı Çizelge 1.34'de sunulmuştur (DPT, 2006; EC,2009).

Çizelge 1.34. AB (25) Toplam Hayvansal Ürünler Üretiminde AB Ülkelerinin % payı (2003)

Ülke	Süt	Sığır	Domuz	Koyun ve keçi	Yumurta	Kanatlı eti
Belçika	1,7	3,5	4,9	0,1	1,9	2,5
Çekoslovakya	1,5	0,5	1,6	0,0	1,3	1,5
Danimarka	3,6	1,3	7,8	0,1	1,3	1,4
Almanya	19,8	10,9	18,7	3,3	13,0	7,7
Estonya	0,2	0,1	0,2	0,0	0,2	0,1
Yunanistan	2,3	0,9	0,8	13,9	2,3	1,1
İspanya	5,5	8,9	16,0	25,9	16,6	13,0
Fransa	18,1	27,7	10,3	12,7	13,7	23,3
İrlanda	3,4	6,6	1,1	4,4	0,4	1,1
İtalya	10,3	12,7	9,2	6,0	13,7	13,9
GKRC	0,2	0,1	0,2	0,9	0,2	0,4
Letonya	0,2	0,1	0,2	0,0	0,4	0,1
Litvanya	0,5	0,2	0,5	0,0	0,6	0,3
Luksemburg	0,2	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0
Macaristan	1,4	0,3	2,7	0,6	2,7	4,5
Malta	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1
Hollanda	8,3	4,3	6,4	2,9	5,2	3,0
Avusturya	2,0	2,6	2,2	0,4	2,0	1,0
Polonya	4,1	1,3	7,9	0,1	7,7	5,7
Portekiz	1,7	1,4	1,6	2,6	1,6	1,8
Slovenya	0,4	0,5	0,4	0,1	0,3	0,6
Slovakya	0,6	0,3	0,9	0,2	1,0	0,7
Finlandiya	2,6	1,4	1,1	0,0	0,7	1,0
İsveç	2,6	1,7	1,4	0,3	1,6	0,8
İngiltere	8,9	12,6	3,8	25,2	11,4	14,6

Çizelgenin incelenmesinden toplam hayvansal ürünlerin üretiminde ülkelerin payları görülmekte olup üretim konusuna göre sıralamada değişiklikler olduğu görülmektedir. Örneğin süt ve domuzda AB üretiminin sırasıyla % 19,8 ve % 18,7 sini sağlayan Almanya ilk sırayı alırken, sığır ve kanatlı eti üretiminde Fransa % 27 ve % 23,3'lük payla topluluk üretimine en büyük katkıyı sağladığı görülmektedir. Koyun, keçi ve yumurta üretimine bakıldığında ise ilk sırayı % 25,9 ve % 16,6'lık değerleriyle İspanya almaktadır. Almanya, Fransa, İspanya ve İtalya'dan oluşan dört ülkenin toplam hayvansal ürünler üretimi, tüm AB üretiminin neredeyse % 48-60'ını oluşturmaktadır.

Politika

1950’li yıllarda gıda güvenliğinin devamlılığının sağlanması için Ortak Tarım Politikası (OTP)’nin temelleri atılmıştır (Özden, 2007). Süt ve süt ürünlerine yönelik Ortak Piyasa Düzeni (OPD) ise 25.03.1957 tarihinde Roma Antlaşması’nın 39. maddesine göre AB Bakanlar Konseyi tarafından belirlenmiştir (TDSYMB, 2008).

Roma Anlaşmasının 39. maddesine OTP’nin amaçları şu şekilde sıralanmıştır;

- Teknik ilerlemenin özendirilmesi, tarımsal üretimin rasyonelleştirilmesi, üretim faktörlerinin verimliliğinin ve üretiminin artırılması, özellikle işgücünün en iyi düzeyde kullanımının ve verimliliğin artırılması,
- Tarımsal kesimde çalışanların gelirinin artırılarak yaşam düzeylerinin yükseltilmesi ve tarımsal üretimde kendi kendine yeterliliğin sağlanması,
- Piyasalarda fiyat istikrarının sağlanarak kârlılığın temin edilmesi,
- Üretimde ve ürünün arzında devamlılığın sağlanarak, üretimin ve piyasaya arzın garanti altına alınması,
- Alınan tedbirlerle üreticilerin gelir durumlarını ve yaşam kalitelerini yükseltirken, tüketicinin de ürünleri uygun fiyatlarla tüketmesinin sağlanması.

OTP bu amaçları gerçekleştirmek için üç temel ilke üzerine yapılandırılmıştır. Bunlar;

I. Tek Pazar ilkesi; Bu ilkeyle tüm üye ülkeler arasındaki sınırlar kaldırılmış olup, serbest bir dolaşım öngörülmektedir. Tarımsal ürünler ticari engellerin ve gümrük vergilerinin olmadığı dev bir pazar içinde serbest bir dolaşım halindedir.

II. Topluluk tercihi ilkesi; Buradaki temel amaç topluluk içinde üretilen ürünlerin ulusal pazarda satışının öncelikli olması ve uluslar arası pazarda oluşan fiyat dalgalanmalarına (özellikle düşük fiyata karşı) karşı üreticinin korunmasıdır.

III. Ortak mali sorumluluk ilkesi; OTP'ye ait tüm harcamalar birlik üyelerinin Nisan 1962'de kurduğu Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) tarafından karşılanmaktadır (DEBİS, 2009).

AB'deki süt politikasına yönelik çalışmaların asıl temeli 05.02.1964 yılında 13/64 /EEC Sayılı Konsey Yönetmeliği ile başlamış olup, süt ve süt ürünleri ortak piyasası, 27.06.1968 yılında yayımlanmış olan 804/68 sayılı Konsey Yönetmeliği ile düzenlenmiştir.

AB'de 804/68 sayılı Konsey Yönetmeliğinin yürürlüğe girmesiyle süt ve süt ürünlerinde “tek (ortak) fiyat”ın uygulandığı bir süt ve süt ürünleri piyasası oluşturulmuştur. Süt ve süt ürünlerinin üretim ve tüketimini artırma veya sınırlandırmaya yönelik sonraki yıllarda çeşitli değişiklikler ve ek uygulamalar getirilerek sisteme son şekli verilmiştir (Güler, 2006).

OTP'nin başlamasından sonra süt ve ürünleri üretiminde artış olmuş ve 1980 yılına gelindiğinde birlik kendi kendine yetebilir hale gelmiştir. 1980 yılı ile birlikte ise ihtiyaçtan fazla bir üretim oluşmaya başlamıştır. Üretim fazlalığıyla birlikte, özellikle tereyağı ve yağsız süt tozunda milyon tona yakın stoklar oluşmuş ve bunun önüne geçmek için de kota sistemi geliştirilmiştir (E.C., 2009).

AB'de, 1992 ve 2000 yılları, yeni reformların yapıldığı yıllar olmuştur. Bu reformlara göre politikalar; süt fiyatlarının düşürülmesi, fiyatlardaki düşme ve sürü varlığındaki azalmanın üretici gelirini azaltması ve yardımlar yoluyla gelir kayıplarının giderilmesi şeklinde belirlenmiştir. 2000 yılında hazırlanan Gündem 2000 belgesinde belirtilen reformlar 2003 yılında gözden geçirilmiş ve hedeflerde birkaç değişiklik yapılarak Haziran ayında onaylanmıştır. 2003 yılında gerçekleştirilen reform ile OTP köklü değişimler geçirmiştir (Özden, 2007).

AB'de, Ortak Piyasa Düzenleri kapsamındaki uygulamaların harcamaları, Avrupa Tarımsal Yön verme ve Garanti Fonu (FEOGA) tarafından karşılanmaktadır. Tarım fonu yıllar içinde ikiye bölünmüş, Garanti Bölümü ve Yön verme Bölümlerine

ayrılmıştır. Garanti Bölümü, Ortak Piyasa Düzenleri içindeki harcamaları finanse etmektedir (Tunalıoğlu, 2005)

Gerçekleştirilen son reformla birlikte Günümüzde AB süt üretim politikası üç temel üzerinde işlemektedir (Özden, 2007). Bunlar;

- A) İç pazar destekleri,
- B) Ticaret araçlarının kullanımı,
- C) Doğrudan Destek ödemeleridir.

1) İç Piyasalara Yönelik Uygulamalar

İç piyasalara yönelik uygulamalar iki şekilde olmaktadır:

Fiyata Bağlı Uygulamalar: Bu uygulamalar, Hedef ve Müdahale fiyatları ile sağlanmaktadır. **Hedef fiyat**, üreticilerin gelir düzeyini en makul seviyede tutacak tavan fiyatı saptayarak, tüketicilerin de aşırı fiyat artışlarından korunmasını sağlamak amacıyla oluşturulan fiyattır. **Müdahale fiyatı** ise fiyatların hedef fiyat altına düşmesi halinde üreticilere sağlanan en düşük garanti seviyesini ifade eden taban fiyattır.

Fiyata Bağlı Olmayan Uygulamalar: Bu uygulamalar, gerek üreticileri gerekse de ilgili ürünlerin işleyicilerini desteklemek amacıyla yapılmaktadır. Bu desteklemeler başlıca şunlardır;

- Kazanç sağlamayan organizasyonlar ve ticari pastaneler için kaymak, tereyağı, konsantre tereyağı ve dondurma üretimi,
- Hayvan besin maddesi olarak kullanılan yağsız süt tozu,
- Kazein ve kazeinat üretimi için yağsız süt,
- Okul sütü,
- Yoksullara süt ürünleri yardımı,
- Hususi Depolama Yardımı,
- İşleyici yardımlarıdır.

2) Dış Piyasalara Yönelik Uygulamalar

Dış piyasalara (üçüncü ülkeler) yönelik uygulamalar ise iki şekilde olmaktadır;

İhracat iadeleri: Birlik, genellikle dünya fiyatları üzerinde olan yüksek fiyatlı tarım ürünlerine ihracatın teşvik edilmesi amacıyla müdahale etmektedir. Dünya fiyatları ile müdahale fiyatları arasındaki fark ihracat iadesi olarak, ihracatçılara ödenmektedir.

İthalat vergileri: Üçüncü ülkelerden yapılan ithalatta uygulanan vergilerdir. Bunun amacı, AB içi tarımsal ürün fiyatlarını ve piyasalarını düşük düzeydeki dünya fiyatlarına karşı korumaktır (Tunalıoğlu, 2005).

2007 yılı için AB’nde verilen maksimum sübvansiyon miktarları Çizelge 1.35’de sunulmuştur (Özden, 2007).

Çizelge 1.35. 2007 Yılı İçin AB’nde İzin Verilen Maksimum Sübvansiyon Miktar (ton) ve Değerleri (bin €)

Ürün	Miktar	Değer
Tereyağı	399.300	947.800
Yağsız Süt Tozu	272.500	275.800
Peynir	321.300	341.700
Diğerleri	958.100	697.700

Uygulamada sadece peynir ihracatı için her yıl getirilen limite ulaşılmıştır, diğer ürünler ise bu miktarların altında kalmıştır.

Çiftçilere Doğrudan Gelir Ödemesi: Müdahale fiyatlarındaki kesintilerin telafi edilmesi için, süt üreticilerinin 2004 yılından 2007 yılına kadar doğrudan gelir ödemesi alması planlanmıştır. Ödemeler işletme başına yıllık olarak verilmekte ve temel olarak iki kalemden oluşmaktadır. Birincisi, bütün süt üreticilerine eşit olarak verilen prim, ikincisi ise üye ülkeler tarafından, üzerinde karara varılan kriterlere

göre yapılan ek ödemelerdir. Bir yılda verilen toplam doğrudan pirim miktarı geçen kota yılının bitiminde tutulan kota miktarına dayandırılmıştır ve aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir.

- 8,15 Euro/ Ton kota 2004 yılı için,
- 16,31 Euro/ Ton kota 2005 yılı için,
- 24,49 Euro / Ton kota 2006 yılı için (Özden, 2007).

Hayvansal üretim, bitkisel üretim, süt ve süt ürünlerinin FEOGA Garanti Fonunun bütçesinden aldığı paylar Çizelge 1.36'da sunulmuştur (EUROSTAT, 2007).

Çizelge 1.36. Hayvansal Üretim, Bitkisel Üretim, Süt ve Süt Ürünlerinin FEOGA Garanti Fonunun Bütçesinden Aldığı Paylar

Yıllar	Toplam (Milyon Euro)	Kırsal Kalkınma Payı (%)	Bitkisel Üretim Payı (%)	Hayvansal Üretim Payı (%)	Süt ve Süt Ürünlerinin Hayvansal Üretim Fonundan Aldığı Pay (%)
1995	34.661	2.4	67.6	30.0	40.8
1996	39.236	4.7	64.6	30.7	31.4
1997	41.142	5.0	65.8	29.2	27.9
1998	39.347	4.7	69.9	25.4	29.6
1999	39.883	6.5	69.0	24.5	29.2
2000	41.309	10.1	66.5	23.4	30.3
2001	42.000	10.4	66.2	23.4	22.2
2002	43.200	10.2	65.8	23.9	25.2
2003	44.455	10.6	59.1	30.3	23.1
2004	52.493	9.1	68.7	23.2	19.4

Çizelgede görüldüğü gibi FEOGA, bütçesinden hayvansal üretim için yüzdelik dilimi azaltmış ancak toplam bütçe her yıl arttığı için ayrılan pay, para anlamında artmıştır. Bitkisel üretimde ise yıllar itibari ile pek bir değişiklik olmamıştır. Son yıllarda bitkisel üretime ayrılan payın, hayvansal üretime ayrılan paydan neredeyse iki misli olduğu görülmektedir.

1.11. Avrupa Birliği'nde Süt Sığırcılığında Yetiştirici Birlikleri ve Kooperatifler

Örgütlenme süreci Avrupa Birliği'nde oldukça eski tarihlerde başlamıştır. Her ülkede oluşan farklı yapılar daha sonraki yıllarda güç birliği yapmak için bir araya gelmişlerdir. 6 Eylül 1958 yılında OTP'ye dahil 6 üye ülkenin 13 tarım örgütü temsilcisi bir araya gelerek Avrupa Tarımsal Örgütler Komitesini (Committee of Professional Agricultural Organizations-COPA) kurmuştur. Bir yıl sonra 24 Eylül 1959 tarihinde Avrupa Birliği Tarım Kooperatifleri Tarımsal Kooperatifçilik Genel Komitesi (COGECA) oluşturulmuştur. Daha sonra COPA ve COGECA birleşerek COPA-COGECA'yı oluşturmuştur (Güler, 2006; Uğurlu, 2007).

Bu kurum, kooperatifleri ilgilendiren tüm konularda birlik politikalarının uygulanmasında ve genel çerçevenin çizilmesinde önemli rol oynamaktadır. Esas amacı birlik organlarıyla yapılan tartışmalarda, tarım ve hayvancılık kooperatiflerinin özel ve genel menfaatlerini korumak, ortak sorunlara çözümler bulmaktır. Bir diğer amacı da kooperatiflere daha çok önem vererek, topluluktaki yapısal olarak dezavantajlı bölgelerin geliştirilmesine çalışmak, ortak tarım politikasının gelişimiyle ilgili her konuda inceleme ve işbirliği yapmaktır (DPT, 2005). Ayrıca tarımsal kooperatiflerin yasal, ekonomik, finansal, sosyal ve diğer alanlarda çalışmalarını da yürütmektedir.

Kooperatif modeli pek çok ülkede iyi bir şekilde çalışmaktadır. Bu model AB'de iki milyon üç yüz bin kişiye, dünya ölçeğinde de yüz milyon kişiye istihdam yaratmaktadır. Avrupa Birliği'nde tarımsal kooperatiflerin 30 bin civarında işletmesi, 9 milyon civarında bireysel üyesi bulunmaktadır. Ayrıca bu kooperatiflerde 600 bin kişi devamlı işçi statüsünde çalıştırılmaktadırlar. Diğer taraftan kooperatiflerin iş hacimlerinin 210 milyar Euro'yu aşmış olduğu söylenmektedir (Çıkın, 2007).

AB'nde kooperatifler tarım girdileri piyasalarında % 50'nin üzerinde, tarım ve gıda ürünlerinin pazarlanması, toplanması ve işlenmesinde ise % 60'ın üzerinde pazar payına sahip bulunmaktadır (İnan ve ark., 2004).

AB üye ülkelerinde, süt ve süt ürünlerinin pazarlamasında, kooperatifler önemli ve etkili bir rolde bulunmaktadırlar. Süt ve ürünlerinin pazarlamasına yönelik çalışan kooperatiflerin İrlanda’da % 97, Finlandiya’da % 96, İsveç ve Danimarka’da % 95, Avusturya’da % 94, Hollanda ve Portekiz’de % 82 ve Almanya’da % 70 pazar payına sahip oldukları ifade edilmektedir (Saçlı, 2007).

Ayrıca, AB’de kooperatiflerin üst örgütü olan COGECA’nın üyesi olup kooperatifleri destekleyen bir Kooperatifler Bankası “Credit Agricole” bulunmaktadır (İçöz, 2004b).

1.11.1.Üretici Birlikleri

AB ülkelerinde üretici örgütlenmesi, 19. yüzyılda kooperatifleşme ve yetiştirici birliklerinin kurulmasıyla başlamıştır. Tarımsal ve hayvansal üretici örgütleri üyelerinin gelirlerini iyileştirmeye ve ürünlerine pazar temin etmeye yardım etmektedirler. Ayrıca bu örgütler ekonomide ve sosyal alanda sosyo-ekonomik düzenleme görevi de yapmaktadırlar. AB’nde hayvancılık dahil kırsal üretimin tüm aşamalarında faaliyet gösteren üretici örgütleri, AB Komisyonunda da tarımsal politikaların belirlenmesi ve karar alma sürecinde oldukça etkin bir rol almaktadırlar (Saçlı, 2007).

AB’nde güçlü bir örgütlenme mevcut olup, bu yapı dört ana temel üzerine kurulmuştur. Bunlar;

- a) Üretici lehine siyasal lobi yapan **mesleki örgütler**,
- b) Üreticinin ekonomik çıkarlarını ve haklarını koruyan **kooperatifler**,
- c) Ürün bazında, üretim planlamasından üretim tekniklerine kadar çalışmalar yapan **üretici birlikleri**,

d) Bir konu ile ilgili bütün tarafların (üretici-aracı-işleyici-iç ve dış pazarlayıcılar vb.) bir araya gelmesiyle oluşan **ihtisas birlikleri** şeklindedir (Sayın ve Sayın, 2004).

AB'de üretici örgütlerinin temel görevi; ilgili ürün piyasasında denge sağlamak, satış koşullarını belirlemek ve üreticinin üretimini piyasa koşullarına göre düzenlemesini sağlamaktır (DPT, 2005).

AB'de üretici örgütlenmeleri hangi ürüne yönelik ve hangi hukuki düzenleme içinde olursa olsun, demokratik haklar ve rekabet hukukuna uyan kuruluşlardır (Eraktan, 2006).

Üretici birlikleri, ekonomik işlevi olmayan yapılardır. Birlikler, kooperatiflerden farklı bir yapıda oluşturulmuş olup, devlet desteğinin üreticiye ulaştırılmasında görev almaktadırlar (ZMO, 2004). Bu yapı Türkiye'deki Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birlikleri'nin işleyişine benzemektedir.

Avrupa Birliği'nde, Türkiye'deki Damızlık Sığır Yetiştirici Birliklerine benzeyen yapılar incelendiğinde;

1.11.1.1.Amerika Birleşik Devletleri Holstein Yetiştiricileri Birliği

ABD'nde 1800'ün sonlarında, pedigree ve soykütük kaydı oluşturmak için bir organizasyon kurulması gerekliliğine inanan yetiştiriciler ortaya çıkmışlardır. Ortaya çıkan birlik yapısındaki organizasyonlar, 1885 yılında Amerika Holstein - Friesian birliğini kurmak için birleşmiştir. Bu birliğin adı, 1994'te Holstein Birliği olarak değiştirilmiştir.

ABD'de, 1940 yılında sperma dondurma tekniği geliştirilene kadar doğal aşım yöntemi mevcut olup, tekniğin bulunmasıyla birlikte suni tohumlama aktif olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1960'lı yılların sonlarında suni tohumlama sanayisi,

“Sütçü Sürü Geliştirme Birliği” ve “Holstein Birliğini” içeren organizasyonlar ile birlikte, süt üreticilerine hizmet etmek için yoğun olarak çalışmaya başlamıştır. Bugün, ABD’de Holstein doğumlarının yüzde 85’i suni tohumlama yoluyla olmaktadır.

ABD Holstein Birliği, dünyanın en büyük süt ineği kuruluşudur ve merkezi Brattleboro Vermont'da bulunmaktadır. Holstein birliği, ülke içindeki tüm Holsteinları kaydetmektedir. Hayvanlara ait soy kütüğü, performans bilgileri gibi pek çok bilgi birliğin veri tabanına kayıtlıdır.

Holstein Birliği, süt üreticileri, üyeler ve üye olmayanlara ait bilgiyi sağlamaya çalışmaktadır. Birlik, tüm ülkedeki kayıtlı Holsteinlara ait bilgileri toplar. Bu veriler, üreticiler tarafından da kullanılabilmektedir.

Birlik, 122 yıldan uzun bir süredir ulusal organizasyon için belli bir politikaya sahiptir. Üyeler kendi içlerinden temsilcilerini demokratik bir yolla seçerler. Sonrasında, delegeler yapılan genel kurulda başkan, başkan yardımcısı ve yönetim kurulu üyelerini seçerler.

On altı bölgesel temsilci ve 25 sınıflandırıcı, kendi alanlarında birliğe bağlı olarak çalışmaktadırlar. Bu uzmanlar, birlik programları çerçevesinde üreticilere, sürülerini ve kazançlarını geliştirmek için yardım etmektedirler. Brattleboro'da, 100 kişilik personel, birliğin programlarını geliştirmek, sürdürmek ve müşterilere hizmet etmek için çalışmaktadır.

Birliğin yürütmeye ilgili bilgileri, günlük olarak bir sekreter tarafından tutulmaktadır. Yürütme kısmıyla ilgili olarak 150 kişi çalışmaktadır. Ayrıca İçişleri Bakanlığına bağlı yaklaşık 100 çalışan, birlik programları ve hizmetleriyle ilgili ayrıntıları takip etmektedir.

Ekim 1997’de, Holstein Birliği, safkan kütük, nitelikli kütük ve bilinen dişi Holstein programları yerine tek ve tam olarak açıklık sağlayan bir kütük ile

çalışmaya başlamıştır. Sistem, "Kayıtlı Holstein Soyu" (KHS) olarak adlandırılmıştır.

KHS'deki tüm hayvanlar, aşağıdaki bilgileri yönünden, kayıt altına alınmaktadır.

- 305 gün (Güncelleştirilen 4x yılı) pedigriye uygun kayıtlar,
- Her ay güncelleştirilen kayıtlar (305 gün, 365 gün),
- Sürü raporları,
- Soykütüğü kayıtları,
- İnek süt salgılama profilleri.
- İnek laktasyon profili
- Güncel laktasyon pedigrileri

Birlik, her türlü bilgiyi, fikri ve haberi paylaşmak için üyelerle çalışmaktadır. Birlik üyeleri ve yöneticiler, rutin olarak, resmi toplantılar ile ilçe ve yerel tatbikat günlerine katılmaktadırlar.

Sisteme düşük bir ücret karşılığında dahil olunabilmektedir. Birlik tarafından düzenli aralıklarla yarışmalar ve gösteriler yapılmaktadır. Birlik üyelerine her ay The Holstein Pulse (Nabız) dergisi göndermektedir. Bu dergi; birlik haberleri, işleyişi, politikalarıyla ilgili bilgileri içermektedir (HAUSA, 2009).

1.11.1.2.Alman Holstein Birliği (DHV)

Alman Holstein Birliği (DHV), Siyah Alaca ve Kırmızı Alaca Holstein ırkı sığırların ıslahı amacıyla, Almanya'da kurulmuş ulusal düzeyde bir üst örgüttür. 01.01.1996 yılında Alman Siyah Alaca Birliği ve Alman Kırmızı Alaca Birliğinin bir araya gelmesiyle ve 15 bölgesel Holstein ıslah örgütünü çatısı altında toplamıştır.

DHV, üyelerinin soy kütüğü kayıtları, ıslah ve pazarlama konularında temsil ve çıkarlarını savunmak amacıyla kurulmuştur. DHV, "Milchrind (Süt Sığırdı)" adlı

ulusal ve “German dairy cattle (Alman süt sğırı)” adlı uluslararası iki periyodik yayın organına sahiptir.

DHV nin üyelerinin çıkarlarına yönelik yaptığı hizmetler şu şekilde sıralanabilir;

- Alman Holstein sığır ırkı yetiştiriciliğini desteklemek,
- ye örgütlerle iş birliği içinde olmak,
- Sınıflandırma konusunda uzmanlar yetiştirmek,
- Ulusal damızlık gösterileri düzenlemek,
- Uluslar arası alanda üyelerini temsil etmek ve ihracat konusunda fırsatları araştırmak,
- “Milchrind ve German Dairy Cattle” adlı dergileri yayınlamak,
- İthal edilen Holstein ırkı boğaların, Almanya’da soy kütüğüne kaydını yapmak,
- İstatistikler hazırlamak ve ilgili kişi ya da kuruluşların kullanımına sunmak.

Son yıllarda önemi artan dış görünüme göre sınıflandırma çalışmaları ile ilgili olarak bir kurulda mevcuttur. Bu kurula, ye örgütlerin üst düzey konu uzmanları katılmakta, gerektiğinde yurtiçi ve yurtdışında uzmanların görüşlerinden de yararlanılmaktadır.

Almanya’da Holstein ırkı sığırların ıslahında belirlenen hedefler ve izlenecek yollar, ye örgütlerin genel müdürleri ile çağrılan bilim adamlarının katıldığı “İslah Kurulu” tarafından belirlenmektedir. İslah Kurulu gerektiğinde niversite ve araştırma kurumları ile işbirliği yapabilmektedir.

DHV’nin ıslah hedefleri şu şekilde tanımlanmıştır;

- Süt içeriği % 4.0 yağlı ve % 3.5 protein içeren, laktasyonda 8000 litre süt verebilecek genetik kapasiteye sahip,
- Hızlı gelişim gösteren,

- Sütçü özelliğe sahip,
- Damızlık olarak kullanım süresi uzun,
- Adaptasyonu kuvvetli,
- Yemden yararlanma oranı yüksek,
- Döl verimi yüksek,
- Hastalıklara karşı dirençli,
- Ergin yaşta 145-150cm sağrı yüksekliğine ve 750kg canlı ağırlığa ulaşan,
- Düzgün ve uygun ayak –bacak yapısına sahip,
- Meme yapısı düzgün, sağımı kolay bir popülasyonun oluşmasını sağlamaktır.

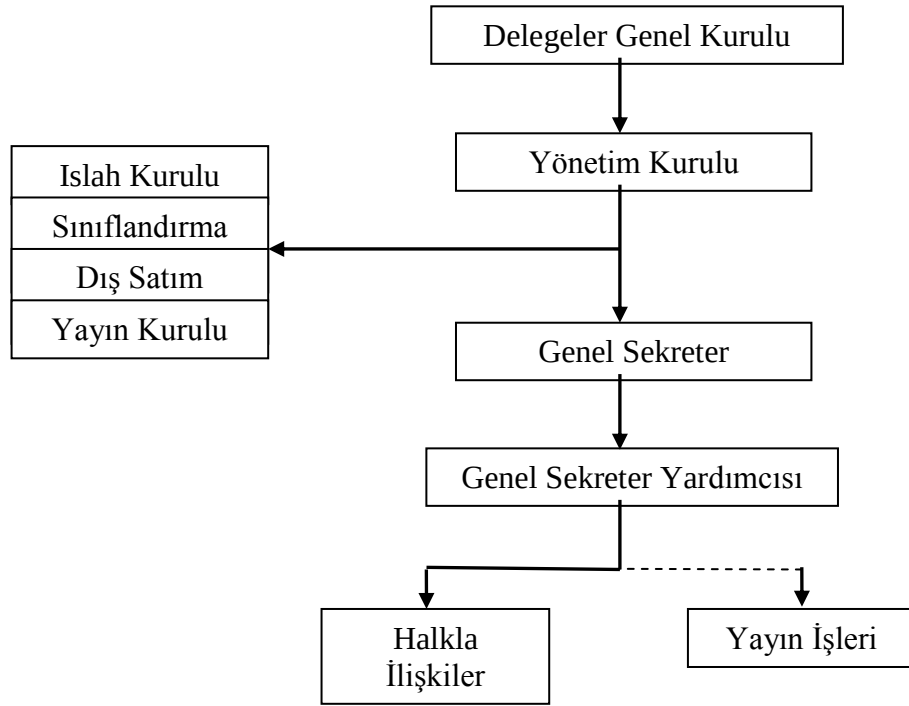
Almanya’da yetiştirilen sığırların yaklaşık % 65’i Holstein ırkıdır. Holstein ırkı sığırların % 80’i Siyah Alaca’lardan oluşmaktadır. Holstein ırkı sığırların % 52 kadarı DHV üyesi ıslah örgütlerine üye, damızlıkçı işletmelerde yetiştirilmektedir. Süt sığırcılığı ile ilgilenen işletme sayısı 33.000 kadardır. Üye örgütlerce her yıl % 82 si Siyah Alaca olmak üzere toplam 1100 baş aday boğa denenmektedir. DHV üyesi ıslah örgütlerinin tohumlama hizmeti götürdüğü işletme sayısı 78 bin, ilk tohumlama sayısı ise 3 milyon dolayındadır.

DHV üyesi işletmelerin ortalama sürü büyüklüğü 52 baş inek dolayındadır.

DHV örgütünün asıl gelir kaynağı üye aidatlardır.

DHV’ye Almanya’da 15 bölgesel örgüt üyedir. Bu örgütlerin 11’inde suni tohumlama istasyonu bulunmaktadır. Bu 15 örgütün hepsi ıslah yönünde bir program yürütmektedir. DHV’nin en yetkili organı Genel Kurul’dur. Genel Kurul’a bahsi geçen üye örgütler bir delege ile katılmaktadır. Her delegenin bir oyu bulunmaktadır ve kararlara eşit düzeyde müdahale hakkı vardır.

Örgüt şeması şekil 1.3’de sunulmuştur;

Şekil 1.3. Alman Holstein Birliği’nin Örgüt Yapısı

Genel Kurul, DHV’nin çalışmalarını yürütmek için 4 kişiden oluşan bir Yönetim Kurulu seçmektedir. Yönetim Kurulu, bir başkan seçer ve başkan, yönetim kurulu kararlarını uygulamak, uygulatmak, örgütü temsil etmek ile yetkili ve görevlidir. Yönetim Kurulu üyelerinin görev süresi üç yıldır. Yönetim kurulu, yıl içinde en az dört kez bir araya gelmektedir.

DHV, üst örgütünde toplam üç personel çalışmaktadır. Bunlar; genel sekreter, genel sekreter yardımcısı ve halkla ilişkilerden sorumlu kişidir. Genel sekreter ve yardımcısı, sığır ıslahı konusunda doktora yapmış, bu göreve atanmadan önce bir bölgesel sığır ıslahı örgütünde uzman olarak görev almış ve deneyim kazanmış uzman kişilerdir. Bunların görevi Yönetim Kurulu kararları doğrultusunda örgütün çalışmalarını yapmak ve yaptırmaktır.

1.11.1.3. Avusturya Holstein Birliği

Avusturya Holstein Birliği 1971’de 241 kayıtlı inekle kurulmuştur. Şu anda Avusturya’da % 10’u sütçü Holstein Frisian olmak üzere 35.568 kayıtlı süt ineği bulunmaktadır. Asıl sütçü ırk Simmental’dir ve sığır popölasyonunun %70’ini oluşturmaktadır.

Avusturya’daki tüm süt ineklerinin ortalama süt üretimi 6.350 kg, 265 kg (% 4,17) yağ ve 217 kg (% 3,41) proteindir. Avusturya’daki Holstein’ların ortalama süt üretimi 7988 kg, 332 kg (% 4,15) yağ ve 261kg (% 3,27) proteindir. Avusturya’daki Holstein’ların yaşam boyu süt üretimi ise ortalama olarak 27.463 kg’dır.

Birlik Avusturya Holstein’ı ve Kırmızı Holstein’ları temsil etmektedir. Genel olarak görevleri şunlardır;

- Avusturya Holstein ırkının pazarlanması,
- Üye örgütler arasında dayanışma desteği,
- Yetiştirme amaçlarının belirlenmesi,
- Ulusal teşhir ve müzayede satışları organizasyonu,
- Pazarlama faaliyetleri organizasyonu,
- İthal edilen boğaların sisteme kaydedilmesi,
- “Holstein Avusturya” dergisinin yayımlanmasıdır (WHFF, 2009; AÖH,2009).

1.11.1.4. Danimarka Holstein Birliği

Danimarka Siyah Beyaz Büyükbaş Hayvan Birliği, iki büyük bölgesel organizasyonun birleşmesiyle 1949’da kurulmuştur. Bölgesel olarak 1927 ve 1946’dan beri, bu organizasyonlar sırasıyla çalışmıştır. Daha sonra birliğe diğer bölgesel organizasyonlar da katılmıştır. Organizasyonun ismi 1999’da Danimarka Holstein Birliği olarak değişmiştir.

Bugün Danimarka Holstein Birliği, sınıflandırma, sürü kütük sayıtlarının tutulması ve Holstein üreticilerinin sözcülüğünü yapmaktadır.

Somatik hücre sayısı, döl tutma oranları, veteriner hekimliği hizmetleri ve daha pek çok detayı içeren her türlü bilgi, Danimarka Merkezi Büyükbaş Hayvan Veri Tabanında depolanmaktadır. Bu bilgiler eşliğinde hayvanların damızlık değerleri hesaplanabilmektedir (DHA,2009).

1.11.1.5.Fransa Holstein Birliği (UPRA)

UPRA (tür seleksiyon ve promosyon ünitesi) 1966 Fransız Hayvan İdare Kanunu ile oluşturulmuştur.

Holstein ilk kez 20. yüzyılın başlarında Fransa'ya ithal edilmiştir. Öncelikle Paris, Lorraine, Brittany gibi büyük şehirlerin vadilerinin bir kısmına yayılmıştır. Holstein'a ait soy kütüğü, Fransa'nın kuzeyinden birkaç yetiştiricinin inisiyatifinde, Fransa Lille'de 1922'de oluşturulmuştur. Örgüt, verim özellikleri iyi olan hayvanların kayıt altına alınmasını amaçlamıştır.

UPRA Française Frisonne'nin 1974'de oluşturulmasıyla, Siyah Holstein, Kuzey Amerikalı Holstein Friesian ve onların çapraz türleri, "Française Frisonnes" isminin altında gruplandırılmıştır. Bunun yanında resesive homozigot kırmızı-beyaz hayvanları (Kırmızı Holstein) kapsayan bazı kırmızı cinslerin süt üretimi düzeyi de geliştirilmiştir. 1990'da, "Française Frisonne", ismini değiştirerek 'Prim Holstein' ve UPRA "Française Frisonne" yerine 'Prim Holstein Fransa' olmuştur.

UPRA, üç kuruldan oluşmaktadır:

1. Kurul: Seleksiyon Temel Besicileri tarafından, teşhis, ebeveynlik ve süt kaydını uygulamaktadır.

2. Kurul: Organizasyonlardan sorumludur.

3. Kurul: Çoğalmayla ilgili hayvan kullanıcılarından oluşmaktadır. Suni tohumlama, besleme, süt kayıt birlikleri, pazarlama sektöründeki katılımcılar, işlemciler gibi 38 üyeden meydana gelmektedir. Her üç yılda bir seçim yapılmaktadır.

Kuruluş, 2004 Kasım ayından beri 41 işçi, 27 tekniker ile hizmet vermektedir.

Bütçenin yaklaşık olarak % 80'lik büyük kısmı, birliğin üyeleri tarafından yapılan ödemelerden sağlanmaktadır. Bütçenin kalanı, süt üretimi ile elde edilmektedir.

Prim Holstein Fransa Seleksiyon ve Promosyondan oluşan iki önemli bileşene sahiptir.

Seleksiyon:

- Soy kütüğünü tutmak ve ana-babalık özellikleri, performans, morfolojik değişim ve operasyonel durumları kaydetmek,
- Sadece kalıtsal özellik değerine göre sınıflandırılan hayvanların objektif nitelik standartlarını tanımlamak,
- Temel indeksler üzerinden cins için esas noktaları belirlemek.

Promosyon:

- Yarışmalar ve ulusal olayların organizasyonunu,
- Sonuçların ilgili dokümanlara (magazinler, kataloglar, dizinler vb.) ilanı,
- Hayvanlar ve spermin uluslararası değişimi için teknik standartların tanımı,
- Hayvanların pazarlamasıyla ilgili yardım,
- Pazarlama için soyların ve kalıtsal malzemenin ihracatı gibi konuları kapsamaktadır.

Üretim, tip ve pratik özellik değerlendirmeleri tamamen bağımsız bir acente olan (INRA) Fransız Ulusal Tarımsal Araştırma Enstitüsü tarafından hesaplanmaktadır.

Bu değerlendirmeler, yılda birkaç kez yapılmaktadır. Değerlendirmelerin hepsine, kesinliği tanımlayan bir güvenilirlik katsayısı (CD) eşlik etmektedir. CD aslında gerçek kalıtsal değer (Bilinmeyen) ve indeksi arasındaki korelasyonun karesini temsil etmektedir. 0 ve 1 arasında değişmektedir.

İşletme özellikleri yılda dört kere (Temmuz, Ekim, Şubat ve Nisan) "BLUP Hayvan Modeli" ne göre hesaplanmaktadır. Bu hesaplamalar süt kalitesi, protein (P) ve yağ (F), protein içeriği (TP), tereyağı içeriği (TB) temel indeksleriyle ilişkilidir. Ekonomik beslenme değeri şu şekilde hesaplanmaktadır;

INEL (Ekonomik besleme değeri) = $0.98 (P \text{ kg} + 0.2 F \text{ kg} + TP \text{ g/kg} + 0.5 TB \text{ g/kg})$

Tip özellikleri için besleme değerleri, yılda iki kez (Temmuz ve Şubat) hesaplanmaktadır.

Somatik hücre skoru (CEL), fonksiyonel ömür uzunluğu (LGF), dişi fertilitesi (FER), doğum kolaylığı (NAI) ve buzağılama rahatlığı (VEL) olarak beş fonksiyonel özellik açısından değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu fonksiyonel özelliklerden CEL, LGF ve FER, kalıtsal standart sapma ünitelerinde ifade edilmektedir.

Hayvanların seçim etkinliği, öncelikle, özellik değerlendirmelerinin güvenilirliğine bağlıdır. Bu güvenilirlik belge ile garantilenmektedir. Uzmanlar tarafından veriler toplanarak bilgi işlem acentelerine ulaştırılmaktadır (UPRA, 2009).

1.11.1.6.Hollanda Yetiştiriciler Birliği (NRS)

Hollanda oldukça güçlü bir sığır geliştirme yapılandırmasına sahiptir. Bu yapının merkezinde Royal Dutch Cattle Syndicate bulunmaktadır. NRS tüm sığır ıslah bilgilerini kendi bilgi bankasında sınıflandırmakta, işlemekte ve kaydetmektedir.

Hollanda süt ineği yetiştiricilerinin büyük çoğunluğu bölgesel sığır geliştirme birliklerinin üyesidirler. Bu bölgesel teşkilatlar, et kayıtları federasyonu ile birlikte NRS'yi oluşturmuştur. Teşkilatlara ait bölgesel ofisler sığır geliştirme aktivitelerinin icrasında önemli bir rol üstlenmiştir. Arnem'de bulunan NRS merkezinde 100 den fazla personel ve memur çalışmaktadır. NRS Uluslar Arası Hayvan Kayıt Komitesi'nin (ICAR), uluslar arası hayvan kayıtları kanun ve tüzüklerine uygun olarak talimatlarını uygulamaktadır.

NRS'nin başlıca görevleri şunlardır;

- Soy kütüğü kayıtları,
- Süt kayıtları,
- Tohumlama yönetmeliği,
- Tip sınıflanması.

Hollanda'da herhangi bir yetiştirici, buzağısının doğumundan itibaren 3 gün içerisinde mutlaka ulusal hayvan sağlığı hizmetlerinin tanımlama (I) ve kaydetme (R) servisine bilgi verir. I ve R adlı sistemler NRS'nin bilgi bankasıyla bağlantılı olduğundan, bilgi tanımlandığında otomatik olarak NRS'ye de kaydedilmektedir. Her buzağıya başka bir hayvanda kullanılamayacak yeni bir numara verilmektedir.

Hayvan hakkındaki tüm bilgi ve veriler bu yaşam numarasına bağlantılı olup ana merkezdeki veri tabanında işlenerek değerlendirilmektedir.

Hayvan sağlığı bakım servisleriyle sığır geliştirme teşkilatları arasındaki işbirliğinin yarattığı avantajlar süt ineği üreticilerine yarar ve menfaat sağlamaktadır. DNA ve kan örnekleri gibi günümüzün modern araştırma yöntemleri sayesinde

hayvanların pedigrilerinin %100 güvenilir şekilde kontrol edilebildiği söylenmektedir.

Hollanda'da süt hayvanı sayısının %80'inden fazlası süt protein ve yağ verimi açısından resmi olarak kaydedilmiştir. Süt kayıtlarına katılan hemen hemen tüm çiftçiler bölgesel hücre sayım kayıtlarına da iştirak etmektedirler.

Resmi NRS örnekleme elemanları süt numunelerini toplamak üzere düzenli olarak süt çiftliklerini ziyaret etmekte, günlük süt üretimi miktarını kaydederek laboratuvar analizleri için her bir inekten süt numuneleri almaktadırlar. Bu veriler bölgesel sığır geliştirme ofislerinde işlenmektedir. Sutfun'daki süt tahlil merkez laboratuvarında toplanan süt numuneleri protein, yağ ve somatik hücre sayımı açısından analiz edilmektedir.

Test sonuçları online olarak NRS merkez veri tabanına gönderilerek daha ileri safhalardaki işlemler ve daha yoğun kontroller için hayvanların kulak numaralarına işlenmektedir.

Resmi süt numuneleri toplayıcılarının ziyaretinden sonra 7 gün içinde NRS, test sonuçlarını üreticiye posta veya internet aracılığı ile bildirmektedir. Test sonuçlarının güvenilirliğini garanti edebilmek amacıyla NRS resmi süt kayıtlarının ertesinde haber vermeden ara sıra teftişler de yapmaktadır.

Hollanda'da bulunan hemen hemen tüm süt inekleri suni tohumlama yöntemiyle döllenmektedir. Mesaj iletme servisi kanalı ile süt ineği yetiştiricileri kullanmak istedikleri atayı, bağlı bulunduğu suni tohumlama teşkilatına bildirmektedir. Bunun üzerine tohumlama teknisyeni önceden düzenlenmiş tur programına uygun olarak hayvanları tohumlamak üzere gönderilmektedir. Teknisyen yapmış olduğu tohumlama ile ilgili tüm bilgileri el terminaline kaydetmekte ve online olarak bu bilgiler Arlem'deki NRS merkezine gönderilmektedir. Böylece tüm bilgiler NRS deki bilgi bankasında toplanmakta ve otomatik olarak kontrol edilip işlenmektedir.

Hollanda suni tohumlama endüstrisi bu sayede, bu sektördeki ana grubu olan Holland Genetics ile birlikte ıslah felsefesini sağlamaktadır. Yılda 500 adet genç süt boğası seçilip denenmektedir. Bu sayede de süt ineği yetiştiricilerine gelecek için yeni, denenmiş boğalar temin edilip hazırlanmaktadır.

NRS, sınıflandırma hizmeti de sağlamaktadır. Sınıflandırma uzmanları ilk laktasyonundaki tüm düveleri uygunluk için belirlemekte ve sağım durumu, buzağılama rahatlığı ve mizaç gibi ikincil özelliklerine göre değerlendirmektedir. Belirlenen tüm değerler uluslar arası standart tüzüklere uygun olarak tip sınıflama iş formları üzerinde işaretlenmektedir.

Soy kütüğü kayıtları, süt kayıtları, suni tohumlama yönetmeliği tip sınıflama ile ilgili bilgilerin temelinde, inek ve ataların üreme değerlerinin hesaplanabilir olması yatmaktadır. Amaç tüm inek ve boğa bilgilerini temin ederek üreme ve nesil değerlerinin evrensel nispet ve mukayeselerini kolaylaştırabilmektir. İşte bu amaçla ICAR'ın bir alt komisyonu olan Interbull uluslar arası organizasyon hizmetleri yoğun olarak kullanılmaktadır.

Süt üreticilerine gelecekte yararlı ve güvenilir bilgiler temin edilebilmek için yeni gelişmeler, üniversiteler ve süt sığırcılığı araştırma enstitüleri ile yakın işbirliği içinde takip edilmektedir.

NRS'nin hizmetlerden bir tanesi de boğa danışma programıdır. Üretici, tip sınıflandırmacısıyla çoğu zaman yakın istişare içerisinde olup, tüm üretim, uygunluk ve fonksiyonel özellikler konusunda isteklerini belirtmektedir. Bu program yetiştiriciye en uygun sonuçlar için hangi atanın kullanılması gerektiğini önermektedir.

NRS dergisi olan Veeteelt sığır geliştirme faaliyetleri hakkında bilgi vererek 50.000 okuyucusuna ulaşmaktadır. Bölgesel sığır şovları ise en iyi ineklerini sergileyebilmek açısından süt üreticilerine fırsatlar sunmaktadır. İki senede bir olmak üzere Utrech'de düzenlenen Hollanda sütçülük şovunda ulusal süt şampiyonları aday

gösterilerek seçilmektedir. Böylece on binlerce ziyaretçi denenmiş boğaların dişi yavrularını, bu organizasyonlar sayesinde yakından izleyebilmektedirler (NRS,2009).

1.11.1.7.İngiltere Holstein Birliği

Holstein İngiltere Topluluğu, Avrupa'nın en büyük bağımsız üretim topluluklarından biridir. Genetik geliştirmeyi hedef edinmiş mandıracılık sanayisine hizmet sunmaktadır. İngiliz Friesianları için kütük kayıtlarını tutmaktadır. Web sitesinde yetiştiricilik için gereken tüm bilgileri sunmaktadır.

Bugün İngiliz Holstein Topluluğunun yaklaşık, 8,000 üyesi vardır ve yılda ortalama 220,000 büyükbaş hayvanı kaydetmektedir.

Holstein Yetiştiriciler Topluluğu 1946'da kurulmuştur. Daha önce kurulmuş olan İngiliz Fresian İneği Topluluğu ile 1970'de birleşerek bugüne kadar gelişimini sürdürmüştür. 1999 yılında İngiltere Holstein Topluluğu olarak yeni ismini almıştır.

2006 yılında yayın organı olarak periyodik bir dergi geliştirilmiştir. Bu dergide pek çok konuyla ilgili güncel bilgiler sunulmaktadır. Haberler ve reklamlara da yer verilmektedir.

Birlik, düzenli olarak, hayvan temel verileri ile alakalı katalog yayınlamaktadır. Hayvan temel verileri satış katalogu; sürü ziyareti, süt kayıtları, sınıflandırma bilgileri, soy bilgilerini kapsamaktadır.

Birliğe ait "Pedigri İndeks Sürü Yazılımı" sayesinde üyeler birliğin web sitesinden pedigree kayıtlarını indirerek kullanabilmektedirler (HOLSTEİNUK, 2009).

1.11.1.8.İspanya Holstein Yetiştiriciler Birliği (CONAFE)

İspanya'da Friesian cinsinin soykütüğü ile ilgilenen resmi kuruluşun adı CONAFE'dir. 2003'te toplam kayıtlı hayvan sayısı 164.651'dir. Bu kayıtlardan % 5,34 (8.802) ithal edilen hayvanları kapsamaktadır.

Birliğe ait hayvanlarda morfolojik sınıflandırma yapılmaktadır. Bu programın amacı, şekil bakımından doğru hayvanların seçilmesini sağlamaktır.

Sınıflandırma, soy kütüğüne kayıtlı olan bütün hayvanlar için zorunludur. Değer tahminleri, bu bilgi, üretim ve pedigree ile geliştirilmektedir. CONAFE, 1984'ten beri morfolojik sınıflandırma yapmaktadır.

Morfolojik sınıflandırma işlemleri 2001 yılından beri DATCAL Programı ile yapılmaktadır. Sınıflandırıcılar, her ineğin ayrı tutulan bilgisayar verilerini derhal CONAFE'ye elektronik ortamda aktarmaktadır. Bu şekilde yetiştirici kayıtlı hayvanı için açık ve özet bir rapor almaktadır.

İspanya'da, CONAFE dahilinde Holstein Friesian inek kalıtsal değerlendirmesi, 1991'den beri kullanılan BLUP metodu ile yapılmaktadır. Değerlendirmeler, yılda iki kez yapılarak (Ocak ve Temmuz) baba kataloğunda boğaların resmi kayıtları yayımlanmaktadır. Yetiştirici, bu şekilde sürüsünün kalıtsal indekslerini elde etmektedir.

Yılda bir kez en iyi bin inek kataloğu yayımlanmaktadır. CONAFE için resmi seçim indeksi olan ICO, boğa ve inekleri saymak için kullanılmaktadır. Böylece, çiftliğin gelecek kalitesi için en uygun özellikteki soylar seçilmektedir.

ICO, soy uygunluğunu etkileyen ana faktörlerle ilişkilendirilen kalıtsal indeksler olan üretim yeteneği ve üretken yaşam uzunluğunu kapsamaktadır. 2003 Temmuz'dan itibaren somatik hücre dayanıklılığını hesabı ve fonksiyonel yaşam uzunluğu, ICO'de bulunmaktadır.

ICO'ya göre, aynı tarih itibariyle kararlaştırılan özellikler şunlardır; % 12 süt (kg), % 12 yağ (kg), % 32 protein (kg), % 3 protein, % 10 ayak ve bacak bileşiği, indeksler, % 16 meme bileşik indeksi, % 9 global tip indeksi, % 3 somatic hücre sayısı ve % 3 fonksiyonel yaşam uzunluğudur.

CONAFE, Interbull tarafından geliştirilen üretim ve tip için uluslararası kalıtsal değerlendirmelere katılan birliklerden biridir. İspa'da elde edilen veriler, CONAFE'den Interbull'a yolanır, ve aynı zamanda CONAFE'ye, katılımcı ülkede kullanılan veriler de ulaşmaktadır. Böylece farklı ülke boğalarının arasında mukayese, yetiştiriciler için çok daha kolay hale gelmektedir. MACE verileriyle Interbull'un uluslararası soy katalogu, 2003'ten beri yayımlanmaktadır (Şubat ve Ağustos'ta).

Sistemde resmi süt kayıtları da tutulmaktadır. Bunun amacı sütün ve içeriğinin periyodik olarak kontrol edilmesidir. CONAFE, resmi süt kaydına direk katılarak farklı bölgelerden süt kayıt veritabanının idaresine ilişkin durumları koordine eder.

CONAFE nin bir amacı da üye ve uzmanlarına eğitim vererek profesyonellik kazandırmaktır.

Eğitim programları sempozyum, seminerler ve özellikle “İnek Uzmanlık Okullarınca” yapılmaktadır. Sempozyumlar teorik ve pratik oturumlara dayanmakta ve İspanya'nın her yerinde mandıralara gidilerek uygulamalar yapılmaktadır.

CONAFE'in uzmanlar grubu, birlik komite standartlarını izleyen, uzmanlık alanlarıyla ilgili bilgileri periyodik olarak güncelleyen yetiştiricilerden meydana gelmiştir.

Birlik, üyelerine düzenli olarak dergi (Frisona) göndermektedir. İlk Frisona Dergisi 1981de CONAFE üyelerine ilgili tüm konular ve sektörle ilgili bilgileri sunmak üzere yayımlanmıştır. Sonrasında yapısı daha faydalı olmak üzere

değiştirilmiş, zamanla güncellenmiştir. Temel genetik, sınıflandırma ve uzmanlık, besleme gibi yayınları da mevcuttur (CONAFE,2009).

1.11.1.9.Polonya Yetiştiricileri Birliği

İnek Yetiştiricileri ve Süt Üreticileri Polonya Federasyonu, Varşova'da bulunmaktadır. 16 inek yetiştirici birliğinin katılımıyla 1995'de oluşturulmuştur. Yaklaşık 6800 üyesiyle kendisine yeten bir kuruluş durumundadır. Avrupa Holstein ve Kırmızı Holstein Konfederasyonu ile Holstein Federasyonunun üyesidir. Aynı zamanda ICAR'ın da üyesidir.

Amaçları;

- Sığır yetiştiriciliği ve süt üretimi ile ilgili stratejik çalışmalar yapmak, süt kayıtlarını tutmak ve yayımlamak, bunun için bir veritabanı oluşturmak,
- Büyükbaş hayvan beslemesi ve süt üretimini desteklemek,
- Besi programlarını üstlenerek kullanılmalarını koordine etmek,
- Üyelerin yasal faaliyetlerine yardım etmek,
- Uluslararası arenada federasyonu temsil etmek,
- Uluslararası organizasyonlarda süt kaydı, suni tohumlama ve besicilikle alakalı bilgilendirmek,
- Polonyalı büyükbaş hayvan besleyicisinin gelişimine katkı sağlamaktır.

1 Haziran 2004'den bu yana Varşova'daki İnek Yetiştiricileri ve Süt Üreticileri Polonya Federasyonu, Polonya'daki Siyah Beyaz Holstein, Kırmızı Holstein, Simmental, Jersey, Kırmızı Polish, Montbeliarde, Siyah-Beyaz Polish ve Kırmızı-Beyaz Polish için soy kütük kaydı tutmaktadır. Bu bağlamda aşağıdaki konularda yetkilidir;

- İnek ve boğaların soy kaydını oluşturmak,
- Soy kütüğü kayıtlarına istinaden sertifika yayımlamak,
- Yasal pedigree sertifikaları yayımlamak,
- Gösteri ve yarışmalar düzenlemek (PFHBİPM,2009).

1.12. Araştırma Kapsamına Alınan İllerde Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapı ile Süt Sığırcılığındaki Genel Durum

Araştırma kapsamına alınan illerin demografik yapılarına ilişkin bilgiler, aşağıda özetlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın yapıldığı illerin yüzölçümleri ve iklimlerine ilişkin bilgiler Çizelge 1.37.'de sunulmuştur.

Çizelge 1.37. Bölgelerin Alanı (2002)

BÖLGE ADI	Alan (göl dahil), km ²	Alan (göl hariç) km ²	İklim
Aydın	7904,43	7851,49	Akdeniz
Denizli	11804,19	11691,9	Akdeniz
Konya	40813,52	38872,6	Karasal
Niğde	7365,29	7352,23	Karasal

Çizelge incelendiğinde, en büyük yüzölçümünün Konya iline ait olduğu görülmektedir. En küçük yüzölçümü ise Niğde ilinde bulunmaktadır. Ege Bölgesi illerinde Akdeniz iklimi ağırlıklı olarak görülürken Orta Anadolu İllerinde Karasal iklim hakim konumdadır. Çalışma kapsamına alınan illerin nüfus dağılımlarına ilişkin bilgiler ise Çizelge 1.38'de sunulmuştur (TÜİK, 2010).

Çizelge 1.38. Genel Nüfus Sayımı Şehir ve Köy Nüfusu (2009)

İL	Toplam nüfus	Şehir nüfusu	Köy nüfusu	Şehir nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı (%)	Köy nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı (%)
Aydın	950757	493114	457643	51,87	48,13
Denizli	850029	413914	436115	48,69	51,31
Konya	2192166	1294817	897349	59,07	40,93
Niğde	348081	126812	221269	36,43	63,57

Çizelge incelendiğinde, en fazla nüfusun Konya ilinde, en az nüfusun ise Niğde ilinde olduğu görülmektedir. Genel nüfus içerisinde şehir nüfusu en fazla Konya ilinde en az Niğde ilinde, köy nüfusu ise en fazla Niğde ilinde en az Konya ilinde bulunmaktadır. Çalışmanın yapıldığı illerdeki belediye, ilçe ve köy sayılarına ilişkin bilgiler Çizelge 1.39'da sunulmuştur.

Çizelge 1.39.Belediye, İlçe ve Köy Sayısı (2009)

İL	Belediye sayısı	İlçe sayısı	Köy sayısı
Aydın	53	17	489
Denizli	87	19	359
Konya	199	31	583
Niğde	52	6	112

Çizelge incelendiğinde en fazla belediye, ilçe ve köyün Konya ilinde bulunduğu, en az belediye, ilçe ve köyün ise Niğde ilinde bulunduğu görülmektedir. Araştırmanın yapıldığı illerdeki okuryazarlık, eğitim durumu ve cinsiyete ilişkin bilgiler Çizelge 1.40’da sunulmuştur.

Çizelge 1.40. Okuryazarlık, Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre Nüfus (6 ve yukarı yaştaki nüfus) (2009)

İL	Toplam nüfus	Okuma yazma bilmeyen / Toplam	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen / Toplam	İlkokul bitiren / Toplam	İlköğretim bitiren / Toplam	Ortaokul veya ortaokul dengi meslek okulu bitiren / Toplam	Lise veya lise dengi meslek okulu bitiren / Toplam	Yüksek öğretim bitiren / Toplam	Okuma yazma bilen oranı (%)	Yüksek öğretim mezunlarının oranı (%)
Aydın	860345	108017	176957	373622	22433	47598	89828	41815	87,4	4,9
Denizli	762924	79552	149055	344625	21686	46336	84879	36755	89,6	4,8
Konya	1907443	189274	418476	836612	48787	124831	214864	74153	90,1	3,9
Niğde	303460	41668	69384	122487	7293	17019	34450	10910	86,3	3,6

Çizelge incelendiğinde en fazla okuryazarın Konya ilinde, en az okuryazarın ise Niğde ilinde olduğu görülmektedir. Yüksek öğrenim mezunlarına bakıldığında ise en fazla oranın Aydın ilinde, en az oranın ise yine Niğde ilinde olduğu görülmektedir.

Bu bilgilerin yanı sıra araştırma kapsamına alınan illerdeki genel tarım ve hayvancılık yapılarına ilişkin bilgiler aşağıdaki çizelgelerde sunulmuştur. Aydın, Denizli, Konya ve Niğde illerine ilişkin büyükbaş hayvan sayılarının gruplara göre dağılımı Çizelge 1.41’de sunulmuştur (TÜİK, 2010).

Çizelge 1.41. Büyükbaş Hayvan Sayılarının Gruplara Göre Dağılımı (2009)

İL	Toplam Sığır Sayısı	Dana ve buzağı: erkek (baş)	Dana ve buzağı: dişi (baş)	Tosun: 1-2 yaş (baş)	Düve: 1-2 yaş (baş)	İnek: 2 yaş ve üzeri (baş)	Boğa ve öküz: 2 yaş ve üzeri (baş)	Manda (baş)
Aydın	283994	37864	41036	24320	38467	130356	11951	61
Denizli	160454	21559	22443	11912	20843	81892	1805	38
Konya	399189	51042	51061	57349	57065	170733	11939	108
Niğde	58927	5993	7067	2320	8112	34660	775	34
Toplam	902564	116458	121607	95901	124487	417641	26470	241

Çizelge incelendiğinde en fazla sığır sayısına sahip olan ilin Konya, en az sığır sayısına sahip olan ilin ise Niğde olduğu görülmektedir. Hayvansal ürünlerin türlere göre dağılımına ilişkin bilgiler ise Çizelge 1.42’de sunulmuştur (TÜİK, 2010).

Çizelge 1.42. Hayvansal Ürünlerin Türlerine Göre Dağılımı (2009)

İL	Beyaz et (ton)	Kırmızı et (ton)	Tavuk yumurt a sayısı (1000)	İnek sütü (ton)	Manda sütü (ton)	Koyun sütü (ton)	Keçi sütü (ton)	Deri (adet)	Bal (ton)
Aydın	111	9742	156344	352650	32	3835	1618	113731	3527
Denizli	-	4066	322673	242049	15	6924	4103	96669	1065
Konya	406	30918	1950274	506739	74	45046	2499	351101	1054
Niğde	-	2096	90047	98763	14	9818	1355	46819	462

Çizelge incelendiğinde 2009 yılı itibariyle inek sütünün en fazla üretildiği il yaklaşık yarım milyon ton ile Konya ili, en az üretildiği il ise 98.763 ton ile Niğde ilidir. Bal hariç diğer tüm hayvansal ürün kalemlerinin üretiminde Konya ili ilk sırada yer almaktadır. Aynı illerdeki toplam tarım arazisi ve ekim alanlarına ilişkin bilgiler ise Çizelge 1.43’de sunulmuştur (TÜİK, 2010).

Çizelge 1.43. Toplam Tarım Arazisi ve Ekim Alanları (2009)

İL	Toplam Alan (dekar)	Ekilen Tarla Alanı (dekar)	Nadas Alanı (dekar)	Sebze Bahçeleri Alanı (dekar)	Meyve Alanı (dekar)
Aydın	3.906.085	1.660.844	22.642	117.286	2.105.313
Denizli	3.589.495	2.662.636	113.153	137.187	676.519
Konya	21.106.854	11.934.406	8.619.000	205.640	347.808
Niğde	2.640.099	1.540.709	758.100	49.220	292.070

Ekilen tarla alanı, nadas alanı ve sebze bahçeleri için ayrılan alanlar açısından Konya ili ilk sırada yer almaktadır. Meyve üretim alanı açısından bakıldığında ise Aydın ili ilk sırada gelmektedir. Tarla, sebze ve meyve ekimi açısından en az alanın Niğde ilinde olduğu görülmektedir. Nadas alanının büyüklüğü açısından ise Niğde, Konya ilinin hemen arkasından gelmektedir. Tarım alanlarının yanı sıra hayvancılık için çok önemli bir konu olan yem bitkileri üretimine ilişkin bilgiler Çizelge 1.44’de sunulmuştur (TÜİK, 2010).

Çizelge 1.44. Yem Bitkileri Ekim Alanları ve Üretim Miktarları (2009)

Yem Bitkileri	AYDIN		DENİZLİ		KONYA		NİĞDE	
	Ekilen Alan (da)	Toplam Üretim (ton)	Ekilen Alan (da)	Toplam Üretim (ton)	Ekilen Alan (da)	Toplam Üretim (ton)	Ekilen Alan (da)	Toplam Üretim (ton)
Fiğ (Dane)	500	50	1.850	303	14.670	3.429	1.940	220
Fiğ (Kuru Ot)		24.687		34.548		28.102	-	-
Fiğ (Yeşil Ot)	57.353	132	101.050			83.615	37.918	8.830
Hayvan Pancarı	840	4.168	1.691	7.783	288	1.497	150	785
Korunga (Kuru Ot)	80	22	8.065	3.198	21.686	6.345	-	-
Korunga (Yeşil Ot)		26				22.085	1.170	2.318
Mısır (Hasıl)	2.096	3.220	2.820	6.915	10	30	-	-
Mısır (Silajlık)	158.755	733.675	96.721	402.335	100.210	449.230	16.270	80.815
Yonca (Kuru Ot)	105.485	138.462	81.500	83.618	223.001	354.117	-	-
Yonca (Yeşil Ot)		1.760				215.266	29.220	130.078
Yulaf (Dane)	12.682	3.082	15.020	4.151	68.785	13.940	36.200	9.434
Üçgül (Kuru Ot)	-	-	20	4	-	-	-	-
Üçgül (Yeşil Ot)	-	-			-	-	-	-

Çizelge incelendiğinde en fazla yem bitkisi çeşidinin Denizli ilinde ekildiği görülmektedir. İllerdeki genel duruma bakıldığında ise yem bitkisi ekimi olarak en fazla Mısır, Yonca ve Fiğ ekildiği görülmektedir. Bunların yanı sıra hayvan pancarı, korunga, yulaf ve üçgül ekiminin yapıldığı da görülmektedir.

Çayır-mera alanlarına bakıldığında yine Konya 709.894 ha ile en fazla çayır-mera alanına sahip il olarak görünmektedir. Konya'yı 358.195 ha ile Niğde, 47.466 ha ile Aydın, 12.432 ha ile Denizli izlemektedir.

Sulanabilir arazi varlığı 1.648.333 ha ile en fazla Konya ilinde görünmektedir. Diğer illerde sırasıyla Denizli 252.731 ha, Aydın 252.486 ha, Niğde 165.000 ha sulanabilir tarım arazisine sahiptir.

Aydın'da tarımsal işletmelerin % 85'i bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapmakta, yalnız hayvansal üretimde ihtisaslaşmış hane halkı sayısı % 15'lik bir kısmı teşkil etmektedir.

Denizli ilindeki tarım işletmelerinin % 41,8'inde yalnız bitkisel üretim, % 57,8'inde bitkisel ve hayvansal üretim ve yalnızca % 0,4'ünde ise hayvansal üretim faaliyeti yapılmaktadır.

Konya ilinde işletmelerinin % 97.03'ü bitkisel ve hayvansal üretimi bir arada yürütürken hayvansal üretimde ihtisaslaşmış işletmelerin oranı ise % 2.97 kadardır. Niğde ili ise Konya iline benzer bir yapı sergilemektedir.

1.13. Türkiye'nin Avrupa Birliği OTP'na Uyumda Karşılaşabileceği Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Avrupa Birliği üye ülkelerinin tarım politikalarını siyasi ve ekonomik anlamda bütünleştiren OTP, belirlenen ortak fiyatların korunması amacıyla oluşturulmuş çeşitli kurallar çerçevesinde işleyen geniş kapsamlı bir sistem olmakla beraber AB'nin en önemli politikalarından biridir (Öztürk ve Ardor, 2009; Güler, 2006).

1.13.1.OTP'nin Oluşum Nedeni ve Amaçları

İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan kıtlığın yarattığı endişenin yanı sıra, savaş sonrasında aktif nüfusun önemli bir kısmını barındıran tarım kesimi çalışanlarının gelir düzeylerinin korunması ve üye ülkelerin ulusal tarım politikaları arasındaki farklılıkların giderilmesi amacıyla ortak bir tarım politikasının gerekliliği gündeme gelmiştir. Böylece OTP, 1962 yılında ilk ortak piyasa düzeninin oluşturulması ile uygulanmaya başlanmıştır (Öztürk ve Ardor, 2009; Anonim,2009).

Ortak Tarım Politikası, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde tarım kesiminin üretim, pazarlama, fiyat oluşumu ve tarımsal gelirlerle ilgili sorunlarla karşılaşması neticesinde oluşmuş bir politikadır (Öztürk ve Ardor, 2009; Atsan ve Güreşçi, 2009).

OTP tarafından oluşturulan Pazar Birliği, Topluluk Tercihi ve Mali Dayanışma ilkeleriyle, birlik içinde üretiminin rasyonel ve istikrarlı bir şekilde oluşması, piyasada fiyat istikrarının oluşturulması ve üreticinin korunması amaçlanmıştır (Öztürk ve Ardor, 2009; Anonim, 2009).

Türkiye'nin AB'ne üyeliği konusunda önüne çıkan en büyük sorunlardan biri, Türkiye'deki tarım ve hayvancılık yapısının, AB'nin OTP'sine uyumsuzluğudur (Sakarya ve Uysal, 2002; Topcu, 2005). Türkiye ile AB arasında Ankara Anlaşması ile temelleri atılmış olan ilişkinin iki ana başlığını tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Tarımsal ve hayvansal ürünlerin üye ülkeler arasında serbest dolaşımının sağlanması ise Türkiye'nin OTP'ye uyum için gerekli tedbirleri uygulamasına bağlanmıştır (Atakan, 1998).

Türkiye'nin OTP'ye uyumda karşılaşılabileceği sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin yaklaşımlar incelendiğinde;

1.13.1.1. Sorunlar

Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde, tarım ve hayvancılık konusunda, özellikle tarım nüfusu, bitki ve hayvan sağlığı şartları, işletme ölçeği, verimlilik, örgütlenme, desteklemeler, kurumsal organizasyon, teknoloji kullanımı, rekabet edebilirlik, ürün kalite ve standartları konularında uyum sağlaması gerekmektedir (Topcu, 2005).

Türkiye'nin AB'ye uyumu sürecinde, OTP'ye uyum çalışmaları son dönemde hız kazanmıştır (Tunçsiper ve ark., 2008). Ancak AB ile Türkiye arasında tarım ve hayvancılık alanında pek çok farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye'de, tarım ve hayvancılık konusunda çalışan işletmelerin büyük kısmı polikültür üretim yapısına sahip küçük ölçekli işletmelerden oluşmaktadır (Aral, 2000; Sakarya, 1990). Ölçek durumundaki farklılıkların yanı sıra organizasyon, dağılım, üretimin deseni ve hacmi, verimlilikler, genel performanslar, kapasite kullanımları gibi pek çok konunun AB'deki tarım ve hayvancılık yapılarından farklı olduğu görülmektedir (Karayaz, 2007; Tunçsiper ve ark., 2008).

Diğer taraftan sermaye durumu da önemli konulardan biridir. Yeterli sermayesi bulunmayan küçük ölçekli işletmeler teknolojik ve teknik anlamda bir gelişim gösterememiştir (Beşirov, 2008). Türkiye'deki bu yapılanma; pazarlama, finansman ve rekabet konularında da ciddi sorunların oluşmasına neden olmaktadır (Kamancı, 2006). Türkiye meyve-sebze, tütün, pamuk gibi AB'nin tarımında tamamlayıcı özellik taşıyan ürünler dışında, özellikle de hayvancılıkta, birlik üyesi ülkelerle rekabet edemeyecek durumdadır (Bayraç ve Yenilmez, 2009; Ertuğrul, 2009). Bunun yanı sıra, kurumsal ve mali düzenlemeler de yeterli düzeyde değildir (Tunçsiper ve ark., 2008).

Üyeliğin sağlanması durumunda, rekabet ve maliyetlerdeki eşitsizlikler nedeniyle, Türkiye'de tarım ve hayvancılıkta, üretimde ve üreticinin gelirinde beklenen artışlar sağlanamadığı gibi, azalmaların da oluşabileceği düşünülmektedir. Ayrıca Türkiye'nin pek çok tarımsal ve hayvansal ürünlerde dışa bağımlı bir hale

geleceği öngörülmektedir (Ertuğrul, 2010; Beşirov, 2008; Bayraç ve Yenilmez, 2010).

Bununla birlikte, uyum sürecinde, bitki ve hayvan sağlığına yönelik uluslararası standartlara henüz ulaşılammış olunması ve kırsal kalkınma konusunda altyapı eksikliklerinin bulunması, Türkiye'nin önündeki büyük engeller arasında bulunmaktadır (Demir, 2007).

AB üye ülkeleri, Türkiye'nin üyelik sürecinde OTP'ye uyumlu bir yol izlemesi gerektiğini, ön koşul olarak her fırsatta dile getirmektedir (Gaytancıoğlu, 2009). Bu uyum sürecinde, Türkiye'de oluşturulan tarım ve hayvancılık politikalarının genellikle günü kurtaran ve tutarsız bir seyir izlediği bildirilmektedir (Gaytancıoğlu, 2010; Karayaz, 2007).

Bugün Türkiye'de uygulanmakta olan tarım ve hayvancılık politikalarında, küreselleşen ekonomilere uyumsuzluk, iç piyasada haksız rekabet, dış piyasada rekabet edememe, tarım ve hayvancılığın prestij kaybetmesi, üreticilerin bilinçlendirilememesi ya da bilinçlenmeyi reddetmesi, üreticilerin politikalar belirlenirken olayın dışında tutulması ya da üretici kesiminin örgütlü hareket edememesinden dolayı politikaları yönlendirememesi, arz-talep dengesinin kurulamaması, üreticilerin kâr seviyelerinin oldukça düşük olması gibi konular, önemli problemler arasında sıralanabilmektedir (Öztürk, 2008).

Türkiye'de politikaları oluşturan ilgili birimler, henüz OTP yapısına benzer kapsamlı bir politika oluşturamamıştır (Karayaz, 2007). Ancak bu uyumun bir an önce tamamlanması, OTP'ye uyumdan ziyade, Türkiye tarım ve hayvancılığının dünya piyasalarında rekabet edebilir bir konuma gelmesi açısından oldukça önemlidir.

Dünya pazarında rekabet edebilir, düşük maliyetlerin olduğu, verimlilik düzeyi yüksek, kaliteli üretimin yapıldığı, uygun teknolojilerin kullanıldığı, işletme ölçeklerinin optimal seviyelerde bulunduğu, satış fiyatı-maliyet oranının üretici

lehine olduğu, tüketicinin uygun fiyatlarla ürünlere ulaşabildiği, kırsal kalkınmaya öncelik verilen, etkin kayıt sistemlerinin uygulandığı, uzman personellerin yetiştirildiği ve uzmanlık alanlarına göre istihdam edildiği bir politikanın belirlenmesi ve uygulanması gerekmektedir (Demir, 2007; Ertuğrul, 2010; Bayraç ve Yenilmez, 2010).

1.13.1.2. Çözüm Önerileri

Tarım ve hayvancılıktaki kurumsal yapı, OTP'ye uyumu sağlayacak ve uygulayabilecek şekilde güçlendirilmelidir. Bu kapsamda, devletin sorumluluğunda olan kırsal faaliyetler, OTP göz önünde bulundurularak, Tarım Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı gibi birden fazla kurum ve kuruluşlarca yürütülmesinden ziyade, tek ve merkezi bir sistemde toplanmalıdır (Karayaz, 2007; Tonyalı, 2006; Bayraç ve Yenilmez, 2010). Uzun vadeli hedefleri, öncelikleri ve amaçları olan, istikrarlı, siyasi iktidardan bağımsız, kırsal alanları bir bütün olarak ele alan ve sorun çözmeye odaklanan bir politika sistemi belirlenmelidir (Beşirov, 2008; Deprem, 2006).

OTP'ye uyum çalışmalarında sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları ve Tarım Bakanlığı, tarım ve hayvancılık sektöründeki sorunlara birlikte çözüm aramalıdır (Topcu, 2005).

OTP konusunda Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı çalışanları özel eğitim çalışmaları ile bilgilendirilmeli, yetiştirilen kalifiye elemanlar da sahada aktif olarak bu konuda çalıştırılmalıdır (Bayraç ve Yenilmez, 2010). Bunun yanı sıra üreticiye de eğitim desteği verilmelidir.

Tarım ve hayvancılığa yönelik AR-GE çalışmalarında ilgili bakanlık birimleri ve üniversiteler, işbirliği içerisinde olmalı, teknik uygulamaların belirlenmesi bir arada yapılmalıdır (Topcu, 2005).

Sivil toplum kuruluşları (kooperatifler, birlikler, meslek kuruluşları vb.) OTP yükümlülüklerini yerine getirebilecek şekilde yeniden yapılandırılmalı ve güçlendirilmelidir. Bu örgütler üzerindeki devletin müdahaleci rolü azaltılmalıdır (Bayraç ve Yenilmez, 2009; Tonyalı, 2006; Güler, 2006). Devlet destekleyici ve denetleyici olarak sistemde yer almalıdır. Örgütlü olma bilinci, yapılacak farklı uygulamalarla yaygınlaştırılarak üreticilerin güç birliği oluşturmaları cazip hale getirilmelidir.

Tarım ve hayvancılık yapan işletmelerin altyapısı iyileştirilmeli, verimlilikleri ve rekabet güçleri artırılmalı, özel projelerle sektör desteklenmelidir (Tonyalı, 2006; Güler, 2006). Ulusal anlamda, tarım ve hayvancılıkta verimlilik ile rekabet gücünün artırılması yönünde gerekli tedbirler alınmalıdır (Topcu, 2005).

OTP kapsamına alınacak bitkisel ve hayvansal ürünlerle ilgili pazarlama organizasyonları (birlikler, tarım satış kooperatifleri gibi) ihtisaslaştırılıp merkezileştirilerek, ulusal ve bölgesel anlamda hem üretici hem de tüketiciyi temsil edecek hale getirilmelidir (Sakarya, 2005; Gaytancıoğlu, 2009).

Tarımsal ve hayvansal üretim yanında, tarıma dayalı sanayiler ve pazarlama kanalları, özellikle canlı hayvan borsaları ve bitkisel ürün halleri geliştirilmeli, AB ve ulusal pazarlarda rekabet gücü artırılmalıdır. Tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasında, AB esasları ve standartlarına uygun bir yapı oluşturulmalıdır (Tonyalı, 2006; Bayraç ve Yenilmez, 2009).

Kırsal alanda istihdamda yaşanabilecek sıkıntılar nedeniyle, tarıma dayalı sanayiler ve tarım dışı ekonomik faaliyetler desteklenmelidir (Tonyalı, 2006).

Tarım ve hayvancılığa ait, ulusal, bölgesel ve işletme düzeyinde, doğru ve yeterli bilgi edinilmesine imkân sağlayacak “Kayıt Sistemleri” oluşturulmalı veya mevcut kayıt sistemleri güçlendirilmelidir. Politikalar belirlenirken ve AR-GE çalışmalarında, bu kayıt sistemlerindeki bilgilerden faydalanılarak zaman kaybının ve yanlış yönlendirmelerin önüne geçilmelidir.

Gıda güvenliği ve güvenilirliği artık tüm dünyada çok önemsenen bir konudur. Bitki ve hayvan sağlığı ile kalite kontrol konularında, AB sistemine uyum için gerekli çalışmalar ve tedbirler hızlandırılmalıdır (Tonyalı, 2006; Güler, 2006). Hayvan ve bitki sağlığı alanlarının belirli kesimlerinde; özellikle hayvan hastalıklarının kontrolü için projelerin geliştirilmesinde (örneğin şap), büyükbaş hayvanların tanımlanması ve kayıt altına alınması (örneğin e-ıslah ve türkvet veri tabanları) konularında ilerleme kaydedilmiş olmasına rağmen henüz tüm konularda tam bir kayıt arşivi oluşturulamamıştır. Bu eksikliklerin tamamlanması kırsal kalkınmada önem arz etmektedir (ODTÜ, 2009).

Diğer taraftan, hayvansal ürünlerin üretimi desteklenerek ve geliştirilerek, toplumun hayvansal protein bakımından dengeli ve yeterli beslenebilmesi sağlanmalıdır. Bu amaçla da hayvan ıslahı, hayvan hastalık ve zararlılarıyla mücadelesi konularına gereken özen ve destek verilmelidir. Ayrıca meraların ıslahı, yem bitkileri ve kaliteli kaba yem üretimi konularında üreticilere, eğitim ve teşvik edici destekler verilmelidir (Aral ve Uysal, 1999; Tonyalı, 2009).

Türkiye, uyum sürecinde, öncelikli ürünlerdeki politikalarını, aşamalı olarak belirlemelidir. Özellikle “Nadas Alanlarının Daraltılması ve İkinci Ürün Projeleri” gibi üretimi artırma ve üreticileri koruma yönünde uygulanmış projeler, günümüz koşullarına ve hayvancılığa uyarlanabilir hale getirilmelidir (Gaytancıoğlu, 2009).

Türkiye’deki tarım ve hayvancılık yapısı, AB’ndeki tarım ve hayvancılık yapısına benzer hale getirilmelidir. Ancak bu uyum çalışmaları esnasında ekonomik, coğrafi, sosyo-kültürel yapı dikkate alınmalı ve adaptasyon süreci buna göre belirlenmelidir. İşletmeler optimal büyüklüğe ulaştırılmalı, işletmelere makine, alet, araç gibi donanımlar sağlanmalı, sulama, drenaj, toplulaştırma gibi altyapı hizmetleri tamamlanmalı, yeni teknolojilerin tanıtılması ve uygulanmasında gerekli imkanlar sağlanmalı, kaynaklar etkin kullanılmalı, verimli ve rekabet edebilir bir yapı oluşturulmalıdır (Karayaz, 2007; Güler, 2006).

Et Balık Kurumu (EBK), Süt Endüstrisi Kurumu (SEK), Yem Sanayi (YEMSAN) gibi tarım ve hayvancılıkta üreticinin destekçisi olan kurumların da tekrar canlandırılması, yetiştiricinin kendini güvende hissetmesinin yanı sıra sektör açısından da rahatlatıcı olacaktır (Darıcı, 2008; Karayaz, 2007).

Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde aday olan ülkeler, adaylık süreçlerinde yukarıda belirtilen tedbirleri ve ön hazırlıkları yerine getirebilmek için büyük bir bütçeye ihtiyaç duymuşlardır. Türkiye'nin de uyum sürecinde mali ve teknik konularda desteğe ihtiyacı olmaktadır (Tonyalı, 2006).

AB bu konuda, aday ülkelere, mali destekler sağlamıştır. Topluluk aday ülkeler için oluşturduğu “Tarım ve Kırsal Kalkınma Alanında Özel Katılım Programı” (SAPARD) benzeri bir uygulamayı, Türkiye için de oluşturmalı ve etkin olarak bu uygulamanın çalışmasını sağlayıcı tedbirleri bildirmelidir. Bu mali ve teknik desteklerle OTP'ye uyumumuz daha hızlı ve kolay olacaktır (Demir, 2007).

Bununla birlikte AB'nin uyum öncesinde aday ülkelerin kırsal yapısını geliştirmelerine yardım etmek için oluşturduğu “Katılım Öncesi ve Kırsal Kalkınma Aracı” (IPARD) fonu Türkiye açısından önemli bir kaynaktır. Bu kaynağın yerinde ve etkin kullanılması, kırsal alanda mali yetersizlikler nedeniyle yapılamayan düzenlemeleri gerçekleştirmek ve OTP'ye uyum sağlamada kullanılacak mali bir fırsattır (Deprem, 2006).

1.14. Konu ile İlgili Bilimsel Çalışmalar

Aktürk ve ark. (2005), çalışmalarında Gökçeada'daki işletmeler arasından basit tesadüfî örnekleme yöntemi ile 49 işletme belirlemiş ve sosyo-ekonomik açıdan incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre denekler arasında okuma-yazma oranı yüksek bulunmakla birlikte, üniversite mezunlarının oranının da % 10 olduğu bildirilmiştir.

İşletme başına düşen işgücü miktarının 3,21 olduğu, bu işgücünün % 63'ünün erkek, % 37 'sinin ise kadın olduğu bildirilmiştir.

İncelenen işletmelerde toplam erkek nüfusun % 49,11'nin ilkokul, % 16,07'sinin ortaokul, % 25'inin lise ve % 5,36'sının üniversite mezunu olduğu tespit edilmiştir. Toplam kadın nüfusun ise % 54,65'inin ilkokul, % 15,12'sinin ortaokul, % 6,98'inin lise ve % 9,30'unun üniversite mezunu olduğu bildirilmiştir. Toplam nüfus içinde okuma-yazma bilmeyenlerin oranı da % 8,5'dir.

Alptekin (1993), Menderes ilçesinde yapılan çalışmada, 35 adet işletme seçmiş ve bu işletmelerdeki küçük (5-9 baş sağmal ineği olan), orta (10-14 baş sağmal ineği olan) ve büyük ölçekli (15 ve üzeri baş sağmal ineği olan) olmak üzere üç grupta değerlendirmiştir.

İşletmelerde genel olarak öğrenim süresinin 5.51 yıl olduğunu tespit etmiştir. İşletmelerde kullanılan toplam erkek işgücünün % 43.47'sinin aile iş gücü, % 56.53'ünün ise ücretli (yabancı) işgücü olduğunu bildirmiştir.

Genel olarak işletme masrafları içerisinde satın alınan yem masraflarının % 25.58, işçilik masraflarının % 25.34, amortismanların % 14.82, diğer cari masrafların % 17.88, sabit masrafların % 6.52, envanter kıymet azalmasının % 9.86 oranında paya sahip olduğu bildirilmiştir.

Altıntaş ve Akçay (2007), Tokat ilinde gerçekleştirilen çalışmada, 10 köyden 105 adet işletme belirlenmiş ve bu işletmelere anket uygulanmıştır.

İncelenen işletmelerin genelinde potansiyel aile işgücü, işletmede kullanılan aile işgücü, geçici ücretli işgücü ve işletmede kullanılan toplam işgücü, işletme büyüklüğü ile artmaktadır tespitinde bulunulmuştur.

İncelenen işletmelerde, işletme masrafları ve oransal dağılımı; yabancı işgücü % 2,40, aile işgücü % 12.97, tohum-fide % 8,52, ilaç % 3,59, gübre % 9,31, sulama % 3.11, yem % 10.10, pazarlama % 3.47, köy harcamaları % 0.03, alet-makine kirası % 21.95, alet-makine tamir bakım % 0.94, bina tamir bakım % 0.31, veteriner aşım % 1.53, amortismanlar % 19.49, envanter kıymet eksilişi % 2.28 şeklinde tespit edilmiştir.

Bal (1998), Van ilinde 40 işletmede yapılan çalışmada, işletme sahiplerinin % 30'u tahsili olmayanlar, % 45'i ilkokul mezunu, % 15'i ortaokul mezunu, % 10'u lise mezunu olarak bulunmuştur.

Araştırmanın yapıldığı işletmelerde masraf kalemlerinin oransal dağılımına bakıldığında; % 58.30 ile yem, % 30 ile işçilik giderleri, % 5.22 ile sağlık giderleri, % 3.13 ile amortisman giderleri, % 3.34 ile diğer giderlerden oluştuğu tespit edilmiştir.

Bayramoğlu (2003), Konya ilinde tabakalı tesadüfi örneklemeye göre seçilen 46 işletmede yapılan çalışmada ortalama aktif sermaye 50770 TL, mali rantabilite 2.41, ekonomik rantabilite ise 4.19 olarak tespit edilmiştir.

İncelenen işletmelerde değişen masraflardan yem % 81.68, veteriner-ilaç % 11.36, alet makine bakımı % 1.7 ve diğer masraf kalemleri % 5.25 olarak tespit edilmiştir.

Dedeoğlu ve Yıldırım (2005), yaptıkları araştırmada Emek Tarımsal Kalkınma Kooperatif'ine ortak işletmelerin yıllık faaliyet sonuçlarının ekonomik analizini yapmışlardır. Veriler 2002 üretim dönemine ait olup, 38 işletmeden anket yöntemi ile toplanmıştır.

İnceledikleri işletmelerde okuma yazma bilmeyen nüfusun % 10.91 olduğunu ve okuma yazma bilmeyen nüfusun da % 91.66'sının kadınlardan oluştuğunu bildirmişlerdir. Eğitimini tamamlamış yetişkin nüfusun % 61.64'ünün ilköğretim düzeyinde eğitim gördüğü tespit edilmiştir.

İşletme yöneticilerinin % 95.74'ünün okuma yazma bildiği ve bu işletme yöneticilerinin % 73.69'luk kısmının ilkokul mezunu oldukları tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamına alınan işletmede kullanılan toplam işgücünün % 93.24'ü aile işgücünden oluştuğu bildirilmiştir.

Araştırmacılar cari masrafların işletme masrafları içindeki payının % 60.14 oranında olduğunu bunu % 21.52 ile demirbaş kıymetindeki eksilmeler ve amortismanlar, % 18.34 ile de işçilik masraflarının izlediğini ifade etmişlerdir.

İşletmelerde yapılan çalışmalarda yem masrafının % 48.33, tuz masrafının % 0.77, elektrik su masrafının % 1.11, veteriner ve ilaç masrafının % 7.34, genel idare masrafının % 1.73, daimi işçilik masrafının % 19.41, inek sermayesi faizinin % 9.64, diğer masrafların % 11.67 olduğu tespit edilmiştir.

Demirbaş (2006), çalışmasında, Antalya ili Manavgat ilçesinde, 62 adet süt sığırcılığı işletmesinde barınak, mevcut durum ve sosyo-ekonomik yapıyı incelemiştir.

Çalışma kapsamına alınan barınakların tümünün kapalı tip barınaklar oldukları, otomatik suluk, sağım makinesi, yem tedarik şekli, işletme verimliliği, işletmecinin yaşı, eğitim durumu, aile tipi, empati yeteneği, kitle iletişim araçlarından

yararlanması, mesleki deneyimi, yaşam standardı gibi özellikler incelenmiş ve yeniliklerin düşük oranda benimsendiği belirlenmiştir.

Ayrıca işletmelerin % 87.10'unda sağımlı elle yapıldığını, işletme sahiplerinin % 93.55'inin ilköğretim mezunu olduğu tespit edilmiştir.

Direk ve Bayramoğlu (2007), çalışmalarında 46 işletmeye anket uygulamışlardır. Bunlardan 30'unu küçük ölçekli, 16'sında büyük ölçekli işletmeler olarak belirlemişlerdir.

İncelenen işletmelerde 0-6 yaş grubu üzeri nüfusun % 95,42'sinin okuma-yazma bildiğini, bu oranın küçük ölçekli işletmelerde % 93.83, büyük ölçekli işletmelerde ise % 98.37 olduğunu söylemişlerdir.

İnceledikleri işletmelerin sahip olduğu toplam işgücü varlığının 5,64 EİB olduğunu, bunun % 67,91'inin kadın, % 32,09'unun erkek işgücü varlığı olduğunu, toplam işgücü varlığının % 51,42'sinin aile işgücü, % 46.58'inin yabancı işgücü olduğunu bildirmişlerdir.

İncelenen işletmelerde işletme başına sabit masrafların 4.328,88 milyon TL olduğunu, bu değerin % 32,88'inin amortisman masrafları, % 9,06'sının bina bakım-onarım masrafları ve % 58,06'sının aile işgücü ücret karşılığı olduğu tespit edilmiştir.

Genel olarak kooperatif ortağı olan işletme yöneticilerinin % 67,38'inin ilköğretim mezunu, % 8,70'inin ortaokul mezunu, % 15,22'sinin lise mezunu, % 4,35'inin yüksek okul ve fakülte mezunu olduklarını, % 4,35'inin ise okuryazarlığı bulunmadığı saptanmıştır.

İncelenen işletmelerin pasif sermayelerinin % 87,32'sinin öz sermaye, %12,68'inin ise yabancı sermayeden oluştuğu bildirilmiştir.

Fidan (1992), yapılan çalışmada, 42 adet süt sığırcılık işletmesi, 1-5 hayvana sahip olanlar, 6-10 hayvana sahip olanlar, 11 ve üzeri hayvana sahip olanlar olmak üzere üç kategoriye ayrılmıştır.

İşletmelerdeki aile nüfusunun % 70.46'sının okuma yazma bildiği, % 29.54'ünün ise okuma yazma bilmediği bildirilmiştir.

Mevcut iş gücünün % 98.71'ini aile iş gücü, % 1.29'unu ise yabancı iş gücü oluşturmaktadır.

Araştırmada masraf kalemlerinin % 93.23'ünü yem, % 1.94'ünü veteriner ve ilaç, % 4.83'ünü ise diğer kalemlerin oluşturduğu tespit edilmiştir.

Fidan (1996), çalışmada Kütahya merkez ilçede 42 işletmede anket uygulaması yapılmış ve işletmeler 1-8 büyükbaş, 9 ve üzeri büyükbaş hayvana sahip işletmeler olarak iki gruba ayrılmıştır.

İncelenen işletmelerde mevcut kullanılabilir işgücünün % 95.57'sini aile fertlerinin, % 4.43'ü de yabancı işgücünün oluşturduğu ifade edilmiştir.

Araştırma kapsamına alınan işletmelerde 6 yaş ve üzerinin % 91.09'unun okuma yazma bildiğini, % 8.91'inin ise okuma yazma bilmediğini tespit edilmiştir.

Araştırmacı işletmelerin gayri safi üretim değerlerinin % 68.49'unu hayvansal üretim, % 31.51'ini bitkisel üretim oluşturduğunu bildirmiştir.

İncelenen işletmelerde, 1-8 büyükbaş hayvana sahip işletmelerde melez sığırcılık faaliyeti üretim değeri toplamının % 63.26'sının sütten, % 34.19'unun prodüktif demirbaş kıymet artışından, % 2.4'ünün gübreden, % 0.15'inin deriden oluştuğu tespit edilmiştir. Yine aynı şekilde aynı grupta bu oranlar kültür ırkı sığırcılık faaliyeti kolunda sırasıyla % 60.88 süt, % 37.51 pdka, % 1.54 gübre ve % 0.007 deri olduğu ifade edilmiştir.

Çalışmada, 9 ve daha yukarı büyükbaş hayvana sahip işletmelerde ise melez ırk süt sığırcılığı faaliyetinin toplam üretim değerinin % 56.31'ini sütün, % 41,33'ünü pdka'nın ve % 2.36'sını gübrenin teşkil ettiği, aynı grupta kültür ırkı sığırcılık faaliyeti itibariyle bu oranların sırasıyla % 60.42, % 37.91 ve % 1.60, derinin ise % 0.07 olduğu bildirilmiştir.

Araştırma yapılan işletmelerde melez ve kültür sığır yetiştiriciliği faaliyetinde toplam değişen masraflar içinde yem masraflarının payının sırasıyla % 91.11 ve %91.55 olduğu saptanmıştır.

Gül (1998), Adana ilinde yaptığı çalışmasında ilçelerdeki işletme sahiplerinin % 11.8'i okuryazar, % 52.9'u ilkokul, % 11.7'si ortaokul, % 13.7'si lise, % 3.9'u yüksekokul mezunu olarak tespit etmiştir.

Projeli işletmelerde % 35'i, projesiz işletmelerin % 29'unun kredi borcu bulunmaktadır.

Masraf unsurlarından yem % 85.6'sı bunun da % 83.7'si kesif yem olarak bulunmuştur. Yem masraflarını % 2.8 ile sigorta, % 2.1 ile sağlık giderleri takip etmektedir. Bir litre sütün maliyeti 0.397 TL olarak bulunmuştur.

Günlü (1997), Konya ilindeki 135 işletmenin 1995-1996 yıllarına ait verilerini değerlendirmiştir. İşletmeleri 1-5 baş, 6-15 baş, 15 ve üzeri olmak üzere üç kategoride belirlemiştir.

İşletmede maliyeti oluşturan masraf unsurlarının nisbi dağılımında yem giderlerinin % 49,99 ile ilk sırayı aldığı, bunu % 32.78 ile işçilik giderleri, % 7.18 ile amortisman giderleri, % 4.69 ile veteriner hekim- ilaç giderleri, % 3.93 ile diğer giderler ve % 1.41 ile bakım onarım giderlerinin izlediği bildirilmiştir.

İşletme gelirleri arasında 1995 yılında; süt satış gelirlerinin % 62.04, buzağı gelirlerinin % 25.27, envanter kıymet artışının % 10.98 ve gübre gelirinin ise % 1.71

olduğu tespit edilmiştir. 1996 yılında ise bu değerlerin sırası ile % 51.52, % 17.98, % 31.95, % 0.82 olduğu bildirilmiştir.

İçöz (2004), Bursa ilinde soy kütüğü projesine dahil işletmelerde karlılık ve verimlilik durumlarını incelemiştir. Araştırmasını 78 işletmede gerçekleştirmiştir.

İşletmeleri ölçekleri itibariyle 5-14 baş süt ineğine sahip olan küçük ölçekli, 15-24 baş ineğe sahip olanlar orta ölçekli, 25 baş ve üzeri ineğe sahip olanlar ise büyük ölçekli işletmeler olarak tanımlamıştır.

Maliyeti oluşturan masraf unsurları; yem % 58.14, işçilik % 22.31, amortismanlar % 5.96, veteriner sağlık % 3.74, faiz giderleri % 3.01, bakım onarım giderleri ise % 1.29, diğer giderler % 5.55 olarak tespit etmiştir.

Çalışma kapsamına alınan işletmelerin gelir kalemlerinde ise en yüksek oranını % 59.07 ile süt satışından elde edilen gelir, % 12.45 ile buzağı geliri, % 27.12 ile hayvan envanter kıymet artışı ve % 1.36 ile gübre gelirleri şeklinde bulmuştur.

İçöz yapmış olduğu çalışmasında büyük ölçekli işletmelerin karlılık durumunun diğer ölçekli işletmelerden daha yüksek olduğu ve bunu orta ve küçük ölçekli işletmelerin izlediği saptamıştır.

Ayrıca masraf-hasıla oranını incelemiş bu oranın il genelinde küçük ölçekli işletmelerde 1.01, orta ölçekli işletmelerde 1.55 ve büyük ölçekli işletmelerde ise 1.60 olduğunu tespit etmiştir.

Karaaslan (2000), Tokat ili merkez ilçede 43 adet işletmede yapılan çalışma neticesinde, brüt üretim değerinin % 48.34'ünün sütten, % 23.03'ünün envanter kıymet artışından, % 14.73'ünün süt mamullerinden, % 7.80'inin işletmedeki diğer havanlara ait yapağı, bal, yumurtadan ve % 1.53'ünün ise hayvan gübresi gelirinden oluştuğu tespit edilmiştir.

Değişken masrafların % 81.18'i yem, % 8.67'si veteriner-ilaç masrafı, % 1.89'u daimi olmayan işçi gideri, % 8.26'sı ise diğer gider kalemlerinden oluşmaktadır.

Keleş (1994), Adana ilindeki entansif süt sığırcılığı işletmelerinde verim, üretim ve sorunları yönünden analizi başlıklı çalışmasında işletmelerdeki çalışan nüfusun eğitim durumuna bakmış, % 2'sinin yüksek okul mezunu, % 3.9'unun lise, % 9.4'ünün ortaokul, % 48'inin ilkokul, % 8.9'unun ise okur yazar durumunda olduğunu bildirmiştir.

İşletmelerin % 77.9'unda aile iş gücü, % 11.76'sında aile + yabancı iş gücü, %10.29'unda ise sadece yabancı iş gücü çalıştığı tespit edilmiştir.

Yem bitkileri ekimi işletmelerde ekilen diğer ürünler içerisindeki payı % 3 olarak tespit edilmiştir. Çalışmaya dahil edilen işletmelerin % 60'ında sağım makinesinin bulunmadığı saptanmıştır.

Koyunbebe (2005), İzmir ili Ödemiş ilçesinde tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçtiği 83 işletmede çalışma yapmıştır.

İşletmelerde, süt sığırcılığı için kredi kullanım oranının % 38.5 olduğunu tespit etmiştir. Kullanılan kredinin % 93.8'inin Ziraat Bankası'ndan sağlandığını bildirmiştir. İşletme sahiplerinden % 43.1'inin kredi kullanmadığını tespit etmiştir. Bu üreticilerin kredi kullanmamalarının en önemli nedeninin ise faizin yüksek oluşu olarak bildirmiştir.

Köse (2006), Yapılan çalışmada Uşak ilinde 50 işletme belirlenmiş ve anket yöntemiyle veriler toplanmıştır.

Çalışma kapsamına alınan işletmelerde, işletme sahiplerinin % 58'inin ilkokul mezunu, % 16'sının ortaokul mezunu, % 20'sinin lise mezunu, % 6'sının üniversite mezunu olduğunu olduğu tespit edilmiştir.

İşletme sahiplerinin % 84'ü öz sermaye ile, % 6'sı kredi ile, % 10'u öz sermaye artı kredi ile işletmelerini kurduklarını bildirmiştir.

İş gücü durumuna bakıldığında, işletme sahiplerinin % 84'ünün işletmelerinde kendilerinin çalıştığı, % 10'unun 2 kişi, % 4'ünün 3 kişi, % 2'sinin ise 4 ve üzerinde işçi çalıştırdığı tespit edilmiştir.

İşletmelerin % 76'sının bağlı duraklı, % 16'sının kapalı serbest, % 8'inin ise serbest tipli işletmelerden oluştuğunu bildirmiştir.

Kum (2006), Antalya İli Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği üyesi işletmelerin mevcut durumu ile yetiştiricilerin hayvan bakım ve besleme alışkanlıklarını ortaya koymayı amaçlayan bir çalışma yapmıştır. Araştırmanın materyalini Antalya il merkezi ve 6 ilçesinde 211 üye işletmede yapılan anket çalışması oluşturmuştur.

İşletmelerin % 25.60'ı kesif yem + saman + baklagil yem bitkisi, % 19.43'ü kesif yem + saman + silaj + baklagil yem bitkisi, % 15.17'si kesif yem + saman + silaj, % 13.74'ü kesif yem + saman + buğdaygil yem bitkisi, % 11.37'si kesif yem + saman + baklagil yem bitkisi + buğdaygil yem bitkisi, % 9.01'i kesif yem + saman + silaj + buğdaygil yem bitkisi, % 5.21'i kesif yem + saman ve % 0.47'si ise kesif yem + saman + silaj + baklagil yem bitkisi + buğdaygil yem bitkisi karmasını kullandığı tespit edilmiştir.

İşletme sahiplerinin % 63'ünün ilkokul mezunu olduğu, % 8.1'inin ortaokul ve % 28.9'unun ise lise ve üstü eğitim düzeyinde olduğu bildirilmiştir.

Mirza (1990), Bursa Karacabey ilçesinde 226 adet işletmede anket çalışması yapmıştır. İşletmeler, 1-5 ineği olanlar küçük, 6-10 baş ineğe sahip olanlar orta, 10'dan fazla ineğe sahip olan büyük işletmeler olarak üç gruba ayrılmıştır.

Toplam masraflar içinde değişken masrafların % 57.70'i yem, % 4.6'sı sürü yenileme masrafı, % 2.26'sı ilaç masrafı, % 2.88'i veteriner masrafı, % 0.06'sı aşım

masrafı, % 0.89 sigorta masrafı, % 1.3'ü geçici işçi ücreti, % 0.46'sı bakım-onarım ve elektrik masrafı olarak tespit edilmiştir.

Sabit masraflardan % 3.2'si ahır amortismanı ve bakım, % 1.1' alet makine amortismanı, % 9.9'u daimi işçi ücreti, % 15.65'i sabit sermayenin faizi olduğu bildirilmiştir.

Toplam gelirin % 76.59'unu süt, % 2.31'i işletmede tüketilen süt, % 17.19'unu prodüktif demirbaş kıymet artışı (PDKA), % 3.91'ini gübre oluşturmaktadır.

Nizam (2006), Aydın ilinde pazara yönelik süt sığırcılığı işletmelerinin verimliliklerinin belirlenmesine yönelik yapmış olduğu çalışmasında, 1429 işletmeden tabakalı tesadüfi örnekleme yoluyla seçtiği 100 işletme ile anket çalışması yapmıştır.

Bu 100 işletmenin 60 tanesi 2-10 bas, 23 tanesi 11-20 bas, 17 tanesi de 21 baş ve üzeri hayvan varlığına sahip işletmelerdir. Sırasıyla bu işletmeler 1., 2., ve 3. grup işletmeler olarak adlandırılmışlardır. İncelenen işletmelerde brüt üretim değeri ortalaması 52.662,84 TL olarak bulmuştur. Ayrıca, araştırmada işletmelerde 1 litre çiğ sütün maliyetinin ortalama 0,571 TL olduğu saptanmıştır.

Çalışmanın yapıldığı işletmelerin geneline bakıldığında, üreticilerin % 56'sı ilkokul, % 19'u ortaokul, % 15'i lise, % 8'i üniversite, % 2'si yüksek lisans mezunu olduğu görülmüştür.

Araştırmacı işletmelerde toplam giderlerin % 72.82'sini yem giderleri, % 2.39'unu geçici işçi giderleri, % 6.84'ünü veteriner ve ilaç giderleri, % 30.94'ünü suni tohumlama giderleri, % 11.60'ını akaryakıt giderleri, % 0.52'sini tuz ve vitamin giderleri, % 0.92'sini mera ve otlak giderleri, % 0.96'sını ise nakliye giderlerinin oluşturduğunu tespit etmiştir.

Çalışmada, toplam gelirlerin % 63.37'sinin süt satışından, % 7.50'sinin reforme inek satışından, % 9.37'sinin diğer hayvan satışından, % 19.74'ünün ise çiftlik gübresinden elde edildiği saptanmıştır.

İşletmelerin kısmi verimlilik hesaplamalarından elde edilen sonuçlara göre işletme ölçeği büyüdükçe verimliliğin arttığı yönünde bir tespitte bulunulmuştur.

Oluğ (1996), araştırma Burdur ilindeki 340 işletmede anket yapılarak yürütülmüştür. Hayvan barınaklarının % 94.7'si kapalı, % 0.61'i yarı açık bağlı, % 3.52'si yarı açık serbest, % 1.17'sinin ise diğer kategoride yer aldığı bildirilmiştir. İşletmelerin % 52.35'inin sağımı el ile, % 46.18'inin sağımı makine ile, % 1.47'sinin ise her iki yolla sağım yaptığı tespit edilmiştir. İşletmelerde aile iş gücü kullanımının % 99.4, yabancı iş gücü kullanımının ise % 0.59 olduğu bildirilmiştir.

Araştırma kapsamına alınan işletmeler, Bursa Karacabey ilçesinden seçilmiş olup 226 adettir. Kapsama alınan işletmeler 1-5 baş ineği olanlar küçük, 6-10 baş ineği olanlar orta, 10'dan fazla ineğe sahi olanlar ise büyük ölçekli işletmeler olarak üç guruba ayrılmıştır.

Toplam masraflar içinde değişken masrafların % 57.70'i yem, % 4.6'sı sürü yenileme masrafı, % 2.26'sı ilaç masrafı, % 2.88'i sağlık veteriner masrafı, % 0.06'sı aşım masrafı, % 0.89'u sigorta masrafı, % 1.3'ü geçici işçi ücreti, % 0.46'sı bakım-onarım ve elektrik masrafı olarak tespit edilmiştir.

Sabit masraflardan % 3.2'si ahır amortismanı ve bakım, % 1.1'i alet makine amortismanı, % 9.9'u daimi işçi ücreti, % 15.65'i sabit sermayenin faizi olduğu bildirilmiştir.

Toplam gelirin % 76.59'unu süt, % 2.31'ini işletmede tüketilen süt, % 17.19'unu PDKA, % 3.91'ini gübre oluşturmaktadır.

Rüzgar (1996), Şanlıurfa'da 20 adet süt sığırcılığı yapan işletmenin ekonomik analizini yapmıştır.

Araştırmacı çalışmasında işletmelerin masraf kalemlerinin % 76.1'inin değişen masraflardan, % 23.9'unun ise sabit masraflardan oluştuğunu tespit etmiştir.

Çalışmada üretim masraflarının % 55.2'sini yem, % 10.1'ini sabit sermayenin faizi, % 8.7'sini veteriner, % 6.4'ünü ilaç ve tuz, % 4.2'sini geçici işçilik, % 1.6'sını bakım-aydınlatma, % 4.2'sini daimi işçilik, % 2.7'sini ahır amortismanı, % 6.9'unu alet makine amortismanından oluştuğu bildirilmiştir.

İşletmeler ekonomik sonuçlar itibarıyla incelediğinde, üretim dönemine ait toplam gayri safi hasılanın % 86.3'ünü süt satışının, % 13.9'unu gübre ve buzağı satışı sonucu sağlanan gelirden oluştuğu bildirilmiştir.

Öztürk ve Karkacier (2008), Tokat ili Yeşilyurt ilçesinde faaliyet gösteren 82 adet süt sığırcılık işletmesinin 2004-2005 cari üretim dönemi verilerini kapsayan bir araştırma yapmıştır. Bu çalışmada, süt sığırcılığı faaliyetini yürüten işletmelerin sosyo-ekonomik yapıları ve genel niteliklerini ortaya koymuşlardır.

İnceledikleri işletmelerde ortalama nüfusun 6.17 kişi olduğunu, 7 ve daha yukarı yaştaki nüfusun okur-yazarlık oranının % 90.04 olduğunu tespit etmişlerdir. Atıl işgücü oranının % 22.09, ortalama arazi varlığının ise 59.72 olduğunu söylemişlerdir. Söz konusu arazinin % 92.31'inin sulu arazi olduğunu, yem bitkileri arazisinin oranının ise % 24.36 olduğunu tespit etmişlerdir.

İşletmelerin aktif sermayesinin % 56.55'ini toprak sermayesinin oluşturduğunu, pasif sermayenin % 98.90'ı öz sermayeden oluştuğunu bu nedenle de borçlanma oranı düşük, kapital oranları ise yüksek bulduklarını bildirmişlerdir.

Çalışmanın yapıldığı işletmelerde sağım şekli olarak % 92,68 oranında elle, ev halkından biri tarafından yapıldığı tespit edilmiştir. Yine çalışmanın yapıldığı

isletmelerin % 22,22'sinin süt sğırıcılığı ile ilgili hiç kayıt tutmadıkları, üreticilerin % 56,10'unun süt üretim faaliyeti için kredi kullanmadı saptanmıştır.

Saner (1993) İzmir yöresinde 109 adet süt sğırıcılık işletmesinde anket çalışması yapmıştır.

alışmasında, işletme sahiplerinin % 72'sinin ilkokul mezunu, % 10'unun ortaokul mezunu, % 9.17'sinin lise mezunu, % 4.59'unun da yüksek öğrenim mezunu olduğunu tespit etmiştir.

İşletmelerde kullanılan toplam iş gücünün % 28.57'sinin aile iş gücünden, % 71.43'ünün ise yabancı iş gücünden oluştuğu saptanmıştır.

Araştırmacı, araştırma yöresindeki ahırların % 74.31'inin kapalı, % 10.09'unun açık, % 15.6'sının ise hem kapalı hem açık sisteme sahip olduğunu ifade etmiştir.

İncelenen işletmelerin % 62.39'unun elle sağım yaptığı, % 37.61'inin ise makineli sağım yaptığı bildirilmiştir.

Masraf kalemleri olarak, toplam masraf içinde işçi masrafının % 8.66, yem masrafının % 70, amortismanların % 14.16, diğer masrafların ise % 7.18 olduğu bildirilmiştir.

şahin (2000), çalışmasında Kayseri ilindeki süt sğırıcılığı işletmelerinin yapısal özellikleri ve pazarlama sorunlarını incelemiştir. Bu amaçla Sarioğlan Süt Toplama Merkezine süt satan 46 işletme ile görüşmüştür. işletmeleri sahip oldukları hayvan varlığını dikkate alarak tabakalara ayırmış ve gruplar oluşturmuştur. Bu tabakaları büyüklükleri hayvan sayısına göre 1-5, 6-10 ve 11 ve daha fazla hayvan varlığı olan işletmeler olarak belirlemiştir. Anket sonucu toplanan bilgiler, işletme gruplarına göre düzenlenerek analiz edilmiştir.

Yapılan çalışmada süt sığırcık işletmelerinde, gider kalemleri içinde yem masrafının % 86.6, işgücü masrafının % 5.2, sağlık harcamalarının % 1.9 ve diğer harcamaların % 1.8 oranında olduğunu bildirilmiştir.

Anket yapılan işletmelerde değişen masrafların içerisinde yem masraflarının % 86.6, geçici işgücü giderinin % 5.2, sağlık masraflarının % 1.9 ve diğer masrafların da % 1.8 pay aldığı tespit edilmiştir.

Diğer taraftan işletmelerde gayrisafi üretim değerinin % 74.7'sini süt değerinin oluşturduğunu, canlı demirbaş artışının gayrisafi üretim değeri içindeki oranının % 18, hayvan satışlarının % 6.3 ve gübre değerinin de % 1 olduğu bildirilmiştir.

Şahin ve ark. (2001), 2001 yılında yaptıkları araştırmalarında Adana ili Seyhan ve Yüreğir merkez ilçelerinde 66 işletmeyi sosyo-ekonomik açıdan incelemişlerdir.

İşletme başına gayrisafi üretim içerisinde en önemli payın % 63.7'lik oranla süt satışına ait olduğunu, masraflarda ise en önemli payın % 74.8 ile yem olduğunu, bunu % 5.9 ile diğer giderler ve % 5.6 ile sağlık giderlerinin takip ettiğini bildirmişlerdir.

Anket uygulanan işletme sahiplerinin % 57.6'sı ilkokul, % 15.2'si ortaokul, % 13.6'sı okur yazar, % 10.6'sı lise ve % 3'ü de üniversite mezunu olarak tespit edilmiştir. Tüm işletmeciler dikkate alındığında, işletmecilerin yarıdan fazlasının ilkokul mezunu olduğu, okuryazar olmayan işletmecinin bulunmadığı görülmektedir.

Yem bitkileri ekim alanlarının toplam işletme alanları içerisindeki payı oransal olarak işletme gruplarında sırasıyla % 13.03, % 7.57 ve % 15.69 olduğu bildirilmiştir.

Araştırma kapsamındaki işletmelerde yabancı sermaye % 1.79, öz sermaye toplamı ise % 98.21 olarak bildirilmiştir.

Tandoğan (2006), Afyonkarahisar İli Merkez ve İlçelerinde (Başmakçı, Bolvadin, Çay, Çobanlar, Evciler, İhsaniye ve Şuhut) “Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği’ne bağlı faaliyet gösteren 78 adet süt sığırcılığı işletmesinin 1 yıllık üretim dönemi verilerini incelemiştir.

Araştırmacı bu işletmeleri, küçük (1-15 baş), orta (16-35 baş) ve büyük (36 ve üzeri baş) ölçekli olarak gruplandırmıştır. Küçük, orta ve büyük işletmeler sırasıyla 22,41 ve 15 adet olarak belirlenmiştir.

Çalışmada üreticilerin eğitim durumları % 71.8 ilkokul, % 16.7 ortaokul ve % 11.5 lise mezunu olarak tespit edilmiştir.

İşletmelerin masraf unsurlarının % 47.82’sini yem, % 26.97’sini işçilik, % 4.25’ini sağlık, % 2.59’unu genel idare, % 3.25’ini bakım onarım, % 7.84’ünü amortisman giderleri ve % 7.28’ini diğer masraf kalemlerinin oluşturduğu bildirilmiştir.

İşletmelerde elde edilen gelirin oransal dağılımının % 52’sini süt gelirleri, % 6.49’unu buzağı gelirleri, % 40.83’ünü Envanter Kıymet Artışından oluştuğu saptanmıştır.

Tapkı (1996), Hatay ili ve çevresinde süt sığırı yetiştiriciliği ve sığır besiciliği yapılan 144 işletmede çalışma yapmıştır.

Yapılan çalışmada, işletme sahiplerinin % 9’unun okuma yazma bilmediğini, % 77’sinin ilkokul mezunu olduğunu, % 12’sinin ortaokul mezunu olduğunu, % 2’sinin de lise mezunu olduğunu tespit edilmiştir.

Süt sığırcılık işletmelerinin, % 1’inin kapalı serbest, % 99’unun ise kapalı bağlı sistem olduğu, işletmelerin % 2’sinin devamlı iş gücü kullandığı, yine işletmelerin % 92’sinin sağımı elle, % 8’inin ise sağımı seyyar kovalı sağım makinesiyle yaptığı ifade edilmiştir.

Tatar (2007), Çalışmasında, Ankara ve Aksaray'daki süt sığırcılığının yapısal sorunlarını incelemiştir. Toplam 204 adet işletmeyle yaptığı çalışmasında, işletme sahiplerinin iki il için sırasıyla % 63 ve % 76'sı ilkokul, % 14.5 ve % 1.4'ünün yüksekokul mezunu olduğu, her iki ilde de yaklaşık dörtte üçünün çiftçilik dışında herhangi bir işle uğraşmadığını tespit etmiştir.

İşletmelerde yem bitkisi olarak daha çok yonca ve silajlık mısır ekiminin tercih edildiği, kaba yem olarak saman verenlerin oranının Ankara'da % 88.7 ve Aksaray'da % 98.6, yonca (kuru ve yeşil), mısır silajı ve pancar posası veren işletme oranı Ankara ve Aksaray için sırasıyla % 35.5, % 24.2, % 33.9 ve % 69.0, % 24.6, % 23.2 olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamına alınan işletmelerde, 2004 yılında (anket tarihinde), ortalama 305 günlük süt verimi Ankara'da 5094.3kg, Aksaray'da 4936.8 kg olarak hesaplanmıştır.

İşletmelerin Ankara'da % 77.4, Aksaray'da % 90.8'inde hayvanlar kapalı bağlı ahırlarda barındırılmaktadır. Ankara'da ahır kapasitesi 5-10, 11-20 ve 20 baştan büyük işletmelerin oranı sırasıyla % 14.6, % 31.7 ve 53.7, Aksaray'da ise % 22.0, % 50.8 ve % 27.2'dir.

Tugay ve Bakır (2009), çalışmalarında Giresun yöresindeki süt sığırcılığı işletmelerinin yapısal özelliklerinin belirlenmesi amacıyla il merkezinde ve 8 ilçesinde 373 işletmede anket çalışması yapmıştır. İşletmelerin % 59.8'i küçük, % 17.7'si orta ve % 22.5'i büyük işletmelerden oluşmaktadır.

İşletmecilerin eğitim düzeyleri tahsili olmayanlar, ilkokul, ortaokul ve lise olup bunlara ait oranlar sırasıyla % 19, % 54.2, % 17.4 ve % 9.1 olarak bildirilmiştir.

Türkyılmaz (1999), Aydın ilinde yapmış olduğu çalışmasında maliyeti oluşturan masraf kalemlerini sırasıyla % 68.28 yem, % 22.29 işçilik, % 4.04 amortisman, % 4.04, % 2.76 bakım onarım, % 0.47 veteriner ilaç, % 0.27 akaryakıt, % 0.88 genel idare giderleri ve % 1.01 diğer giderler olarak tespit etmiştir.

Yapmış olduğu çalışmada mali rantabiliteyi 26.97, rantabilite faktörünü 21.17, masraf-hasıla oranını 1.49 olarak bulmuştur.

Süt sığırcılık işletmelerinin gelir unsurlarını ise % 62.90 ile süt geliri, % 7.04 ile buzağı geliri, % 27.33 ile envanter kıymet artışı ve % 2.72 ile gübre geliri olarak tespit etmiştir.

Uyanık (2000), Burdur ilinde 60 süt sığırcılık işletmesinde yapılan çalışmada işletme sahiplerinin % 75'i ilkokul, % 23'ü orta ve lise mezunu, % 2'sinin üniversite mezunu olduğu bulunmuştur.

Burdur ilinde maliyeti teşkil eden masraf unsurları sırasıyla % 55.42 yem, % 22.38 işçilik, % 3.21 sağlık, % 18.99 olarak tespit edilmiştir.

Geliri oluşturan unsurların dağılımı ise % 61.39 ile süt geliri, % 27.46 ile envanter kıymet artışı, % 6.77 ile buzağı geliri, % 4.38 ile gübre gelirinden oluşmaktadır.

Çalışmanın yapıldığı işletmelerde ortalama mali rantabilite -10.57, ekonomik rantabilite -8.42, rantabilite faktörü ise ortalama -32.29, masraf-hasıla oranı ise 0.83 olarak bulunmuştur.

Yazgan (1996), Bursa ilinde GTZ (Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenar beit GmbH)) projesi kapsamında bulunan 29 işletmede yapılan çalışmada, toplam masraflar içinde yem masrafının % 73.7, sabit sermaye faizinin % 7.8, veteriner sağlık masrafının % 5.37, hayvan sigorta masrafının % 4.18 ve işçilik masrafının % 3.7 olduğu tespit edilmiştir.

Yılmaz ve ark. (2001), Yaptıkları çalışmada Hatay ilinde süt sığırcılığı faaliyetinde bulunan 24 projeli işletme ve 46 projesiz örnek işletme olmak üzere 70 işletme tesadüfi olarak seçilmiştir.

İncelenen işletmelerde toplam gayri safi üretim değerinin % 76'sının süt ve mamulleri, % 22'sinin PDKA ve % 2'sinin de gübre üretim değerinden oluştuğu tespit edilmiştir.

İncelenen işletmelerde ortalama olarak yapılan üretim masrafının % 49,42'si değişen, % 50,58'i sabit masraflardan oluştuğunu, bu oranların, projeli işletmelerde sırasıyla % 55,16 ve % 44,84 şeklinde olduğunu bildirmişlerdir.

Her iki grupta da değişen masrafların yaklaşık % 77'sini yem masraflarının oluşturduğunu hesaplamışlardır. Yapılan analiz sonuçlarına göre, mali ve ekonomik rantabilite oranları sırasıyla; projeli işletmelerde % 3,5 ve % 6,4, projersiz işletmelerde % 8,9 ve % 9,5 şeklinde olduğunu tespit etmişlerdir.

Bu çalışma bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulama kapsamındadır. Araştırma materyalini oluşturan; Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliklerine bağlı işletmelerin ekonomik analizinin değerlendirilmesinde aynı ilde bulunan işletmelerin ölçekleri itibari ile karşılaştırılması yanında, bölgeler itibari ile işletmeler arasında karşılaştırmalar yapılarak, bölgesel farklılıkların işletme karlılık ve verimliliği üzerinde etkili olup olmadığının da bu çalışma kapsamında analizi hedeflenmiştir.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

2.1.Gereç

Bu çalışmanın gerecini, Ege ve Orta Anadolu Bölgeleri'ndeki, Aydın, Denizli, Niğde ve Konya illerindeki, Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğine üye süt sığırcılığı yapan 192 işletmenin 2007-2008 yıllarına ait verileri oluşturmuştur.

2.2.Yöntem

Araştırma kapsamına alınacak işletmelerin belirlenmesi amacıyla öncelikle e-ıslah veri tabanında bir ön çalışma yapılmış ve çalışma kapsamına alınan illerde hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı ilçeler belirlenmiştir. Bu ilçelerde ki işletmelerden veri akış hızı düzgün ve güvenilir olanlar araştırılmış, sonuç olarak da her il başına 150, toplamda 600 işletme seçilmiştir. Bu önseçimin ardından ilgili illerdeki Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliklerinin sorumlularıyla yapılan görüşme ve bölgedeki ön çalışma sonucu, verilerinin güvenli olduğuna inanılan toplamda 192 işletme seçilmiştir. İşletmelerden verilerin temininde yüz yüze anket metodu uygulanmıştır.

2.2.1.Örneğe Dahil Edilecek İşletmelerin Belirlenmesi

Bölgelerde bulunan işletmeler tabakalı örnekleme yöntemine göre (Günlü, 1997), 5 baş (küçük ölçekli), 6-15 baş (orta ölçekli) ve 16 ve yukarısı (büyük ölçekli) hayvan sayısına sahip işletmeler olarak sınıflandırılmış ve bunun yanı sıra çalışmanın güvenilirliği açısından her ölçekte yedek işletmeler de listelenerek kullanıma hazır olarak bekletilmiştir. Bu amaçla e-ıslah veri tabanında bulunan mevcut envanter bilgileri kullanılarak yapılan çalışmada illerdeki 5, 6-15, 16 ve üzeri ineğe sahip olan işletme sayıları belirlenmiş ve elde edilen veriler Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın ilgili illerde bulunan müdürlükleri ve konuyla ilgili olan diğer kamu kurum ve kuruluşlarının verileriyle doğrulanmıştır.

Çalışmada kullanılan işletmeler ve hayvan varlıklarına ait veriler Çizelge 2.1’de sunulmuştur.

Çizelge 2.1. Araştırma Kapsamına Alınan Farklı Ölçeklerde İşletme Sayıları (DSYMB 2007)

İller	5 Baş İneği Olan İşletmeler(Adet)	6–15 Baş İneği Olan İşletmeler(Adet)	16 ve Yukarısı Baş İneği Olan İşletmeler(Adet)	Toplam
Aydın	449	2002	462	2913
Denizli	453	1708	214	2375
Niğde	182	566	87	835
Konya	522	2999	577	4098
Toplam	1606	7275	1340	10221

Araştırma çerçevesinde toplam 193 adet işletme örnek olarak alınmıştır. Ayrıca her ölçek için 5 olmak suretiyle, 60 işletme de yedek olarak belirlenmiştir. İşletmelerden ölçekleri itibariyle alınan örnek sayısı Çizelge 2.2’de sunulmuştur.

Çizelge 2.2. İllere Göre Araştırma Kapsamına Alınacak Ölçekler İtibari ile İşletme Sayıları

İller	5 Baş İneği Olan İşletmeler(Adet)	6-15 Baş İneği Olan İşletmeler(Adet)	16 ve Yukarısı Baş İneği Olan İşletmeler(Adet)	Toplam
Aydın	9	30	10	49
Denizli	10	26	10	46
Niğde	10	10	10	30
Konya	10	45	12	67
Toplam	39	111	42	192

İllerde süt sığırcılık işletmelerinin genel, yapısal, teknik ve ekonomik bilgilerinin tespiti amacıyla bir anket formu uygulanmıştır.

2.2.2. İşletme Sonuçlarının, Maliyetlerin ve Teknik Oranların Hesaplanması

E-ıslah veri tabanından verilerin elde edilmesi için Microsoft SQL (Microsoft SQL, 2005) ve Microsoft Access (Microsoft Access, 2007) kullanılmıştır. E-ıslah veri tabanı ile anket yoluyla elde edilen verilerin bilgisayar ortamında değerlendirilmesinde ve yapılan hesaplamalarda Microsoft Excel (Microsoft Excel, 2007) programından yararlanılmıştır. Bu amaçla işletmelerin ekonomik analiz sonuçlarının hesaplanabilmesi için bir ekonomik analiz tablosu (Çizelge 2.3) oluşturulmuştur.

Çizelge 2.3. İşletme Sonuçlarının Hesaplanmasında Kullanılan Ekonomik Analiz Tablosu

İşletme No:.....	2007	%	2008	%
Üretim Süresi (Gün) (1 Ocak-31Aralık)				
Toplam Süt Üretimi (litre)				
1. Toplam Yem (TL)				
2. Toplam İşçilik (TL)				
a. Yabancı işgücü (TL)				
b. Aile işgücü (TL)				
3.Veteriner-Sağlık (TL)				
4. Elektrik-Su Masrafı (TL)				
5.Sigorta Giderleri				
6.Kredi Faizleri (TL)				
7.Envanter Kıymet Azalışı (TL)				
8.Buzağılara Verilen Süt (TL)				
9.Diğer Giderler (TL)				
A- MASRAFLAR TOPLAMI (TL)				
10. Genel İdare Giderleri (TL)				
11.Canlı Demirbaş Amortismanları(TL)				
12. Bina-Ekipman Masrafları (TL)				
a. Amortismanlar (TL)				
b. Bakım-Onarım Giderleri (TL)				
B-MASRAFLAR GENEL TOPLAMI(TL)				
C-TALİ GELİR TOPLAMI (TL)				
a. Buzağı Geliri (TL)				
b. Gübre geliri (TL)				
c.Envanter Kıymet Artışı(TL)				
D- TOPLAM MALİYET(TL) (B-C)				
1 litre süt maliyeti (TL / litre)				
E- SÜT SATIŞ GELİRİ (TL)				
F- NET KAR / ZARAR (TL) (E-D)				

Çizelge’de belirtilen her bir unsurun tespitinde aşağıdaki yöntemler izlenmiştir;

Yem giderleri; İşletmelerdeki yem giderleri kaba yem ve kesif yem olarak ayrı ayrı değerlendirmeye alınmıştır. İşletmeye satın alınan kaba ve kesif yemler

satın alma fiyatlarıyla, işletmede üretilen yemler ise hesaplanabildiği takdirde avlu maliyeti, hesaplanamadığı durumlarda ise piyasa fiyatının %80'i olduğu kabul edilmiştir. Kullanılan formüller;

Satın alınanlar için; Miktar x Fiyat (+Nakliye)

Üretilenler için; Avlu maliyeti = Piyasa satış fiyatı-Tahmini pazarlama masrafları

İşçilik giderleri; İşçilik giderleri aile işgücü ve yabancı işgücü olarak ayrı ayrı değerlendirmeye alınmıştır. Yabancı işgücüne yapılan aylık ödemeler işletme sahibinin beyanına göre veya asgari ücret üzerinden değerlendirilmiştir. Aile işgücü ise yetişkin erkek işgücü birimine çevrildikten sonra asgari ücret üzerinden değerlendirilmiştir (Erkuş ve ark. 1995).

Çizelge 2.4. Nüfusun Erkek İş Gücü Birimine Çevrilmesinde Kullanılan Katsayılar

YAŞ	ERKEK	KADIN
0-6	-	-
7-14	0,50	0,50
15-49	1,00	0,75
50- +	0,75	0,50

Veteriner sağlık giderleri; İşletme sahiplerinin beyanları dikkate alınarak satın alınan veteriner hekim hizmeti, aşı ve ilaç masrafları birlikte değerlendirilmiştir.

Elektrik ve su giderleri; İşletmelerde kullanılan su miktarı ve ısıtma-aydınlatma-sağım üniteleri için kullanılan elektrik miktarı birim fiyatları ile çarpılarak veya işletme fatura bilgileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Sigorta giderleri; İşletmedeki canlı demirbaş ve binaların sigorta bedelleri yetiştiricinin beyanı doğrultusunda dikkate alınmıştır.

Kredi faizleri; İşletme için kullanılan yabancı sermaye faizi incelenmiştir. Faiz oranları, yetiştiricinin beyanının Ziraat bankası faizi oranlarıyla karşılaştırılması sonucu belirlenmiş ve hesaplamalar buna göre yapılmıştır.

Envanter kıymet değişimi: Sağmal ineklere amortisman ayrıldığı için envanter değişimine, işletmedeki düve, dana, tosun ve boğalar (Aras ve İzmirli, 1976) olarak hesap edilmiştir. 6 aylıktan büyük sığırlar envanter değişimine dahil edilmiştir. 6 aylıktan küçük olanlar ise buzağı geliri olarak değerlendirilmiştir. Envanter Kıymet Değişimini hesaplamak için;

$$EKD = YSD + SHD + ÖHD - (YBD + SAHD)$$

EKD = Envanter kıymet değişimi

YSD = Sürünün yılsonu değeri

SHD = Satılan hayvan değeri

ÖHD = Ölen hayvan değeri

YBD = Sürünün yılbaşı değeri

SAHD = Satın alınan hayvan değeri

Formülден çıkan sonuç (-) negatif olduğunda “Envanter Kıymet Azalışı” olup işletmenin maliyetlerine, (+) çıktığında ise “Envanter Kıymet Artışı” olarak işletmenin tali gelirlerine dahil edilmiştir (Evde tüketilen hayvan değeri ÖHD içinde değerlendirmeye alınmıştır).

Buzağılara verilen süt masrafı: Buzağılara verilen süt miktarı ile o dönemki sütün litre fiyatının çarpılması ile hesaplanmıştır.

Canlı demirbaş amortismanları: Canlı amortismanlarda ise işletmede mevcut süt ineklerinin ekonomik aşınma ve yıpranmaları karşılamak amacıyla damızlık değerinden kasaplık değeri çıkarılarak ekonomik ömrüne bölünmek suretiyle bulunmuştur (Açıl, 1977).

Bina ve ekipman amortismanları: Bina ve ekipmanların yıpranma ve aşınma neticesinde meydana gelen değer eksilişlerinin hesaplanması için ‘doğru hat metodu’ kullanılmıştır. Bu yöntemde enflasyona göre düzeltilmiş iktisap değerinden hurda değerinin çıkarılıp ekonomik ömrüne bölünmesiyle elde edilmiştir (Gülten 1994).

$$\text{Yıllık amortisman} = \frac{\text{Güncel İktisap Değeri} - \text{Hurda Değeri}}{\text{Ekonomik Ömür}}$$

Bakım onarım giderleri; Süt sığırcılığında kullanılan ahır samanlık yem deposu, silo, bakıcı binalarının bakım ve onarım amacıyla yapılan harcamalarından oluşmuştur. Bu harcamalara ilişkin olarak işletmede yeterli kayıt bulunmadığı durumlarda iktisap bedelinin %1'i bakım; %2'si onarım bedeli olarak kabul edilmiştir (Açıl 1977).

Diğer giderler; Ulaştırma, altlık, haberleşme, kırtasiye gibi harcamaları içermektedir.

Masraflar genel toplamı; Yem, damızlık düve, işçilik, veteriner sağlık, bakım-onarım, amortismanlar, aydınlatma-su ve diğer giderlerin toplamından oluşmuştur.

İşletme gelirlerinin hesaplanması ise aşağıdaki şekilde yapılmıştır.

Tali gelirler; Gübre satış gelirleri, buzağı gelirleri, envanter kıymet artışı gelirleri toplamından oluşmuştur.

Buzağı geliri; Altı aylıktan küçük buzağuların o bölgedeki piyasa fiyatı ile çarpılmasıyla elde edilmiştir.

Gübre satış geliri; Gübre satışı var ise satılan miktar ile birim fiyatı çarpılarak elde edilmiştir. Eğer gübre satılmıyor veya değerlendirilmiyorsa hesaplara dahil edilmemiştir.

Süt satış geliri; İşletme gelirinin büyük bir kısmını oluşturan süt satış geliri, üretilen süt miktarı ile birim satış fiyatının çarpılması sonucunda elde edilmiştir.

Gelirler toplamı; Süt satış geliri ve tali gelirler toplamından oluşmuştur.

Toplam maliyet; Masraflar genel toplamından tali gelirler toplamının çıkarılmasıyla elde edilmiştir.

$$\text{Birim üretim maliyeti} = \frac{\text{Masraflar genel toplamı (TL)} - \text{Tali gelirler toplamı (TL)}}{\text{Üretilen toplam süt miktarı (litre)}}$$

şeklinde hesaplanmıştır.

Net kar/zarar; Süt satış gelirinden toplam maliyetin çıkarılmasıyla hesaplanmıştır (Müftüoğlu, 1999).

2.2.3.Sermaye Yapısının Tespiti

Yapılan araştırmada, anket verilerinden yararlanılarak işletme sermayelerinin hesaplanması aşağıdaki şekilde yapılmıştır (Aksöz, 1972).

I. Aktif Sermaye

A.Gayrimenkul Sermayesi

B.Hayvan Sermayesi

C.İşletme Sermayesi

1.Ekipman Sermayesi

2.Malzeme Sermayesi

Yem, Akaryakıt..vs.

3.Kasa

II. Pasif Sermaye

III. Öz Sermaye

İşletme sermayesinin; aktif, pasif ve öz sermayeden oluştuğu görülmektedir.

Gayrimenkul sermayesi; İşletmede üretim sürecinde kullanılan barınak, ahır, samanlık, yem deposu, bakıcı evi gibi binaların elde ediliş bedellerinin toplamından oluşmuştur.

Canlı hayvan sermayesi; İşletmenin dönem başında süt sığırcılık ünitesinde bulunan inek, düve, dana ve damızlık boğaların değeri canlı hayvan sermayesi olarak alınmıştır.

İşletme sermayesi; Gayrimenkul ve canlı hayvan sermayesinden faydalanmaya olanak veren alet ekipman ve malzeme sermayesi ile döner sermaye ve işletmenin kasasında mevcut bulunan para toplamı işletme sermayesinin tamamını oluşturmuştur.

Pasif sermaye; İşletmenin üçüncü şahıslara karşı olan her türlü borcu, bu kısımda değerlendirilmiştir.

Öz sermaye; Aktif sermaye ile pasif sermaye arasındaki farktan oluşmuştur.

2.2.4.Rantabilite Oranlarının Oluşturulması

Teknik ve Ekonomik değerlendirme analizleri olarak iki şekilde yapılmıştır.

2.2.4.1.Teknik Değerlendirme Oranları

Çalışmanın teknik analiz kısmında işletmede bulunan sağmal hayvanların fertilitite durumları ve süt üretiminde işletmenin başarı durumuna bakılmıştır. Teknik performans oranlarına ilişkin olarak Çizelge 2.5’de bulunan parametreler dikkate alınmıştır.

Çizelge 2.5. Süt Ünitesinin Üretime Ait Teknik ve Ekonomik Performans Oran ve Parametreleri

ORAN VE PARAMETRELER	İşletmenin Geçen Yıllık Değeri	İşletmenin Bu Yıllık Değeri
A.Fertilite		
Servis periyodu (Doğum ile bir sonraki gebelik arasında geçen süre)		
Buzağılama Aralığı		
B.Üretim		
Ortalama Sürü Yaşı (Düve ve Buzağılar Hariç)		
Ortalama Reforme Yaşı (Düve ve Buzağılar Hariç)		
Ortalama Süt Verimi (kg/gün)		
Kuru Madde Cinsinden Toplam Tüketilen Yem Miktarı(kg)		
Yem Kısmi Verimliliği (Toplam Süt Üretimi (kg) /Kuru Madde Cinsinden Toplam Tüketilen Yem Miktarı(kg))		
İşgücü Kısmi Verimliliği (Süt Miktarı / Çalışan İşçi Sayısı x Zaman)		

Çizelgedeki fertilite parametreleri ve üretim parametrelerinin ilk üçü e-ıslah veri tabanı kullanılarak elde edilmiştir. Diğer üretim parametreleri ise işletme kayıtları ya da işletme sahibinin beyanına göre hesaplanmıştır.

2.2.4.2.Ekonomik Değerlendirme Oranları

Rantabilite rasyosu işletmelerin, ekonomik olarak başarılı olup olmadıklarının göstergelerinden birisidir. İşletmede, belli bir dönemde elde edilen kârın, işletmede kullanılan sermayeye oranı olarak tanımlanmaktadır (Sakarya, 1982).

Kârlılık Oranları, İşletmenin yapmış olduğu faaliyetler sonucunda ulaşılan başarıyı ölçmeye yarayan oranlardır.

Mali rantabilite; Buna “Öz Sermaye Rantabilitesi”de denir. İşletmelerde başarının bir ölçüsü olarak kabul edilmekte ve öz sermayenin ne ölçüde verimli kullanıldığını göstermektedir. Yapılan üretim sonunda elde edilen net kârın yine aynı döneme ait öz sermayeye oranı olarak ifade edilmektedir. Mali rantabilite şu şekilde hesaplanmıştır,

$$\text{Mali Rantabilite} = \text{Net Kâr} / \text{Öz Sermaye}$$

İşletmenin süt sığırcılığında kullandığı tüm ekonomik kaynakların ne ölçüde etkin kullanıldığına bakmak için ekonomik rantabilitesi hesaplanmıştır.

Ekonomik rantabilite; Üretim süresince kullanılan ekonomik kaynakların ne oranda kârlı ve verimli kullanıldığına bir ölçüsüdür. Yapılan üretim sonunda elde edilen net kâr ile pasif sermaye faiz toplamının aktif sermayeye oranıdır.

$$\text{Ekonomik Rantabilite} = \frac{\text{Net Kâr} + \text{Pasif Sermaye Faizi}}{\text{Aktif Sermaye}} \times 100$$

Ayrıca işletmenin belli bir dönemde elde ettiği toplam satış gelirinin aynı dönemdeki masraflar genel toplamına oranına bakılarak masraf-hasıla oranı hesaplanmıştır (Müftüoğlu 1999).

$$\text{Masraf-Hasıla Oranı} = \text{Toplam Satış Geliri} / \text{Toplam Masraflar}$$

Masraf hasıla oranının 1'e eşit olması kâr'a geçiş noktasını gösterir. Bu oranın birden büyük olması işletmenin kârlı çalıştığını, birden küçük olması ise işletmenin zarar ettiğini gösterir.

Rantabilite faktörü; Yapılan üretim sonunda elde edilen net kâr ile pasif sermaye faizi toplamının gelirler toplamına bölünmesiyle hesaplanmaktadır.

3. BULGULAR

3.1. Sosyo-Ekonomik Verilere İlişkin Bulgular

Çalışmada sosyo-ekonomik verilere ilişkin bulgular başlığı altında; işletme sahiplerinin okuryazarlık durumları, işletmelerdeki hayvan barınağının tipi, işletme sahibinin eğitici çalışmaya katılım durumu, süt sığırcılığının asıl işi olup olmadığı, aile iş gücü, yabancı iş gücü, veteriner hekim çalıştırma durumu, işletmelerin kredi kullanma durumları, işletmelerdeki sigortalatma oranları ve işletmelerin sermaye yapılarına ilişkin elde edilen bulgular çizelgeler halinde sunulmuştur.

3.1.1. İşletme Sahiplerinin Okuryazarlık Durumlarına İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamına alınan illerde, işletme sahipleri ile yapılan görüşme sonucu, işletme sahiplerinin okuryazarlık seviyelerine ilişkin elde edilen bulgular Çizelge 3.1.'de sunulmuştur.

Çizelge 3.1. İşletme Sahiplerinin Okuryazarlık Durumu (%) (2007-2008)

İller	Ölçekler	n	Okuryazar değil (%)	Okuryazar (%)	İlkokul (%)	Ortaokul (%)	Lise (%)	Yüksek okul (%)	Diğer (%)	Toplam (%)
Aydın	İ.G.	49	2,0	2,0	57,1	14,3	14,3	6,1	4,1	100,0
	K.Ö.	9	11,1	11,1	66,7	0,0	11,1	0,0	0,0	100,0
	O.Ö.	30	0,0	0,0	60,0	23,3	10,0	6,7	0,0	100,0
	B.Ö.	10	0,0	0,0	40,0	0,0	30,0	10,0	20,0	100,0
Denizli	İ.G.	46	0,0	0,0	56,5	23,9	17,4	0,0	2,2	100,0
	K.Ö.	10	0,0	0,0	90,0	0,0	10,0	0,0	0,0	100,0
	O.Ö.	26	0,0	0,0	53,8	26,9	15,4	0,0	3,8	100,0
	B.Ö.	10	0,0	0,0	30,0	40,0	30,0	0,0	0,0	100,0
Niğde	İ.G.	30	0,0	6,7	50,0	16,7	26,7	0,0	0,0	100,0
	K.Ö.	10	0,0	20,0	50,0	0,0	30,0	0,0	0,0	100,0
	O.Ö.	10	0,0	0,0	70,0	30,0	0,0	0,0	0,0	100,0
	B.Ö.	10	0,0	0,0	30	20	50,0	0,0	0,0	100,0
Konya	İ.G.	67	0,0	4,5	47,8	10,4	29,9	4,5	3,0	100,0
	K.Ö.	10	0,0	20,0	20,0	20,0	40,0	0,0	0,0	100,0
	O.Ö.	45	0,0	2,2	62,2	6,7	24,4	2,2	2,2	100,0
	B.Ö.	12	0,0	83,3	16,7	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Tüm İller	T.Ö.	192	0,9	11,4	49,1	13,9	20,9	1,6	2,2	100,0

İ.G. İl Geneli, K.Ö.: Küçük ölçekli, O.Ö.: Orta ölçekli, B.Ö.: Büyük ölçekli T.Ö. Tüm Ölçekler

Tüm iller arasında okuryazar olamayan tek il Aydın olarak tespit edilmiştir. Diğer illerde çalışma kapsamına alınan işletme sahiplerinin tamamının en az okuryazar seviyesinde eğitime sahip olduğu bulunmuştur. Çalışma kapsamına alınan illerdeki işletme sahiplerinin yüzde 0.9'u okuma yazma bilmemektedir. Geriye kalan

işletme sahiplerinin yüzde 11.4'ü okuryazar, yüzde 49.1'i ilkokul mezunu, yüzde 13.9'u ortaokul mezunu, yüzde 20.9'u lise mezunu, yüzde 1.6'sı lisans düzeyinde mezun ve yüzde 2.2'si daha yüksek bir eğitim seviyesine sahip olarak tespit edilmiştir.

Genel olarak tablo incelendiğinde işletme sahiplerinin ilkokul, ortaokul ve lise aralığında yoğunlaştığı görülmektedir. En fazla okur yazar olmayan il ve ölçeği yüzde 11.1 ile Aydın ilindeki küçük ölçekli işletmelerdir. Eğitimi olmayan ancak okuryazarlığı olan işletme sahipleri oransal olarak (%83.3) en çok Konya'daki büyük ölçekli işletmelerde bulunmaktadır. İlkokul, ortaokul, lise, yüksek okul ve daha ileri bir eğitim düzeyine sahip işletme sahiplerinin oransal olarak en çok yoğunlaştığı il ve ölçekleri ise sırasıyla; yüzde 90 ile Denizli küçük ölçekli işletmeler, yüzde 40 ile Denizli büyük ölçekli işletmeler, yüzde 50 ile Niğde büyük ölçekli işletmeler, yüzde 10 ile Aydın büyük ölçekli işletmeler, yüzde 20 ile yine Aydın büyük ölçekli işletmeler şeklindedir.

3.1.2. İşletmelerin Hayvan Barınaklarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın yapıldığı illerde hayvan barınakları incelenmiş olup buna ilişkin bulgular Çizelge 3.2’de sunulmuştur.

Çizelge 3.2. İşletmelerin Hayvan Barınaklarının Tipine İlişkin Bulgular (2007-2008)

İller	Ölçekler	n	Hayvan Barınağı Tipi (%)			
			Açık	Yarı açık	Kapalı	Toplam
Aydın	İ.G.	49	6,12	89,80	4,08	100,0
	K.Ö.	9	0,00	88,89	11,11	100,0
	O.Ö.	30	3,33	93,33	3,33	100,0
	B.Ö.	10	20,00	80,00	0,00	100,0
Denizli	İ.G.	46	6,52	56,52	36,96	100,0
	K.Ö.	10	0,00	40,00	60,00	100,0
	O.Ö.	26	7,69	50,00	42,31	100,0
	B.Ö.	10	10,00	90,00	0,00	100,0
Niğde	İ.G.	30	0,00	63,33	36,67	100,0
	K.Ö.	10	0,00	60,00	40,00	100,0
	O.Ö.	10	0,00	40,00	60,00	100,0
	B.Ö.	10	0,00	90,00	10,00	100,0
Konya	İ.G.	67	0,00	34,33	65,67	100,0
	K.Ö.	10	0,00	20,00	80,00	100,0
	O.Ö.	45	0,00	22,22	77,78	100,0
	B.Ö.	12	0,00	91,67	8,33	100,0
Tüm İller	T.Ö.	192	3,42	63,84	32,74	100,00

İ.G. İl Geneli, K.Ö.: Küçük ölçekli, O.Ö.: Orta ölçekli, B.Ö.: Büyük ölçekli T.Ö. Tüm Ölçekler

Çizelge 3.2 incelendiğinde tüm illerde yüzde 58.33’lük payı yarı açık işletmelerin aldığı, bunu yüzde 38.54 ile kapalı ve yüzde 3.13 ile açık işletmelerin izlediği görülmektedir. (Buradaki açık işletme kavramı sadece sundurmadan oluşan işletme için kullanılmış bir tanımlamadır)

İllerdeki durum incelendiğinde; en fazla açık işletme yüzde 6.52 ile Denizli’de bulunmaktadır. Denizliyi yüzde 6.12 ile Aydın ili izlemektedir. Yarı açık işletmelerde ise en fazla yüzdelerik dilim % 89.80 ile Aydın’da bulunmaktadır. Aydın’ı yüzde 63.33 ile Niğde, yüzde 56.52 ile Denizli ve yüzde 34.33 ile Konya takip etmektedir. Kapalı işletmelerde ise en fazla oran yüzde 65.67 ile Konya’da bulunmaktadır. Konya’yı yüzde 36.96 ile Denizli, yüzde 36,67 ile Niğde, yüzde 4.08 ile Aydın izlemektedir.

3.1.3. İşletmelerin Eğitici Çalışmalara Katılımı, Asıl İş Durumu, Aile İşgücü, Yabancı İş Gücü ve Veteriner Hekim Çalıştırma Durumlarına İlişkin Bulgular

2007 ve 2008 yılında, işletme sahibinin eğitici çalışmaya katılım durumu, işletme sahibinin, süt sığırcılığının asıl işi olup olmadığı, aile iş gücü ortalaması, yabancı iş gücü ortalaması ve veteriner hekim çalıştırma durumuna ilişkin verilerin yüzde bulguları Çizelge 3.3’de sunulmuştur.

Çizelge 3.3. İşletmelerin Eğitim, Asıl İş, İşgücü ve Veteriner Hekim Çalıştırma Oranlarına İlişkin Bulgular (2007-2008)

İller	Ölçekler	n	Eğitici Çalışmaya Katılım (%)		Asıl İş Olup Olmadığı (%)		Aile İş Gücü Ort. (kişi)	Yabancı İş Gücü Çalıştıranlar (%)	V.Hekim Çalıştırma Durumu (%)
			Evet	Hayır	Evet	Hayır			
Aydın	İ.G.	49	51,0	49,0	32,7	67,3	2,41	16,3	6,1
	K.Ö.	9	33,3	66,7	33,3	66,7	2,36	0,0	0,0
	O.Ö.	30	50,0	50,0	33,3	66,7	2,06	0,0	0,0
	B.Ö.	10	70,0	30,0	30,0	70,0	3,5	80,0	30,0
Denizli	İ.G.	46	30,4	69,6	41,3	58,7	2,49	10,9	4,3
	K.Ö.	10	20,0	80,0	40,0	60,0	2,35	0,0	0,0
	O.Ö.	26	46,2	53,8	46,2	53,8	2,56	0,0	0,0
	B.Ö.	10	0,0	100,0	30,0	70,0	2,45	50,0	20,0
Niğde	İ.G.	30	30,0	70,0	46,7	53,3	2,49	10,0	0,0
	K.Ö.	10	10,0	90,0	50,0	50,0	2,07	0,0	0,0
	O.Ö.	10	30,0	70,0	60,0	40,0	2,9	0,0	0,0
	B.Ö.	10	50,0	50,0	30,0	70,0	2,5	30,0	0,0
Konya	İ.G.	67	20,9	79,1	28,4	71,6	2,04	11,9	0,0
	K.Ö.	10	0,0	100,0	30,0	70,0	1,87	0,0	0,0
	O.Ö.	45	8,9	91,1	28,9	71,1	2,08	0,0	0,0
	B.Ö.	12	83,3	16,7	25,0	75,0	2,02	66,7	0,0
Tüm İller	T.Ö.	192	33,5	66,5	36,4	63,6	2,4	18,9	4,2

İ.G. İl Geneli, K.Ö.: Küçük ölçekli, O.Ö.: Orta ölçekli, B.Ö.: Büyük ölçekli T.Ö. Tüm Ölçekler
Ort.: Ortalama V.:Veteriner

Çizelge incelendiğinde, süt sığırcılığına yönelik, en fazla eğitici çalışmaya katılım oranının yüzde 51 ile Aydın ilindeki yetiştiricilerde olduğu görülmektedir. Aydın'ı yüzde 30.4 ile Denizli, yüzde 30 ile Niğde, yüzde 20.9 ile Konya izlemektedir.

Çalışma kapsamına alınan illerdeki işletme sahiplerinin süt sığırcılığının asıl işleri olup olmadığını öğrenmeye yönelik sorulan soruya verilen cevaplar incelendiğinde, süt sığırcılığını asıl işi olarak yapan en fazla işletme sahibinin yüzde 46.7 ile Niğde ilinde bulunduğu tespit edilmiştir. Niğde'yi yüzde 41.3 ile Denizli, yüzde 33.3 ile Aydın ve yüzde 28.4 ile Konya ili izlemektedir.

Araştırmanın yapıldığı işletmelerde aile iş gücü (erkek iş gücü birimine çevrilmiş hali) ortalamaları genel olarak tüm illerde birbirine yakın olarak tespit edilmiştir. En fazla aile iş gücü 2.49 kişi ile Denizli ve Niğde illerinde bulunmuştur. Bu illeri 2.41 kişi ile Aydın, 2.04 kişi ile de Konya ili izlemektedir.

Çalışma kapsamına alınan illerdeki işletmelerin yabancı işgücü çalıştırma oranlarına bakıldığında en fazla yabancı işgücü çalıştıran ilin yüzde 16.3 ile Aydın olduğu tespit edilmiştir. Aydın'ı yüzde 11.9 ile Konya, yüzde 10.9 ile Denizli ve yüzde 10 ile Niğde illeri izlemektedir.

İllerdeki işletmelerde Veteriner Hekim çalıştırma durumuna da bakılmış ve en fazla Veteriner Hekim çalıştıran ilin yüzde 6.1 ile Aydın ilinde olduğu tespit edilmiştir. Aydın'ı yüzde 4.3 ile Denizli izlemektedir. Niğde ve Konya illerinde çalışmanın yapıldığı dönemde, işletmelerde Veteriner Hekim çalıştırılmadığı görülmüştür.

3.1.4. İşletmelerin Kredi ve Sigorta Kullanım Durumlarına İlişkin Bulgular

Çalışma kapsamına alınan illerdeki işletme sahiplerinin 2007 ve 2008 yıllarında kredi borçlarına ve işletmelerinde sigorta yaptıрма durumlarına ilişkin bulgular Çizelge 3.4’de sunulmuştur.

Çizelge 3.4. İşletmelerin Kredi Borcu Durumları ve Sigorta Yaptırma Oranlarına İlişkin Bulgular (2007-2008)

İller	Ölçekler	n	2007				2008			
			Kredi Durumu		Sigorta Durumu		Kredi Durumu		Sigorta Durumu	
			VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK
Aydın	İ.G.	49	59,2	40,8	7,8	92,2	43,3	56,7	6,7	93,3
	K.Ö.	9	44,4	55,6	0	100	0	100	0	100
	O.Ö.	30	73,3	26,7	3,3	96,7	70	30	0	100
	B.Ö.	10	60	40	20	80	60	40	20	80
Denizli	İ.G.	46	64,6	35,4	10,0	90,0	41,0	59,0	10,0	90,0
	K.Ö.	10	40	60	0	100	30	70	0	100
	O.Ö.	26	53,8	46,2	0	100	23,1	76,9	0	100
	B.Ö.	10	100	0	30	70	70	30	30	70
Niğde	İ.G.	30	60,0	40,0	0,0	100,0	46,7	53,3	0	100
	K.Ö.	10	60	40	0	100	40	60	0	100
	O.Ö.	10	40	60	0	100	40	60	0	100
	B.Ö.	10	80	20	0	100	60	40	0	100
Konya	İ.G.	67	58,0	42,0	0,7	99,3	58,0	42,0	0,1	99,3
	K.Ö.	10	50	50	0	100	50	50	0	100
	O.Ö.	45	48,9	51,1	2,2	97,8	48,9	51,1	0	100
	B.Ö.	12	75	25	0	100	75	25	0,2	97,8
Tüm İller	T.Ö.	192	60,5	39,6	4,6	95,4	47,3	52,8	4,2	95,7

İ.G. İl Geneli, K.Ö.: Küçük ölçekli, O.Ö.: Orta ölçekli, B.Ö.: Büyük ölçekli T.Ö. Tüm Ölçekler

Araştırmanın yapıldığı illerdeki işletmelerin kredi borçlarının olup olmadığı ve işletme sahiplerinin işletmelerinde sigorta yaptırıp yaptırmadığına ilişkin soruların karşılığında alınan cevaplara göre 2007 yılında tüm işletmelerin yüzde 60.5'inin, 2008 yılında ise yüzde 47.3'ünün kredi borcu olduğu; yine 2007 yılında işletmelerin yüzde 4.6'sının, 2008 yılında ise işletmelerin yüzde 4.2'sinin sigorta yaptırdığı tespit edilmiştir.

İller arasında en çok kredi borcu 2007 yılında yüzde 64.6 ile Denizli ilindeki yetiştiricilerde, 2008 yılında ise yüzde 58 ile Konya ilindeki işletme sahiplerinde bulunmaktadır. Araştırmanın yapıldığı işletme sahiplerinin sigorta yaptırma durumlarına bakıldığında ise 2007 ve 2008 yıllarında en çok yüzde 10 ile Denizli ilindeki yetiştiricilerin sigorta yaptırdığı tespit edilmiştir.

3.1.5. İşletmelerin Sermaye Yapılarına İlişkin Bulgular

Çalışma kapsamına alınan illerdeki işletmelerin 2007 ve 2008 yıllarındaki sermaye yapılarına ilişkin bulgular Çizelge 3.5 ve Çizelge 3.6’da sunulmuştur.

Çizelge 3.5. İşletmelerin Sermaye Yapıları (2007) (TL)

İller	Ölçekler	n	Aktif sermaye	Gayrimenkul sermayesi	Hayvan sermayesi (Dönem sonu hayvan değeri)	Ekipman sermayesi	Malzeme sermayesi	Banka ve kasa	Pasif sermaye	Öz sermaye
Aydın	İ.G.	49	264022,67	87180,29	85793,52	29878,83	22192,69	38977,35	13890,37	250132,3
	K.Ö.	9	89827,51	24216,67	29588,89	15077,78	7544,31	13399,87	1777,78	88049,73
	O.Ö.	30	133852,80	25943,60	49971,67	23368,00	14543,77	20025,77	8993,33	124859,47
	B.Ö.	10	568387,70	211380,60	177820,00	51190,70	44490,00	83506,40	30900,00	537487,70
Denizli	İ.G.	46	202196,45	54696,18	65931,92	22355,65	23032,23	36180,46	17377,15	184819,29
	K.Ö.	10	93155,50	21611,60	30895,00	13961,30	10735,80	15951,80	2793,00	90362,50
	O.Ö.	26	376272,85	116616,15	114655,77	27980,85	44218,90	72801,17	42288,46	333984,38
	B.Ö.	10	137161,00	25860,80	52245,00	25124,80	14142,00	19788,40	7050,00	130111,00
Niğde	İ.G.	30	190013,47	52774,80	70033,33	16044,53	20956,50	30204,30	11816,67	178196,80
	K.Ö.	10	84947,00	20362,60	29485,00	12020,60	9225,90	13852,90	5100,00	79847,00
	O.Ö.	10	155593,40	28441,30	63105,00	12993,10	20104,00	30950,00	9150,00	146443,40
	B.Ö.	10	329500,00	109520,50	117510,00	23119,90	33539,60	45810,00	21200,00	308300,00
Konya	İ.G.	67	211231,69	49145,39	82542,04	16156,20	27285,54	36102,52	10502,78	200728,91
	K.Ö.	10	79052,70	20933,80	28835,00	4991,10	10642,10	13650,70	4600,00	74452,70
	O.Ö.	45	143208,87	33740,11	57674,44	8667,93	18367,86	24758,52	6366,67	136842,20
	B.Ö.	12	411433,50	92762,25	161116,67	34809,58	52846,67	69898,33	20541,67	390891,83
T.İ.	T.Ö.	192	150864,5	105159,76	76421,9	35087,48	25288,28	31169,99	19668,49	144408,8

İ.G.: İl Geneli, K.Ö.: Küçük ölçekli, O.Ö.: Orta ölçekli, B.Ö.: Büyük ölçekli T.Ö.: Tüm Ölçekler T.İ.: Tüm İller

Çizelge incelendiğinde 2007 yılında aktif sermayesi, gayrimenkul sermayesi, hayvan sermayesi, ekipman sermayesi, malzeme sermayesi, banka ve kasa ile öz sermayesi en fazla olan ilin Aydın ili olduğu tespit edilmiştir. Pasif sermayesi en fazla olan il ise Denizli olarak bulunmuştur.

Aynı işletmelerin 2008 yılına ilişkin bulguları ise Çizelge 3.6’da sunulmuştur.

Çizelge 3.6. İşletmelerin Sermaye Yapıları (2008) (TL)

İller	Ölçekler	n	Aktif sermaye	Gayrimenkul sermayesi	Hayvan sermayesi (Dönem sonu hayvan değeri)	Ekipman sermayesi	Malzeme sermayesi	Banka ve kasa	Pasif sermaye	Öz sermaye
Aydın	İ.G.	49	284395,47	95368,96	93709,42	32359,75	23823,38	39133,93	6866,67	277528,80
	K.Ö.	9	87380,44	26250,89	28216,6	16344,22	7234,33	9334,33	0,00	87380,44
	O.Ö.	30	145988,37	30719,50	55751,67	25298,93	15168,80	19049,47	4100,00	141888,37
	B.Ö.	10	619817,60	229136,50	197160,00	55436,10	49067,00	89018,00	16500,00	603317,60
Denizli	İ.G.	46	207089,64	58729,15	69836,28	24105,60	23743,88	30674,72	8700,00	198389,64
	K.Ö.	10	96128,90	22232,00	35015,00	15133,90	11128,00	12620,00	1300,00	94828,90
	O.Ö.	26	386605,12	126411,96	122203,85	30324,50	45360,65	62304,15	22500,00	364105,12
	B.Ö.	10	138534,90	27543,50	52290,00	26858,40	14743,00	17100,00	2300,00	136234,90
Niğde	İ.G.	30	191468,13	56676,67	67471,67	17391,67	21974,40	27953,73	5833,33	185634,80
	K.Ö.	10	84844,30	20902,10	29150,00	13030,40	9878,40	11883,40	2700,00	82144,30
	O.Ö.	10	155384,00	30830,40	62770,00	14082,60	21165,00	26536,00	5700,00	149684,00
	B.Ö.	10	334176,10	118297,50	110495,00	25062,00	34879,80	45441,80	9100,00	325076,10
Konya	İ.G.	67	282593,49	53275,21	80280,65	17366,08	29276,65	37144,06	5348,15	277245,34
	K.Ö.	10	80206,20	22701,20	27020,00	5410,40	11433,00	13641,60	2800,00	77406,20
	O.Ö.	45	145953,18	36571,11	54701,11	9281,76	20324,44	25074,76	3411,11	142542,07
	B.Ö.	12	621621,08	100553,33	159120,83	37406,08	56072,50	72715,83	9833,33	611787,75
T.İ.	T.Ö.	192	241386,68	66012,50	77824,51	22805,77	24704,58	33726,61	6687,04	234699,65

İ.G. İl Geneli, K.Ö.: Küçük ölçekli, O.Ö.: Orta ölçekli, B.Ö.: Büyük ölçekli T.Ö. Tüm Ölçekler T.İ.:Tüm İller

Çizelge 3.6 incelendiğinde 2008 yılında aktif sermaye, gayrimenkul sermayesi, hayvan sermayesi, ekipman sermayesi, banka ve kasa ile öz sermayesi en fazla olan ilin Aydın olduğu tespit edilmiştir. Malzeme sermayesi en fazla olan il ise Konya olarak bulunmuştur.

3.2. Teknik Verilere İlişkin Bulgular

Çalışma kapsamına alınan illerdeki işletmelerin bazı teknik verilerine ilişkin bulgular Çizelge 3.7 ve 3.8’de sunulmuştur.

Çizelge 3.7. İşletmelerin Teknik Verilerine İlişkin Bulgular (2007)

İller	Ölçekler	n	İşletmenin servis periyodu (gün)	İşletmenin buzağılama aralığı (gün)	İşletmenin ortalama sürü yaşı (gün)	İşletmenin ortalama reforme yaşı (gün)	İşletmenin ortalama süt verimi (305 günlük)	Yıllık tüketilen kuru madde cinsinden kesif yem miktarı (kg)	Yıllık tüketilen kuru madde cinsinden kaba yem miktarı (kg)	Kuru madde cinsinden toplam tüketilen yem miktarı (kg)
Aydın	İ.G.	49	141,28	461,09	1834,04	1223,78	5908,93	26184,00	97284,56	123468,56
	K.Ö.	9	135,88	537,65	1950,15	574,74	4418,40	9540,00	20318,13	29858,13
	O.Ö.	30	158,85	426,75	1856,93	880,33	6363,64	17982,00	59784,07	77766,07
	B.Ö.	10	129,12	418,87	1695,05	2216,26	6944,76	51030,00	211751,48	262781,48
Denizli	İ.G.	46	136,16	441,75	2007,19	752,32	6449,96	27643,79	57824,25	85468,04
	K.Ö.	10	134,28	421,69	1879,84	843,10	6585,38	12582,00	27689,65	40271,65
	O.Ö.	26	130,43	445,79	1995,32	1138,48	6802,58	50945,37	109025,21	159970,58
	B.Ö.	10	143,78	457,78	2146,42	275,38	5961,93	19404,00	36757,90	56161,90
Niğde	İ.G.	30	144,39	466,65	1969,77	1749,04	3921,84	27396,00	68188,03	95584,03
	K.Ö.	10	157,70	425,16	1877,20	1199,15	2818,78	11826,00	21630,61	33456,61
	O.Ö.	10	137,23	514,28	2044,03	1781,67	4395,10	26460,00	65659,71	92119,71
	B.Ö.	10	138,24	460,52	1988,07	2266,30	4551,65	43902,00	117273,77	161175,77
Konya	İ.G.	67	117,33	419,33	1992,01	1851,71	5320,64	31563,00	87112,60	118675,60
	K.Ö.	10	114,71	410,32	1987,15	1669,48	5246,76	13500,00	27433,45	40933,45
	O.Ö.	45	122,70	433,96	2016,24	1850,19	5374,78	22464,00	53796,60	76260,60
	B.Ö.	12	114,58	413,71	1972,64	2035,46	5340,39	58725,00	180107,76	238832,76
T.İ.	T.Ö.	192	134,79	447,21	1950,75	1394,21	5400,35	28196,70	77602,36	105799,06

İ.G. İl Geneli, K.Ö.: Küçük ölçekli, O.Ö.: Orta ölçekli, B.Ö.: Büyük ölçekli T.Ö. Tüm Ölçekler T.İ.: Tüm İller

Çizelge incelendiğinde servis periyodu en kısa olan ilin 117.33 gün ile Konya olduğu görülmektedir. Konya ilini 136.16 gün ile Denizli, 141.28 gün ile Aydın, 144.39 gün ile Niğde ili izlemektedir.

Buzağılama aralığına bakıldığında ise en kısa sürenin 419,33 gün ile Konya ilindeki işletmelerde olduğu görülmektedir. Konya'yı 441,75 gün ile Denizli, 461,09 gün ile Aydın, 466,65 gün ile Niğde ili takip etmektedir.

Araştırma kapsamına alınan illerdeki işletmelerin ortalama sürü yaşı Aydın'da 1834.04 gün, Denizli'de 2007.19 gün, Niğde'de 1969.77 gün ve Konya'da 1992.01 gün olarak tespit edilmiştir.

İllerdeki işletmelerin ortalama reforme yaşları Aydın'da 1223.78 gün, Denizli'de 752.32 gün, Niğde'de 1749,04 gün ve Konya'da 1851.71 gün olarak hesaplanmıştır.

Ortalama 305 günlük süt verimlerine bakıldığında; Aydın'da 5908.93 litre, Denizli'de 6449.96 litre, Niğde'de 3921.84 litre ve Konya'da 5320.64 litre olarak bulunmuştur.

Çalışmanın yapıldığı illerdeki işletmelerin yıllık tüketilen kuru madde cinsinden kesif yem miktarı Aydın'da 26184 kg, Denizli'de 27643.79 kg, Niğde'de 27396 kg ve Konya'da 31563 kg olarak tespit edilmiştir.

Yıllık tüketilen kuru madde cinsinden kaba yem miktarına bakıldığında ise Aydın'da 97284.56 kg, Denizli'de 57824.25 kg, Niğde'de 68188.03 kg ve Konya'da 87112,60 kg olarak tespit edilmiştir.

Son olarak kuru madde cinsinden toplam tüketilen yem miktarı Aydın'da 123468.56 kg, Denizli'de 85468,04 kg, Niğde'de 95584,03 kg ve Konya'da 118675,60 kg olarak tespit edilmiştir.

2008 yılında tespit edilen, yukarıda bahsi geçen, teknik oranlara ilişkin bulgular Çizelge 3.8’de sunulmuştur.

Çizelge 3.8. İşletmelerin Teknik Verilerine İlişkin Bulgular (2008)

İller	Ölçekler	n	İşletmenin servis periyodu (gün)	İşletmenin buzağılama aralığı(gün)	İşletmenin ortalama sürü yaşı (gün)	İşletmenin ortalama reforme yaşı (gün)	İşletmenin ortalama süt verimi (305 günlük)	Yıllık tüketilen kuru madde cinsinden kesif yem miktarı (kg)	Yıllık tüketilen kuru madde cinsinden kaba yem miktarı (kg)	Kuru madde cinsinden toplam tüketilen yem miktarı (kg)
Aydın	İ.G.	49	130,39	371,59	1752,37	1160,34	5868,38	26048,00	105634,05	131682,05
	K.Ö.	9	112,00	287,68	1700,95	316,44	3833,78	9240,00	19974,61	29214,61
	O.Ö.	30	140,76	411,43	1841,48	971,21	6536,51	17874,00	56182,33	74056,33
	B.Ö.	10	138,42	415,67	1714,67	2193,37	7234,84	51030,00	240745,20	291775,20
Denizli	İ.G.	46	138,06	413,98	1921,23	1182,84	6089,04	27692,61	57631,09	85323,70
	K.Ö.	10	128,60	404,17	1856,99	1275,20	5711,10	12582,00	27611,65	40193,65
	O.Ö.	26	137,15	420,70	1892,76	1593,25	6190,54	51091,82	107671,42	158763,24
	B.Ö.	10	148,43	417,07	2013,95	680,08	6365,49	19404,00	37610,20	57014,20
Niğde	İ.G.	30	125,66	413,97	1944,28	2100,40	4032,10	26856,00	66583,49	93439,49
	K.Ö.	10	122,30	418,62	1941,75	1679,46	3377,24	11826,00	21957,68	33783,68
	O.Ö.	10	119,28	414,79	1995,96	2217,65	3492,71	26460,00	61219,88	87679,88
	B.Ö.	10	135,41	408,51	1895,12	2404,09	5226,36	42282,00	116572,90	158854,90
Konya	İ.G.	67	110,27	356,79	2005,96	2042,03	4463,08	30873,00	83547,42	114420,42
	K.Ö.	10	89,80	282,52	2144,03	1703,37	3342,02	13500,00	27467,35	40967,35
	O.Ö.	45	124,26	383,76	1996,64	2206,83	5026,25	21744,00	52166,99	73910,99
	B.Ö.	12	116,75	404,10	1877,22	2215,89	5020,98	57375,00	171007,92	228382,92
T.İ.	T.Ö.	192	126,10	389,09	1905,96	1621,40	5113,15	27867,40	78349,01	106216,41

İ.G.: İl Geneli, K.Ö.: Küçük ölçekli, O.Ö.: Orta ölçekli, B.Ö.: Büyük ölçekli T.Ö.: Tüm Ölçekler T.İ.: Tüm İller

Çizelge incelendiğinde servis periyodu en kısa olan ilin 110.27 gün ile Konya olduğu görülmektedir. Konya ilini 125.66 gün ile Niğde, 130.39 gün ile Aydın ve 138.06 gün ile Denizli ili izlemektedir.

Buzağılama aralığına bakıldığında ise en kısa sürenin 356.79 gün ile Konya ilindeki işletmelerde olduğu görülmektedir. Konya'yı 371.59 gün ile Aydın, 413.97 gün ile Niğde, 413.98 gün ile Denizli ili takip etmektedir.

Araştırma kapsamına alınan illerdeki işletmelerin ortalama sürü yaşı Aydın'da 1752.37 gün, Denizli'de 1921.23 gün, Niğde'de 1944.28 gün ve Konya'da 2005.96 gün olarak tespit edilmiştir.

İllerdeki işletmelerin ortalama reforme yaşları Aydın'da 1160.34 gün, Denizli'de 1182.84 gün, Niğde'de 2100.40 gün ve Konya'da 204.03 gün olarak hesaplanmıştır.

Ortalama 305 günlük süt verimlerine bakıldığında; Aydın'da 5868.38 litre, Denizli'de 6089.04 litre, Niğde'de 4032.10 litre ve Konya'da 4463.08 litre olarak tespit edilmiştir.

Çalışmanın yapıldığı illerdeki işletmelerin yıllık tüketilen kuru madde cinsinden kesif yem miktarı Aydın'da 26048 kg, Denizli'de 27692.61 kg, Niğde'de 26856 kg ve Konya'da 30873 kg olarak bulunmuştur.

Yıllık tüketilen kuru madde cinsinden kaba yem miktarına bakıldığında ise Aydın'da 105634.05 kg, Denizli'de 57631.09 kg, Niğde'de 66583,49 kg ve Konya'da 83547.42 kg olarak tespit edilmiştir.

Son olarak kuru madde cinsinden toplam tüketilen yem miktarı Aydın'da 131682.05 kg, Denizli'de 85323.70 kg, Niğde'de 93439.49 kg ve Konya'da 114420.42 kg olarak tespit edilmiştir.

3.3. Ekonomik Analize İlişkin Bulgular

3.3.1. 2007 Yılı Ekonomik Analize İlişkin Bulgular

Çalışma kapsamına alınan illerdeki işletmelerde masraf ve gelir kalemlerinin tespitine yönelik yapılan çalışmada elde edilen bulgular aşağıdaki çizelgelerde sunulmuştur.

Araştırmanın yapıldığı tüm illerde 2007 yılına ait, il genelinde, masraf-gelir kalemlerinin yüzdelik dağılımları ile bir litre sütun, iller itibariyle, maliyetine ilişkin bulguları Çizelge 3.9’da sunulmuştur.

Çizelge 3.9. 2007 Yılı İllere Göre Ekonomik Analiz Bulgularının Yüzdelik Dağılımı

2007	Tüm İller	Aydın	Denizli	Niğde	Konya
1.Toplam Yem Masrafı (%)	59,01	53,55	59,89	61,46	61,13
a)İşletmede Üretilen Kesif Yem Bedeli (%)	0,39	0,95	0,59	0,00	0,00
b)İşletmede Üretilen Kaba Yem Bedeli (%)	24,95	36,16	25,52	23,75	14,39
c)Satın alınan kesif yem (%)	55,84	48,14	58,69	59,03	57,48
d)Satın alınan kaba yem bedeli (%)	18,82	14,75	15,20	17,22	28,13
2.Toplam İşgücü (%)	5,41	6,73	5,39	4,35	5,17
a)Yabancı iş gücü (%)	17,48	23,98	16,16	9,06	20,71
b)Aile iş gücü tutarı (%)	82,52	76,02	83,84	90,94	79,29
3.İşletmenin sağlık masrafı (%)	6,82	8,72	5,35	6,50	6,71
4.Su masrafı (%)	0,97	1,21	0,85	0,93	0,88
5.Elektrik masrafı (%)	1,43	1,70	1,30	1,56	1,18
6.Akaryakıt masrafı (%)	2,02	2,14	3,52	1,53	0,87
7.İşletme sigorta masrafı (%)	0,18	0,21	0,32	0,00	0,18
8.Kredi faizi (%)	2,01	1,70	2,61	2,10	1,63
9.Buzağılara verilen süt (%)	4,24	4,18	4,17	4,12	4,47
10.Envanter Kıymet Azalışı	2,24	2,72	1,01	1,88	3,36
11.Genel idare giderleri (%)	1,96	1,75	2,00	1,99	2,10
12.Canlı demirbaş amortismanları (%)	2,82	2,62	2,88	2,97	2,80
13.Ekipman amortismanları (%)	3,72	4,94	3,80	3,18	2,96
14.Ekipman bakım onarım masrafları (%)	1,38	1,87	1,52	1,26	0,85
15.Bina Amortismanları (%)	2,29	2,19	2,30	2,33	2,34
16.Bina Bakım onarım giderleri (%)	2,71	3,03	2,28	3,03	2,51
17.Diğer (%)	0,80	0,75	0,81	0,81	0,84
18.MASRAFLAR GENEL TOPLAMI	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
19.GELİRLER					
a)Süt Geliri (%)	73,95	76,58	68,81	70,03	80,38
b)Buzağı Geliri (%)	6,20	7,95	5,07	7,17	4,60
c)Envanter Kıymet Artışı (%)	19,85	15,48	26,12	22,80	15,02
20.GELİRLER TOPLAMI	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
21.1 Litre Süt Maliyeti (TL)	0,49	0,44	0,41	0,55	0,49

Araştırma kapsamına alınan illerdeki 2007 yılı masraf kalemleri arasında en fazla oran yüzde 59.01 ile yem masrafı olarak tespit edilmiştir. Yem masrafından sonra ilk dört sırayı yüzde 6.82 ile sağlık masrafı, yüzde 5.41 ile toplam işgücü, yüzde 4.24 ile buzağılara verilen süt ve yüzde 3.72 ile ekipman amortismanı oluşturmaktadır. Geriye kalan yüzde 20.81’lik kısmı ise su, elektrik, akaryakıt, sigorta masrafı, kredi faizi, envanter kıymet azalışı, genel idare giderleri, canlı

demirbaş amortismanı, ekipman bakım onarım masrafı, bina amortismanları, bina bakım onarım giderleri ve diğer masraflar oluşturmaktadır.

Aydın ilinde masraf kalemlerindeki ilk beş sırayı yüzde 53.55 ile yem, yüzde 8.72 ile sağlık, yüzde 6.73 ile toplam işgücü, yüzde 4.94 ile ekipman amortismanları, yüzde 4.18 ile buzağılara verilen süt oluşturmaktadır. Geriye kalan yüzde 21.89'unu ise çizelgedeki diğer masraf kalemleri oluşturmaktadır.

Denizli ilinde masraf kalemlerindeki ilk beş sırayı yüzde 59.89 ile yem, yüzde 5.39 ile toplam işgücü, yüzde 5.35 ile sağlık, yüzde 4.17 ile buzağılara verilen süt, yüzde 3.80 ile ekipman amortismanları oluşturmaktadır. Geriye kalan yüzde 21.40'ını ise çizelgedeki diğer masraf kalemleri oluşturmaktadır.

Niğde ilinde masraf kalemlerindeki ilk beş sırayı yüzde 61.46 ile yem, yüzde 6.50 ile sağlık, yüzde 4.35 ile toplam işgücü, yüzde 4.12 ile buzağılara verilen süt ve yüzde 3.18 ile ekipman amortismanları oluşturmaktadır. Geriye kalan yüzde 20.39'unu ise çizelgedeki diğer masraf kalemleri oluşturmaktadır.

Konya ilinde masraf kalemlerindeki ilk beş sırayı yüzde 61.13 ile yem, yüzde 6.71 ile sağlık, 5.17 ile toplam işgücü, yüzde 4.47 ile buzağılara verilen süt ve yüzde 3.36 ile envanter kıymet azalışı oluşturmaktadır. Geriye kalan yüzde 19.14'ünü ise çizelgedeki diğer masraf kalemleri oluşturmaktadır.

Gelir kalemlerinin yüzdelik dağılımına bakıldığında ise ilk sırayı yüzde 73,95 ile süt gelirinin oluşturduğu tespit edilmiştir. Envanter kıymet artışı ve buzağı geliri ise sırasıyla yüzde 19.85 ve yüzde 6.20 olarak bulunmuştur.

Aydın ilinde bu oranlar sırasıyla % 76.58, % 15.48, % 7.95 iken, Denizli ilinde % 68.81, % 26.12, % 5.07, Niğde ilinde % 70.03, % 22.80, % 7.17 ve Konya ilinde % 80.38, % 15.02, % 4.60 şeklinde tespit edilmiştir.

Bir litre sütün maliyetine yönelik yapılan hesaplamada, tüm illerdeki ortalama bir litre sütün maliyet fiyatı 0.49 TL olarak tespit edilmiştir. Bir litre sütün maliyet fiyatı Aydın ilinde 0.44 TL, Denizli ilinde 0.41 TL, Niğde ilinde 0.55 TL, Konya ilinde 0.55 TL olarak tespit edilmiştir.

Araştırmanın yapıldığı tüm illerdeki küçük ölçekli işletmelerde, 2007 yılına ait, il genelinde, masraf-gelir kalemlerinin oransal dağılımları ile bir litre sütün, iller ve ölçekler itibariyle, maliyetine ilişkin bulguları  izelge 3.10’da sunulmuştur.

Çizelge 3.10.Küçük Ölçekli İşletmelerde 2007 Yılı Ekonomik Analiz Bulgularının Yüzdelik Dağılımı

2007	Tüm İller	Aydın	Denizli	Niğde	Konya
1.Toplam Yem Masrafı (%)	57,41	53,18	61,17	56,11	59,17
a)İşletmede Üretilen Kesif Yem Bedeli (%)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
b)İşletmede Üretilen Kaba Yem Bedeli (%)	20,55	29,00	28,94	16,26	7,99
c)Satın alınan kesif yem (%)	61,12	53,27	59,85	67,53	63,83
d)Satın alınan kaba yem bedeli (%)	18,34	17,74	11,21	16,22	28,18
2.Toplam İşgücü (%)	4,65	5,18	4,76	4,57	4,08
a)Yabancı iş gücü (%)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
b)Aile iş gücü tutarı (%)	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
3.İşletmenin sağlık masrafı (%)	8,43	10,99	4,91	8,92	8,91
4.Su masrafı (%)	1,24	1,70	1,09	1,04	1,14
5.Elektrik masrafı (%)	1,45	1,88	0,92	1,57	1,45
6.Akaryakıt masrafı (%)	2,13	1,64	4,80	1,58	0,51
7.İşletme sigorta masrafı (%)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
8.Kredi faizi (%)	1,27	0,78	0,26	1,94	2,08
9.Buzağılara verilen süt (%)	4,82	5,37	5,13	3,98	4,79
10.Envanter Kıymet Azalışı	1,75	0,38	0,00	2,98	3,65
11.Genel idare giderleri (%)	2,04	1,96	1,97	2,04	2,21
12.Canlı demirbaş amortismanları (%)	2,82	2,78	2,43	3,11	2,96
13.Ekipman amortismanları (%)	4,16	5,12	4,55	4,33	2,65
14.Ekipman bakım onarım masrafları (%)	1,71	2,23	1,97	1,90	0,75
15.Bina Amortismanları (%)	2,42	2,40	2,13	2,42	2,73
16.Bina Bakım onarım giderleri (%)	2,84	3,56	3,09	2,68	2,04
17.Diğer (%)	0,84	0,83	0,82	0,84	0,87
18.MASRAFLAR GENEL TOPLAMI	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
19.GELİRLER					
a)Süt Geliri (%)	70,94	71,17	57,91	70,49	84,21
b)Buzağı Geliri (%)	6,01	7,60	2,91	8,01	5,52
c)Envanter Kıymet Artışı (%)	23,04	21,23	39,18	21,50	10,26
20.GELİRLER TOPLAMI	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
21.1 Litre Süt Maliyeti (TL)	0,46	0,44	0,29	0,56	0,56

Araştırma kapsamına alınan illerdeki küçük ölçekli işletmelerin 2007 yılı masraf kalemleri arasında en fazla oran yüzde 57.41 ile yem masrafı olarak tespit edilmiştir. Yem masrafından sonra ilk dört sırayı yüzde 8.43 ile sağlık masrafı, yüzde 4.82 ile buzağılara verilen süt, yüzde 4.65 ile toplam işgücü ve yüzde 4.16 ile ekipman amortismanları oluşturmaktadır. Geriye kalan yüzde 20.51’lik kısmı ise su, elektrik, akaryakıt, sigorta masrafı, kredi faizi, envanter kıymet azalışı, genel idare

giderleri, canlı demirbaş amortismanı, ekipman bakım onarım masrafı, bina amortismanları, bina bakım onarım giderleri ve diğer masraflar oluşturmaktadır.

İl bazında küçük ölçekli işletmeler incelendiğinde yem masrafı en fazla yüzde 61.17 ile Denizli ilinde, toplam iş gücü masrafı en fazla yüzde 5.18 ile Aydın ilinde, sağlık masrafı yüzde 10.99 ile Aydın ilinde, buzağılara verilen süt ise yüzde 5.37 ile Aydın ilinde, ekipman amortismanları yüzde 4.16 ile yine Aydın ilinde bulunmaktadır. Küçük ölçekli işletmelerin hiç birinde sigorta yaptırılmadığı, yabancı iş gücü çalıştırılmadığı ve işletme bünyesinde kesif yem üretilmediği tespit edilmiştir.

Gelir kalemlerinin yüzdelik dağılımına bakıldığında ise ilk sırayı yüzde 70.94 ile süt gelirinin oluşturduğu tespit edilmiştir. Envanter kıymet artışı ve buzağı geliri ise sırasıyla yüzde 23.04 ve yüzde 6.01 olarak bulunmuştur. İl genelinde küçük ölçekli işletmeler arasında süt geliri yüzdesi en fazla olan il yüzde 84.21 ile Konya, envanter kıymet artışı en fazla olan il yüzde 39.18 ile Denizli, buzağı geliri en fazla olan il ise yüzde 8.01 ile Niğde olarak bulunmuştur.

Bir litre sütün maliyetine yönelik yapılan hesaplamada tüm illerdeki küçük ölçekli işletmelerin ortalama bir litre sütün maliyet fiyatı 0.46 TL olarak tespit edilmiştir. Bir litre sütün maliyet fiyatı Aydın ilinde 0.44 TL, Denizli ilinde 0.29 TL, Niğde ilinde 0.56 TL, Konya ilinde 0.56 TL olarak tespit edilmiştir.

Araştırmanın yapıldığı tüm illerdeki orta ölçekli işletmelerde, 2007 yılına ait, il genelinde, masraf-gelir kalemlerinin yüzdelik dağılımları ile bir litre sütün, iller ve ölçekler itibariyle, maliyetine ilişkin bulguları Çizelge 3.11’de sunulmuştur.

Çizelge 3.11. Orta Ölçekli İşletmelerde 2007 Yılı Ekonomik Analiz Bulgularının Yüzdelik Dağılımı

2007	Tüm İller	Aydın	Denizli	Niğde	Konya
1.Toplam Yem Masrafı (%)	61,99	56,83	60,12	68,08	62,94
a)İşletmede Üretilen Kesif Yem Bedeli (%)	0,45	0,00	1,78	0,00	0,00
b)İşletmede Üretilen Kaba Yem Bedeli (%)	24,37	35,08	26,55	22,59	13,28
c)Satın alınan kesif yem (%)	57,18	48,45	64,81	56,74	58,70
d)Satın alınan kaba yem bedeli (%)	18,00	16,47	6,85	20,67	28,02
2.Toplam İşgücü (%)	2,96	2,39	3,55	3,14	2,75
a)Yabancı iş gücü (%)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
b)Aile iş gücü tutarı (%)	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
3.İşletmenin sağlık masrafı (%)	5,96	8,83	4,33	4,81	5,86
4.Su masrafı (%)	1,01	1,24	0,86	0,91	1,03
5.Elektrik masrafı (%)	1,21	1,50	1,08	1,27	0,97
6.Akaryakıt masrafı (%)	1,82	2,40	3,62	0,60	0,67
7.İşletme sigorta masrafı (%)	0,17	0,13	0,00	0,00	0,54
8.Kredi faizi (%)	1,77	1,75	2,55	1,49	1,31
9.Buzağılara verilen süt (%)	4,28	3,94	4,36	4,28	4,56
10.Envanter Kıymet Azalışı	3,31	4,90	3,04	0,67	4,64
11.Genel idare giderleri (%)	1,89	1,62	1,81	2,08	2,05
12.Canlı demirbaş amortismanları (%)	2,82	2,50	3,08	2,80	2,89
13.Ekipman amortismanları (%)	3,57	4,70	4,60	2,36	2,61
14.Ekipman bakım onarım masrafları (%)	1,33	1,88	1,80	0,90	0,75
15.Bina Amortismanları (%)	1,95	1,52	2,01	1,94	2,32
16.Bina Bakım onarım giderleri (%)	3,18	3,16	2,43	3,84	3,29
17.Diğer (%)	0,78	0,69	0,76	0,83	0,82
18.MASRAFLAR GENEL TOPLAMI	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
19.GELİRLER					
a)Süt Geliri (%)	75,94	76,75	76,95	74,28	75,77
b)Buzağı Geliri (%)	7,05	8,05	7,73	6,99	5,44
c)Envanter Kıymet Artışı (%)	17,01	15,20	15,32	18,73	18,79
20.GELİRLER TOPLAMI	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
21.1 Litre Süt Maliyeti (TL)	0,48	0,45	0,43	0,57	0,45

Araştırma kapsamına alınan illerdeki orta ölçekli işletmelerin 2007 yılı masraf kalemleri arasında en fazla oran yüzde 61.99 ile yem masrafı olarak tespit edilmiştir. Yem masrafından sonra ilk dört sırayı yüzde 5.96 ile sağlık masrafı, yüzde 4.28 ile buzağılara verilen süt, yüzde 3.57 ile ekipman amortismanları ve yüzde 3.31 ile envanter kıymet azalışı oluşturmaktadır. Geriye kalan yüzde 17.93'lük kısmı ise su, elektrik, akaryakıt, sigorta, kredi faizi, genel idare giderleri, canlı demirbaş

amortismanı, ekipman bakım onarım masrafı, bina amortismanları, bina bakım onarım giderleri ve diğer masraflar oluşturmaktadır.

İl bazında orta ölçekli işletmeler incelendiğinde yem masrafı en fazla yüzde 68.08 ile Niğde ilinde, sağlık masrafı yüzde 8.83 ile Aydın ilinde, buzağılara verilen süt ise yüzde 4.56 ile Konya ilinde, envanter kıymet azalışı yüzde 4.90 ve, ekipman amortismanları yüzde 4.70 ile yine Aydın ilinde tespit edilmiştir.

Gelir kalemlerinin yüzdelerik dağılımına bakıldığında ise ilk sırayı yüzde 75.94 ile süt gelirinin oluşturduğu tespit edilmiştir. Envanter kıymet artışı ve buzağı geliri ise sırasıyla yüzde 17.01 ve yüzde 7.05 olarak bulunmuştur. İl genelinde küçük ölçekli işletmeler arasında süt geliri yüzdesi en fazla olan il yüzde 76.95 ile Denizli, envanter kıymet artışı en fazla olan il yüzde 18.79 ile Konya, buzağı geliri en fazla olan il yüzde 8.05 ile Aydın ili olarak bulunmuştur.

Bir litre sütün maliyetine yönelik yapılan hesaplamada tüm illerdeki orta ölçekli işletmelerde ortalama bir litre sütün maliyet fiyatı 0.48 TL olarak tespit edilmiştir. Bir litre sütün maliyet fiyatı Aydın ilinde 0.45 TL, Denizli ilinde 0.43 TL, Niğde ilinde 0.57 TL, Konya ilinde 0.45 TL olarak tespit edilmiştir.

Araştırmanın yapıldığı tüm illerdeki büyük ölçekli işletmelerin, 2007 yılına ait, il genelinde, masraf-gelir kalemlerinin yüzdelerik dağılımları ile bir litre sütün, iller ve ölçekler itibariyle, maliyetine ilişkin bulguları Çizelge 3.12’de sunulmuştur.

Çizelge 3.12.Büyük Ölçekli İşletmelerde 2007 Yılı Ekonomik Analiz Bulgularının Yüzdelik Dağılımı

2007	Tüm İller	Aydın	Denizli	Niğde	Konya
1.Toplam Yem Masrafı (%)	57,62	50,63	58,37	60,20	61,28
a)İşletmede Üretilen Kesif Yem Bedeli (%)	0,71	2,84	0,00	0,00	0,00
b)İşletmede Üretilen Kaba Yem Bedeli (%)	29,94	44,42	21,05	32,41	21,90
c)Satın alınan kesif yem (%)	49,21	42,71	51,41	52,82	49,91
d)Satın alınan kaba yem bedeli (%)	20,13	10,03	27,54	14,76	28,19
2.Toplam İşgücü (%)	8,62	12,62	7,84	5,35	8,68
a)Yabancı iş gücü (%)	52,43	71,95	48,48	27,18	62,13
b)Aile iş gücü tutarı (%)	47,57	28,05	51,52	72,82	37,87
3.İşletmenin sağlık masrafı (%)	6,07	6,34	6,81	5,76	5,36
4.Su masrafı (%)	0,65	0,68	0,60	0,84	0,48
5.Elektrik masrafı (%)	1,64	1,71	1,89	1,83	1,12
6.Akaryakıt masrafı (%)	2,09	2,36	2,14	2,40	1,44
7.İşletme sigorta masrafı (%)	0,36	0,49	0,96	0,00	0,00
8.Kredi faizi (%)	2,98	2,58	5,01	2,86	1,49
9.Buzağılara verilen süt (%)	3,60	3,23	3,02	4,10	4,07
10.Envanter Kıymet Azalışı	1,66	2,87	0,00	1,99	1,79
11.Genel idare giderleri (%)	1,95	1,65	2,22	1,85	2,06
12.Canlı demirbaş amortismanları (%)	2,83	2,60	3,13	3,02	2,56
13.Ekipman amortismanları (%)	3,44	5,01	2,26	2,86	3,62
14.Ekipman bakım onarım masrafları (%)	1,08	1,51	0,78	0,99	1,06
15.Bina Amortismanları (%)	2,51	2,65	2,76	2,63	1,98
16.Bina Bakım onarım giderleri (%)	2,11	2,37	1,32	2,57	2,19
17.Diğer (%)	0,79	0,71	0,87	0,75	0,82
18.MASRAFLAR GENEL TOPLAMI	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
19.GELİRLER					
a)Süt Geliri (%)	74,97	81,81	71,58	65,31	81,16
b)Buzağı Geliri (%)	5,52	8,18	4,56	6,51	2,84
c)Envanter Kıymet Artışı (%)	19,51	10,01	23,86	28,17	16,00
20.GELİRLER TOPLAMI	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
21.1 Litre Süt Maliyeti (TL)	0,52	0,44	0,50	0,52	0,63

Araştırma kapsamına alınan illerdeki büyük ölçekli işletmelerin 2007 yılı masraf kalemleri arasında en fazla oran yüzde 57.62 ile yem masrafı olarak tespit edilmiştir. Yem masrafından sonra ilk dört sırayı yüzde 8.62 ile toplam işgücü, yüzde 6.07 ile sağlık masrafı, yüzde 3.60 ile buzağılara verilen süt ve yüzde 3.44 ile ekipman amortismanları oluşturmaktadır. Geriye kalan yüzde 20.65’lik kısmı ise su, elektrik, akaryakıt, sigorta masrafı, kredi faizi, envanter kıymet azalışı, genel idare

giderleri, canlı demirbaş amortismanları, ekipman bakım onarım masrafı, bina amortismanları, bina bakım onarım giderleri ve diğer masraflar oluşturmaktadır.

İl bazında büyük ölçekli işletmeler incelendiğinde yem masrafı en fazla yüzde 61.28 ile Konya ilinde, toplam iş gücü masrafı en fazla yüzde 12.62 ile Aydın ilinde, sağlık masrafı yüzde 6.81 ile Denizli ilinde, buzağıya verilen süt yüzde 4.10 ile Niğde ilinde, ekipman amortismanları ise yüzde 5.01 ile Aydın ilinde tespit edilmiştir.

Gelir kalemlerinin yüzdelerik dağılımına bakıldığında ise ilk sırayı yüzde 74.97 ile süt gelirinin oluşturduğu tespit edilmiştir. Envanter kıymet artışı ve buzağı geliri ise sırasıyla yüzde 19.51 ve yüzde 5.52 olarak bulunmuştur. İl genelinde büyük ölçekli işletmeler arasında süt geliri yüzdesi en fazla olan il yüzde 81.81 ile Aydın, envanter kıymet artışı en fazla olan il yüzde 28.17 ile Niğde, buzağı geliri en fazla olan il yüzde 8.18 ile Aydın ili olarak bulunmuştur.

Bir litre sütün maliyetine yönelik yapılan hesaplamada tüm illerdeki büyük ölçekli işletmelerde ortalama bir litre sütün maliyet fiyatı 0.52 TL olarak tespit edilmiştir. Bir litre sütün maliyet fiyatı Aydın ilinde 0.44 TL, Denizli ilinde 0.50 TL, Niğde ilinde 0.52 TL, Konya ilinde 0.63 TL olarak tespit edilmiştir.

3.3.2. 2008 Yılı Ekonomik Analize İlişkin Bulgular

Araştırmanın yapıldığı tüm illerde 2008 yılına ait, il genelinde, masraf-gelir kalemlerinin yüzdelerik dağılımları, bir litre sütün illere ve ölçeklerine göre maliyetine ilişkin bulgular Çizelge 3.13’da sunulmuştur.

Çizelge 3.13. 2008 Yılı Ekonomik Analiz Bulgularının İllere Göre Yüzdelik Dağılımı

2008	Tüm İller	Aydın	Denizli	Niğde	Konya
1.Toplam Yem Masrafı (%)	56,07	51,76	57,48	57,53	57,52
a)İşletmede Üretilen Kesif Yem Bedeli (%)	0,58	1,10	1,24	0,00	0,00
b)İşletmede Üretilen Kaba Yem Bedeli (%)	24,06	33,54	24,94	23,55	14,20
c)Satın alınan kesif yem (%)	57,12	51,23	59,49	59,58	58,19
d)Satın alınan kaba yem bedeli (%)	18,23	14,12	14,34	16,87	27,60
2.Toplam İşgücü (%)	5,32	6,65	5,21	4,40	5,04
a)Yabancı iş gücü (%)	17,55	24,11	16,19	9,14	20,76
b)Aile iş gücü tutarı (%)	82,45	75,89	83,81	90,86	79,24
3.İşletmenin sağlık masrafı (%)	4,76	5,52	3,94	4,51	5,07
4.Su masrafı (%)	0,87	1,15	0,77	0,80	0,75
5.Elektrik masrafı (%)	1,30	1,58	1,17	1,41	1,06
6.Akaryakıt masrafı (%)	1,83	1,97	3,27	1,37	0,72
7.İşletme sigorta masrafı (%)	0,14	0,16	0,28	0,00	0,12
8.Kredi faizi (%)	8,30	6,73	8,08	9,45	8,95
9.Buzağılara verilen süt (%)	4,11	4,95	3,04	4,04	4,42
10.Envanter Kıymet Azalışı	4,07	4,08	3,64	4,04	4,51
11.Genel idare giderleri (%)	1,72	1,58	1,70	1,73	1,88
12.Canlı demirbaş amortismanları (%)	2,64	2,80	2,74	2,55	2,50
13.Ekipman amortismanları (%)	3,61	5,06	3,69	2,95	2,72
14.Ekipman bakım onarım masrafları (%)	1,35	1,99	1,48	1,16	0,76
15.Bina Amortismanları (%)	2,22	2,25	2,18	2,17	2,26
16.Bina Bakım onarım giderleri (%)	1,12	1,25	0,77	1,34	1,11
17.Diğer (%)	0,57	0,53	0,57	0,58	0,63
18.MASRAFLAR GENEL TOPLAMI	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
19.GELİRLER					
a)Süt Geliri (%)	74,30	78,13	71,80	71,43	75,83
b)Buzağı Geliri (%)	7,26	7,19	8,54	8,34	4,95
c)Envanter Kıymet Artışı (%)	18,44	14,67	19,65	20,23	19,22
20.GELİRLER TOPLAMI	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
21.1 Litre Süt Maliyeti (TL)	0,50	0,43	0,49	0,51	0,56

Araştırma kapsamına alınan illerdeki 2008 yılı masraf kalemleri arasında en fazla oran yüzde 56.07 ile yem masrafı olarak tespit edilmiştir. Yem masrafından sonra ilk dört sırayı yüzde 8.30 ile kredi faizi, yüzde 5.32 ile toplam işgücü, yüzde 4.76 ile sağlık masrafı ve yüzde 4.11 ile buzağılara verilen süt oluşturmaktadır. Geriye kalan yüzde 21.44'lük kısmı ise su, elektrik, akaryakıt, sigorta masrafı, envanter kıymet azalışı, genel idare giderleri, canlı demirbaş amortismanı, ekipman

amortismanları, ekipman bakım onarım masrafı, bina amortismanları, bina bakım onarım giderleri ve diğer masraflar oluşturmaktadır.

Aydın ilinde masraf kalemlerindeki ilk beş sırayı yüzde 51.76 ile yem, yüzde 6.73 ile kredi faizi, yüzde 6.65 ile toplam işgücü, yüzde 5.52 ile sağlık ve yüzde 4.95 ile buzağılara verilen süt oluşturmaktadır. Geriye kalan yüzde 24.40'ını ise çizelgedeki diğer masraf kalemleri oluşturmaktadır.

Denizli ilinde masraf kalemlerindeki ilk beş sırayı yüzde 57.48 ile yem, yüzde 8.08 ile kredi faizi, yüzde 5.21 ile toplam işgücü, yüzde 3.94 ile sağlık ve yüzde 3.69 ile ekipman amortismanları oluşturmaktadır. Geriye kalan yüzde 21.61'ini ise çizelgedeki diğer masraf kalemleri oluşturmaktadır.

Niğde ilinde masraf kalemlerindeki ilk beş sırayı yüzde 57.53 ile yem, yüzde 9.45 ile kredi faizi, yüzde 4.51 ile sağlık, yüzde 4.40 ile toplam işgücü, yüzde 4.04 ile buzağılara verilen süt ve envanter kıymet azalışı oluşturmaktadır. Geriye kalan yüzde 16.06'sını ise çizelgedeki diğer masraf kalemleri oluşturmaktadır.

Konya ilinde masraf kalemlerindeki ilk beş sırayı yüzde 57.52 ile yem, yüzde 8.95 ile kredi faizi, 5.07 ile sağlık, 5.04 ile toplam işgücü, yüzde 4.51 ile envanter kıymet azalışı oluşturmaktadır. Geriye kalan yüzde 18.93'ünü ise çizelgedeki diğer masraf kalemleri oluşturmaktadır.

Gelir kalemlerinin yüzdelik dağılımına bakıldığında ise ilk sırayı yüzde 74.30 ile süt gelirinin oluşturduğu tespit edilmiştir. Envanter kıymet artışı ve buzağı geliri ise sırasıyla yüzde 18.44 ve yüzde 7.26 olarak bulunmuştur.

Aydın ilinde bu oranlar sırasıyla % 78.13, % 14.67, % 7.19 iken, Denizli ilinde % 71.80, % 19.65, % 8.54, Niğde ilinde % 71.43, % 20.23, % 8.34 ve Konya ilinde % 75.83, % 19.22, % 4.95 şeklinde tespit edilmiştir.

Bir litre sütün maliyetine yönelik yapılan hesaplamada, tüm illerdeki ortalama bir litre sütün maliyet fiyatı 0.50 TL olarak tespit edilmiştir. Bir litre sütün maliyet fiyatı Aydın ilinde 0.43 TL, Denizli ilinde 0.49 TL, Niğde ilinde 0.51 TL, Konya ilinde 0.56 TL olarak tespit edilmiştir.

Araştırmanın yapıldığı tüm illerdeki küçük ölçekli işletmelerin, 2008 yılına ait, il genelinde, masraf-gelir kalemlerinin yüzdelik dağılımları ile bir litre sütün, iller ve ölçekler itibariyle, maliyetine ilişkin bulguları  izelge 3.14’da sunulmuştur.

Çizelge 3.14.Küçük Ölçekli İşletmelerde 2008 Yılı Ekonomik Analiz Bulgularının Yüzdelik Dağılımı

2008	Tüm İller	Aydın	Denizli	Niğde	Konya
1.Toplam Yem Masrafı (%)	55,40	53,32	58,51	52,79	56,98
a)İşletmede Üretilen Kesif Yem Bedeli (%)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
b)İşletmede Üretilen Kaba Yem Bedeli (%)	20,46	29,48	28,47	15,93	7,95
c)Satın alınan kesif yem (%)	62,10	53,34	61,13	68,05	65,89
d)Satın alınan kaba yem bedeli (%)	17,44	17,18	10,41	16,02	26,16
2.Toplam İşgücü (%)	4,72	5,71	4,78	4,51	3,88
a)Yabancı iş gücü (%)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
b)Aile iş gücü tutarı (%)	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
3.İşletmenin sağlık masrafı (%)	5,31	5,80	3,56	5,34	6,53
4.Su masrafı (%)	1,10	1,64	1,00	0,85	0,91
5.Elektrik masrafı (%)	1,37	1,93	0,80	1,44	1,32
6.Akaryakıt masrafı (%)	1,90	1,58	4,29	1,31	0,41
7.İşletme sigorta masrafı (%)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
8.Kredi faizi (%)	6,33	0,00	4,64	9,99	10,69
9.Buzağılara verilen süt (%)	4,29	6,50	2,92	3,75	4,00
10.Envanter Kıymet Azalışı	5,22	6,03	5,42	5,92	3,49
11.Genel idare giderleri (%)	1,74	1,65	1,62	1,70	2,00
12.Canlı demirbaş amortismanları (%)	2,79	3,19	2,75	2,72	2,49
13.Ekipman amortismanları (%)	4,10	5,82	4,33	3,96	2,30
14.Ekipman bakım onarım masrafları (%)	1,69	2,60	1,84	1,72	0,62
15.Bina Amortismanları (%)	2,34	2,61	1,91	2,13	2,70
16.Bina Bakım onarım giderleri (%)	1,12	1,08	1,07	1,29	1,02
17.Diğer (%)	0,58	0,55	0,54	0,57	0,67
18.MASRAFLAR GENEL TOPLAMI	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
19.GELİRLER					
a)Süt Geliri (%)	74,54	75,13	67,10	74,49	81,44
b)Buzağı Geliri (%)	7,19	7,60	8,82	8,85	3,49
c)Envanter Kıymet Artışı (%)	18,27	17,27	24,08	16,66	15,07
20.GELİRLER TOPLAMI	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
21.1 Litre Süt Maliyeti (TL)	0,54	0,47	0,44	0,63	0,63

Araştırma kapsamına alınan illerdeki küçük ölçekli işletmelerin 2008 yılı masraf kalemleri arasında en fazla oran yüzde 55.40 ile yem masrafı olarak tespit edilmiştir. Yem masrafından sonra ilk dört sırayı yüzde 6.33 ile kredi faizi, yüzde 5.31 ile sağlık masrafı, yüzde 5.22 ile envanter kıymet azalışı ve yüzde 4.72 ile toplam işgücü oluşturmaktadır. Geriye kalan yüzde 23.02'lik kısmı ise su, elektrik, akaryakıt, sigorta masrafı, buzağılara verilen süt, genel idare giderleri, canlı demirbaş

amortismanı, ekipman bakım onarım masrafı, bina amortismanları, bina bakım onarım giderleri ve diğer masraflar oluşturmaktadır.

İl bazında küçük ölçekli işletmeler incelendiğinde yem masrafı en fazla yüzde 58.51 ile Denizli ilinde, toplam iş gücü masrafı en fazla yüzde 5.71 ile Aydın ilinde, sağlık masrafı yüzde 6.53 ile Konya ilinde, kredi faizi yüzde 10.69 ile Konya ilinde ve envanter kıymet azalışı yüzde 6.03 ile Aydın ilinde bulunmaktadır. Küçük ölçekli işletmelerin hiç birinde sigorta yaptırılmadığı, yabancı iş gücü çalıştırılmadığı ve işletme bünyesinde kesif yem üretilmediği tespit edilmiştir.

Gelir kalemlerinin yüzdelik dağılımına bakıldığında ise ilk sırayı yüzde 74.54 ile süt gelirinin oluşturduğu tespit edilmiştir. Envanter kıymet artışı ve buzağı geliri ise sırasıyla yüzde 18.27 ve yüzde 7.19 olarak bulunmuştur. İl genelinde küçük ölçekli işletmeler arasında süt geliri yüzdesi en fazla olan il yüzde 81.44 ile Konya, envanter kıymet artışı en fazla olan il yüzde 24.08 ile Denizli, buzağı geliri en fazla olan il ise yüzde 8.85 ile Niğde olarak bulunmuştur.

Bir litre sütün maliyetine yönelik yapılan hesaplamada tüm illerdeki küçük ölçekli işletmelerin ortalama bir litre sütün maliyet fiyatı 0.54 TL olarak tespit edilmiştir. Bir litre sütün maliyet fiyatı Aydın ilinde 0.47 TL, Denizli ilinde 0.44 TL, Niğde ilinde 0.63 TL, Konya ilinde 0.63 TL olarak tespit edilmiştir.

Araştırmanın yapıldığı tüm illerdeki orta ölçekli işletmelerin, 2008 yılına ait, il genelinde, masraf-gelir kalemlerinin yüzdelik dağılımları ile bir litre sütün, iller ve ölçekler itibariyle, maliyetine ilişkin bulguları Çizelge 3.15’de sunulmuştur.

Çizelge 3.15.Orta Ölçekli İşletmelerde 2008 Yılı Ekonomik Analiz Bulgularının Yüzdelik Dağılımı

2008	Tüm İller	Aydın	Denizli	Niğde	Konya
1.Toplam Yem Masrafı (%)	59,14	53,49	62,53	61,11	59,41
a)İşletmede Üretilen Kesif Yem Bedeli (%)	0,93	0,00	3,71	0,00	0,00
b)İşletmede Üretilen Kaba Yem Bedeli (%)	23,67	32,96	25,41	23,05	13,25
c)Satın alınan kesif yem (%)	57,83	51,65	64,25	56,82	58,59
d)Satın alınan kaba yem bedeli (%)	17,58	15,39	6,63	20,13	28,16
2.Toplam İşgücü (%)	2,98	2,52	3,67	3,04	2,68
a)Yabancı iş gücü (%)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
b)Aile iş gücü tutarı (%)	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
3.İşletmenin sağlık masrafı (%)	4,27	5,92	2,85	3,72	4,60
4.Su masrafı (%)	0,91	1,19	0,80	0,76	0,88
5.Elektrik masrafı (%)	1,11	1,44	1,04	1,09	0,86
6.Akaryakıt masrafı (%)	1,73	2,27	3,56	0,47	0,62
7.İşletme sigorta masrafı (%)	0,09	0,00	0,00	0,00	0,36
8.Kredi faizi (%)	7,49	9,23	3,72	9,53	7,48
9.Buzağılara verilen süt (%)	4,38	4,83	3,68	4,16	4,87
10.Envanter Kıymet Azalışı	4,89	4,37	3,65	5,26	6,29
11.Genel idare giderleri (%)	1,68	1,49	1,70	1,71	1,83
12.Canlı demirbaş amortismanları (%)	2,64	2,69	2,78	2,48	2,62
13.Ekipman amortismanları (%)	3,56	4,84	4,70	2,02	2,65
14.Ekipman bakım onarım masrafları (%)	1,32	1,95	1,86	0,74	0,74
15.Bina Amortismanları (%)	2,00	1,81	2,18	1,79	2,20
16.Bina Bakım onarım giderleri (%)	1,26	1,46	0,70	1,56	1,30
17.Diğer (%)	0,56	0,50	0,57	0,57	0,61
18.MASRAFLAR GENEL TOPLAMI	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
19.GELİRLER					
a)Süt Geliri (%)	76,04	78,48	74,32	78,23	73,14
b)Buzağı Geliri (%)	7,44	7,78	8,51	7,74	5,71
c)Envanter Kıymet Artışı (%)	16,52	13,75	17,17	14,03	21,14
20.GELİRLER TOPLAMI	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
21.1 Litre Süt Maliyeti (TL)	0,47	0,42	0,41	0,51	0,54

Araştırma kapsamına alınan illerdeki orta ölçekli işletmelerin 2008 yılı masraf kalemleri arasında en fazla oran yüzde 59.14 ile yem masrafı olarak tespit edilmiştir. Yem masrafından sonra ilk dört sırayı yüzde 7.49 ile kredi faizi, yüzde 4.89 ile envanter kıymet azalışı, yüzde 4.38 ile buzağılara verilen süt, yüzde 4.27 ile sağlık masrafı oluşturmaktadır. Geriye kalan yüzde 16.86'lık kısmı ise su, elektrik, akaryakıt, sigorta masrafı, genel idare giderleri, canlı demirbaş amortismanı,

ekipman bakım onarım masrafı, bina amortismanları, bina bakım onarım giderleri ve diğer masraflar oluşturmaktadır.

İl bazında orta ölçekli işletmeler incelendiğinde yem masrafı en fazla yüzde 62.53 ile Denizli ilinde, sağlık masrafı en fazla yüzde 5.92 ile yine Aydın ilinde, kredi faizi yüzde 9.23 ile Aydın ilinde, buzağılara verilen süt yüzde 4.87 ile Konya ilinde, envanter kıymet azalışı ise yüzde 6.29 ile yine Konya ilinde tespit edilmiştir.

Gelir kalemlerinin yüzdelerik dağılımına bakıldığında ise ilk sırayı yüzde 76.04 ile süt gelirinin oluşturduğu tespit edilmiştir. Envanter kıymet artışı ve buzağı geliri ise sırasıyla yüzde 16.52 ve yüzde 7.44 olarak bulunmuştur. İl genelinde küçük ölçekli işletmeler arasında süt geliri yüzdesi en fazla olan il yüzde 78.48 ile Aydın, envanter kıymet artışı en fazla olan il yüzde 21.14 ile Konya, buzağı geliri en fazla olan il yüzde 8.51 ile Denizli ili olarak bulunmuştur.

Bir litre sütün maliyetine yönelik yapılan hesaplamada tüm illerdeki orta ölçekli işletmelerde ortalama bir litre sütün maliyet fiyatı 0.47 TL olarak tespit edilmiştir. Bir litre sütün maliyet fiyatı Aydın ilinde 0.42 TL, Denizli ilinde 0.41 TL, Niğde ilinde 0.51 TL, Konya ilinde 0.54 TL olarak tespit edilmiştir.

Araştırmanın yapıldığı tüm illerdeki büyük ölçekli işletmelerin, 2008 yılına ait, il genelinde, masraf-gelir kalemlerinin yüzdelerik dağılımları ile bir litre sütün, iller ve ölçekler itibariyle, maliyetine ilişkin bulguları Çizelge 3.16'da sunulmuştur.

Çizelge 3.16. Büyük Ölçekli İşletmelerde 2008 Yılı Ekonomik Analiz Bulgularının Yüzdelik Dağılımı

2008	Tüm İller	Aydın	Denizli	Niğde	Konya
1.Toplam Yem Masrafı (%)	53,68	48,47	51,40	58,69	56,16
a)İşletmede Üretilen Kesif Yem Bedeli (%)	0,83	3,31	0,00	0,00	0,00
b)İşletmede Üretilen Kaba Yem Bedeli (%)	28,05	38,18	20,95	31,67	21,40
c)Satın alınan kesif yem (%)	51,44	48,71	53,08	53,88	50,10
d)Satın alınan kaba yem bedeli (%)	19,68	9,80	25,97	14,45	28,49
2.Toplam İşgücü (%)	8,27	11,71	7,18	5,64	8,56
a)Yabancı iş gücü (%)	52,65	72,33	48,56	27,43	62,28
b)Aile iş gücü tutarı (%)	47,35	27,67	51,44	72,57	37,72
3.İşletmenin sağlık masrafı (%)	4,70	4,86	5,43	4,45	4,08
4.Su masrafı (%)	0,59	0,62	0,51	0,78	0,44
5.Elektrik masrafı (%)	1,44	1,38	1,67	1,69	1,01
6.Akaryakıt masrafı (%)	1,86	2,05	1,95	2,32	1,13
7.İşletme sigorta masrafı (%)	0,33	0,48	0,83	0,00	0,00
8.Kredi faizi (%)	11,09	10,96	15,88	8,84	8,67
9.Buzağılara verilen süt (%)	3,66	3,53	2,50	4,21	4,38
10.Envanter Kıymet Azalışı	2,09	1,84	1,84	0,94	3,75
11.Genel idare giderleri (%)	1,74	1,59	1,78	1,77	1,82
12.Canlı demirbaş amortismanları (%)	2,50	2,53	2,68	2,44	2,37
13.Ekipman amortismanları (%)	3,16	4,52	2,03	2,87	3,20
14.Ekipman bakım onarım masrafları (%)	1,03	1,43	0,74	1,02	0,92
15.Bina Amortismanları (%)	2,31	2,32	2,46	2,59	1,88
16.Bina Bakım onarım giderleri (%)	0,98	1,19	0,54	1,16	1,02
17.Diğer (%)	0,58	0,53	0,59	0,59	0,61
18.MASRAFLAR GENEL TOPLAMI	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
19.GELİRLER					
a)Süt Geliri (%)	72,31	80,80	73,99	61,56	72,90
b)Buzağı Geliri (%)	7,15	6,19	8,30	8,44	5,66
c)Envanter Kıymet Artışı (%)	20,54	13,01	17,71	30,00	21,44
20.GELİRLER TOPLAMI	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
21.1 Litre Süt Maliyeti (TL)	0,48	0,40	0,62	0,39	0,50

Araştırma kapsamına alınan illerdeki büyük ölçekli işletmelerin 2008 yılı masraf kalemleri arasında en fazla oran yüzde 53.68 ile yem masrafı olarak tespit edilmiştir. Yem masrafından sonra ilk dört sırayı yüzde 11.09 ile kredi faizi, yüzde 8.27 ile toplam işgücü, yüzde 4.70 ile sağlık masrafı ve yüzde 3.66 ile buzağılara verilen süt oluşturmaktadır. Geriye kalan yüzde 18.61'lik kısmı ise su, elektrik, akaryakıt, sigorta masrafı, envanter kıymet azalışı, genel idare giderleri, canlı

demirbaş amortismanı, ekipman bakım onarım masrafı, bina amortismanları, bina bakım onarım giderleri ve diğer masraflar oluşturmaktadır.

İl bazında büyük ölçekli işletmeler incelendiğinde yem masrafı en fazla yüzde 56.16 ile Konya ilinde, toplam iş gücü masrafı en fazla yüzde 11.71 ile Aydın ilinde, sağlık masrafı yüzde 5.43 ile Denizli ilinde, kredi faizi yüzde 15.88 ile Denizli ilinde, buzağılara verilen süt yüzde 4.38 ile Konya ilinde tespit edilmiştir.

Gelir kalemlerinin yüzdelik dağılımına bakıldığında ise ilk sırayı yüzde 72.31 ile süt gelirinin oluşturduğu tespit edilmiştir. Envanter kıymet artışı ve buzağı geliri ise sırasıyla yüzde 20.54 ve yüzde 7.15 olarak bulunmuştur. İl genelinde büyük ölçekli işletmeler arasında süt geliri yüzdesi en fazla olan il yüzde 80.80 ile Aydın, envanter kıymet artışı en fazla olan il yüzde 30 ile Niğde, buzağı geliri en fazla olan il ise yüzde 8.44 ile yine Konya ili olarak bulunmuştur.

Bir litre sütün maliyetine yönelik yapılan hesaplamada tüm illerdeki büyük ölçekli işletmelerde ortalama bir litre sütün maliyet fiyatı 0.48 TL olarak tespit edilmiştir. Bir litre sütün maliyet fiyatı Aydın ilinde 0.40 TL, Denizli ilinde 0.62 TL, Niğde ilinde 0.39 TL, Konya ilinde 0.50 TL olarak tespit edilmiştir.

3.3.3.Ekonomik Değerlendirme Oranlarına İlişkin Bulgular

3.3.3.1. 2007 Yılı Karlılık ve Verimlilik Oranlarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın yapıldığı tüm illerde 2007 yılına ait, il genelinde mali rantabilite, ekonomik rantabilite, rantabilite faktörü, masraf-hasıla oranı, yem kısmi verimliliği ve işgücü kısmi verimliliğine ilişkin bulgular Çizelge 3.17’de sunulmuştur.

Çizelge 3.17. Tüm İllerin Kârlılık Verimlilik Oranları

2007	Tüm İller	Aydın	Denizli	Niğde	Konya
1.Mali Rantabilite (%)	1,67	3,05	4,41	-0,60	1,67
2.Ekonomik Rantabilite (%)	2,06	3,27	4,66	0,10	2,06
3.Rantabilite Faktörü (%)	0,06	0,15	0,23	-0,03	0,06
4.Masraf-Hasıla Oranı (0/I)	1,12	1,19	1,25	1,01	1,12
5.Yem Kısmi Verimliliği (lt/kg)	0,70	0,75	0,81	0,62	0,62
6.İşgücü Kısmi Verimliliği (lt/gün)	72,88	69,30	76,18	62,64	83,38

Mali Rantabilite için yapılan analiz sonucunda, tüm illerdeki ortalama mali rantabilite oranı 1.67 olarak bulunmuştur. Mali rantabilite oranı Aydın ilinde 3.05, Denizli ilinde 4.41, Niğde ilinde -0.60, Konya ilinde 1.67 olarak tespit edilmiştir. Ekonomik Rantabilite için yapılan analiz sonucunda, tüm illerdeki ortalama ekonomik rantabilite oranı 2.06 olarak bulunmuştur. Ekonomik rantabilite oranı Aydın ilinde 3.27, Denizli ilinde 4.66, Niğde ilinde 0.10, Konya ilinde 2.06 olarak tespit edilmiştir.

Rantabilite faktörü tüm iller için 0.06 olarak hesaplanmıştır. Rantabilite faktörü, Aydın ili için 0.15, Denizli ili için 0.23, Niğde ili için -0.03 ve Konya ili için 0.06 olarak tespit edilmiştir.

Masraf Hasıla oranına bakıldığında ise tüm illerde bu oranın 1.12 olduğu tespit edilmiştir. Bu oran Aydın ilinde 1.19, Denizli ilinde 1.25, Niğde ilinde 1.01, Konya ilinde 1.12 olarak hesaplanmıştır.

Verimliliklere ilişkin yapılan analiz sonucunda yem kısmi verimliliği tüm illerde 0.70, Aydın ilinde 0.75, Denizli ilinde 0.81, Niğde ilinde 0.62 ve Konya ilinde

0.62 olarak tespit edilmiştir. İşgücü kısmi verimliliği ise tüm illerde 72.88, Aydın ilinde 69.30, Denizli ilinde 76.18, Niğde ilinde 62.64, Konya ilinde 83.38 olarak bulunmuştur.

Araştırmanın yapıldığı tüm illerdeki küçük ölçekli işletmelerde, 2007 yılına ait mali rantabilite, ekonomik rantabilite, rantabilite faktörü, masraf-hasıla oranı, yem kısmi verimliliği ve işgücü kısmi verimliliğine ilişkin bulgular Çizelge 3.18’de sunulmuştur.

Çizelge 3.18. Tüm İllerdeki Küçük Ölçekli İşletmelerde Kârlılık Verimlilik Oranları

2007	Tüm İller	Aydın	Denizli	Niğde	Konya
1.Mali Rantabilite (%)	0,78	0,46	6,36	-1,84	-1,84
2.Ekonomik Rantabilite (%)	1,19	0,66	6,22	-1,07	-1,07
3.Rantabilite Faktörü (%)	0,09	0,08	0,39	-0,06	-0,06
4.Masraf-Hasıla Oranı (0/I)	1,09	1,07	1,37	0,96	0,96
5.Yem Kısmi Verimliliği (lt/kg)	0,74	0,85	0,73	0,68	0,69
6.İşgücü Kısmi Verimliliği (lt/gün)	38,64	40,76	36,01	35,43	42,38

Mali Rantabilite için yapılan analiz sonucunda, tüm illerdeki küçük ölçekli işletmelerde ortalama mali rantabilite oranı 0.78 olarak bulunmuştur. Mali rantabilite oranı Aydın ilinde 0.46, Denizli ilinde 6.36, Niğde ilinde -1.84, Konya ilinde -1.84 olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik Rantabilite için yapılan analiz sonucu tüm illerdeki küçük ölçekli işletmelerde ortalama ekonomik rantabilite oranı 1.19 olarak bulunmuştur. Ekonomik rantabilite oranı Aydın ilinde 0.66, Denizli ilinde 6.22, Niğde ilinde -1.07, Konya ilinde -1.07 olarak tespit edilmiştir.

Rantabilite faktörü tüm illerdeki küçük ölçekli işletmelerde 0.09 olarak hesaplanmıştır. Rantabilite faktörü, Aydın ili için 0.08, Denizli ili için 0.39, Niğde ili için -0.06 ve Konya ili için -0.06 olarak tespit edilmiştir.

Masraf Hasıla oranına bakıldığında ise tüm illerdeki küçük ölçekli işletmelerde bu oranın 1.19 olduğu tespit edilmiştir. Bu oran Aydın ilinde 1.07, Denizli ilinde 1.37, Niğde ilinde 0.96, Konya ilinde 0.96 olarak hesaplanmıştır.

Verimliliklere ilişkin yapılan analiz sonucunda yem kısmi verimliliği tüm illerdeki küçük ölçekli işletmelerde 0.74, Aydın ilinde 0.85, Denizli ilinde 0.73, Niğde ilinde 0.68 ve Konya ilinde 0.69 olarak tespit edilmiştir. İşgücü kısmi verimliliği ise tüm illerde 38.64, Aydın ilinde 40.76, Denizli ilinde 36.01, Niğde ilinde 35.43, Konya ilinde 42.38 olarak bulunmuştur.

Araştırmanın yapıldığı tüm illerdeki orta ölçekli işletmelerde, 2007 yılına ait mali rantabilite, ekonomik rantabilite, rantabilite faktörü, masraf-hasıla oranı, yem kısmi verimliliği ve işgücü kısmi verimliliğine ilişkin bulgular Çizelge 3.19’de sunulmuştur.

Çizelge 3.19. Tüm İllerdeki Orta Ölçekli İşletmelerde Kârlılık Verimlilik Oranları

2007	Tüm İller	Aydın	Denizli	Niğde	Konya
1.Mali Rantabilite (%)	2,55	3,27	2,97	1,85	2,13
2.Ekonomik Rantabilite (%)	2,74	3,45	3,14	1,96	2,40
3.Rantabilite Faktörü (%)	0,04	0,13	0,13	-0,22	0,11
4.Masraf-Hasıla Oranı (0/I)	1,16	1,17	1,18	1,14	1,15
5.Yem Kısmi Verimliliği (lt/kg)	0,75	0,68	0,92	0,72	0,67
6.İşgücü Kısmi Verimliliği (lt/gün)	69,17	78,35	65,40	57,43	75,49

Mali Rantabilite için yapılan analiz sonucunda, tüm illerdeki orta ölçekli işletmelerde ortalama mali rantabilite oranı 2.55 olarak bulunmuştur. Mali rantabilite oranı Aydın ilinde 3.27, Denizli ilinde 2.97, Niğde ilinde 1.85, Konya ilinde 2.13 olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik Rantabilite için yapılan analiz sonucu tüm illerdeki orta ölçekli işletmelerde ortalama ekonomik rantabilite oranı 2.74 olarak bulunmuştur. Ekonomik rantabilite oranı Aydın ilinde 3.45, Denizli ilinde 3.14, Niğde ilinde 1.96, Konya ilinde 2.40 olarak tespit edilmiştir.

Rantabilite faktörü tüm illerdeki orta ölçekli işletmelerde 0.04 olarak hesaplanmıştır. Rantabilite faktörü, Aydın ili için 0.13, Denizli ili için 0.13, Niğde ili için -0.22 ve Konya ili için 0.11 olarak tespit edilmiştir.

Masraf Hasıla oranına bakıldığında ise tüm illerdeki orta ölçekli işletmelerde bu oranın 1.16 olduğu tespit edilmiştir. Bu oran Aydın ilinde 1.17, Denizli ilinde 1.18, Niğde ilinde 1.14, Konya ilinde 1.15 olarak hesaplanmıştır.

Verimliliklere ilişkin yapılan analiz sonucunda yem kısmi verimliliği tüm illerdeki orta ölçekli işletmelerde 0.75, Aydın ilinde 0.68, Denizli ilinde 0.92, Niğde ilinde 0.72 ve Konya ilinde 0.67 olarak tespit edilmiştir. İşgücü kısmi verimliliği ise tüm illerde 69.17, Aydın ilinde 78.35, Denizli ilinde 65.40, Niğde ilinde 57.43, Konya ilinde 75.49 olarak bulunmuştur.

Araştırmanın yapıldığı tüm illerdeki büyük ölçekli işletmelerde, 2007 yılına ait mali rantabilite, ekonomik rantabilite, rantabilite faktörü, masraf-hasıla oranı, yem kısmi verimliliği ve işgücü kısmi verimliliğine ilişkin bulgular Çizelge 3.20’de sunulmuştur.

Çizelge 3.20. Tüm İllerdeki Büyük Ölçekli İşletmelerde Kârlılık Verimlilik Oranları

2007	Tüm İller	Aydın	Denizli	Niğde	Konya
1.Mali Rantabilite (%)	1,67	5,43	3,89	-0,54	-2,09
2.Ekonomik Rantabilite (%)	2,25	5,71	4,62	0,29	-1,64
3.Rantabilite Faktörü (%)	0,06	0,23	0,15	0,00	-0,15
4.Masraf-Hasıla Oranı (0/I)	1,11	1,32	1,21	0,99	0,91
5.Yem Kısmi Verimliliği (lt/kg)	0,61	0,72	0,78	0,46	0,48
6.İşgücü Kısmi Verimliliği (lt/gün)	110,82	88,79	127,14	95,07	132,29

Mali Rantabilite için yapılan analiz sonucunda, tüm illerdeki büyük ölçekli işletmelerde ortalama mali rantabilite oranı 1.67 olarak bulunmuştur. Mali rantabilite oranı Aydın ilinde 5.43, Denizli ilinde 3.89, Niğde ilinde -0.54, Konya ilinde -2.09 olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik Rantabilite için yapılan analiz sonucu tüm illerdeki büyük ölçekli işletmelerde ortalama ekonomik rantabilite oranı 2.25 olarak bulunmuştur. Ekonomik rantabilite oranı Aydın ilinde 5.71, Denizli ilinde 4.62, Niğde ilinde 0.29, Konya ilinde -1.64 olarak tespit edilmiştir.

Rantabilite faktörü tüm illerdeki büyük ölçekli işletmelerde 0.06 olarak hesaplanmıştır. Rantabilite faktörü, Aydın ili için 0.23, Denizli ili için 0.15, Niğde ili için 0.00 ve Konya ili için -0.15 olarak tespit edilmiştir.

Masraf Hasıla oranına bakıldığında ise tüm illerdeki büyük ölçekli işletmelerde bu oranın 1.11 olduğu tespit edilmiştir. Bu oran Aydın ilinde 1.32, Denizli ilinde 1.21, Niğde ilinde 0.99, Konya ilinde 0.91 olarak hesaplanmıştır.

Verimliliklere ilişkin yapılan analiz sonucunda yem kısmi verimliliği tüm illerdeki büyük ölçekli işletmelerde 0.61, Aydın ilinde 0.72, Denizli ilinde 0.78, Niğde ilinde 0.46 ve Konya ilinde 0.48 olarak tespit edilmiştir. İşgücü kısmi verimliliği ise tüm illerde 110.82, Aydın ilinde 88.79, Denizli ilinde 127.14, Niğde ilinde 95.07, Konya ilinde 132.29 olarak bulunmuştur.

3.3.3.2. 2008 Yılı Karlılık ve Verimlilik Oranlarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın yapıldığı tüm illerde 2008 yılına ait, il genelinde mali rantabilite, ekonomik rantabilite, rantabilite faktörü, masraf-hasıla oranı, yem kısmi verimliliği ve işgücü kısmi verimliliğine ilişkin bulgular Çizelge 3.21’de sunulmuştur.

Çizelge 3.21. Tüm İllerin Kârlılık Verimlilik Oranları

2008	Tüm İller	Aydın	Denizli	Niğde	Konya
1.Mali Rantabilite (%)	2,27	4,50	2,74	1,74	0,11
2.Ekonomik Rantabilite (%)	2,47	4,45	2,99	2,11	0,36
3.Rantabilite Faktörü (%)	0,05	0,20	0,04	0,02	-0,04
4.Masraf-Hasıla Oranı (0/I)	1,17	1,25	1,18	1,15	1,07
5.Yem Kısmi Verimliliği (lt/kg)	0,79	0,90	0,79	0,78	0,68
6.İşgücü Kısmi Verimliliği (lt/gün)	81,83	77,11	80,34	76,51	93,36

Mali Rantabilite için yapılan analiz sonucunda, tüm illerdeki ortalama mali rantabilite oranı 2.27 olarak bulunmuştur. Mali rantabilite oranı Aydın ilinde 4.50, Denizli ilinde 2.74, Niğde ilinde 1.74, Konya ilinde 0.11 olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik Rantabilite için yapılan analiz sonucu tüm illerdeki ortalama ekonomik rantabilite oranı 2.47 olarak bulunmuştur. Ekonomik rantabilite oranı Aydın ilinde 4.45, Denizli ilinde 2.99, Niğde ilinde 2.11, Konya ilinde 0.36 olarak tespit edilmiştir.

Rantabilite faktörü tüm iller için 0.05 olarak hesaplanmıştır. Rantabilite faktörü, Aydın ili için 0.20, Denizli ili için 0.04, Niğde ili için 0.02 ve Konya ili için -0.04 olarak tespit edilmiştir.

Masraf Hasıla oranına bakıldığında ise tüm illerde bu oranın 1.17 olduğu tespit edilmiştir. Bu oran Aydın ilinde 1.25, Denizli ilinde 1.18, Niğde ilinde 1.15, Konya ilinde 1.07 olarak hesaplanmıştır.

Verimliliklere ilişkin yapılan analiz sonucunda yem kısmi verimliliği tüm illerde 0.79, Aydın ilinde 0.90, Denizli ilinde 0.79, Niğde ilinde 0.78 ve Konya ilinde 0.68 olarak tespit edilmiştir. İşgücü kısmi verimliliği ise tüm illerde 81.83, Aydın ilinde 77.11, Denizli ilinde 80.34, Niğde ilinde 76.51, Konya ilinde 93.36 olarak bulunmuştur.

Araştırmanın yapıldığı tüm illerdeki küçük ölçekli işletmelerde, 2008 yılına ait mali rantabilite, ekonomik rantabilite, rantabilite faktörü, masraf-hasıla oranı, yem kısmi verimliliği ve işgücü kısmi verimliliğine ilişkin bulgular Çizelge 3.22’de sunulmuştur.

Çizelge 3.22. Tüm İllerdeki Küçük Ölçekli İşletmelerde Kârlılık Verimlilik Oranları

2008	Tüm İller	Aydın	Denizli	Niğde	Konya
1.Mali Rantabilite (%)	-0,90	1,09	1,71	-3,19	-3,19
2.Ekonomik Rantabilite (%)	-0,67	1,09	1,68	-2,71	-2,71
3.Rantabilite Faktörü (%)	-0,10	0,07	-0,06	-0,20	-0,20
4.Masraf-Hasıla Oranı (0/I)	1,02	1,07	1,10	0,96	0,96
5.Yem Kısmi Verimliliği (lt/kg)	0,83	0,98	0,76	0,86	0,70
6.İşgücü Kısmi Verimliliği (lt/gün)	42,97	43,18	38,76	47,61	42,33

Mali Rantabilite için yapılan analiz sonucunda, tüm illerdeki küçük ölçekli işletmelerde ortalama mali rantabilite oranı -0.90 olarak bulunmuştur. Mali rantabilite oranı Aydın ilinde 1.09, Denizli ilinde 1.71, Niğde ilinde -3.19, Konya ilinde -3.19 olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik Rantabilite için yapılan analiz sonucu tüm illerdeki küçük ölçekli işletmelerde ortalama ekonomik rantabilite oranı -0.67 olarak bulunmuştur. Ekonomik rantabilite oranı Aydın ilinde 1.09, Denizli ilinde 1.68, Niğde ilinde -2.71, Konya ilinde -2.71 olarak tespit edilmiştir.

Rantabilite faktörü tüm illerdeki küçük ölçekli işletmelerde -0.10 olarak hesaplanmıştır. Rantabilite faktörü, Aydın ili için 0.07, Denizli ili için -0.06, Niğde ili için -0.20 ve Konya ili için -0.20 olarak tespit edilmiştir.

Masraf Hasıla oranına bakıldığında ise tüm illerdeki küçük ölçekli işletmelerde bu oranın 1.02 olduğu tespit edilmiştir. Bu oran Aydın ilinde 1.07, Denizli ilinde 1.10, Niğde ilinde 0.96, Konya ilinde 0.96 olarak hesaplanmıştır.

Verimliliklere ilişkin yapılan analiz sonucunda yem kısmi verimliliği tüm illerdeki küçük ölçekli işletmelerde 0.83, Aydın ilinde 0.98, Denizli ilinde 0.76, Niğde ilinde 0.86 ve Konya ilinde 0.70 olarak tespit edilmiştir. İşgücü kısmi verimliliği ise tüm illerde 42.97, Aydın ilinde 43.18, Denizli ilinde 38.76, Niğde ilinde 47.61, Konya ilinde 42.33 olarak bulunmuştur.

Araştırmanın yapıldığı tüm illerdeki orta ölçekli işletmelerde, 2008 yılına ait mali rantabilite, ekonomik rantabilite, rantabilite faktörü, masraf-hasıla oranı, yem kısmi verimliliği ve işgücü kısmi verimliliğine ilişkin bulgular Çizelge 3.23’de sunulmuştur.

Çizelge 3.23. Tüm İllerdeki Orta Ölçekli İşletmelerde Kârlılık Verimlilik Oranları

2008	Tüm İller	Aydın	Denizli	Niğde	Konya
1.Mali Rantabilite (%)	3,61	5,25	4,06	4,65	0,50
2.Ekonomik Rantabilite (%)	3,80	5,11	4,16	5,22	0,70
3.Rantabilite Faktörü (%)	0,09	0,21	0,18	0,01	-0,03
4.Masraf-Hasıla Oranı (0/I)	1,25	1,32	1,27	1,28	1,12
5.Yem Kısmi Verimliliği (lt/kg)	0,83	0,86	0,86	0,90	0,70
6.İşgücü Kısmi Verimliliği (lt/gün)	77,89	87,73	75,30	69,38	79,15

Mali Rantabilite için yapılan analiz sonucunda, tüm illerdeki orta ölçekli işletmelerde ortalama mali rantabilite oranı 3.61 olarak bulunmuştur. Mali rantabilite oranı Aydın ilinde 5.25, Denizli ilinde 4.06, Niğde ilinde 4.65, Konya ilinde 0.50 olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik Rantabilite için yapılan analiz sonucu tüm illerdeki orta ölçekli işletmelerde ortalama ekonomik rantabilite oranı 3.80 olarak bulunmuştur. Ekonomik rantabilite oranı Aydın ilinde 5.11, Denizli ilinde 4.16, Niğde ilinde 5.22, Konya ilinde 0.70 olarak tespit edilmiştir.

Rantabilite faktörü tüm illerdeki orta ölçekli işletmelerde 0.09 olarak hesaplanmıştır. Rantabilite faktörü, Aydın ili için 0.21, Denizli ili için 0.18, Niğde ili için 0.01 ve Konya ili için -0.03 olarak tespit edilmiştir.

Masraf Hasıla oranına bakıldığında ise tüm illerdeki orta ölçekli işletmelerde bu oranın 1.25 olduğu tespit edilmiştir. Bu oran Aydın ilinde 1.32, Denizli ilinde 1.27, Niğde ilinde 1.28, Konya ilinde 1.12 olarak hesaplanmıştır.

Verimliliklere ilişkin yapılan analiz sonucunda yem kısmi verimliliği tüm illerdeki orta ölçekli işletmelerde 0.83, Aydın ilinde 0.86, Denizli ilinde 0.86, Niğde

ilinde 0.90 ve Konya ilinde 0.70 olarak tespit edilmiştir. İşgücü kısmi verimliliği ise tüm illerde 76.89, Aydın ilinde 87.73, Denizli ilinde 75.30, Niğde ilinde 69.38, Konya ilinde 79.15 olarak bulunmuştur.

Araştırmanın yapıldığı tüm illerdeki büyük ölçekli işletmelerde, 2008 yılına ait mali rantabilite, ekonomik rantabilite, rantabilite faktörü, masraf-hasıla oranı, yem kısmi verimliliği ve işgücü kısmi verimliliğine ilişkin bulgular Çizelge 3.24’de sunulmuştur.

Çizelge 3.24. Tüm İllerdeki Büyük Ölçekli İşletmelerde Kârlılık Verimlilik Oranları

2008	Tüm İller	Aydın	Denizli	Niğde	Konya
1.Mali Rantabilite (%)	4,09	7,16	2,46	3,75	3,01
2.Ekonomik Rantabilite (%)	4,29	7,14	3,13	3,82	3,08
3.Rantabilite Faktörü (%)	0,17	0,31	0,00	0,24	0,10
4.Masraf-Hasıla Oranı (0/I)	1,23	1,36	1,18	1,22	1,15
5.Yem Kısmi Verimliliği (lt/kg)	0,71	0,88	0,76	0,57	0,63
6.İşgücü Kısmi Verimliliği (lt/gün)	124,63	100,42	126,96	112,53	158,59

Mali Rantabilite için yapılan analiz sonucu tüm illerdeki büyük ölçekli işletmelerde ortalama mali rantabilite oranı 4.09 olarak bulunmuştur. Mali rantabilite oranı Aydın ilinde 7.16, Denizli ilinde 2.46, Niğde ilinde 3.75, Konya ilinde 3.01 olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik Rantabilite için yapılan analiz sonucu tüm illerdeki büyük ölçekli işletmelerde ortalama ekonomik rantabilite oranı 4.29, olarak bulunmuştur. Ekonomik rantabilite oranı Aydın ilinde 7.14, Denizli ilinde 3.13, Niğde ilinde 3.82, Konya ilinde 3.08 olarak tespit edilmiştir.

Rantabilite faktörü tüm illerdeki büyük ölçekli işletmelerde 0.17 olarak hesaplanmıştır. Rantabilite faktörü, Aydın ili için 0.31, Denizli ili için 0.00, Niğde ili için 0.24 ve Konya ili için 0.10 olarak tespit edilmiştir.

Masraf Hasıla oranına bakıldığında ise tüm illerdeki büyük ölçekli işletmelerde bu oranın 1.23 olduğu tespit edilmiştir. Bu oran Aydın ilinde 1.36, Denizli ilinde 1.18, Niğde ilinde 1.22, Konya ilinde 1.15 olarak hesaplanmıştır.

Verimliliklere ilişkin yapılan analiz sonucunda yem kısmi verimliliği tüm illerdeki büyük ölçekli işletmelerde 0.71, Aydın ilinde 0.88, Denizli ilinde 0.76, Niğde ilinde 0.57 ve Konya ilinde 0.63 olarak tespit edilmiştir. İşgücü kısmi verimliliği ise tüm illerde 124.63, Aydın ilinde 100.42, Denizli ilinde 126.53, Niğde ilinde 112.53, Konya ilinde 158.59 olarak bulunmuştur.

4.TARTIŞMA

Ekonomik ve sosyal fonksiyonları nedeniyle, süt sığırcılığı, hayvancılık sektörünün bir alt sektörü olarak ülke ve il ekonomisi için önemli bir yer tutmaktadır (Günlü, 1997).

Çalışmanın yapıldığı Ege ve Orta Anadolu Bölgesindeki illerde genel olarak, daha çok orta ölçekli işletmelerin bulunduğu tespit edilmiştir.

Bunun sebebi olarak, örnekleme kapsamında seçilen ve ana kümeyi oluşturan işletmelerin hepsinin soykütüğüne kayıtlı örgütlü yetiştiricilerden oluşmasıdır. Bilindiği üzere soykütüğü sistemine kayıt için aranan en önemli kriter, yetiştiricinin işletmesinde en az 5 baş aynı ırktan ineğinin bulunmasıdır.

4.1. Sosyo-Ekonomik Verilere İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

4.1.1.İşletme Sahiplerinin Okuryazarlık Durumlarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Yapılan çalışmada tüm ölçeklerdeki işletme sahiplerinin okur yazarlık durumu Çizelge 4.1’de özetlenmeye çalışılmıştır.

Çizelge 4.1. Ölçeklerine Göre Tüm İllerdeki İşletme Sahiplerinin Okuryazarlık Durumu (2007-2008)

İller	Ölçekler	n	Okuryazar değil (%)	Okuryazar (%)	İlkokul (%)	Ortaokul (%)	Lise (%)	Yüksek okul (%)	Diğer (%)	Toplam (%)
Tüm İller	K.Ö.	39	2,8	12,8	56,7	5,0	22,8	0,0	0,0	100,0
	O.Ö.	111	0,0	0,6	61,5	21,7	12,5	2,2	1,5	100,0
	B.Ö.	42	0,0	20,8	29,2	15,0	27,5	2,5	5,0	100,0
Tüm İller	Tüm Ölçekler	192	0,9	11,4	49,1	13,9	20,9	1,6	2,2	100,0

K.Ö.: Küçük ölçekli işletme, O.Ö.: Orta Ölçekli İşletme, B.Ö.: Büyük Ölçekli İşletme

Çizelge incelendiğinde küçük, orta ve büyük ölçekli işletmelerde en fazla payı ilkokul mezunlarının aldığı görülmektedir. İlkokul mezunlarından sonra en fazla payı alan kesim ise lise mezunlarıdır. Yüksek okul ve daha ileri eğitime sahip olan yetiştiricilerin sadece orta ve özellikle de büyük ölçekli işletmelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Tüm il genelinde eğitim durumunun nasıl olduğuna ilişkin bulgular ise Çizelge 4.2’de sunulmuştur.

Çizelge 4.2. Tüm İllerdeki İşletme Sahiplerinin Genel Olarak Okuryazarlık Durumu (2007-2008)

İller	Ölçekler	n	Okuryazar değil (%)	Okuryazar (%)	İlkokul (%)	Ortaokul (%)	Lise (%)	Yüksek okul (%)	Diğer (%)	Toplam (%)
Aydın	İl Geneli	49	2,0	2,0	57,1	14,3	14,3	6,1	4,1	100,0
Denizli	İl Geneli	46	0,0	0,0	56,5	23,9	17,4	0,0	2,2	100,0
Niğde	İl Geneli	30	0,0	6,7	50,0	16,7	26,7	0,0	0,0	100,0
Konya	İl Geneli	67	0,0	4,5	47,8	10,4	29,9	4,5	3,0	100,0
Tüm İller	Tüm Ölçekler	192	0,9	11,4	49,1	13,9	20,9	1,6	2,2	100,0

Tüm iller içinde sadece Aydın ilinde küçük ölçekli işletme sahipleri arasından %2’lik dilimin okuryazar olmadığı görülmüş olup, daha önce yapılan çalışmalarda bu oranın % 16.40 ile % 35.00 arasında değiştiği (Yıldırım, 2000; Yıldırım ve Şahin, 2003; Şahin, 2001) ve tespit edilen oranın, önceki çalışmalarda tespit edilen sonuçlardan daha az olduğu görülmüştür.

Çizelge 4.2 incelendiğinde tüm illerde işletme sahiplerinin büyük çoğunluğunun ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Bu oran Aydın ilinde % 57.1, Denizli ilinde % 56.5, Niğde ilinde % 50, Konya ilinde ise % 47.8 olarak tespit edilmiştir. Tüm illerde ise işletme sahiplerinin % 49.1’inin ilkokul mezunu olduğu bulunmuştur.

Daha önce yapılan çalışmalara bakıldığında bu oran; Bursa ilinde % 75 (Uyanık, 2000), Uşak ilinde % 58 (Köse, 2006), Adana ilinde % 52.9 (Gül, 1998), İzmir ilinde %72 (Saner, 1993), Antalya ilinde % 63, yine Bursa ilinde yapılan başka

bir çalışmada % 73.1 (İçöz, 2004a), Manavgat ilçesinde % 93.55 (Demirtaş, 2006), Tokat Yeşilyurt ilçesinde % 90.33 (Öztürk ve Karakacier, 2008), Afyon ilinde %71.8 (Tandoğan, 2006), Ankara ilinde % 63, Aksaray ilinde % 76 (Tatar, 2007), Manisa ilinde % 84.91 (Artukoğlu, 1993) olarak bulunmuştur. Genel olarak araştırma yapılan illerde temel eğitim seviyesinin yüksek oranda olduğu görülmektedir.

Ortaokul seviyesi tüm çalışma genelinde % 13.9 olarak bulunmuş olup bu oran Aydın ilinde % 14.3, Denizli ilinde % 23.9, Niğde ilinde % 16.7 ve Konya ilinde % 10.4 olarak tespit edilmiştir. Önceki yapılan çalışmalardan; Edirne ilinde yapılan çalışma (% 21.1) Denizli ili ile, Tekirdağ ilinde yapılan çalışma (% 11) Konya ili ile paralellik göstermektedir (Önal ve Özder, 2008; Yalçın, 2008). Diğer çalışmalarda, Aydın (%19) ve Adana (% 15.2) ilinde bulunan sonuçların ise farklılık gösterdiği görülmüştür (Nizam, 2006; Şahin ve ark., 2001).

Lise mezunların tüm iller ortalamasında % 20.9 olduğu ve bu oranın daha önce yapılmış olan çalışmalardan, Uşak ilindeki yapılan çalışma sonucu (% 20) ile paralellik gösterdiği bulunmuştur (Köse, 2006). Önceki çalışmalar arasından tespit edilen sonucun Adana (% 13.7) ve Burdur ilinde (% 12.5) tespit edilen sonuçtan yüksek, Kırklareli (% 28.5) ve Konya ilinde (% 24.2) ilinde tespit edilen sonuçtan düşük olduğu bulunmuştur (Gül, 1998; Yalçın, 2008).

Üniversite ve daha ileri bir eğitim seviyesine sahip işletme oranına bakıldığında ise bu oranlar sırasıyla 1.6 ve 2.2 olarak tespit edilmiştir. İller arasında en fazla üniversite ve üstü eğitim seviyesine sahip olan ilin Aydın olduğu bulunmuştur. Aydın ilinde yapılan başka bir çalışmada, bu kritere yönelik, oranların sırasıyla % 8 ve % 2 olup, üniversite mezunun düşük, daha ileri eğitime sahip olanların oranının ise paralellik gösterdiği görülmüştür (Nizam, 2006). Yine üniversite üstü eğitim seviyesi açısından Bursa'da (% 2) yapılan araştırma sonucu ile de paralel özellik gösterdiği tespit edilmiştir (Uyanık, 2006). Diğer taraftan, Adana'da (% 3) ve Uşak'ta % 6 yapılan çalışmalarda, üniversite düzeyinde eğitim seviyesinin bulunan sonuçtan daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Şahin ve ark., 2001; Köse, 2006).

Yapılan araştırma sonuçlarına bakıldığında, işletme sahiplerinin, genel olarak, eğitim seviyelerinin düşük olduğu görülmektedir. Eğitim seviyesi işletme ölçeği ile doğru orantılı bir seyir izlemektedir. İşletmenin ölçeği büyüdükçe eğitim seviyesinin de arttığı, aynı şekilde işletme ölçeği küçüldükçe eğitim seviyesinin düştüğü, bu çalışmada olduğu gibi, yapılan pek çok çalışmada da tespit edilmiştir. Buradan yola çıkarak, eğitim seviyesi yüksek olan yetiştiriciler, hayvancılığı ekonomik getirisi olan, profesyonel bir iş alanı olarak görmektedir yorumu yapılabilir.

4.1.2. İşletmelerin Hayvan Barınaklarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışma kapsamına alınan illerdeki işletmelerin ölçeklerine göre hayvan barınaklarına ilişkin bulgular, özet olarak Çizelge 4.3’de sunulmuştur.

Çizelge 4.3. Tüm İllerdeki İşletmelerin Ölçekler İtibariyle Hayvan Barınağı Tipi (2007-2008)

İller	Ölçekler	n	Hayvan Barınağı Tipi (%)			
			Açık	Yarı açık	Kapalı	Toplam
Tüm İller	K.Ö.	39	0,00	52,22	47,78	100,00
	O.Ö.	111	2,76	51,39	45,86	100,00
	B.Ö.	42	7,50	87,92	4,58	100,00
Tüm İller	Tüm Ölçekler	192	3,42	63,84	32,74	100,00

K.Ö.: Küçük ölçekli işletme, O.Ö.: Orta Ölçekli İşletme, B.Ö.: Büyük Ölçekli İşletme

Çizelgeden görüldüğü gibi kapalı olan işletmeler en çok küçük ve orta ölçekli işletmelerde bulunmaktadır. Büyük ölçekli işletmeler ise açık ve yarı açık barınak sistemlerine sahip bulunmaktadır. İl geneline yönelik bulgular ise Çizelge 4.4’de özetlenmeye çalışılmıştır.

Çizelge 4.4. İllere Göre İşletmelerin Hayvan Barınağı Tipi (2007-2008)

İller	Ölçekler	n	Hayvan Barınağı Tipi (%)			
			Açık	Yarı açık	Kapalı	Toplam
Aydın	İl Geneli	49	6,12	89,80	4,08	100,0
Denizli	İl Geneli	46	6,52	56,52	36,96	100,0
Niğde	İl Geneli	30	0,00	63,33	36,67	100,0
Konya	İl Geneli	67	0,00	34,33	65,67	100,0
Tüm İller	Tüm Ölçekler	192	3,42	63,84	32,74	100,00

İl geneline bakıldığında en çok kapalı barınağın Konya ilindeki işletmelerde bulunduğu bunu sırasıyla Niğde, Denizli ve Aydın illerinin izlediği görülmektedir. Açık barınak tipinin sadece Ege Bölgesindeki işletmelerde bulunduğu tespit edilmiştir.

Daha önceki yapılan çalışmalarda kapalı tipteki işletmelerin Bursa ilinde % 78.8 oranında (Yasılıoğlu ve Arıcı, 2005), Aydında yapılan iki çalışmada % 48.7 ve % 56 oranlarında (Bardakçioğlu ve ark., 2004; Nizam, 2006), Ankara’da % 77, 4 oranında, Aksaray’da ise % 90.8 oranında olduğu söylenmektedir (Tatar, 2007). Bu oranlar, yapılan çalışma sonucu elde edilen bulgularla farklılıklar göstermektedir. Bu durumun çalışmaların yapıldığı yıl farklılıklarından ve geçen süre içinde barınak tipine yönelik yetiştiricilerin daha çok bilinçlenmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Çalışma kapsamına alınan işletme sahiplerinin tamamının örgütlü olması ve damızlık birliği personelleri tarafından her ay düzenli olarak ziyaret edilerek, yönlendirme çalışmalarının yapılıyor olmasının da bu bulguların elde edilmesinde etkili olduğu düşünülmektedir.

4.1.3. İşletmelerin Eğitici Çalışmalara Katılımı, Asıl İş Durumu, Aile İşgücü, Yabancı İş Gücü ve Veteriner Hekim Çalıştırma Durumlarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Yapılan pek çok araştırma geliştirme çalışması neticesinde süt sığırcılık işletmelerine yönelik, üretim, bakım, besleme, sürü yönetimi gibi pek çok konuda yeni teknikler ve uygulama alanında da cihazlar geliştirilmektedir. Ancak Türkiye genelindeki süt sığırcılık işletmeleri incelendiğinde, bu tip gelişmelere henüz tam olarak adapte olamadığı görülmektedir. Bu durumun oluşmasında; işletme sahiplerinin, okuma ve araştırma alışkanlığının olmayışı ile teknik bilgisi olan uzmanlardan danışmanlık hizmeti talep etmemelerinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca bu tür gelişmeleri takip etmek için gerekli ilginin oluşabilmesinde, yapılan işin hobi olarak değil asıl iş olarak icra edilmesi gerekmektedir. Bu tür yaklaşımlara ilişkin durumun tespiti için çalışma kapsamına alınan illerdeki işletme

sahiplerine süt sığırcılığı ile alakalı bir eğitime katılıp katılmadıkları, süt sığırcılığını asıl iş olarak yapıp yapmadıkları, aile bireylerinin işletmeye katkısı, yabancı işgücü bulundurma, işletmelerinde, ölçeğin durumuna göre, veteriner hekim çalıştırıp çalıştırmadıkları yönünde sorular sorulmuştur.

Elde edilen bulgular doğrultusunda özet olarak, Çizelge 4.5 ve Çizelge 4.6 oluşturulmuştur.

Çizelge 4.5. İşletmelerin Ölçekler İtibariyle Eğitim, Asıl İş, İşgücü ve Veteriner Hekim Çalıştırma Oranlarına İlişkin Bulgular (2007-2008)

İller	Ölçekler	n	Eğitici Çalışmaya Katılım (%)		Asıl İş Olup Olmadığı (%)		Aile İş Gücü Ort. (%)	Yabancı İş Gücü Çalıştıranlar (%)	V.Hekim Çalıştırma Durumu (%)
			Evet	Hayır	Evet	Hayır			
Tüm İller	K.Ö.	39	15,8	84,2	38,3	61,7	2,2	0,0	0,0
	O.Ö.	111	33,8	66,2	42,1	57,9	2,4	0,0	0,0
	B.Ö.	42	50,8	49,2	28,8	71,3	2,6	56,7	12,5
Tüm İller	Tüm Ölçekler	192	33,5	66,5	36,4	63,6	2,4	18,9	4,2

K.Ö.: Küçük ölçekli işletme, O.Ö.: Orta Ölçekli İşletme, B.Ö.: Büyük Ölçekli İşletme

Çizelge 4.6. İşletmelerin Tüm İl Genelinde Eğitim, Asıl İş, İşgücü ve Veteriner Hekim Çalıştırma Oranlarına İlişkin Bulgular (2007-2008)

İller	Ölçekler	n	Eğitici Çalışmaya Katılım (%)		Asıl İş Olup Olmadığı (%)		Aile İş Gücü Ort. (%)	Yabancı İş Gücü Çalıştıranlar (%)	V.Hekim Çalıştırma Durumu (%)
			Evet	Hayır	Evet	Hayır			
Aydın	İl Geneli	49	51,0	49,0	32,7	67,3	2,41	16,3	6,1
Denizli	İl Geneli	46	30,4	69,6	41,3	58,7	2,49	10,9	4,3
Niğde	İl Geneli	30	30,0	70,0	46,7	53,3	2,49	10,0	0,0
Konya	İl Geneli	67	20,9	79,1	28,4	71,6	2,04	11,9	0,0
Tüm İller	Tüm Ölçekler	192	33,5	66,5	36,4	63,6	2,4	18,9	4,2

Çizelge 4.5 incelendiğinde eğitici çalışmaya en çok katılan ölçeğin büyük ölçekli işletmeler olduğu ancak süt sığırcılığını asıl işi olarak benimseyenlerin ise orta ölçekli işletmelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Yapılan çalışmada büyük ölçekli işletme sahiplerinin sermayelerini sadece bir işe bağlayarak risk almak

istemedikleri, riski birkaç farklı sektöre dağıtarak, kendilerine göre bir çalışma planı hazırladıkları tespit edilmiştir. Bu işler arasında tarımsal üretim, restoran işletmeciliği, pazarlama, klinik, hırdavat, mobilya gibi farklı iş alanlarının olduğu yetiştiriciler tarafından ifade edilmiştir.

Yapılan ankette işletme sahiplerinin süt sığırcılığına ne kadar ilgi duydukları ve bu yönde kendilerini ne kadar geliştirmek istediklerinin tespitine yönelik, “Eğiticiyi çalışmaya katıldınız mı?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde, eğitici çalışmaya katılanların en fazla Aydın ilinde bulunduğu görülmüştür. Tüm illerin ortalamasına bakıldığında bu oran % 33.5 olarak tespit edilmiştir.

Diğer çalışmalar incelendiğinde; Bursa ilinde % 32 (İçöz, 2004a), Afyon ilinde 11.5 (Tandoğan, 2006), Burdur ilinde % 15.2, Kırklareli ilinde % 21.4, Konya ilinde % 26.7 (Yalçın, 2008) olarak bulunmuştur. Yine Konya’da yapılan başka bir çalışmada ise eğitici çalışmaya katılanların oranı %18.33 olarak tespit edilmiştir (Günlü ve Sakarya, 2001).

Araştırma sonuçları karşılaştırıldığında elde edilen bulgunun Bursa ilinde yapılan çalışma ile paralellik gösterdiği, diğer çalışmalardan ise yüksek olduğu bulunmuştur.

Araştırmanın yapıldığı iller arasında süt sığırcılığını asıl işi olarak yapanların oranına bakıldığında ise, bu oran en fazla Niğde ilinde ve % 46.7 olduğu görülmüştür. İl genelinde ise bu oran % 36.4 olarak tespit edilmiştir.

Yapılan diğer çalışmalara bakıldığında süt sığırcılığını asıl işi olarak yapan işletme sahibi oranı Giresun ilinde % 75.3 (Turgay ve Bakır, 2009), Afyon ilinde % 84.6 (Tandoğan, 2006), Edirne ilinde % 47.4 (Önal ve Özder, 2008), Burdur ilinde %75.8, Kırklareli ilinde %50 ve Konya ilinde % 31 (Yalçın, 2008) olarak bulunmuştur.

Araştırma sonuçları karşılaştırıldığında elde edilen bulgunun Konya ilinde yapılan çalışmadan yüksek, diğer çalışmalardan ise düşük olduğu görülmektedir.

Diğer çalışmalara göre asıl iş oranının düşük çıkmasının nedeni tarımın hesaplamalar esnasında farklı bir iş kolu olarak değerlendirilmesi ve özellikle 2007-2008 yıllarında girdi maliyetlerinin yükselmesi ile hayvancılığın ekonomik bir iş kolundan çıkarak, süt sığırcılığının cazibesini yitirmesi ve yetiştiricilerin farklı sektörlere yönelmesi şeklinde yorumlanabilir

Asıl iş sorusunun ardından, yetiştiricilerin işletmelerinde işgücü durumunun tespitine yönelik bir çalışma yapılmıştır. Bilindiği gibi iş gücü, süt sığırcılığı alanında çalışan bir işletme için oldukça önem arz etmektedir. Çünkü diğer üretim tiplerinin aksine süt sığırcılığında iş gücünü gerektiren pek çok iş vardır. Sadece besleme ve altlık temizleme gibi rutin işlerin dışında sağım, sağıma hazırlama, doğum, sağım ünitelerinin temizliği, tımar, kızgınlık zamanının takibi, hastalıklara yönelik aşılama zamanının takibi v.b. gibi pek çok konuda işgücüne ihtiyaç bulunmaktadır.

İş gücünün hesaplanmasına yönelik yapılan çalışma sonuçlarının özetlendiği Çizelge 4.6 incelendiğinde, tüm illerde ortalama aile iş gücü oranının 2.4, yabancı işgücü oranının ise 18.9 olduğu görülmektedir. En çok aile işgücü Denizli ve Niğde illerinde, en çok yabancı işgücü ise Aydın ilinde bulunmaktadır. Aile iş gücü oranı Direk ve Bayramoğlu'nun Konya'da yaptıkları çalışma sonucuyla paralellik göstermektedir(Direk ve Bayramoğlu, 2007).

Yapılan diğer çalışmalara bakıldığında bu oranlar sırasıyla, Adana ilinde 6.1, 0.29 (Şahin ve ark., 2001), İzmir ilinde 1.7, 13.3 (Koyunbebe, 2005), Konya ilinde 2.9, 2.74 (Direk ve Bayramoğlu, 2007) olarak bulunmuştur. Çalışma kapsamına alınan illerdeki aile ve yabancı işgücü oranı farklılıklar göstermektedir.

Bu durumun sebebi olarak örgütlü olan ve çalışmada büyük ölçek olarak belirlenen, 16 başın üzerinde sağmal ineğe sahip işletmelerin, belli bir sayıdan sonra, iş yükünü kaldıramaması neticesinde, yabancı işçi çalıştırmak zorunda kalmaları ve

bazı işletme sahiplerinin ifadelerine göre de deneyimli işçinin hayvanlara daha iyi baktığı ve buna paralel olarak da verimlilikte artışların olduğu yönündeki ifadeleri, sebepler arasında söylenebilir.

Veteriner hekim çalıştıran işletmeler bakıldığında ise, sadece Ege Bölgesi'ndeki büyük ölçekli işletme sahiplerinin Veteriner Hekim istihdam ettikleri, Orta Anadolu Bölgesi'ndeki işletme sahiplerinin ise serbest çalışan hekimlerden sağlık hizmeti aldıkları tespit edilmiştir. İşletme kapasitesi büyüdükçe, sağlık şartlarının optimal düzeyde tutulabilmesi için, tam zamanlı veteriner hekim desteği kaçınılmaz bir konudur. Yapılan çalışmanın sonuçlarına bakıldığında, Ege Bölgesindeki büyük ölçekli işletmelerin, diğer illere oranla, bu bilince ulaşmaya daha yakın olduğu görülmektedir.

Sadece süt sığırcılık çalışma alanı değil diğer çalışma alanlarında da profesyonel yaklaşımlar ve uygulamalar, işletmenin kârını etkileyen unsurlar arasında bulunmaktadır.

4.1.4.İşletmelerin Kredi ve Sigorta Kullanım Durumlarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmanın yapıldığı illerde, işletmelerin ölçeklerine ve il geneline göre, kredi kullanma durumları ile işletme ve hayvanlara ait sigorta yaptırmış olma durumlarının tespitine yönelik yapılan çalışmanın sonuçları, Çizelge 4.7 ve Çizelge 4.8'de özetlenmiştir.

Çizelge 4.7. İşletmelerin Tüm İl Genelinde, Ölçekler İtibariyle Kredi ve Sigorta Durumları

İller	Ölçekler	n	2007				2008			
			Kredi Durumu		Sigorta Durumu		Kredi Durumu		Sigorta Durumu	
			VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK
Tüm İller	K.Ö.	39	48,6	51,4	0,0	100,0	30,0	70,0	0,0	100,0
	O.Ö.	111	54,0	46,0	1,4	98,6	45,5	54,5	0,0	100,0
	B.Ö.	42	78,8	21,3	12,5	87,5	66,3	33,8	12,6	87,0
Tüm İller	Tüm Ölçekler	192	60,5	39,6	4,6	95,4	47,3	52,8	4,2	95,7

K.Ö.: Küçük ölçekli işletme, O.Ö.: Orta Ölçekli İşletme, B.Ö.: Büyük Ölçekli İşletme

Aynı bulguların tüm illerin geneline göre özetlenmiş hali Çizelge 4.8’de sunulmuştur.

Çizelge 4.8. İşletmelerin Tüm İl Genelinde, Kredi ve Sigorta Durumları

İller	Ölçekler	n	2007				2008			
			Kredi Durumu		Sigorta Durumu		Kredi Durumu		Sigorta Durumu	
			VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK
Aydın	İl Geneli	49	59,2	40,8	7,8	92,2	43,3	56,7	6,7	93,3
Denizli	İl Geneli	46	64,6	35,4	10,0	90,0	41,0	59,0	10,0	90,0
Niğde	İl Geneli	30	60,0	40,0	0,0	100,0	46,7	53,3	0,0	100
Konya	İl Geneli	67	58,0	42,0	0,7	99,3	58,0	42,0	0,1	99,3
Tüm İller	Tüm Ölçekler	192	60,5	39,6	4,6	95,4	47,3	52,8	4,2	95,7

Çizelge 4.7 incelendiğinde 2007 ve 2008 yıllarında tüm ölçeklerdeki işletmelerin belli oranlarda kredi borcu olduğu görülmektedir. Özellikle işletme ölçeği büyüdükçe kredi kullanım oranların da arttığı izlenmektedir. Tüm illerdeki ortalamaya bakıldığında ise 2007 yılında işletme sahiplerinin % 60.5’inin, 2008 yılında ise % 47.3’ünün kredi kullandığı görülmektedir.

Bu bulgulara en yakın değerler Bursa (Uyanık, 2000), Ankara (Tatar, 2007), Aydın (Nizam, 2006) ve Tokat (Altıntaş ve Akçay, 2007) illerinde yapılan araştırma sonuçlarında bulunmuştur.

Bu konuda daha önceki yıllarda yapılan diğer araştırmalara bakıldığında; Tokat ilindeki yetiştiricilerin % 83.2'si (Karaaslan, 2000), Bursa ilinde 1997'de % 62'si, 1998'de % 29'u (Uyanık, 2000), Adana'daki projeli işletmelerin % 35'i (Gül, 1998), İzmir Ödemiş'teki işletmelerin % 38.5'i (Koyunbebe, 2005), Ankara ilinde % 40.3'ü, Aksaray ilinde % 31'i (Tatar, 2007), Aydın ilinde % 60'ı (Nizam, 2006), Tokat ilinde % 66.67'sinin (Altıntaş ve Akçay, 2007) kredi kullandığı tespit edilmiştir.

Yine aynı şekilde sigorta durumlarına bakıldığında her iki yılda da küçük ölçekli işletme sahiplerinin sigorta yaptırmadığı görülmektedir. 2007 yılında orta ölçekli işletmelerin küçük bir kısmı sigorta yaptırırken, 2008 yılında ekonomik kaygılar sebebiyle orta ölçekli işletmelerin hiçbirinin sigorta yaptırmadığı tespit edilmiştir.

Sigorta en çok büyük ölçekli işletmeler tarafından yaptırılmaktadır. Ancak oranlara bakıldığında çalışma kapsamına alınan büyük ölçekli işletmelerin sigorta yaptırma seviyesinin %10'a bile ulaşamadığı görülmektedir. Yapılan diğer çalışmalarda sigorta yaptırma oranlarından ziyade, masraf unsurları içindeki paya bakıldığından, sigorta yaptıran işletme yüzdeleri arasında bir karşılaştırma yapılamamıştır.

Görüldüğü üzere, profesyonel işletmecilik anlayışının unsurlarından birisi olan ve canlı materyalle uğraşma sebebiyle oluşan riski azaltan sigorta yaptırma bilinci, henüz çalışılan illerde oluşmamıştır. Türkiye'de Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, sigorta konusunun takibi ve işleyişi konusunda Tarım Sigortaları Havuzu (TARSİM)'nu yetkili kılmıştır. TARSİM'in resmi web sitesinde "Hayvan Hayat Sigortalarında, poliçede yazılı primin % 50'si Devlet tarafından karşılanacaktır. Sigortalı tarafından ödenecek olan primin % 25'i peşin alınır, kalan prim tutarı da en fazla 5 taksitle tahsil edilir" ifadesi bulunmaktadır (TARSİM, 2011).

Her an, hayvanlarında, hastalık riskiyle karşı karşıya olan yetiştiricilerin uygun ödeme koşulları sağlanmış olsa bile sigorta yaptırmaktan kaçındığı

görülmüştür. Çalışmanın yapıldığı illerdeki işletme sahipleriyle yüz yüze yapılan görüşmelerde, sigorta yaptırmama sebebinin geleneksel yapıda sigorta anlayışının olmaması ve henüz bu konuda tam bir bilincin gelişmeyerek sigorta yaptırmamanın gereksiz bir konu olduğu düşüncesinin varlığı tespit edilmiştir.

4.2. Teknik Verilere İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışma kapsamına alınan illerdeki işletmelerin, teknik verilerine ilişkin bulguları tartışmadan önce, okuyucu açısından rahatlık sağlanması amacıyla, 2007 ve 2008 yıllarına ait bulguların ortalama değerleri, iller ve ölçekler itibarıyla Çizelge 4.9 ve Çizelge 4.10'da sunulmuştur.

Çizelge 4.9. İl Genelinde, Ortalama Teknik Parametrelere İlişkin Bulgular (2007-2008)

İller	Ö.	n	İşletmenin servis periyodu (gün)	İşletmenin buzağılama aralığı (gün)	İşletmenin ortalama sürü yaşı (gün)	İşletmenin ortalama reforme yaşı (gün)	İşletmenin ortalama süt verimi (305 günlük)	Yıllık tüketilen kuru madde cinsinden kesif yem miktarı (kg)	Yıllık tüketilen kuru madde cinsinden kaba yem miktarı (kg)	Kuru madde cinsinden toplam tüketilen yem miktarı (kg)
Tüm İller	K.Ö.	39	124,41 ¹ (64,41)	398,48 ² (33,48)	1917,26	1157,62	4416,69	11824,50	24260,39	36084,89
	O.Ö.	111	133,83 ¹ (73,83)	431,44 ² (66,44)	1954,92	1579,96	5522,77	29377,65	70688,28	100065,93
	B.Ö.	42	133,09 ¹ (73,09)	424,53 ² (59,53)	1912,90	1785,86	5830,80	42894,00	138978,40	181872,40
Tüm İller	T.Ö.	192	130,45 ¹ (70,45)	418,15 ² (53,15)	1928,36	1507,81	5256,75	28032,05	77975,69	106007,74

K.Ö.: Küçük Ölçekli O.Ö.: Orta Ölçekli B.Ö.: Büyük Ölçekli T.Ö.: Tüm Ölçekler Ö:Ölçekler

¹: Servis periyodu için belirlenen hedef değerden sapma (gün) (hedef değer 60 gün)

²: Buzağılama aralığı için belirlenen hedef değerden sapma (gün) (hedef değer 365 gün)

Çizelge 4.10 Ölçeklere Göre, Ortalama Teknik Parametrelere İlişkin Bulgular (2007-2008)

İller	Ö.	n	İşletmenin servis periyodu (gün)	İşletmenin buzağılama aralığı(gün)	İşletmenin ortalama sürü yaşı (gün)	İşletmenin ortalama reforme yaşı (gün)	İşletmenin ortalama süt verimi (305 günlük)	Yıllık tüketilen kuru madde cinsinden kesif yem miktarı (kg)	Yıllık tüketilen kuru madde cinsinden kaba yem miktarı (kg)	Kuru madde cinsinden toplam tüketilen yem miktarı (kg)
Aydın	İ.G.	49	135,84 ¹ (75,84)	416,34 ² (51,34)	1793,21	1192,06	5888,66	26116,00	101459,31	127575,31
Denizli	İ.G.	46	137,11 ¹ (77,11)	427,87 ² (62,87)	1964,21	967,58	6269,50	27668,20	57727,67	85395,87
Niğde	İ.G.	30	135,03 ¹ (75,03)	440,31 ² (75,31)	1957,03	1924,72	3976,97	27126,00	67385,76	94511,76
Konya	İ.G.	67	113,80 ¹ (53,80)	388,06 ² (23,06)	1998,99	1946,87	4891,86	31218,00	85330,01	116548,01
T.İ.	T.Ö.	192	130,45 ¹ (70,45)	418,15 ² (53,15)	1928,36	1507,81	5256,75	28032,05	77975,69	106007,74

İ.G.:İl Geneli T.İ.:Tüm İller T.Ö.: Tüm Ölçekler Ö:Ölçekler

¹: Servis periyodu için belirlenen hedef değerden sapma (gün) (hedef değer 60 gün)

²: Buzağılama aralığı için belirlenen hedef değerden sapma (gün) (hedef değer 365 gün)

Çizelge 4.9 incelendiğinde işletmelerin servis periyotları ortalama olarak 130.45 gün olarak, buzağılama aralığı ise 418.15 gün olduğu görülmektedir. Servis periyodu ve buzağılama aralığı küçük ölçekli işletmelerde orta ve büyük ölçekli işletmelere göre optimal seviyelere (60-90 gün (Keleş, 1994)) daha yakın çıkmıştır. Daha önceki yıllarda yurtiçinde yayınlanan çalışmalar incelendiğinde; Şekerden ve arkadaşlarının 133 gün, Soysal ve Gökalp'in 125 gün, Özkök ve Uğur'un siyah alacalarda 125.6 gün, esmer ırkda 127.5 gün olarak buldukları sonuçlarla benzer özellikler gösterdiği tespit edilmiştir(Şekerden ve ark., 1989; Soysal ve Gökalp, 1993; Özkök ve Uğur, 2007).

Keleş'in 95.4 gün, Özçakır ve Bakır'ın 120.31±38.19 gün, Kumlu ve Akman'ın 121 gün olarak buldukları sonuçlardan fazla, Özcan ve Altınel'in 138.9 gün ve Cengiz'in 160.7 gün olarak buldukları sonuçlardan daha düşük olarak

bulunmuştur (Keleş, 1994; Özçakır ve Bakır, 2003; Kumlu ve Akman, 1999, Özcan ve Altınel, 1995, Cengiz, 1982).

Yurt dışında Holstein ırkı üzerinde geniş çapta yapılan bir araştırmada en sık rastlanılan servis periyodunun 71-90 gün aralığında olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, toplamda bakıldığında ise 110 günden 249 gün aralığında çok geniş bir popülasyonun olduğundan bahsedilmektedir. 1965-2000 yılları arasında yapılan bir çalışmada 5 laktasyon boyunca servis periyodunun seyri incelenmiş ve laktasyon sayısı arttıkça servis periyodunun da uzadığı tespit edilmiştir (Vanraden, 2011).

2003 yılında yapılan bir çalışmada ise ortalama servis periyodu 105 gün (Al-Hassan et al., 2003), Bahonar ve arkadaşları İran’da yaptıkları çalışmada servis periyodunu ortalama 123 gün (Bahonar et al., 2009) olarak bulunan sonuçlardan fazla. Gonzales ve arkadaşlarının beş laktasyon süresinde ortalama olarak buldukları 130.86 gün sonucu ile paralel özellik gösterdiği bulunmuştur (Gonzales et al., 2010).

Buzağılama aralığı ise daha önceki yapılan çalışmalarda; Burdur’da 420 gün (Kaygısız ve ark., 2008) olarak bulunan sonuç ile paralel, Ankara’da 443 gün (Yalçın, 2000), TİGEM işletmelerinde 485-515 gün aralığı (Kumuk ve ark., 1999) sonuçlarından daha düşük ve Tekirdağ’da 359 gün (Soyak ve ark., 2007) ve Adana’da 367.2 gün (Keleş, 1994) olarak tespit edilen sonuçlardan daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma sonuçlarının farklılığını zaman ve yöre değişikliğine, bakım-beslemeye, işletme ölçeğine, genotipe ve metodoloji farklılığı gibi nedenlere bağlamak mümkündür. Ayrıca servis periyodundaki farklı sonuçların çıkması suni tohumlama uygulayıcısına ve kızgınlığı tespit eden kişiyle de yakından ilgilidir.

İşletmelerin ortalama sürü yaşlarına bakıldığında 1928.36 gün ve ortalama reforme yaşlarının ise ortalama 1507.81 gün olduğu tespit edilmiştir. Daha önceki çalışmalarda bu iki parametreye yönelik bulguya rastlanmadığı için bir karşılaştırma yapılamamıştır. Aydın ilinde ortalama sürü yaşı 4.9 yıl, Denizli’de 5.4 yıl Niğde ilinde 5.3 yıl, Konya ilinde 5.5 yıl ve tüm il ortalaması 5.3 yıl olarak tespit edilmiştir.

Bu bilgilerden yola çıkılarak, 2.25-2.5 yaş aralığında doğum yaptığı varsayılan bir inek için, çalışma kapsamına alınan illerdeki işletmelerin ortalama 3. Laktasyonun başı ya da sonundaki bir süreçte olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamındaki işletmelerin ortalama süt verimi Aydın ilinde 5888.66 lt, Denizli ilinde 6269.50 lt, Niğde ilinde 3976.97 lt, Konya ilinde 5256.75 lt, tüm illerin genelinde ise ortalama 5256.75 olduğu tespit edilmiştir. Daha önceki yıllarda yapılan çalışmalara bakıldığında bu bulguya en yakın değerler, Ankara (Yalçın, 2000), Burdur (Kaygısız ve ark., 2008), Ankara (Tatar, 2007) ve Tokat (Öztürk ve Karkacıer, 2008) illerinde yapılan araştırmaların sonucunda bulunmuştur.

Bu konuda daha önceki yıllarda yapılan diğer çalışmalara bakıldığında; (Keleş, 1994) Adana ilinde yaptığı çalışmasında süt verimini 4369.3 lt, Günlü ve Sakarya 2001 yılında Konya’da yaptıkları çalışmalarında 3395 lt, Tatar (2007) Aksaray’da yaptığı çalışmasında 4936.8 lt, (Oluğ, 1996) Burdur’da yaptığı çalışmasında 3755-4633 lt. aralığında, Yılmaz ve arkadaşlarının Hatay ilinde yaptığı çalışmasında 4522 lt, Günlü 1997 yılında Konya’da yaptığı çalışmasında 1995 yılında 3530 lt, 1996 yılında 3260 lt, Koyunbebe İzmir Ödemiş’te yaptığı çalışmada 3968.9 lt, Rüzgar Şanlıurfa ilinde yaptığı çalışmasında 3962-3047 lt arasında bulmuşlardır (Yılmaz ve ark., 2003; Günlü, 1997; Koyunbebe, 2005; Rüzgar, 1996).

Elde edilen bulgulardaki farklılıkların bakım, besleme, genotip, coğrafi şartlar ve yıl farklılıklarına bağlı olduğu söylenebilir.

Çalışmanın yapıldığı illerde yıllık tüketilen kuru madde cinsinden kesif yem miktarı ortalama 28032.05 kg, yıllık tüketilen kuru madde cinsinden kaba yem miktarı ortalama 77975.69 kg ve kuru madde cinsinden toplam tüketilen yem miktarı ise 106007.74 kg olarak tespit edilmiştir.

4.3. Ekonomik Analize İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

4.3.1. Masraf Kalemlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Süt sığırcılığında işletme giderleri yem, işçilik, sağlık, su, elektrik, akaryakıt, sigorta, kredi faizi, buzağılara verilen süt, envanter kıymet azalışı, genel idare giderleri, canlı demirbaş amortismanları, ekipman amortismanları, ekipman bakım onarım masrafları, bina amortismanları, bina bakım onarım giderleri ve diğer masraflardan oluşmaktadır.

Yapılan çalışmanın 2007 ve 2008 yıllarında, yem, işçilik, sağlık, bakım-onarım, genel idare giderleri, faiz, amortisman ve diğer (su, elektrik, akaryakıt, sigorta, buzağılara verilen süt ve envanter kıymet azalışı) giderlere ilişkin bulgular Çizelge 4.11 ve Çizelge 4.12’de özetlenmiştir.

Çizelge 4.11. 2007 Yılı Masraf Kalemlerinin Oransal Dağılımı (%)

İller	Yem	İşçi	Sağlık	Bakım-Onarım	Genel İdare	Faiz	Amortisman	Diğer
Aydın	53,55	6,73	8,72	4,9	1,75	1,7	9,75	12,9
Denizli	59,89	5,39	5,35	3,8	2	2,61	8,98	11,98
Niğde	61,46	4,35	6,5	4,29	1,99	2,1	8,48	10,83
Konya	61,13	5,17	6,71	3,36	2,1	1,63	8,1	11,8
Tüm İller	59,01	5,41	6,82	4,09	1,96	2,01	8,83	11,87

2007 yılında işletme giderlerinin % 59.01’i yem, % 5.41’i işçi, % 6.82’i sağlık, % 4.09 bakım onarım, % 1.96’sı genel idare, % 2.01’i faiz, % 8.83’ü amortisman ve % 11.87’i diğer giderlerden oluşmaktadır. Giderlerin büyük kısmını yem oluşturduğu görülmektedir. TKB’nin 2010 yılında yayınladığı raporunda da, hayvansal ürün elde edilmesinde yem giderlerinin toplam giderler içinde en fazla paya sahip olduğu ifade edilmektedir (TKB, 2010). Masraf unsurlarına yönelik olarak, 2008 yılına ait bulgulara ilişkin özet bilgiler ise Çizelge 4.12’de sunulmuştur.

Çizelge 4.12. 2008 Yılı Masraf Kalemlerinin Oransal Dağılımı(%)

İller	Yem	İşçi	Sağlık	Bakım-Onarım	Genel İdare	Faiz	Amortisman	Diğer
Aydın	57,52	5,04	5,07	3,24	1,58	6,73	10,11	10,71
Denizli	57,53	4,4	4,51	2,25	1,7	8,08	8,61	12,92
Niğde	57,48	5,21	3,94	2,5	1,73	9,45	7,67	12,02
Konya	51,76	6,65	5,52	1,87	1,88	8,95	7,48	15,89
Tüm İller	56,07	5,32	4,76	2,47	1,72	8,3	8,47	12,89

2008 yılında işletme giderlerinin % 56.08'si yem, % 5.32'si işçi, % 4.76'sı sağlık, % 2.27'si bakım onarım, % 1.72'si genel idare, % 8.3'ü faiz, % 8.47'si amortisman ve % 12.89'u diğer giderlerden oluşmaktadır.

Hayvancılık işletmelerinde daha önce yapılan araştırmalarda da (Günlü ve ark., 2001; Günlü ve Sakarya, 2001; Uyanık, 2000; Bal, 1998; İçöz, 2004a; Tandoğan, 2006; Günlü, 1997) maliyeti oluşturan masraf unsurları arasında yem giderleri ilk sırayı almaktadır.

İşçilik giderleri (Yazgan, 1996; Şahin, 2001; Rüzgar, 1996)'nın sonuçlarına yakın tespit edilirken, diğer araştırmacıların elde ettiği sonuçlardan farklı bulunmuştur. Çalışmada işçilik giderlerinin düşük çıkması, yabacı işgücünün az çalıştırılması, yıllar itibariyle aile işgücü sayısının azalması, süt sığırcılığına katılan tüm aile bireylerinin erkek işgücü birimine çevrilerek, o dönemin, asgari ücreti üzerinden değerlendirilmiş olması ile açıklanabilir.

Sağlık giderleri diğer araştırma sonuçlarına oransal olarak yakın bulunmuştur.

Bakım onarım giderleri, (İçöz, 2004a; Günlü, 1997; Günlü ve Sakarya 2001)'dan yüksek, diğer çalışmalardan düşük çıkmıştır. Bunda en önemli sebebi çalışmalarda genel olarak; süt sığırcılığında kullanılan ahır, samanlık, yem deposu, silo, bakıcı binalarının iktisap bedellerinin %1'i bakım, %2'si onarım bedeli olarak hesaplamalara dâhil edilmesi, ancak bu çalışmada ise işletmelerin 2007 ve 2008 yıllarında, bu yönde yapmış oldukları harcamalara dair elde edilen bilgiler ışığında bakım onarım giderlerinin hesaplanmış olmasıdır.

Genel idare gideri (Dedeoğlu ve Yıldırımın, 2006)'ın çalışması ile paralellik gösterirken, (Uyanık, 2000)'in çalışmasında elde ettiği sonuçtan düşük bulunmuştur. Diğer çalışmalarda, genel idare giderleri, genellikle diğer giderler başlığı altında ele alınmaktadır.

Faiz giderleri diğer çalışmaların üzerinde bulunmuştur. Faiz giderlerinin yüksek olması, özellikle son dönemlerde, yetiştiricilerin neredeyse tamamına yakınının kredi kullanması şeklinde açıklanabilir.

Amortisman giderleri (Tandoğan, 2006)'nın sonucuna yakın olarak tespit edilirken, diğer araştırma sonuçlarından farklı olarak bulunmuştur. Bu çalışmada, amortisman olarak, canlı demirbaş amortismanı, ekipman amortismanı ve bina amortismanının bir bütün içinde değerlendirilmesi sonucu, amortisman giderleri yüksek çıkmıştır.

4.3.2. Gelir Kalemlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Süt sığırcılığında gelir kalemleri genel olarak, süt satış geliri, buzağı geliri, envanter kıymet artışı, gübre geliri, eğer işletmede süt ürünlerine yönelik bir faaliyet varsa süt ürünleri satış gelirinden oluşmaktadır.

Çalışmanın yapıldığı illerde 2007 yılında ortalama olarak süt sığırcılık işletmelerinin gelirleri içerisinde süt geliri % 73.95, envanter kıymet artışı % 19.85, buzağı geliri % 6.2 pay almaktadır. 2008 yılında ise bu değerler sırasıyla % 74.30, % 18.44, % 7.26 olarak bulunmuştur. Her iki yılın gelir kalemlerinin, gelirler toplamından aldığı paylar birbirine yakındır. Yıllar itibariyle, il ve ölçeklere göre, gelir kalemlerinin toplam gelirden aldığı payla bakacak olursak;

2007 yılında süt gelirinin toplam gelir içinden aldığı payın en yüksek olduğu il Konya (% 80.38), en az olduğu il Denizli ilinde (% 68.81), buzağı gelirinin toplam gelir içinden aldığı payın en yüksek olduğu il Aydın (% 7.95), en az olduğu il Konya

ilinde (% 4.60), envanter kıymet artışının toplam gelir içinden aldığı payın en yüksek olduğu il Niğde (% 22.80), en az olduğu il Konya (% 15.02) olarak bulunmuştur.

Ölçeklere göre değerlendirildiğinde ise süt gelirinin toplam gelir içinden aldığı pay en fazla orta ölçekli işletmelerde (% 75.94) en az pay küçük ölçekli işletmelerde (% 70.94), buzağı gelirinin toplam gelir içinden aldığı pay en fazla orta ölçekli işletmelerde (% 7.05) en az pay büyük ölçekli işletmelerde (% 5.52), envanter kıymet artışının toplam gelir içinden aldığı pay en fazla küçük ölçekli işletmelerde (% 23.04) en az pay orta ölçekli işletmelerde (% 17.01) bulunmuştur.

2008 yılında ise süt gelirinin toplam gelir içinden aldığı payın en yüksek olduğu il Aydın (% 78.13), en az olduğu il Niğde ilinde (% 71.43), buzağı gelirinin toplam gelir içinden aldığı payın en yüksek olduğu il Denizli (% 8.54), en az olduğu il Niğde ilinde (% 8.34), envanter kıymet artışının toplam gelir içinden aldığı payın en yüksek olduğu il Niğde (% 20.23), en az olduğu il Denizli (% 19.65) olarak bulunmuştur.

Ölçeklere göre değerlendirildiğinde ise süt gelirinin toplam gelir içinden aldığı pay en fazla orta ölçekli işletmelerde (% 76.04) en az pay büyük ölçekli işletmelerde (% 72.31), buzağı gelirinin toplam gelir içinden aldığı pay en fazla orta ölçekli işletmelerde (% 7.44) en az pay büyük ölçekli işletmelerde (% 7.15), envanter kıymet artışının toplam gelir içinden aldığı pay en fazla büyük ölçekli işletmelerde (% 20.54) en az pay orta ölçekli işletmelerde (% 16.52) bulunmuştur.

Genel ortalama göre elde edilen sonuçlara en yakın değerler Burdur ilinde (Uyanık, 2000), Kayseri ilinde (Şahin, 2000), Tokat ilinde (Öztürk ve Karkacier, 2008), Adana ilinde (Şahin ve ark., 2001) ve Bursa ilinde (Mirza, 1990) yapılan araştırma sonuçlarında bulunmuştur.

Bu konuda daha önceki yıllarda yapılan diğer çalışmalara bakıldığında; Günlü ve Sakarya'nın Konya ilinde yaptıkları çalışmada süt gelirini % 51.9, envanter kıymet artışını % 23.86, buzağı gelirini % 23.04, gübre gelirini % 1.2

olarak, Günlü ve arkadaşları Afyon ilinde yaptıkları araştırmada süt gelirini % 58.04, envanter kıymet artışını % 16.95, buzağı gelirini % 22.73, gübre gelirini % 2.28 olarak, Günlü Konya ilinde yaptığı araştırmada süt gelirini 1995 yılında % 62.04, 1996 yılında % 52.52, envanter kıymet artışını 1995 yılında % 10.98, 1996 yılında % 31.95, buzağı gelirini 1995 yılında % 25.27, 1996 yılında % 17.98, gübre gelirini 1995 yılında % 1.71, 1996 yılında % 0.82 olarak, Tandoğan Afyon ilinde yaptığı araştırmada süt gelirini % 52.68, envanter kıymet artışını % 40.83, buzağı gelirini % 6.49 olarak tespit edilmiştir (Günlü ve Sakarya, 2001; Günlü ve ark., 2001; Günlü, 1997; Tandoğan, 2006).

Diğer taraftan, Bal Van ilinde yaptığı araştırmada süt gelirini % 50.53, envanter kıymet artışını % 25.79, buzağı gelirini % 6.7, gübre gelirini % 16.98 olarak (Bal, 1998), İçöz Bursa ilinde yaptığı araştırmada süt gelirini % 59.07, envanter kıymet artışını % 27.12, buzağı gelirini % 12.45, gübre gelirini % 1.36 olarak (İçöz, 2004), Aras ve İzmirli İzmir ilinde yaptıkları araştırmada süt gelirini % 54.2, buzağı gelirini % 32.5, gübre gelirini % 7.3 olarak (Aras ve İzmirli, 1976), Uyanık Burdur ilinde yaptığı araştırmada süt gelirini % 61.39, envanter kıymet artışını % 27.46, buzağı gelirini % 6.77, gübre gelirini % 4.38 olarak (Uyanık, 2000), Öztürk ve Karakacier, Tokat ilinde yaptığı araştırmada süt gelirini % 70.27, envanter kıymet artışını % 20.15, gübre gelirini % 2.11, süt ürünleri satış gelirini % 5.09 olarak (Öztürk ve Karakacier, 2008) tespit etmişlerdir.

Bununla birlikte Şahin ve arkadaşları Adana ilinde yaptığı araştırmada süt gelirini % 63.7, Şahin Kayseri ilinde yaptığı çalışmada süt gelirini % 74.7, Mirza Bursa ilinde yaptığı araştırmada süt gelirini % 76.59 olarak, Nizam Aydın ilinde yaptığı çalışmada süt gelirini % 63.37 olarak, Rüzgar Şanlıurfa ilinde yaptığı çalışmada süt gelirini % 83.25 olarak, Yazgan Bursa ilinde yaptığı çalışmada süt gelirini % 83 olarak bulmuştur (Şahin ve ark.,2001; Şahin, 2000; Mirza, 1990; Nizam, 2006; Rüzgar, 1996, Yazgan; 1996).

Süt sığırcılık işletmelerinde gelir kalemleri sadece süt satışı, buzağı geliri ve envanter kıymet artışı ve gübre gelirinden oluşmaktadır. Çalışmanın yapıldığı illerde

işletmelerin gübre geliri olmadığı tespit edilmiş olup gelir hesaplamalarına dahil edilmemiştir. Bu nedenle de gelir kalemlerinin yüzdelik dağılımları, yapılan diğer araştırma sonuçlarına göre biraz daha farklı çıkmıştır. Ayrıca araştırmaların yapıldığı yılların, yörelerin, ölçeğin, genetik kapasitenin, piyasa şartlarının farklı olması da araştırma sonuçlarında değişik bulguların elde edilmesinde etkili olmuştur.

4.3.3. Birim retim Maliyetine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Bir litre sütün üretim maliyetinin tespitine yönelik yapılan çalışmada, Aydın, Denizli, Niğde ve Konya illerinde 2007 yılında bir litre sütün maliyeti ortalama olarak 0.49 TL, 2008 yılında ise 0.50 TL olarak bulunmuştur.

2007 yılında sütün maliyeti Orta Anadolu İllerindeki illerde daha yüksek bulunmuştur. En düşük maliyet 0.41 TL ile Denizli ilinde, en yüksek maliyet ise 0.55 TL ile Niğde ve Konya illerinde tespit edilmiştir. Ölçekler arasında ise en düşük maliyet küçük ölçekli işletmelerde (0.46 TL), en yüksek maliyet ise büyük ölçekli işletmelerde (0.52 TL) tespit edilmiştir.

2008 yılında sütün maliyeti Niğde (0.51 TL) ve Konya (0.56 TL) illerinde, diğer iki ile göre daha yüksek bulunmuştur. En düşük maliyet 0.43 TL ile Aydın ilinde, en yüksek maliyet ise 0.56 TL ile Konya ilinde tespit edilmiştir. Ölçekler arasında ise en düşük maliyet orta ve büyük ölçekli işletmelerde (0.47), en yüksek maliyet ise küçük ölçekli işletmelerde (0.55 TL) tespit edilmiştir.

Bu konuda daha önceki yıllarda yapılan diğer çalışmalara bakıldığında; Kaygısız ve arkadaşları Burdur ilinde yaptıkları çalışmada bir litre sütün maliyetini 0.44 TL, Yazgan Bursa ilinde yaptığı çalışmasında 0.67 TL, Gl Adana ilinde yaptığı çalışmasında 0.397 TL, Nizam Aydın ilinde yaptığı çalışmasında 0.57 TL, Mirza Bursa ilinde yaptığı çalışmada 0.59 TL, Dedeoğlu ve Yıldırım Van ilinde yaptığı çalışmada 0.64 TL, Saner İzmir ilinde yaptığı çalışmada 0.70 TL, Rüzgar şanlıurfa'da yaptığı çalışmada 0.34-0.45 TL arası, Yalçın Ankara ilinde yaptığı çalışmada 0.15 TL olarak bulmuştur. (Kaygısız ve ark., 2008; Yazgan, 1996; Gl

1998; Nizam, 2006; Mirza, 1990; Dedeoğlu ve Yıldırım, 2006, Saner, 1993, Rüzgar 1996; Yalçın, 2000)

Daha önceki yıllarda yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlarla, Ege ve Orta Anadolu Bölgesindeki illerde yapılan çalışma arasındaki farklılığın sebebi çalışmaların farklı zamanlarda ve farklı illerde yapılmış olmasına, enflasyona, dönemsel ve uygulanan gününbirlik politikalar sebebiyle süt fiyatlarının dalgalı bir seyir izlemesi olarak düşünülmektedir.

Maliyetin büyük ölçekli işletmelerde küçük ölçekli işletmelere göre daha yüksek çıkma sebebi ise; işletmede kaynakların rasyonel kullanılmaması, kullanılan teknoloji maliyeti, çalıştırılan işgücü maliyeti, küçük ölçekli işletme sahibinin gerektiğinde merayı kullanarak yem maliyetini düşürmesi, küçük ölçekli işletme sahibinin sütü elden daha yüksek fiyata pazarlaması ve bunun sonucunda vergi ödememesi gibi sebepler etkili olmaktadır.

Ayrıca üretim maliyetlerinden bağımsız olarak oluşturulan fiyat ve alım politikasının üretimde daralmalara neden olacağı da akıldan çıkarılmaması gereken bir konudur (Günlü, 2011).

4.3.4. Karlılık ve Verimlilik Oranlarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Aydın, Denizli, Niğde ve Konya illerindeki süt sığırcılık işletmelerinde, sermayenin ne derece etkin kullanıldığına ve verimliliklerin ne seviyede olduğuna ilişkin tespiti yönelik yapılan çalışma sonucunda elde edilen mali rantabilite, ekonomik rantabilite, rantabilite faktörü, masraf-hasıla oranı, yem kısmi verimliliği ve işgücü kısmi verimliliğine ilişkin, 2007-2008 yılların ortalama değerlerinin, illere ve ölçekler göre dağılımı Çizelge 4.13 ve 4.14’de özetlenmiştir.

Çizelge 4.13. Karlılık ve Verimlilik Oranlarının İllere Göre Ortalama Değerleri

2007-2008	Tüm İller	Aydın	Denizli	Niğde	Konya
1.Mali Rantabilite (%)	1,97	3,78	3,58	0,57	0,89
2.Ekonomik Rantabilite (%)	2,27	3,86	3,83	1,11	1,21
3.Rantabilite Faktörü (%)	0,06	0,18	0,14	-0,01	0,01
4.Masraf-Hasıla Oranı (0/I)	1,15	1,22	1,22	1,08	1,10
5.Yem Kısmi Verimliliği (lt/kg)	0,75	0,83	0,80	0,70	0,65
6.İşgücü Kısmi Verimliliği (lt/gün)	77,36	73,21	78,26	69,58	88,37

Çizelge 4.14. Karlılık ve Verimlilik Oranlarının İşletme Ölçeklerine Göre Ortalama Değerleri

2007-2008	Tüm İller	Küçük Ölçekli	Orta Ölçekli	Büyük Ölçekli
1.Mali Rantabilite (%)	1,97	-0,06	3,08	2,88
2.Ekonomik Rantabilite (%)	2,27	0,26	3,27	3,27
3.Rantabilite Faktörü (%)	0,06	-0,01	0,07	0,12
4.Masraf-Hasıla Oranı (0/I)	1,14	1,06	1,21	1,17
5.Yem Kısmi Verimliliği (lt/kg)	0,75	0,79	0,79	0,66
6.İşgücü Kısmi Verimliliği (lt/gün)	77,35	40,81	73,53	117,73

Karlılık ve verimlilik oranlarına ilişkin bulgulara bakıldığında, mali rantabilite 2007 yılında 1.67, ekonomik rantabilite 2.06, rantabilite faktörü 0.06, masraf-hasıla oranı 1.12, yem kısmi verimliliği 0.70, işgücü kısmi verimliliği 72.88 olarak bulunmuştur. 2008 yılında ise bu değerler sırasıyla 2.27, 2.47, 0.05, 1.17, 0.79, 81.83 olarak bulunmuştur. Her iki yılın ortalama değerleri ise sırasıyla 1.97, 2.27, 0.06, 1.15, 0.75, 77.36 olarak hesaplanmıştır. Sermayenin kullanımının her iki yıl için de orta ölçekli işletmelerde, diğer ölçeklere göre daha iyi olduğu yapılan hesaplamalarda bulunmuştur.

Bulunan sonuçlar arasında masraf-hasıla oranı İçöz 'ün Bursa ilinde yaptığı çalışma ve Tandoğan'ın Afyon ilinde yaptığı çalışma sonucu hesapladığı değere paralellik göstermektedir. Ekonomik rantabilite ise Toy'un Nazillide yaptığı çalışma sonucundaki hesaplanan değere paralellik göstermektedir (İçöz 2004; Tandoğan, 2006; Toy, 2002)

Daha önceki yıllarda yapılan çalışmalara bakıldığında; Günlü ve ark., Konya ilinde yaptıkları çalışmada mali rantabiliteyi 15.86, ekonomik rantabiliteyi 13.94, rantabilite faktörünü 15.75 ve masraf-hasıla oranını 1.36 olarak, Cevger Karaman ilinde yaptığı çalışmada mali rantabiliteyi 37.33, ekonomik rantabiliteyi 36.43, rantabilite faktörünü 34.72 ve masraf-hasıla oranını 1.49 olarak, Uyanık Burdur ilinde yaptığı çalışmada mali rantabiliteyi -10.57, ekonomik rantabiliteyi -8.42, rantabilite faktörünü -32.29 ve masraf-hasıla oranını 0.83 olarak saptamışlardır.

Diğer taraftan, İçöz Bursa ilinde yaptığı çalışmada mali rantabiliteyi 14.91, ekonomik rantabiliteyi 15.81, rantabilite faktörünü 29.4 ve masraf- hasıla oranını 1.10 olarak, Tandoğan Afyon ilinde yaptığı çalışmada mali rantabiliteyi -3.77, ekonomik rantabiliteyi -3.56, rantabilite faktörünü -22.40 ve masraf-hasıla oranını 0.90 olarak, Bayramoğlu Konya ilinde yaptığı çalışmada mali rantabiliteyi 2.41, ekonomik rantabiliteyi 4.19, rantabilite faktörünü 19.21 olarak, Günlü Konya ilinde yaptığı çalışmada ekonomik rantabiliteyi 1995 yılında -5.46, 1996 yılında 30.14, rantabilite faktörünü 1995 yılında -13.08, 1996 yılında 34.75 olarak tespit etmişlerdir (Günlü ve ark., 2001; Cevger, 1997; Uyanık, 2000; İçöz, 2004; Tandoğan, 2006; Bayramoğlu, 2003; Günlü, 1997).

Verimliliklere bakıldığında ise; Cevger ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada, kuru madde cinsinden yem kısmi verimliliği 0,15 kg, işçilik kısmi verimliliği ise 37,20 kg/gün olarak hesaplanmıştır (Cevger ve ark., 2003). Yapılan çalışmada elde edilen sonuçlar, Cevger ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada elde ettiklere sonuçlara göre daha yüksek bulunmuştur. Bu farklılığın sebebinin, yapılan çalışmanın besi hayvanlarında yapılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Ege ve Orta Anadolu illerinde yapılan çalışma ve daha önceki yıllarda yapılan çalışmaların rantabilite rasyolarına bakıldığında birbirlerinden oldukça farklı oldukları görülmektedir. Benzer sonuçların elde edilememesinin nedenlerini, farklı bölge şartlarına, DSYB'ye bağlı işletmelerin kuruluş yerleri ve iktisap maliyetlerinin yüksek olması, işletme idaresindeki ve işletme girdilerindeki farklılığa, enflasyona, gelir kalemlerini oluşturan unsurların illere, zamana, ölçeğe ve bölgedeki süt alımı yapan sanayicilerin alım fiyatlarına, son zamanlarda masraf kalemlerindeki en büyük girdiyi oluşturan yemdeki kontrolsüz fiyat değişimlerine bağlamak mümkündür.

5. SONUÇ

Ege ve Orta Anadolu Bölgesinde, Aydın, Denizli, Niğde ve Konya illerindeki Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğine üye, süt sığırcılık işletmelerinin ekonomik analizi ve işletmelere ait sosyo-ekonomik veriler ile teknik bazı parametrelerin tespiti amacıyla yürütülen çalışmada, iller bazında, illerdeki işletmeler düzeyinde ve ölçekler itibarıyla gruplandırılan işletmeler karşılaştırmalı olarak incelenmişlerdir.

Yapılan değerlendirmelerden illerdeki kırsal nüfusun ekonomik refahı açısından süt sığırcılığı faaliyetinin iyi bir alternatif olduğu görülmüştür. Ancak bu potansiyel, Türkiye’deki mevcut hayvancılık politikaları ile piyasa istikrarsızlığından dolayı yeterince ortaya çıkamamaktadır.

Diğer taraftan kimi AB üye ülkelerinde, kırsal kesimde hayvansal üretim üzerine uzmanlaşmış işletme oranı % 60 civarında, AB (25) ortalaması % 37.6 düzeyinde iken, Türkiye’de hayvancılıkta ihtisaslaşmış işletme oranının % 2.4 olması gerek hayvancılık gerekse süt sığırcılığı alt sektörü için olumsuz bir gösterge olarak görülmektedir.

Çalışma dönemi olan 2007 ve 2008 yıllarında işletme sahipleriyle yapılan görüşmelerde, özellikle orta ölçekli işletme sahiplerinde, işletme kapasitesini büyütme eğilimlerinin olduğu tespit edilmiştir. İşletmelerde ve il genelinde en çok yetiştirilen ırkın Holstein olduğu e-ıslah veri tabanında yapılan çalışma sonucu tespit edilmiştir.

Yapılan çalışmada tüm illerde eğitim seviyesi en çok ilkokul düzeyinde bulunmuştur. Tüm illerde işletme sahiplerinin % 49.1’i ilkokul mezunu olarak tespit edilmiştir. Üniversite mezunları % 1.6, üniversite üstü eğitime sahip olanlar ise % 2.2 olarak sadece büyük ölçekli işletmelerde bulunmuştur. İşletme sahipleri genelinde eğitim seviyesinin düşük olmasında; işletme sahiplerinin genellikle orta yaş üzerinde olması, dolayısıyla anket uygulanan üreticilerin okul çağlarında, kırsal

alanda okuma imkanının kısıtlı ve eğitim kurumlarının yetersiz düzeyde olmasının etkili faktörler olduğu düşünülmektedir.

Bu tespitten de anlaşılacağı üzere süt sığırcılığı (özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler açısından) gençler arasında ilgi gören bir faaliyet alanı değildir. İllerdeki işletme sahiplerinin çocukları genelde üniversiteye giderek hayvancılık dışındaki diğer sektörlerde, düzenli bir gelir karşılığında ve kamuda çalışmak istediklerini beyan etmişlerdir. Bunun sebebi olarak; yetiştiricileri üretmeye teşvik edecek uzun yılları kapsayan bir hayvancılık stratejisinin olmaması, sübvansiyonların yeterli olmaması, çiğ sütte piyasada regülasyon görevi gören ve yetiştiriciye güven veren bir piyasa düzenleyici kurumun olmayışı, süt fiyatlarının belirlenmesinde sanayicilerin etkin rol oynaması ve yetiştiricilerin yeterince söz hakkının olmaması, üretim girdi maliyetlerinin her geçen gün daha da yükselmesi gösterilebilir.

Araştırma sürecinde işletmelerin barınak durumlarına yönelik olarak elde edilen bulgular neticesinde kapalı barınak tipinin en çok Konya ilinde, ölçek olarak da en çok küçük ölçekli işletmelerde olduğu tespit edilmiştir. Ege Bölgesinde ve Niğde ilinde ise daha çok yarı açık barınak tipinin hakim olduğu belirlenmiştir.

İşletme sahiplerinin yaptıkları işi ne kadar benimsediklerini, gelişime ve yeniliklere ne kadar açık olduklarının tespiti amacıyla yöneltilen anket sorularının cevapları değerlendirildiğinde eğitim çalışmasına en çok Ege Bölgesi illerinin katıldığı, bunlar arasında da en çok büyük ölçekli işletmelerin yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca süt sığırcılığını asıl iş olarak görenlerin yine en çok Ege Bölgesinde, küçük ve orta ölçekli işletmelerde yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

Sermaye yapısı ve işletme kapasitesi büyüdükçe, işletme yönetim planının daha ekonomik bir şekilde tasarlanması gerekmektedir. Bunun da yolu güncel bilgileri takip etmekten ve konuyla ilgili teknik bilgilere ulaşmaktan geçmektedir. Büyük ölçekli işletme sahiplerinin ya da yöneticilerinin genelde eğitim çalışmalarına iştirak ettikleri tespit edilmiştir. Ayrıca büyük ölçekli işletmelerin sermayelerini tek

bir alanda kullanarak riske etmek istemedikleri, farklı sektörlerde de faaliyet gösterdikleri, işletme yetkilileri tarafından beyan edilmiştir.

İşletmelerde çalışan iş gücüne yönelik yapılan incelemede ortalama aile iş gücünün 2.4 kişi olduğu ve işletmelerin %18.9'unun da yabancı işgücü çalıştırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca işletmelerin veteriner hekim çalıştırma durumlarına bakılmış ve sadece Ege Bölgesi'ndeki illerde bulunan büyük ölçekli işletmelerin veteriner hekim istihdam ettiği görülmüştür.

İşletme sahiplerinin kredi borcunun olup olmadığına yönelik yapılan değerlendirmede, 2007 yılında tüm işletmelerin % 60.5'inin, 2008 yılında ise % 47.3'ünün kredi borcu olduğu saptanmıştır.

Çalışma kapsamına alınan illerde, süt sığırcılığında bilinçli bir üretim yapmanın kriterlerinden biri olan işletme ve hayvanların sigortalanması konusu da incelenmiş olup, üreticilerin küçük bir bölümünün sigortaya ilgi gösterdiği, genelde de büyük ölçekli işletmelerin sigorta yaptırdığı tespit edilmiştir. Bunun sebebi araştırıldığında işletme sahiplerinin sigortayı gereksiz buldukları, fazladan işletme maliyeti olarak gördükleri, geleneksel yetiştiricilik tarzında bu yönde bir uygulamanın olmadığı yönünde fikirler bulunduğu görülmüştür. Bu durum aslında hayvan hastalıkları açısından pek çok riskin bulunduğu ülkemizde, işletmelerin ne kadar büyük bir tehlike altında çalıştığını göstermektedir.

Teknik verilere ilişkin yapılan analizde, ele alınan süt sığırcılık işletmeleri için ortalama servis periyodu ve buzağılama aralığı sırasıyla 130.45 gün ve 418.15 gün olarak bulunmuştur. Bu parametreler için en düşük dolayısıyla hedef değerlere en yakın sonuçlar Konya ilinde tespit edilmiştir.

Buzağılama aralığı ve servis periyodu işletmelerdeki döl veriminin durumu hakkında bilgi vermektedir. Bu iki parametredeki her bir günlük gecikme işletme için ekstra maliyet anlamına gelmektedir. Servis periyodunun 60-90 gün aralığında, buzağılamanın da 365 günde bir olması gerekliliği düşünülecek olursa, araştırmanın

yapıldığı illerde döl verimine ilişkin bazı sorunların bulunduğu ve bu sorunlar nedeniyle de işletmelerin önemli mali kayıplara uğradığı düşünülmektedir.

Araştırmada ortalama sürü yaşı 1928.36 gün, reforme yaşı 1507.81 gün olarak tespit edilmiştir. En genç sürüye sahip olan il Aydın, hayvanlarını en genç reformeye ayıran il ise Denizli olarak tespit edilmiştir.

Tüm illerde ortalama 305 günlük süt verimi 5256.81 litre seviyesinde bulunmuştur. Bu miktar Aydın'da 5888.66 lt, Denizli'de 6229.50 lt, Niğde'de 3976.97 lt ve Konya'da 4891.86 lt olarak tespit edilmiştir. TÜİK ortalamalarına göre oldukça yüksek olan bu rakamlar henüz gelişmiş ülkelerin seviyelerine ulaşamamıştır. Uygun ve sürdürülebilir politikalarla araştırmanın yapıldığı illerdeki süt verimlilik düzeyleri daha da yüksek değerle ulaşabilecektir.

Araştırma kapsamına alına illerde maliyeti oluşturan masraf unsurları içinde en fazla payı yem giderleri almaktadır. İşletmelerde maliyeti oluşturan masraf unsurlarının oransal dağılımında yem giderleri %57.54 ile ilk sırayı alırken bunu % 12.38 ile elektrik, su, akaryakıt gibi giderleri oluşturan diğer giderler, % 8.65 ile amortismanlar, % 5.79 ile sağlık giderleri, % 5.37 ile işçilik giderleri, % 5.16 ile faiz, %3.28 ile bakım onarım giderleri ve % 1.84 ile genel idare giderleri izlemiştir.

Yem giderlerinin azalabilmesi için iki yol bulunmaktadır. Birincisi kesif yemin kg fiyatının düşürülmesi ya da sübvansede edilmesi, ikinci yol ise bol miktarda kaliteli kaba yemin üretilmesidir. Kaba yem açığı diğer illerde olduğu gibi Ege ve Orta Anadolu bölgesi illerinde de bir sorundur. Kaliteli kaba yem üretiminin artırılması yönünde tedbirlerin mutlaka alınması gerekmektedir.

İşletmelerde 2007 yılı için mali rantabilite % 1.67, ekonomik rantabilite % 2.06, rantabilite faktörü % 0.06 ve masraf-hasıla oranı 1.12 olarak bulunmuş, 2008 yılında ise bu oranın sırasıyla % 2.27, % 2.47, % 0.05 ve 1.17 olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Elde edilen bu sonuçların yanı sıra, günümüzde hayvancılıkta, özellikle de kırmızı ette yaşanan kriz sonrası artan fiyatlar sonucu, tüketiciye ucuz ve kaliteli et tüketme ve üreticiyi terbiye etmeye dönük olarak “spekülatif davranış sonucunda oluşan” canlı hayvan ve karkasda (kurbanlık dahil) Nisan 2010 tarihi itibarıyla ithalata gidilmiştir.

Bu dönem içerisinde süt-et paritesinde yaşanan kırmızı et lehine fiyatın yükselmesi ile bu dönemde süt piyasasında yaşanan sorunlar (süt satış fiyatlarının düşmesi, yem fiyatlarının yükselmesi vb.) sonucu üretici maalesef damızlıklar da dahil olmak üzere hayvanlarını kesime göndermiştir.

İthalat kararlarının 2011 yılına uzatılması süt ve et piyasasında belirsizlikler yaratmaktadır. Hatta sektör temsilcileri son dönemde süt ve süt ürünlerinde ithalat beklentisi içerisinde girmişlerdir.

Üretim konusunda kayıt sisteminin tam olarak oluşmaması, çiğ süt üretiminde mevsimsel dalgalanmaların olması, sütün hijyenik üretimi ve hayvan sağlığı ile ilgili problemlerin (somatik hücre sayısının fazlalığı, zoonoz ve salgın hastalıklar vb. gibi) bulunması süt sektörünün önemli sorunları arasındadır.

Bunun yanı sıra, kayıt dışı üretim, modern süt sanayi tesislerinde sütün işlenmesi ve süt ürünlerinin üretiminde kapasite kullanımının düşük (% 20-25) olması, ihracatın ve dış pazar imkanlarının oluşmaması, üreticilerin örgütlenme konusunda halen yetersiz olmaları ve bu sebepten dolayı çiğ süt fiyatlarının belirlenmesi aşamasında etkisiz kalmaları da yine sektörün sorunları arasında bulunmaktadır.

Bununla beraber, Türkiye’de henüz süt tüketim alışkanlığının tam olarak oluşmaması, sütün çiftlikten market rafına gelineye kadar pek çok aracından geçmesi ve bu sebepten aracı marjlarının yükselmesi, süt sektöründe bölgesel olarak ihtisaslaşmanın yeterli düzeyde bulunmaması, yatırımı ve üretimi teşvik edecek destekleme politikalarının eksikliği, süt üretiminde kalite-fiyat ilişkisinin temel

alındığı ceza ve pirim sisteminin bulunmaması da sektörün önemli eksiklikleri arasındadır.

Diğer taraftan Türkiye’de bir müdahale kurumunun olmayışı üretimin sürdürülebilirliği açısından risk oluşturmaktadır. Toplu alımlar yapabilecek ve gerektiğinde çiğ sütü işleyerek raf ömrü uzun ürünler halinde depolayabilecek bir kurumun kurulması gerekmektedir. Son zamanlarda gündemde olan Ulusal Süt Konseyi gerek altyapı ve işleme tesisleri gerekse yasal düzenlemelerin henüz oluşmaması nedeniyle mevcut piyasada regülasyon yapabilecek bir konumda bulunmamaktadır. Bu kurumun daha da aktif hale getirilmesi ve müdahale alımları yapabilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin oluşturulması gerekmektedir.

Hayvancılıkta verimin artırılmasına yönelik pek çok teknik çalışma yapılmalıdır. Bunun yanı sıra kaliteli üretime sağlanacak desteklemeler, modern süt sığırcılığında ve genel olarak hayvancılıkta oluşan sorunların giderilmesinde etkili olacaktır.

Mera alanları oldukça geniş olan Türkiye’de Mera Kanunu’na işlevsellik kazandırılması, meraların ıslahı ve veriminin artırılması hayvancılığın en büyük girdi kalemi olan yem masraflarını azaltacak ve üretimi kolaylaştıracaktır.

Bunların yanı sıra Türkiye’de hayvancılığın en önemli sorunlarından biri olan kayıt dışı üretimin önüne geçilmelidir. Bu durum AB müzakere süreci açısından da son derece önem taşımaktadır. Ortak Tarım Politikası’na ve mevzuata uyum, fiyat ve pazar mekanizmalarının yakınlaştırılması çerçevesinde yapılan uyum çalışmalarının sonucunda belirlenecek kotalar, resmi kayıtlar ışığında oluşturulacaktır. Bu durumda sektör açısından büyük sorun yaratacaktır. Yetkili makamlar tarafından alınacak tedbirler doğrultusunda kayıt dışılığın önüne geçilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de son yıllarda hayvancılık sektörünün desteklenmesiyle ilgili olumlu gelişmeler izlenmektedir. Özellikle toplam tarımsal destekler içinde hayvancılığın payı % 20’ler düzeyine ulaşmıştır. Ancak kırmızı ette alınan ithalat

kararı sonrası, son yıllarda sektöre yatırım yapan müteşebbisi tedirgin etmiş ve piyasada belirsizlikler yaşanmıştır. Bu durum aynı zamanda kredi veren kuruluşlar açısından da risk oluşturmaya başlamıştır.

Sonuç olarak, Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birlikleri, çalıştıkları bölgelerde artık etkili bir konumda bulunmaktadır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığının, büyükbaş hayvanları destekleme ve uygulama talimatlarını yerine getirme görevini Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birlikleri vasıtasıyla devam ettirmesi, ıslah ve verim özelliklerinin geliştirilmesi konumunda çalışan birlikleri daha da güçlü kılacaktır.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın ilgili birimleri tarafından, süt sığırcılığı alt sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin yapı, ölçek ve üretim durumlarının iyileştirilmesi, zoonoz ve salgın hastalıklarla etkili mücadele için gerekli tedbirlerin alınması ve uygulanması, üretim aşamasında kaliteli ve hijyenik üretimin sağlanabilmesi için teşvik edici uygulamaların oluşturulması gerekmektedir.

Üreticilerin kooperatif ve birliklerin bünyesinde örgütlenmelerini teşvik edici politikaların uygulanması, devletin özel teşvikinden faydalanan “âri” sertifikalı işletmelerde olduğu gibi sağlıklı, hijyenik, standartlara uygun olarak kayıt sistemi bulunan süt sığırcılık işletmelerine özel bir destekleme programının uygulanması sağlıklı üretimi teşvik edici olacaktır.

Okul sütü, asker sütü, hamile sütü gibi ulusal projelerle, üretimi teşvik edici ve süt piyasasını regüle edici çalışmaların Türkiye genelinde yaygınlaştırılması, sağlıksız koşullarda üretim yapan ve sokak sütü satan kişilere ceza-i işlem uygulanması sektörün geleceği için önemli tedbirler arasında bulunmaktadır.

Bununla beraber, TDSYMB tarafından başlatılan mobil e-ıslah projesinde olduğu gibi hayvancılıkla ilgili tüm kayıtların, hayvanın başındayken, ulusal veri tabanına işlenebilmesine olanak veren teknolojik tedbirlerin alınması ile kayıt sisteminin daha güvenilir ve güçlü hale getirilmesi söz konusu olacaktır.

Üreticilere, AB uyum süreci içinde kota, hijyen, kayıt, hastalıklar ve üretim gibi konularda karşılaştıkları sorunlar ve yapmaları gerekenler hakkında eğitim ve bilgilendirme çalışmalarının yapılması, Birlik'e üyelik sonrası yaşanacak sıkıntıları asgariye indirecektir.

Diğer taraftan, süt sığırcılığını asıl işi olarak gören ve üretim aşamasında finans sıkıntısı yaşayan üreticilere, uygun koşullarda devlet destekli kredi uygulamalarının yapılması hem sektörü hem de ulusal ekonominin en önemli kısımlarından birini oluşturan kırsal ekonomiyi güçlendirerek, hayvansal üretim ve tüketiminde gelişmiş ülkelerin seviyelerine ulaşmamızı sağlayacaktır.

ÖZET

Ege ve Orta Anadolu Bölgesi Damızlık Sığır Yetiştirici Birliklerine Bağlı Süt Sığırcılık İşletmelerinin Ekonomik Analizi

Araştırmada Aydın, Denizli, Niğde ve Konya DSYB'ne üye süt sığırcılığı işletmelerinin yapısal özellikleri ve sorunlarını belirlemek amacıyla toplam 192 işletmeyle yapılan anket çalışması ve bazı ölçüm ve tespitlere dayalı veriler değerlendirilmiştir.

İşletmeler ölçekleri itibariyle 5 baş süt ineğine sahip olan işletmeler küçük ölçekli, 6-15 baş ineğe sahip olanlar orta ölçekli, 16 + üzeri baş ineğe sahip olanlar ise büyük ölçekli işletmeler olarak tanımlanmıştır.

İşletmeler hem ölçeklerine, hem de ilçeler bazında incelenmiştir. Yapılan çalışmada işletmelerin yüzde 58.33'lük kısmını yarı açık işletmeler almaktadır.

Elde edilen sonuçlara göre, İşletmelerde maliyeti oluşturan masraf unsurları arasında % 57.54 ile yem ilk sırayı almakta bunu % 12.38 ile diğer (enerji, akaryakıt, yabancı sermaye faizi, diğer cari giderler) giderler, % 8.65 ile amortismanlar, % 5.79 ile sağlık giderleri, % 5.37 ile işçilik giderleri, % 5.16 ile faiz, %3.28 ile bakım onarım giderleri ve % 1.84 ile genel idare giderleri izlemiştir.

Ortalama yıllık süt verimleri 2007 yılında 5113,15 kg/baş, 2007 yılında 5400,35 kg/baş, 2008 yılında ise 6 134 kg/baş olarak tespit edilmiştir.

İşletmelerin 1 litre çiğ sütü 0,495 TL'ye ürettikleri saptanmıştır. İşletmelerin karlılık durumu, mali ve ekonomik rantabilite ile rantabilite faktörü rasyoları yardımıyla değerlendirilmiştir.

2007 yılında mali rantabilite 1.67, ekonomik rantabilite 2.06, rantabilite faktörü 0.06 ve masraf-hasıla oranı 1.12 olarak, 2008 yılında ise bu oranlar sırasıyla 2.27, 2.47, 0.05 ve 1.17 olarak tespit edilmiştir.

2007 yılında işletme gelirlerinin 73.95'i süt satışı gelirlerinden, 19.85'i envanter kıymet artışından ve 6.20'si buzağı gelirinden elde edildiği belirtilmiştir. 2008 yılında bu değerler sırasıyla 74.30, 18.44, 7.26 olarak bulunmuştur.

Mevcut koşullar altında gerek üretim maliyeti, gerekse rantabilite değerlerine göre en iyi işletme performansı orta ölçekli işletmelerde belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik analiz, süt maliyet analizi, süt sığırcılığı, verimlilik

SUMMARY

The Economic Analysis of Dairy Cattle Enterprises in Aegean and Centre Anatolia Region Which Members of Cattle Breeders Association of Turkey

It was aimed in this study to investigate the structures and problems of the member dairy farms in the dairy cattle breeders' union of Aydın, Denizli, Niğde and Konya provinces. The data analyzed for this purpose were obtained from 192 farms through surveying and taking same measurements.

The enterprises have been defined accordingly as; small scale with 5 head dairy cow capacity, medium scale with 6-15 head dairy cow capacity, large scale enterprises with 165+ head dairy cow capacity.

The enterprises have been assessed according to their sizes as well as on county basis. Animals are housed in closed tie stalls in 58.33% of the farms in all the city respectively in this study.

According to the finding results, cost factors, which consist cost, include firstly 57.54 % feed, after 12.38 % other costs (energy + liquid fuel + other current costs), 8.65 % amortization, 5.79 % vets and meds, 5.37 % labour, 5.16% interest, 3,28 % repair and maintenance and 1.84 % general management costs.

Average milk yield for 2007 was 5113.15 kg/head and 5400,35 kg/head for 2008. One liter raw milk cost is 0,495 TL at studied enterprises.

The enterprises profitability status was estimated with financial and economic profitability and ratios of profitability factor.

In the enterprises, it was founded that average financial rantability is 1.67 %, economic rantability is 2.06 % and rantability factor is 0.06 %. Returns to scale was 1.12 in 2007. The values in 2008 were determinated respectively as 2.27, 2.47, 0.05 and 1.17.

Operational revenues calculated on yearly basis for 2007 are as follows; milk sale revenues:73.95, inventory value increase:19.85 and calve revenues:6.20. The values in 2008 were determinated respectively as; 74.30, 18.44, 7.26.

Under present condition, the best enterprises performance is determinated in the middle ones, according to production costs and profitability valuation.

Key Words: Analysis of production cost of milk, dairy farming, economic analysis, productivity

KAYNAKLAR

- ABAZOĞLU, M.Ö., GAYTANCIOĞLU, O., KUBAŞ, A., ORAMAN, Y. (2008).
Süt Hayvancılığının Karşılaştığı Sorunlar ve Süt Ürünlerinin Pazar Durumu:
Trakya Bölgesi Örneği.
Erişim: www.dahaa.com/odev/ziraat_33.doc
Erişim Tarihi: 03.03.2008
- AÇIL, F. (1977). Memleketimizde Tarımsal Ürün Maliyetlerinin Hesaplanması,
A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayın No:665, 2.Baskı, Şark Matbaası, Ankara.
- AKGÜÇ, Ö.(1970) Mali Tablolar Analizi, Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 38,
Tisa Matbaacılık, Ankara.
- AKMAN, N., AKSOY, F., ŞAHİN, O., KAYA, C. Y. ve ERDOĞDU, G. (2006).
Cumhuriyetimizin 100. Yılında Türkiye'nin Hayvansal Üretimi. Türkiye
Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği Yayınları: 4, 116 s., Ankara.
- AKSÖZ, İ., (1972). Ziraat Ekonomisi Giriş, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.
- AKTÜRK, D., SAVRAN, F., HAKYEMEZ, H., GÜRBÜZ, D., SAVAŞ, T. (2005).
Gökçeada'da Ekstansif Koşullarda Hayvancılık Yapan İşletmelerin Sosyo-
Ekonomik Açından İncelenmesi. *Tarım Bilimleri Dergisi*, **11**(3), 229-235.
- AL-HASSAN, M. 23003. Assessment of the Reproductive Performance of a Holstein
Dairy Herd as Affected by the Efficiency of the Inseminator. *J.King Saud
Univ. Agric. Sci.*, **15**(2), 79-88.
- ALPTEKİN, C. (1993). Menderes İlçesinde Seçilmiş Süt Sığırcılığı İşletmelerinin
Ekonomik Analizi, Süt Pazarlama ve Girdi Kullanımında Karşılaşılan Sorunlar
ve Çözüm Önerileri. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans
Tezi. İzmir.
- ALTINTAŞ, G., AKÇAY, Y. (2007). Tokat İli Erbaa Ovasında Tarım İşletmelerinin
Ekonomik Analizi ve İşletmelerin Başarısını Etkileyen Faktörlerin Ortaya
Konulması. *GOÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, **24**(2), 33-42.
- ANONİM, (2009). AB Ortak Tarım Politikası.
Erişim:<http://www.avrupa.info.tr/Files//File/PressPacks/AgricultureFair/otp.pdf>
Erişim:05.05.2009
- AÖH, (2009). Arbeitsgemeinschaft Österreichische Holstein – Züchter.
Erişim: <http://www.holstein.at>
Erişim Tarihi: 09.08.2009

- ARAL, S. (1989). İktisadi Kalkınmamızda Hayvansal Üretim Politikasının Yeri ve Önemi. *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi*, **1989** (3-4), 19-24.
- ARAL, S. (2000). AB'ye Adaylık Sürecinde Türkiye'de Hayvancılık Politikaları ve Alınması Gerekli Önlemler. *Borsavizyon Dergisi*, Sayı:42, Mart 2000.
- ARAL, S., UYSAL, G. (1999). Aksaray İli Ekonomisinin Gelişmesinde Hayvancılık Sektörünün Yeri ve Önemi. Aksaray İlinin Ekonomik Gelişmesi Semineri, İktisadi Araştırmalar Vakfı, Aksaray.
- ARAL, S., YALÇIN, C., CEVGER, Y. (1999). Hayvansal Üretimde Maliyet Hesaplamalarında Karşılaşılan Sorunlar. *Türk-Koop Ekin Dergisi*, 3(9), 24-31.
- ARAL, S. CEVGER, Y. (2000). Türkiye'de Cumhuriyetten Günümüze İzlenen Hayvancılık Politikaları. Türkiye 2000 Hayvancılık Kongresi. 31 Mart-02 Nisan 2000, Sayfa:35-68, Ankara.
- ARAL, S., SAKARYA, E. (2000). Türkiye'de kırsal Ekonomik Kalkınmada Hayvancılık ve Doğu Anadolu Bölgesinin Kalkınmasında Hayvancılık Sektörünün Önemi, Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Mayıs 2000. Ankara.
- ARAL, Y. (2009). Türkiye'de Süt Sektörünün Önemi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Süt Dünyası-Süt Ürünleri Gıda, *Tarım ve Hayvancılık Dergisi*, Sayı:23, Sayfa: 44-45.
- ARAS, A., İZMİRLİ, R., 1976. İzmir Şehir Yöresinde Ahır Sütçülüğü Yapan İhtisaslaşmış Süt İşletmelerinden Seçilen Bir Grup'un Ekonomik Yönden İncelenmesi ve Üretim Maliyeti, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın No: 279, İzmir.
- ARTUKOĞLU, M.M., 1993. Tarımsal Kredinin Tarım Sektörünün gelişmesindeki Önemi ve Manisa Merkez İlçe Tarım İşletmelerinde Tarımsal Kredi Kullanımının Analizi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.
- ATAKAN, M. (1998). Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Türkiye'nin Uyumu. T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı AT ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü. Uzmanlık Tezi. Ankara.
- BAHONAR, A.R., AZİZZADEH, M., STEVENSON, M.A., VOJGANİ M., MAHMOUDİ M, 2009. Factors Affecting Days Open in Holstein Dairy Cattle in Khorasan Razavi Province, Iran; A Cox Proportional Hazard Model, *Journal of Animal and Veterinary Advances*, **8**(4), 747-754.
- BAL, T. (1998). Van İli Merkez İlçesindeki Süt Sığırcılığı Yapan Seçilmiş Bazı Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Van.

- BARDAKÇIOĞLI, H.E., TÜRKYILMAZ, M.K., NAZLIGÜL, A. (2004). Aydın İli Süt Sığırcılık İşletmelerinde Kullanılan Barınakların Özellikleri Üzerine Bir Araştırma,
Erişim: <http://veteriner.istanbul.edu.tr/vetfakdergi/yayinlar/2004-2/makale-5.pdf>
Erişim Tarihi: 23.05.2007
- BAYRAÇ, H.N., YENİLMEZ, F. (2009). Türkiye Tarımının Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyumu. Erişim:
http://www.kafkas.edu.tr/duyurular/web_katalog/hayvancilik_kat1/turkiye_tarimi_ab_uyum.doc Erişim Tarihi: 03.03.2009
- BAYRAMOĞLU, Z. (2003). Konya İlinde Süt Sığırcılığı Projesi (100x2) Kapsamında Yer Alan İşletmelerin Ekonomik Analizi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- BEŞİROV, H. (2008). Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Polonya Örneği Işığında Türkiye Tarımının Dönüşüm Sorunları. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. İstanbul.
- BOZOĞLU, M. VE ARK., (2001). Tonya İlçesinde Süt İşletmelerinin Ekonomik Yapısı ve Karşılaştıkları Riskler, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Yayın No:228, Ankara.
- CENGİZ, F. (1982). Malya ve Koçaş Devlet Üretim Çiftlikleri Koşulların da Siyah Alaca ve Esmer Sığırların Çeşitli Özellikleri Bakımından Karşılaştırması (Süt ve döl verim özellikleri) Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- CEVGER, Y., (1997). Karaman İli Kuzu Besi İşletmelerinde Karlılık ve Verimlilik Analizleri, *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, **44**(2-3), 277-290.
- CEVGER, Y., GÜLER, H., SARIÖZKAN, S., ÇİÇEK, H. (2003). The Effect of Initial Live Weight on Technical and Economic Performance in Cattle Fattening. *Turk J Vet Anim Sci*, **27**(2003), 1167-1171.
- CONAFE, (2009). The Confederacion de Asociaciones Frisona Espanola.
Erişim: <http://www.conafe.com/english/book/index.htm>
Erişim Tarihi: 09.09.2009
- ÇELİK, M.(2002) Batı Akdeniz Bölgesinde Süt ve Süt Ürünleri Sektörünün Stratejik Durum Analizi ve Gelişme Olanakları. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (4), 43-83. Antalya.
- ÇIKIN, A. (2007) Değişen Dünya Koşulları Ve Kooperatifçilik,
Erişim:[<http://www.elelebizbize.com/t.ayhancikin/detay.php?id=115>]
Erişim Tarihi: 18.06.2007

- DİREK, M., BAYRAMOĞLU, Z., (2007). Konya İlinde Tarımsal Kooperatiflerin Ortağı Olan Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Ekonomik Faaliyet Sonuçları, *Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, **21**(41), 1-10.
- DEBİS, (2009). Roma Antlaşması ve Ortak Tarım Politikası.
Erişim: <http://web.deu.edu.tr/ab/abpltk/01/01.htm>
Erişim Tarihi: 08.11.2009
- DHA, (2009). Danish Holstesin Association.
Erişim:<http://www.whff.info/info/conferences/ehc2007/03%20Holstein%20in%20Denmark.pdf>
Erişim Tarihi:09.09.2009
- DHV, (2009). German Holstein Association.
Erişim: <http://www.holstein-dhv.de>
Erişim Tarihi:09.08.2010
- DİE. (2001). 2001 Genel Tarım Sayımı, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- DPT. (1967). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968-1972. Devlet Planlama Teşkilatı yayını, s. 291-336, Ankara.
- DPT. (1984). Besinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1985-1989. Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları: 1974, s. 36-60, Ankara.
- DPT. (1989). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990-1994. Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları: 2174, s. 48-58, Ankara.
- DPT (2005). Kırsal Alanda İşbirliği ve Örgütlenme Özel İhtisas Komisyon Raporu,
Erişim: http://www.zmohttp://plan9.dpt.gov.tr/oik16_1_kirsalisbirligi
Erişim Tarihi: 07.06.2007
- DPT. (2006) Hayvancılık Özel İhtisas Komisyon Raporu. IX. 5. Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- DPT (2007) Süt ve Süt Ürünleri Durum ve Tahmin.
Erişim: http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbp/akkm/TRA2_Duzey2_Sut_Urunleri.pdf
Erişim Tarihi: 05.05.2009
- DARICI, B. (2008). Tarım Politikasının Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası Kriterlerine Uyumu ve Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Türk Tarımında Yaşanabilecek Sorunlar. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. Konya.
- DEDEOĞLU, M., YILDIRIM, İ. (2006). Emek Tarımsal Kalkınma Kooperatifine Ortak İşletmelerin Ekonomik Analizi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi*, **16**(1), 39-48.

- DEMİR, B. (2007). Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Türk Tarımının Ortak Tarım Politikasına Uyumu. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- DEMİRTAŞ, M. (2006). Manavgat İlçesi Süt Sığırcılık İşletmelerinin Genel Profili Üzerine Bir Araştırma. Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Aydın.
- DEPREM, A.R. (2004) Genişleme Sürecinin AB Tarım ve Tarım Politikalarına (OTP) Etkileri ve Bunun Türkiye Tarımına Olası Yansımaları. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Adana.
- DİREK, M., BAYRAMOĞLU, Z. (2007). Konya İlinde Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Ortağı Olan Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Ekonomik Faaliyet Sonuçları. Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. 21(41). 1-10
- E.C., (2009). EU Cattle's Milk Production, Processing Rates and Expectations for Dairy Herds.
Erişim: http://ec.europa.eu/index_en.htm
Erişim Tarihi: 09.10.2009
- ERAKTAN, G (2006). AB’de Üretici Örgütleri ve Çiftçi Birlikleri.
Erişim: <http://www.abveteriner.org/dosyalar/birlikler.doc>
Erişim Tarihi: 05.06.2007
- ERKUŞ, A., BÜLBÜL, M., KIRAL, T., AÇIL, A.F. VE DEMİRCİ, R. (1995) Tarım Ekonomisi (Ders Kitabı), Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları No:5, Ankara.
- ERTUĞRUL, C. (2009) Türk Tarımının OTP’ye Uyumunun Olası Ekonomik Etkileri.
Erişim: http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/40c945bb7298013_ek.pdf?tipi=14&sube
Erişim Tarihi: 03.03.2009
- EUROSTAT, 2007. Structural Data of Agricultural Holdings.
Erişim: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
Erişim Tarihi: 17 Kasım 2007
- FAO. (2006). Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı. Türk Süt Ürünleri Sektörüne AB Uyum Sürecinde Genel Bakış Tanım-İnceleme-Öneriler, Avrupa Bölgesel Ofisi. Çeviri: Süt Üreticileri Merkez Birliği.
- FAO. (2007). Overview of the Turkish Dairy Sector Within The Farmework of EU-Accession.
Erişim: http://www.tarim.gov.tr/Files/Files/e_kutuphane/1faodairy_Eng_Final_Report.pdf
Erişim Tarihi: 15.04.2008

- FAO. (2008). Top Production, Cow milk, Whole and Fresh.
Erişim: <http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx>
Erişim Tarihi: 10.10.2009
- FİDAN, H. (1992). Çorum İlinde Sığır Yetiştiriciliği Yapan Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Hayvansal Ürünlerin Maliyet Unsurlarının Araştırılması. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- FİDAN, H. (1996). Kütahya Merkez İlçede Bünyesinde Pazara Yönelik Süt Sığırcılığına Yer Veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Planlaması. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi. Ankara.
- GAYTANCIOĞLU, O. (2009). Ab Ortak Tarım Politikası Karşında Türkiye Tarımı. Erişim: <http://www.gubretas.com.tr/MAKALEFILE/okaytancioglu1.doc>
Erişim Tarihi: 03.03.2009
- GIDA BİLİMİ, (2009). Tereyağı Yapımı. Erişim: <http://www.gidabilimi.com/forum?func=view&id=2768&catid=21>
Erişim Tarihi: 05.05.2009
- GONZALES PENAN, D., ESPİNOZA-VİLLAVİCENCİO J.L., GUERRAN, D., PALACİOS, A., EVORAN, J.C., PORTALES, A. (2010). Components of (Co)variance of the Days Open in Siboney Dairy Cows. *Arq. Bras. Med. Vet. Zootec.*, **62**(1), 136-143.
- GÜL, A. (1998). Adana İlinde Projeli ve Projesiz Süt Sığırcılığı Üretim Faaliyetlerinin Ekonomik Yönden Karşılaştırılması. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanlığı Yayın No:131, Adana.
- GÜLCAN, C. (2006). Süt Sanayiinde Üretici-Firma İlişkisi: Trakya Bölgesi Örneği. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Tekirdağ.
- GÜLER, H. (2006). Türkiye'nin AB'ye Katılım Sürecinde Süt Sektöründe Ortak Tarım Politikası'na Uyum Öncesi ve Sonrası Alınması Gereken Önlemler, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi. Ankara.
- GÜLTEN, ř., (1994): Kıymet Takdiri. Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 631, Ziraat Fakültesi Yayınları No:288, Ders Kitapları Serisi No:45, Erzurum.
- GÜNLÜ, A. (1997). Konya İli Süt Sığırcılık İşletmelerinde Karlılık ve Verimlilik Analizleri İle İşletmelerin Üretim ve Pazarlama Sorunları. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi. Ankara.
- GÜNLÜ A. (2011). Çiğ Süt Pazarlanmasında Süt Sanayi İşletmelerinde Firma Yoğunlaşma Oranlarının Araştırılması: Burdur İli Örneği, *Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, **17**(1), 101-106

- GÜNLÜ, A., İMİK, H., TEKERLİ, M., (2001). Afyon İli Süt Sığırcılık İşletmelerinin Genel Özellikleri ile Karlılık ve Verimlilik Analizleri, *Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi*, **41**(1), 1-12.
- GÜNLÜ, A., SAKARYA, E., (2001). Konya İli Süt Sığırcılık İşletmelerinde Üretim ve Pazarlama Sorunları, *Ekin Dergisi*, **5**(15), 46-52.
- GÜREŞÇİ, E., ATSAN, T. (2009). Avrupa Birliği'nin 2004 Yılı Genişleme Süreci Öncesinde Türkiye ve Diğer Aday Ülkelerin Ortak Tarım Politikası'na (OTP) Uyumları ve Karşılaştırılması. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, **15**(2), 55-61
- HAUSA, (2009) Holstein Association USA.
Erişim:http://www.holsteinusa.com/association/about_us.html
Erişim Tarihi: 09.08.2009
- HOLSTEİNUK, (2009). Holstein & British Friesian.
Erişim: <http://ukcows.com>
Erişim Tarihi: 09.09.2010
- IFCN, (2007). Dairy Report 2007.
Erişim: <http://www.ifcnnetwork.org>
Erişim Tarihi: 06.08.2008
- İGEME. (2006). T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi. Süt Ürünleri.
Erişim: www.igeme.org.tr
Erişim Tarihi: 05.05.2009.
- İGEME. (2009). Süt ve Süt Ürünleri.
Erişim: <http://www.igeme.org.tr/pg/section-pg-sec.cfm?id=Tar19>
Erişim Tarihi: 05.05.2009
- İÇÖZ, Y. (2004 a). Bursa İli Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Karlılık ve Verimlilik Analizi. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri. Doktora Tezi. Ankara.
- İÇÖZ, Y. (2004 b) Dünya'da ve Türkiye'de Kooperatifçiliğin Gelişimi, TEAE Bakış No. 6, Nüsha:4. Ankara.
- İNAN, H. İ., DİREK M., BAŞARAN, B., BİRİNCİ, S., ERKMEN E. (2004). Tarımda Örgütlenme
Erişim: <http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/057hakkiinan.pdf>
Erişim Tarihi: 06.06.2007
- KAMANCI, A. (2006). Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikalarının Etkinliği ve OTP'ye Uyum Analizi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya.

- KARAASLAN, G. (2000). Tokat İli Merkez İlçede Projeye Dayalı Damızlık Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Ekonomik Analizi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Tokat.
- KARAYAZ, D. (2007). Ortak Tarım Politikası: Polonya ve Türkiye. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- KARAGÖZLÜ, C. (2002) Türkiye Süt Endüstrisinin Görünümü, *TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası İzmir Şubesi Bülteni*, Ocak-Şubat(2), 4-7. İzmir.
- KARAGÖZLÜ, C., KAVAS, G. (2001). 2000 Yılıının Sonunda Türkiye Süt Endüstrisinin Durumu ve Beklentileri. *Gıda*, **2001**(1), 59 - 66.
- KARAGÖZLÜ, N., KARAGÖZLÜ, C., KARACA, S., EREN, S. (2005). Üniversite Öğrencilerinde Süt ve Ürünleri Tüketim Alışkanlıkları ve Beslenme Bilinçleri Üzerine Bir Araştırma: Celal Bayar Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Örneği. *C.B.Ü. Fen Bilimleri Dergisi*, 2(2005), 101-108.
- KAYGISIZ, F., ELMAZ, Ö., AK, M., (2008). Süt Sığırcılığında Döl Verimi Kayıplarının İşletme Gelirine Etkisi, *Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, **5**(1), 5-10.
- KAYMAZ, T. (2008). Türkiye’de Süt Sanayi ve AB Süreci.
Erişim: <http://www.sutdunyasi.com>
Erişim Tarihi: 05.05.2009
- KELEŞ, M. (1994). Adana İlindeki Entansif Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Verim, Üretim ve Sorunları Yönünden Analizi. Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Adana.
- KILIÇ, M. (2006). Türkiye’de Süt ve Süt Ürünleri Tüketim Düzeyi ve İzlenen Politikalar: İzmir Büyükşehir Örneği. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Tekirdağ.
- KIYMAZ, T., SAÇLI, Y. (2008). Tarım ve Gıda Ürünleri Fiyatlarında Yaşanan Sorunlar ve Öneriler. DPT Yayınları, DPT Yayın ve Temsil Dairesi Başkanlığı Yayın ve Basım Şube Müdürlüğü. Ankara.
- KOYUNBEBE, N.(2005). İzmir İli Ödemiş İlçesinde Süt Sığırcılığının Geliştirilmesi Olanakları Üzerine Bir Araştırma. *Hayvansal Üretim*, **46**(1), 8-13.
- KÖSE, K. (2006). Uşak İli Damızlık Sığır Yetiştiriciler Birliğine Kayıtlı İşletmelerin Genel Yapısı. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Tekirdağ.
- KUMLU, S (2000). Hayvancılık Örgütleri, Setma Matbaacılık, Ankara.

- KUMLU, S. (2008). Hızla Değişen Türkiye Süt Sektöründe Yetiştirici Örgütleri ve Kooperatiflerden Beklenenler.
Erişim: http://www.antalyadsyb.org/yukleme/File/Sut_Sektoru.pdf
Erişim Tarihi: 09.10.2009
- KUMLU, S., AKMAN, N. (1999). Türkiye Damızlık Siyah Alaca Sürülerinde Süt ve Döl Verimi. *Lalahan Zootečni ve Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi*, **36**(1), 1-15.
- KUM, G. (2006). Antalya İli Holstein Irkı Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğine Üye İşletmelerin Mevcut Durumu, Besleme Alışkanlıkları ve Sorunları. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Van.
- KUTLU, H.R., GÜL, A., GÖRGÜLÜ, M. (2003) Türkiye Hayvancılığı; Hedef 2023 Sorunlar, Çözüm Yolları ve Politika Arayışları.
Erişim: <http://www.tsv2023.org/pdf/hayvancilikraporu.pdf>
Erişim Tarihi: 01.07.2008
- KUYULULU, Ç.Y.K. (2009). Avrupa Birliği'nde Süt Üretiminde Kota Uygulamalarının Gelişimi ve Sistemin Türkiye'ye Uyarlanması. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi. Ankara.
- MARTİN, F. (2000). Türkiye'de Çiğ Süt ile İlgili Problemler ve Çözüm Önerileri, Türkiye'de Hayvancılık Sektörü, Türkiye 1. Besi ve Süt Hayvancılığı Sempozyumu, 2-3 Aralık, Menemen- İzmir, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Yayın No:46, s.106-108. Ankara.
- MICROSOFT ACCESS 2007. Microsoft Corporation.
- MICROSOFT EXCEL 2007. Microsoft Corporation.
- MICROSOFT SQL 2005. Microsoft Corporation.
- MİRZA, İ. (1990). Bursa İli Karacabey İlçesi Entansif Süt Sığırcılığının Ekonomik Analizi. Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Bursa.
- MÜFTÜOĞLU, T. (1999). İşletme İktisadı. Turhan Kitapevi, 3. Baskı, Ankara.
- NİZAM, S. (2006). Aydın İlinde Pazara Yönelik Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Verimliliklerinin Belirlenmesi. Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Aydın.
- NRS, (2009). The Royal Dutch Cattle Syndicate
Erişim: http://park.org/Netherlands/pavilions/typical_dutch/cows/cattle/nrs/
Erişim Tarihi: 09.09.2010

- ODTÜ. (2009) Avrupa Birliği Politikaları. Avrupa Birliği Ofisi.
Erişim: http://www.abofisi.metu.edu.tr/ab_politikalari.htm
Erişim Tarihi: 08.09.2009
- OLUĞ, H. (1996). Burdur İli Süt Sığırcılığının Sorunları ve Çözüm Önerileri.
Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Antalya.
- ÖNAL, A.R., ÖZDER, M. 2008. Edirne İli Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğine Üye İşletmelerin Yapısal Özellikleri, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 197-203.
- ÖZCAN, M., ALTINEL, A., (1995). Siyah Alaca Sığırların Yaşama Gücü, Döl Verimi ve Süt Verimi Özelliklerini Etkileyen Bazı Çevresel Faktörler Üzerinde Araştırmalar (2. Süt Verim Özellikleri). *İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 21(1), 36-48.
- ÖZÇAKIR, A., BAKIR, G. (2003). Tahirova Tarım İşletmesinde Yetiştirilen Siyah Alaca Sığırların Döl ve Süt Verim Özellikleri. 2. Döl Verim Özellikleri. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 34(3), 223-228.
- ÖZDEN, C. (2007). Türkiye ve Avrupa Birliğinde Süt Hayvancılığının Mevcut Durumu ile Avrupa Birliği Üyelik Sürecinin Polonya Hayvancılığına Olan Etkilerinin İncelenmesi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Adana
- ÖZEL, G. (2008). Tüketicilerin Süt Tercihinde Etkili Olan Faktörlerin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Süleyman Demirel İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 227-240.
- ÖZKÖK, H., UĞUR, F. (2007). Türkiye’ de Yetiştirilen Esmer ve Siyah Alaca Sığırlarda Süt Verimi, İlk Buzağılama Yaşı ve Servis Periyodu. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 38(2), 143-149.
- ÖZTÜRK, D., KARKACIER, O. (2008). Süt Sığırcılığı Yapan İşletmelerin Ekonomik Analizi (Tokat Yeşilyurt İlçesi Örneği). *GOÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 25(1), 15-22.
- ÖZTÜRK, F., ARDOR, H.N., (2009). Tam Üyelik Öncesinde Türk Tarımının AB Tarımı Karşısında Durumu ve Ortak Tarım Politikasına Uyum Sorunu. Erişim: www.yaklasim.iibf.gazi.edu.tr/ciltler/15/52-53/10.pdf
Erişim Tarihi: 15.08.2009
- ÖZTÜRK, İ. (2008). AB ile Müzakereler Sürecinde, AB Ortak Tarım Politikasının Türkiye’ye Uyumu ve Uygulanabilirliği. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Aydın.

- PFHBİPM, (2009). Polish Federation of Cattle Breeders and Dairy Farmers
Erişim: http://www.pfhb.pl/english/index.php?strona=about_us.htm
Erişim Tarihi: 09.9.2009
- RPI. (2009). Molecular Biochemistry II
Erişim: http://www.rpi.edu/dept/bcbp/molbiochem/BiochSci/sbello/new_page_2.htm
Erişim Tarihi: 05.05.2009
- RÜZGAR, Ş. (1996). Şanlıurfa Merkez İlçe Tarım İşletmelerinde Süt Sığırcılığının Ekonomik Analizi Üzerine Bir Araştırma. Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Şanlıurfa.
- SABAH, (2008). Gündem Erişim:
<http://arsiv.sabah.com.tr/2008/11/28/haber,701097ECF54348D39524A5D5CB04F6C3.html> Erişim Tarihi: 09.08.2009.
- SAÇLI, Y (2007). AB'ye Uyum Sürecinde Hayvancılık Sektörünün Dönüşüm İhtiyacı. İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. DPT Uzmanlık Tezleri . Ankara.
- SAKARYA, E. (1982). Eskişehir İli Sığır Besi İşletmelerinde Besi Maliyet ve Karlılıkları Üzerine Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi. Ankara.
- SAKARYA, E. (1990). Avrupa Topluluğu ile Entegrasyonda Türkiye Hayvancılığı. *Veteriner Hekimler Dergisi*, Cilt:60, Sayı:1-2
- SAKARYA, E. (2005). Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Hayvancılıkta Kamu Hizmetlerinin Yeniden Yapılandırılması. *Veteriner Hekimler Dergisi*, **76**(3-4), Ankara.
- SAKARYA, E., CEVGER, Y. (2001). Sakarya İlinde Besi Sığırcılığı ile Et ve Süt Sanayini Geliştirme Olanakları. Türkiye 2001 Tarım ve Hayvancılık Kongresi, Sayfa: 157-198. Adapazarı Ticaret Borsası, Zembil Basımevi. Ankara.
- SAKARYA, E., UYSAL, G. (2002). Avrupa Birliği Entegrasyon Sürecinde Türkiye Hayvancılığı Sorunları ve Çözüm Önerileri (I), *Türk Vet. Birliği Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1-2.
- SANER, G. (1993). İzmir Yöresinde Pazara Yönelik Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Ekonomik Açından Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi. İzmir.
- SARIOZKAN, S., SAKARYA, E., (2006). Afyon İli Yumurta Tavukçuluğu İşletmelerinde Karlılık ve Verimlilik Analizleri, *Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi*, **46**(1), 2944.

- SAYIN, B., SAYIN. C (2004). Türkiye'de Tarımsal Üretici Örgütlenmesi, AB'ne Uyum Hazırlıkları ve Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu, Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16-18 Eylül. Tokat.
- SOYAK, A., SOYSAL, M.İ., GÜRCAN, E.K., (2007). Tekirdağ İli Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Yapısal Özellikleri ve Bu İşletmelerdeki Siyah Alaca Süt Sığırlarının Çeşitli Morfolojik Özellikleri Üzerine Bir Araştırma, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, **4**(3), 297-305.
- SOYSAL, M.İ., GÖKAPL, T., (1993). Tekirdağ İlinde Bir Kamu Entansif Süt Sığırcılığı İşletmesinde Yetiştirilen Siyah-Beyaz Alaca Süt Sığırlarının Süt ve Döl Verimi Karakteristikleri Üzerine Araştırmalar. *Trakya Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, **2**(1), 141-154.
- SÜT ÜRÜNLERİ, (2009). Süt Ürünleri.
Erişim: http://www.suturunleri.com/tr/urunler/urun_detay.asp?id=101
Erişim tarihi: 05.05.2009.
- ŞAHİN, A., (2001). Van İli Merkez İlçede Koyunculuk Yapan İşletmelerin Ekonomik Analizi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Van.
- ŞAHİN, A. (2007) Türk Gıda ve İçecek Sektörü. Elma Teknik Basımevi. Mayıs 2008. Ankara.
- ŞAHİN, K. (2001). Kayseri İlinde Süt Sığırcılığı Yapan İşletmelerin Yapısal Özellikleri ve Pazarlama Sorunları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi tarım Bilimleri Dergisi*, **11**(1), 79-86.
- ŞAHİN, K., GÜL, A., KOÇ, B., DAĞISTAN, E. (2001). Adana İlinde Entansif Süt Sığırcılığı Üretim Ekonomisi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, *Ziraat Fakültesi, Tarım Bilimleri Dergisi*, **11**(2), 19-28.
- ŞEKERDEN, Ö., ÖZKÜTÜK, K., PEKEL, E., (1989). Gelemen Tarım İşletmesi Siyah Alaca Sığır Populasyonu Verim özellikleri (1. Döl verim özellikleri), *Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, **4**(2), 27-36.
- ŞİMŞEK. O., ÇETİN. C., BİLGİN. B., (2005). İstanbul İlinde İçme Sütü Tüketim Alışkanlıkları ve Bu Alışkanlıkları Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*. **2**(1), 23-35.
- TAN, S. (2001). Türkiye’de Sütçülük Sektöründe Bölgeler arası Yapısal Değişimin Sapital Denge Modeli ile Analizi. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi. Erzurum.
- TANDOĞAN, M.(2006). Afyonkarahisar Süt Sığırcılık İşletmelerinde Karlılık Analizi İle İşletmelerde Karşılaşılan Üretim ve Pazarlama Sorunları. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Afyon.

- TAPKI, İ. (1996). Hatay İli ve Çevresinde Süt Sığırcılığı Yetiştiriciliği ve Sığır Besiciliği Yapılan Tarım İşletmelerinin Teknik, Ekonomik ve Yapısal Özellikleri. M.K.Ü. Fen. Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Hatay.
- TARSİM, (2011). Hayvan Hayat Sigortası.
Erişim: www.tarsim.org.tr
Erişim Tarihi: 19.11.2011
- TATAR, A.M. (2007). Ankara ve Aksaray Damızlık Sığır Yetiştiricileri İl Birliklerine Üye Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Yapısı ve Sorunları. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi. Ankara.
- TAYYAR, M. (2009) Beslenmemizde Hayvansal Gıdaların Yeri ve Önemi
Erişim:<http://www.abvizyon.com/331.htm>
Erişim tarihi: 05.05.2009
- TEAE, (2007-2008). Süt ve Süt Ürünleri Durum ve Tahmin. Tarımsal Araştırma Enstitüsü.
Erişim: http://www.aeri.org.tr/PDF/153-Sut_Ur.D.Tahmin_2007-2008.pdf
Erişim Tarihi: 05.02.2009
- TEDGEM, (2009). Tedgem Üretici Örgütleri.
Erişim: <http://www.tedgem.gov.tr/ureticiorgutleri.asp>
Erişim Tarihi: 08.08.2009
- TDSYMB (2008) Arşivi, Yayınlanmamış Sunum Notları, Ankara.
- TDSYMB (2009). E-ıslah Veri Tabanı.
- TDSYMB (2010). E-ıslah Veri Tabanı.
- TKB. (2006). Ortak Piyasa Düzenleri Alt Çalışma Grup Raporları. Sığır, Dana, Koyun, Keçi Eti, Süt ve Süt Ürünleri, Yumurta ve Kümes Hayvanları, Kaba Yem, İpekböceği Yetiştiriciliği, Bal ve Arıcılık, Ortak Piyasa Düzenleri Alt Çalışma Grup Raporları. Ankara.
- TKB. (2008). Veriler ve 2007 yılı faaliyetleri, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayını, 126 s., Ankara.
- TKB (2009). AB Giriş Süreci Çerçevesinde Türkiye’de Süt ve Süt Ürünleri Sektörüne Genel Bakış. FAO Avrupa ve Orta Asya Bölge Ofisi, Politika Yardımları Şubesi, Ankara.
Erişim: <http://www.tarim.gov.tr>
Erişim Tarihi:01.06.2009
- TKB, (2010). Tarımsal Araştırma Master Plan Revizyonu, Araştırma Fırsat Alanları (AFA) Veri Değerlendirme Raporları, Ankara.

- TOBB (2009). Süt ve Süt Ürünleri
Erişim: <http://www.tobb.org.tr/organizasyon/sanayi/sanayi/grup3112.php>
Erişim Tarihi: 05.05.2009
- TONYALI, L. (2006). AB'ye Uyum sürecinde Ortak Tarım Politikasına Uyumun Türk Tarımına Yaratacağı Coğrafi Etkiler. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- TOPCU, B.A. (2005). Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası Açısından Türk Tarım Sektörünün Durumu. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri.
- TOY, A. (2002). Nazilli İlçesinin Tarım İşletmelerinin Ekonomik Yapısı, Finansman ve Yatırım Analizi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- TURAN, A. (1997). Çerkeş İlçesinde Süt Sığırcılığı Yapan Tarım İşletmeleri Üzerine Kooperatifleşmenin Etkileri, Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları Yayın No:5, Ankara.
- TURGAY, A., BAKIR, G. (2009) Giresun Yöresindeki Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Yapısal Özellikleri.
Erişim: http://4uzbk.sdu.edu.tr/4UZBK/HYB/4UZBK_057.pdf
Erişim Tarihi: 09.09.2009
- TÜİK. (2009). Türkiye İstatistik Kurumu. Veritabanları, Hayvancılık İstatistikleri.
Erişim: http://www.TÜİK.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=46&ust_id=13
Erişim Tarihi:05.05.2009
- TÜRKYILMAZ, K. (1999). Aydın İli Süt Sığırcılık İşletmelerinde Kaynak Kullanımında Etkinlik Derecesi ile Örgütlenme ve Pazarlama Sorunları. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara
- TZOB. (2005). Ülkemiz Süt Hayvancılığında Mevcut Durum, Sorunlar. Ankara.
Erişim:http://www.tzob.org.tr/tzob_web/rapor.htm
Erişim Tarihi: 18.11.2007.
- TZOB (2008). Türkiye Süt Sektörünün Değerlendirilmesi 2008 yılı ve Sonrası Beklentiler. Ankara.
- UĞURLU, H. (2007). Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Süt ve Süt Ürünü Üreten İşletmelerde Lojistik Faaliyetler ve Bir Uygulama, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir.
- UPRA, (2009). L’Association Française des Eleveurs de la Race Prim’Holstein
Erişim: http://www.primholstein.com/anglais/_private/race/presentation.asp
Erişim Tarihi:09.09.2009

UYANIK, S. (2000). Burdur İli Süt Sığırcılık İşletmelerinde Karlılık ve Verimlilik Analizleri. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi. Ankara.

ÜNSAL, A (2007). Silivrim Kaymak Türkiye'nin Yoğurtları
Erişim:<http://www.pinar.com.tr/news/news.asp?navID=22&newsID=142>
Erişim Tarihi: 05.05.2009.

VANRADEN, P., (2011). Selection for Fertility in Dairy Cattle.
Erişim: www.aipl.arsusda.gov/publish/presentations/MISC05/italy_pvr.ppt
Erişim Tarihi: 19.01.2011.

VURAL, H., FİDAN, H. (2007). Türkiye’de Hayvansal Üretim ve Hayvancılık İşletmelerinin Özellikleri. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, **13**(2), 49-59.

WEBHATTI, (2009). Türkiye Kolesterol Haritası
Erişim:<http://www.webhatti.com/genel-saglik/326967-turkiye-kolesterol-haritasi.html>
Erişim Tarihi:05.05.2009.

WHFF, (2009). World Holstein Friesian Federation
Erişim: http://www.whff.info/index.php?content=focus_austria&
Erişim Tarihi: 09.08.2009.

YALÇIN, C. (2000). Süt Sığırcılığında İnfertiliteden Kaynaklanan Mali Kayıplar, *Lalahan Hay. Araşt. Enst. Derg.*, **40**(1), 39-40.

YALÇIN, C. (2008). Süt Sığırcılık İşletmelerinde Ekonomik Açıdan Sürü Sağlığı ve Hastalık Yönetimi, *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi*, **79**(1), 24-30.

YASLIOĞLU, E., ARICI, İ. 2005. Bursa Bölgesinde Süt Sığırcılığına Uygun Soğuk Ahır Tiplerinin Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, **2**(2), 1-19.

YAZGAN, Ö. Bursa İli Merkez İlçesinde G.T.Z. Projesi Kapsamındaki Süt Sığırını Yetiştiriciliğinin Ekonomik Analizi, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Bursa.

YILDIRIM, İ., (2000). Van İli Merkez İlçede Sığır Besiciliği İşletmelerinin Ekonomik Analizi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No. 20, Araştırma Serisi No. 1, Van. 52 s.

YILDIRIM, İ., ŞAHİN, A., (2003). Van İli Merkez İlçede Süt Sığırcılığı Yapan İşletmelerin Ekonomik Analizi. Van Ticaret Borsası Yayınları. No. 1, Van. 50s.

YILMAZ, İ., DAĞISTAN, E., KOÇ, B., ÖZEL, R. (2003). Hatay İlinde Projeli ve Projesiz Süt Sığırcılığı Yapan İşletmelerin Süt Sığırcılığı Üretim Faaliyetlerinin ve Faktör Verimliliklerinin Analizi. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, **16**(2), 169-178.

YÖRÜK, M. (2007). AB Uyum Sürecinde Türkiye Süt Sektörü, İstanbul.
Erişim: www.tusedad.org
Erişim Tarihi: 23.05.2008

ZMO (2004) Tarımsal Üretici Birlikleri Kanun Tasarısı Üzerine Ziraat Mühendisleri Odası'nın Görüşleri,
Erişim:<http://www.zmo.org.tr/odamiz/odagorusleri.php?kod=1102>
Erişim Tarihi: 12.06.2007

EKLER**EK 1. Süt Sığırcılık İşletmelerine Ait Anket Soruları**

**EGE VE ORTA ANADOLU BÖLGESİ DAMIZLIK SIĞIR YETİŞTİRİCİ
BİRLİKLERİNE BAĞLI SÜT SIĞIRCILIK İŞLETMELERİNİN ENVANTER
ÇALIŞMASI BİLGİ FORMU**

İşletme No:

....../.../200.

A - KİŞİSEL BİLGİLER

1 - Yetiştiricinin Adı ve soyadı:

2 - Adres bilgileri,

İlçe:	Köy:	Mahalle:
-------	------	----------

3 - Öğrenim durumu:

Okuryazar değil	Okuryazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Y.Okul	Diğer
--------------------	-----------	---------	----------	------	--------	-------

4 - Süt sığırcılığı ve/veya hayvancılıkla ilgili katıldığınız eğitici çalışma var mıdır?

Evet

Hayır

Cevabınız evet ise eğitici çalışmanın türünü belirtiniz

Türü ve Süresi:

5 - Süt sığırcılığı asıl işiniz midir? Evet Hayır

Cevabınız hayır ise bunun dışındaki faaliyetlerinizi belirtiniz:

6 - Aile fertlerinin

a-Sayısı:

b-Süt sığırcılığına aktif katılan aile fertlerinin sayısı:

B - İŞLETMEYE AİT BİLGİLER**I-İşletmenin arazi varlığı (Da.)**

a - Sulanabilen Arazi Varlığı.....

b - Yem Bitkileri

II.İşletmenin yem bitkileri ekimi için ayırdığı arazi (da).....

Yem Bitkisi	Ekili alan (da)	Hasat sayısı	Verim (da/kg)
Yonca			
Mısır			
Fiğ			
Yulaf			
Korunga			
Diğer (belirtiniz)			

III.Hububat için ayrılan arazi (da).....

Yem Bitkisi	Ekili alan (da)	Verim (da/kg)
Arpa		
Buğday		
Çavdar		
Yulaf		
Diğer		

C - İŞLETMEDE BULUNAN BİNALARA AİT BİLGİLER**a - Hayvan barınağı**

Toprak	Betonarme	Açık	Y.Açık	Kapalı	Diğer
Mülkiyet sahibi			Kira		

—Yapım yılı :

—Maliyeti :

—Ekonomik ömrü :

b-Yem deposu

Toprak	Betonarme	Açık	Y.Açık	Kapalı	Diğer
Mülkiyet sahibi			Kira		

—Yapım yılı :

—Maliyeti :

—Ekonomik ömrü :

c-Samanlık

Toprak	Betonarme	Açık	Y.Açık	Kapalı	Diğer
Mülkiyet sahibi			Kira		

—Yapım yılı :

—Maliyeti :

—Ekonomik ömrü :

d-Bakıcı Binası

Toprak	Betonarme	Açık	Y.Açık	Kapalı	Diğer
Mülkiyet sahibi			Kira		

—Yapım yılı :

—Maliyeti :

—Ekonomik ömrü :

e-Diğer 1.....

Toprak	Betonarme	Açık	Y.Açık	Kapalı	Diğer
Mülkiyet sahibi			Kira		

—Yapım yılı :

—Maliyeti :

—Ekonomik ömrü :

f-Diğer 2.....

Toprak	Betonarme	Açık	Y.Açık	Kapalı	Diğer
Mülkiyet sahibi			Kira		

—Yapım yılı :

—Maliyeti :

—Ekonomik ömrü :

3-İşletmenin Amortismanına Dayalı Alet ve Ekipmanları

Alet ve Ekipmanlar	Satın Alma Fiyatı	Ekonomik ömrü	Yıllık amortisman
Yemlikler			
Suluklar			
Sağım Makinesi/Sistemi			
Traktör			
Diğer alet ve ekipmanlar			

4 - İşletmenin sığır varlığı

Sığır Varlığı	Yılbaşı mevcudu	Fiyatı (Baş/TL)	Yılsonu mevcudu	Fiyatı (Baş/TL)
İnek				
Boğa				
Erkek buzağı (0-6ay)				
Dişi buzağı				
Dana(6-12 ay)				
Düve				
Tosun				

D -İŞLETMEDEKİ HAYVAN HAREKETLERİ

Dönem içinde;

	Satılan hayvan değeri (TL)	Satın alınan hayvan değeri (TL)	Ölen veya evde tüketilen hayvan değeri (TL)
İnek			
Boğa			
Erkek Buzağı (0-6ay)			
Dişi Buzağı			
Düve			
Tosun			
Dana(6-12 ay)			

E - GİDERLER**a - Yem****1 - İşletmede üretilen Kesif yem**

-Yıllık üretim miktarı (Ton) :

-Üretim maliyeti(Kg/TL) :

-Piyasa fiyatı (Kg/TL) :

2 - İşletmede üretilen kaba yem

-Yıllık üretim miktarı (Ton) :

-Üretim maliyeti(Kg/TL) :

-Piyasa fiyatı (Kg/TL) :

3 - Satın alınan kesif yem miktarı (Ton) piyasa
fiyatı (Kg/TL)

4 - Satın alınan kaba yem miktarı (Ton) piyasa
fiyatı (Kg/TL)

b - İşçilik giderleri

Yıllık yabancı işgücü sayısı: Yıllık yabancı işgücü
masrafı:.....TL

c-Veteriner sağlık giderleri

Anlaşmalı Vet.Hekiminiz var mı? Evet Hayır

Cevabınız evet ise anlaşma şekli/aylık veya yıllık ücreti

Tedavi TL/Yıl:

Aşılamalar TL/Yıl:

Suni tohumlama TL/Yıl:

İlaçlar TL/Yıl:

Cevabınız hayır ise yıllık veteriner hekim ve sağlık masraflarınız ne kadar?.....TL

d-Bakım-onarım giderleri TL/Yıl

e- İşletmede kullanılan Kredilerin(ve şahıslara olan borçlar)

Miktarı :

Kullanım amacı :

Vadesi :

Yıllık faiz oranı :

f-Sigorta Giderleri

Canlı hayvan Sigorta Giderleri :

Diğer Sigorta Giderleri :

g - Buzağılara verilen süt miktarı(ton):.....

h-Diğer Giderler

Su : TL
 Elektrik : TL
 Akaryakıt : TL
 Isınma : TL
 Diğer (belirtiniz) : TL

F-GELİRLER

1. Üretilen süt miktarı (ton):.....
2. Yıllık ortalama süt satış fiyatı (TL/kg):.....

Gübre geliri

İşletmede elde edilen gübre miktarı (Ton/Yıl):.....
 Gübre fiyatı (Ton/ TL):.....

ÖZGEÇMİŞ

I- Bireysel Bilgiler

Adı : Hakan
 Soyadı : MURAT
 Doğum yeri ve tarihi : Divriği / 22.02.1978
 Uyuşuğu : T.C.
 Medeni durumu : Evli
 Askerlik durumu : Yaptı

II-Eğitimi

Yüksek Lisans : Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi, 2002
 Lise : Divriği Lisesi, 1994
 Ortaokul : Divriği Lisesi, 1991
 İlkokul : Cumhuriyet İlkokulu, 1988
 Yabancı Dili : İngilizce

III-Unvanları

Veteriner Hekim : 2002

IV-Mesleki Deneyimi:

Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği, Sistem Sorumlusu
 (2006-Devam ediyor)

V-Üye Olduğu Bilimsel Kuruluşlar

VI-Bilimsel İlgi Alanları

VII-Bilimsel Etkinlikleri

Aldığı burslar: -

Ödüller: -

Projeleri: -

Verdiği konferans ya da seminerler:

-İngiltere’deki Süt Pazarlama Bordlarının Tarihsel Gelişimi ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği

-Türkiye’de Hayvancılık Sektöründe Kooperatifler ve Üretici Birlikleri; Damızlık Sığır Yetiştiricilerinin Yeri, Önemi, Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Katıldığı paneller: -

VIII-Diğer Bilgiler

Eğitim programı haricinde aldığı kurslar ve katıldığı eğitim seminerleri:-

Organizasyonunda katkıda bulunduğu bilimsel toplantılar: -

Diğer üyelikleri: -